

3 1761 08121266 4

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

DEJINY
KRÁLOVSTVA
UHORSKÉHO.

Sostavil :
FR. V. SASINEK.

Diel I.

Sostavil prvý.

Cena: 60 kr. r. č.

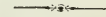
V B. Bystrici,
rychlôtiskom vdovy F. Macholda.
1869.

7-8

DEJINY

KRÁLOVSTVA

UHORSKÉHO.

Sostavil:
FR. V. SASINEK.

Diel I.

V B. Bystrici,
rychlôtiskom vdovy F. Macholda.
1869.

YALCO

2 1/2 - 2 1/2 x 2 1/2

DB
929
S35
diel 1

Ú V O D.

Podavše „*Dejiny drevnych narodov na území terajšieho Uhorska*“ a „*Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska*“, s pomocou Božou pristupujem k zostaveniu „*Dejin kráľovstva Uhorského*“, ktorého založenie pripísať nádobno západnej politike z jednej strany, múdremu panovaniu sv. Štefana ale z druhej strany.

Vládobažná politika Frankov, predpojatne pripisovavšia franskej dynastii cisárstvo nad celým kresťanstvom, po mnohých nespravodlivých borbách prekotila trón Svatoplukovičov. Genius západných Slovanov ešte raz sa zotavil pod chrabрым Boleslavom, chcejúc z územia Poliakov, Slovákov, Moravanov a Čechov utvoriť drevnu svatoplukovskú državu západoslovanskú. Medzi tým, aby jeho plán zmarený bol, Silvester II. pápež pristúpil k plánu západnej politiky, a Ottom i Henríkom, cis. nemeckými naklonený, potvrdil založenie kráľovstva uhorského, k západnej politike pristupivšieho. Takto nelen veľkokniežatský prestol Vác-slava Jesa-slavoviča, čili sv. Štefana, I. kráľa uhorského, povýšený bol na kráľovský trón, no i federatívne spojenie slovansko-maďarsko-rumunské so svojim slovanským štátnym sriadením začalo sa pretvorovať v nemecký centralismus a feudalismus. Vasalovia nemeckého cisára hrnúli sa zo všetkých strán

do Pannonie, Sedmohradska a Potisia, aby pomohli novému súdruhovi ¹⁾ k potlačeniu údelných kniežat: blatského, černo-uhorského a potiského . . . Ešte jedno územie bolo, ktoré, k doplneniu prirodzených hraníc, nemeckému cisárovi na mysli tanulo ²⁾: Bielo-uhorsko, čili naše Slovensko. Jahnáhle sa teda upevnil sv. Štefan na tróne a vstúpil v priateľské pomery s Henríkom: tento podujal vojnu proti Boleslavovi chrabrému, kráľovi poľskému, aby i tohoto učinil vasallom nemeckého cisárstva. Korist', ktorú Štefan uchytíl vo vojne tejto, bolo naše Slovensko ³⁾.

Týmto spôsobom r. 1009. utvoreno bolo terajšie kráľovstvo Uhorské pod kráľami z krve árpádskej. Ponevác ale časom pretrhnutý bol mužský rod Árpádovcov, stalo sa, že uhorská kráľovská berla preišla i na osoby z krve árpádskej po praslici. Následkom toho delíme „*Dejiny kráľovstva Uhorského*“ na tri doby :

I. árpádovskú, od r. 1009—1301 ;

II. miešanú, od r. 1301—1526 ;

III. habsburskú, od r. 1526. až do najnovšieho veku.

1) Pannoniam quoque catholicae fidei et Romano imperio coadunavit. Vita S. Henrici. SS. RR. Episcop. Bambergensis. Ludvig, Francofurti et Lipsiae, 1718. p. 306.

2) Tu, qui debes pene totum procurare mundum. Epist. Brunonis ad Henricum. Mon. Hung. Historica. I. oszt. 6. köt. 15. l.

3) Otto missis nuntiis pacem suppliciter petit, partemque regni ab hostiis et fontibus Mari fluminis ad fines Charionum, et quidquid intra amnes Litham, Phiscamque continetur, quae pars quondam Diuo Stephano amicitiae causa tradita erat, Caesari reddit. Auentinus. An. Boi. L. V. n. 6.

I.

Doba árpádovská,

od r. 1009 do r. 1301.

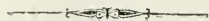

Predslovo.

Ponevác kráľovstvo Uhorské zostaveno je na základe federácie alebo podmanenia zo skupením rozličných drevných národov na území terajšieho Uhorska, nádobno nám ohľad mať i na celok i na jeho čiastky, z ktorých tenže celok zostavený je. Zaiste nič tak dejepisu kráľovstva uhorského neuškodilo, jako to, že dejepis, jako ho strannícki dejezpytci zostavovali, z oku ztratil túto jeho povahu, a lebo považoval dejepis kráľovstva uhorského sťa vylučný dejepis Maďarov alebo predstavoval súhrn rozličných národov pod korunou uhorskou sťa by dáku sliatinu v jakýsi jedon politický národ.

Chcejúc teda podať dejepis kráľovstva uhorského dľa jeho skutočnej povahy, nakoľko možno mi rozhlíadnut' sa vo tmavom veku árpádskej doby, obrátim zrak i na celok vôbec, i na jeho čiastky zvláštno, a preto rozvrhujem túto dobu na dve časti :

1. na dejepis kráľovstva Uhorského vôbec,
2. na dejepis národov pod korunou uhorskou zvláštno.

ČASŤ PRVÁ.

Dejepis královstva

Uhorského vóbec.

THE
LIBRARY OF THE
MUSEUM OF NATURAL HISTORY
LONDON

I.

Deje politické.

Strannícky dejepisci temer nič neznajú vyprávať o vojnách sv. Štefana, ktoré on po r. 1009., v ktorom zaokruženo bolo kráľovstvo uhorské, podujímal; jakoby legendársky duch neznal priviesť bojovnosť a víťazstva sv. Štefana s jeho nábožnosťou a svatosťou. Medzitým i jeho vlastné slova ¹⁾, i tehdašie válečné okolnosti nedajú nám pochybovať o tom, že sv. Štefan, pri svojích pomeroch k nemeckej države, nedržal meč v pošve svojej. Ktoby i uveril, že sv. Štefan nebol zamiešaný do vojny Henrika II., cisára nemeckého, švagra to svojeho?

Sotva že vojna medzi Boleslavom chrabrym, kráľom poľským, a Henrikom, r. 1009. započatá bola, a Boleslav na západné nemecké zeme vrazil, Štefan od juhu vrhnul sa na Slovensko ²⁾; avšak, či následkom domá-

1) Numquid non ipse Boleslaus frequentius Hungaros superavit, terramque eorum usque Danubium suo dominio mancipavit. Mon. Pol. Historica, Bielovskí. Lvov. 1864. I. str. 399. — Puer es, — diversarum gentium incursionis expertus, in quibus ego jam fere totam meam contrivi aetatem. Praefatio ad Monita S. Stephani. Stilling. Vita s. Stephani. §. XXXII. n. 350. p. 144.

2) Sr. moje Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska. V Skalici. 1868 na str. 25. a 102. Že sv. Štefan r. 1009. pretrhnul priateľstvo s Boleslavom a opanoval Slovensko, v tom ma potvrdzujú i slova Sigeberta na r. 1010: „Gens Hungarorum — hoc tempore ad fidem Christi convertitur per Gislam, sororem imperatoris, quae nupta Hungarorum regi“; lebo sv. Štefan len r. 1009. pod plášť rímsko-nemeckého cisára docela postavený mohol a musel jednať v zajmoch latinsko-západnej cirkve.

cej zrady nekďajšieho sedmohradského vojvodu .1) víťazného meča Boleslavového, či následkom smlúvy r. 1013., medzi Boleslavom a Henrikom, s prejímaním cisárskej koruny zamestknaným, uzavrenej 2), opäť ho stratil.

Boleslav ustanovil nad Slovenskom nazpak získaným Prokuja, nekďajšieho sedmohradského vojvodu, strýka a soka Štefanového 3), a usiloval sa upevniť si priateľstvo s Rusami 4) a Čechami, zaobierajúc sa opäť so svojou dávnou myšlienkou, zaraziť veľkú zapadnú slovanskú državu 5): Udalrík však nelen že nepristúpil, 1014 k úmyslu Boleslavovému, lež i zradil ho Nemcom. Z toho povstala vojna, v ktorej sa Boleslav jako na hrani- 1015 ciach českých, tak i na hraniciach rakúskych zmužile

-
- 1) O tomto kniežatu (Gylas) Sedmohradska nič viac není poznačeno, jako že r. 1002. Sedmohradska zbavený, do Pannonie s manželkou a dietkami odvedený a pokrstený bol. Či bol on s týmto osudom spokojný? Pochybujem. Za to mám, že potom od Štefana na slobodu postavený utiekol do Poľska. Prijatie jeho v Poľsku mohlo tiež dačo príspeť k oslabeniu priateľstva medzi Boleslavom a Štefanom, a, keď sv. Štefan r. 1009. vo vojne Nemectva proti Slovanstvu opanované Slovensko opäť (1009—1013) stratil nemal Boleslav súcejšieho za strážca (*custos*) nad Slovenskom, jako ono knieža Sedmohradské, — jakožto pomstychtivého soka Štefanového.
 - 2) Dudík: Mährens allgemeine Geschichte. Brünn. 1863. II. S. 119.
 - 3) Tento *Procui* je ozaj mysteriosna osoba v dejepise uhorsko-poľskom! O ňom píše Ditmar L. VIII. 3. takto: Habuit — Boleslaus — quandam urbem in confinio regni suimet et Ungariorum sitam cuius erat custos Procui senior (t. j. velmož), avunculus regis Pannonici, a suis sedibus ab eodem, ut modo (1018), antea (a. 1002 ex Transilvania?) expulsus. — Srovnáme-li toto so slovámi letopisu Hildesheimského na r. 1002: „Stephanus, rex Ungariae, super avunculum suum, regem Julum, cum exercitu venit“ — zdá sa že tamten Procui je tá istá osoba s týmto Julom, nekďajším vojvodom sedmohradským. Či meno jeho *Julus Gylas* (sr. Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska na str. 152. v pozn. 3.) je názov jeho hodnosti? Či *Procui* je krstné meno *Procopius*? Neznám rozhodnúť, lebo ten istý Ditmar mohol zpotvoriť jeho meno, práve tak, jako premenil meno *Gesa* na *Deuix*. Bårdosy. Supplementum Analect. Scepus. p. 132. g).
 - 4) Dudík. I. c. p. 125.
 - 5) Praefatus dux (Boleslaus) mille artium scientia plenus, filium suimet Misseconem ad Othelricum, Boemiorum provisorum, misit, ut memores mutuae consanguinitatis se invicem pacificarent et cunctis hostibus suis et maxime caesari pariter resisterent. Thietmar. VII. 7.

držal, tak že Nemci sami sa uchádzali o zakončenie války a utvorenie pokoja. Ale Boleslav nedal sa nakloniť k mieru, ktorému by bol musel obetovať svoju samostatnosť. Následkom toho Henrik chystal sa k velikanskej vojne. Nelen na Lábe a nižšej Odre mal byť napadnutý Boleslav, no i na Slovensku; ba i sám ruský Jaroslav mal od východu vtrhnúť do Poľska. Že i sv. Štefan poskytnul pomocnú ruku Nemcom, nedá sa o 1017 tom pochybovať ¹⁾); lebo k úplnosti válečného plánu náležalo, aby Boleslav od západnej, južnej a východnej strany napadnutý bol. Šťastie válečné z jednej strany prišlo Boleslavovi, tak že Nemci sami sa uchádzali o uzavrenie mieru ²⁾); z druhej strany ale sv. Štefanovi, 1018 ktorý Prokuja zo Slovenska vypudil ³⁾ a syna svojho Imricha učinil údelným kniežatom nad Slovenskom ⁴⁾.

Boleslav po uzavretom mieru s Henrikom a Štefanom tiahnuť proti ruskému Jaroslavovi, majúce na pomoc 300 Nemcov, 500 Uhrov a 1000 Pečencov, nad ktorým i víťazstva dobil ⁵⁾.

Keď Uhorsko tak zbaveno bolo nepokoja a pod múdрым panovaním sv. Štefana prekvitať začalo, pobúrili ho Pečenci, z Multansko-Valaska vzrazivší do Sedmohradsku. Medzitým, prv než by boli dorazili k Belohradu,

1) Sr. str. 4. pozn. 3.

2) Dudík. I. c. p. 125—130.

3) Sr. str. 12. pozn. 1.

4) Henricus nobilis dux Sclavoniae. Chron. ung. pol. Mon. Pol. Hist. I. 508. — Že bol kniežatom s Poľskom susediacim, vidno i z Kromera: „Construxit etiam idem rex iisdem monachis monasterium in monte Lysecio (*vrch lisij*) sive Calvo, orante et hortante Emerico Stephani regis Ungariae filio, viro sancto et casto, qui lubens cum Boleslao propinguo vitam degebat in Polonia. Crom de r. Pol. L. III. p. 41. — Dlugos a. Stiling. Vita s. Steph. §. 22. n. 310. p. 128. — Sr. str. 12. pozn. 3.

5) Fuerant in auxilio predicti ducis ex parte nostra trecenti et ex Ungariis quingenti, ex Petineis autem mille viri. Thietmar. L. VIII, 16.

prišla rýchla pomoc, a tak lúpežníci vyprášení boli za hranice ¹⁾).

1024 Medzitým pokojné pomery medzi Nemci a Uhrami sa rozvíkľaly; ponevác Uhorsko po smrti Henrika II. cisára nemeckého postavilo sa na stanovisko samostatnosti ²⁾, a viac sebe vážilo priateľstvo so slobodomyselným Poľskom. — Ale o nezadlha potom zmenily sa i pomery Uhorska k Poľsku. Po smrti Boleslava chrabrého Mečislav, jeho syn, vypudiv Dobromíra, vlast-
1025 ného, — a Otto-Bezprema, nevlastného brata svojho, s Nemcami državšieho, z Poľska, sam začal panovať.

Otto-Bezprem nevlastný syn Boleslava z Judity, sestry Štefanovej, utiekol do slovenského kniežatstva k údelnému kniežatu Imrichovi ³⁾, hladajúc kroz neho po-
6026 moc u svojho ujca, sv. Štefana. Ale Štefan nechcejúc porušiť priateľské pomery k Poľsku a odobriť pomery

-
- 1) Katona. Hist. crit. Regum H. I. p. 272. — Fessler. Geschichte der Unger. I. Th. 2. Abth. S. 394. — Ini ale Bessov týchto majú za jakýchsi Bosniakov! ? Tak: Pray, Ann. R. Hung. I. p. 34. — Stilting. Vita S. Stephani. §. XXX. n. 331. p. 135.
 - 2) Ungariam autem, quam idem rex Henricus III. nobili atque mirabili victoria domuit, et post victoriam, sapientissimo consilio sibi et successoribus suis stabilivit, praedicto tempore nec audire nos sustinuit. Vipo. Vita Conradi. Pertz XI. 254—275.
 - 3) Misico . . . fratrem suum Ottonem, quoniam regis (Conradi) partibus favebat, in Ruzziarum provinciam pepulit. Vipo a. Pertz IX. 264. — Jedni majú túto Ruzziu za Rusko, druhí za baltickú Ruginu, tretí ale za naše Slovensko. Tejto tretej drží sa i Palacky (Deje národa českého. I. str. 296. a Bielovsky (Mon. Pol. Hist. I. p. 514.) Mienka tá zpočívá na dôvodoch nasledujúcich: a) Do Ruska neutiekol, lebo Rusko o. r. 1030. malo vojnu proti Mečislavovi poľskému, a tak, keby hola vojna táto bývala za vec Otto-Bezpremovu, nemohol by Vipo písať: „Dum ibi aliquantum tempus miserabiliter viveret, coepit rogare gratiam imperatoris Chuonradi.“ b) Do baltickej Ruginie tiež neutiekol, lebo v tejto cisárskej provincii i tak by bol už býval pod ochranou cisárskou, ktorú však len potomne hľadal. c) Za mienku Palackého bojuje, že: a. Otto-Bezprem nikde bezpečnejšie nemohol očakávať pomoc, jako u Imricha, svojho sestrenca, a Štefana svojho ujca. b. Slovensko neraz prichodí pod menom *Ruzziae, Ruhiae* etc. Sr. Bielovsky. I. c.

Otto-Bezprema k Nemcom, nechal ho bez válečnej podpory. Odobral sa teda ku Konradovi, hľadajúc u neho milosť a pomoc proti Mečislavovi, bratovi svojemu, zasľúbivšemu zaiste vasallské poklonenie, ku ktorému Mečislav chuti nemal ¹⁾. Konrád zamestnaný bol vtedy slavnosťou svojho korunovania za cisára rímskeho, jako 1027 i korunovaním syna svojho Henrika za kráľa bavorského. -- Po dokonaní slavností teda chystal sa k vojne proti Mečislavovi, ustanoviac, že jednu časť vojska povede on, druhú ale Otto-Bezprem. Mečislav, nemohúc odolať sile, utiekol k českému Udalrikovi, ktorý ho chcel vydať cisárovi. Tento ale odpovedal, že nepríme nepriateľa z rúk nepriateľa ²⁾. Takto Otto-Bezprem stal sa cisárskym vasallom Poľska, ale nie nadhlo; lebo potajomne zabitý bol. Medzitým Mečislav uprosil cisárovnu Gizelu a kniežata, aby ho odporúčali cisárovi, sľubujúc jemu vasallské poklonenie. Následkom toho Konrad zprevodil ho do Poľska, ktoré však podelil na tri kniežatstva, učiniač Mečislava hlavným kniežatom ³⁾.

K navráteniu Mečislava do Poľska naklonený bol Konrád bezpochyby pre zmenené pomery k Uhorsku ⁴⁾, ktoré konečne vybuchly vo verejnú vojnu.

Konrád už od dávneho času hľadel okom podozrivým na sv. Štefana; lebo, keď tento po smrti Henrika robil si nároky na Bavorsko ⁵⁾, mal ho v podozrení, že stal vo spiknutí s kniežatami, ktoré ho nechceli mať za

1) Regnum Sclavorum tyranice sibi contra imperialem usurpabat majestatem, Ann. Hildes. ad a. 1028.

2) Či potajomne podporoval Mečislava alebo bol vo spojení s kniežatami, nechcejúcimi Konrada za cisára? Bonfin. Dec. II. L. I. p. 182. edit. Hanov. 1606.

3) Mon. Pol. Hist. Bielovski. I. 346. n. 3. 4.

4) Conradus imperator iam dudum inimicitias cum Stefano Ungariorum rege conflatis. Chron. Herimani Augi. ad a. 1030.

5) Katona Hist. crit. Reg. Hung. I. 340.

cisára ¹⁾. V podozrení tom tým viac bol utvrdzovaný, že sv. Štefan ani slyšať nechcel o dákej nadvláde nemeckého cisára nad Uhorskom ²⁾.

Ale podozrenie plodí podozrenie. Keď totižto Konrad 1028 rad, do poriadku priveduvší veci v Čechách a Poľsku, Verinhard biskupa s posolstvom poslal do Carigradu, toto posolstvo i veľké množstvo ľudí Verinhardových podozrením naplnilo Štefana, ktorý sa mohol múdre domnievať, že ľudia Verinhardovi idú na vyzvedy do Uhorska, sám ale Verinhard do Carigradu, aby s cisárom gréckym uzavrel smlúvu na ujmu Uhorska. Odoprel Verinhardovi priechod cez Uhorsko ³⁾. Z toho povstala vojna. Vo vojne tejto český Oldrich držal so Štefanom, poľský Mečislav ale s Konradom, a tak vojna podelená bola na obe strany Dunaja: na jednej strane dorazil Konrad víťazne až po Rábu, na druhej strane ale Česi ⁴⁾ a Uhria porazili Poliakov ⁵⁾. Medzitým tento šťastný beh války pre Čechov a Moravanov rýchle bol zmenený. Oldrich Moravu, Poliakom odňatú, sveril Bretislavovi, svojmu synovi ⁶⁾. Tento pripojil sa k cisárovi a vyplášiv Uhrov z Moravy a zo Slovenska až po Ipol' ⁷⁾, tak

1) Bonfin. Dec. II. L. I. p. 182.

2) Sr. str. 14. pozn. 2.

3) Katona. Hist. erit. Reg. Hung. I. 338.

4) Fugatis cunctis de civitatibus Poloniis, ex quibus multos comprehensos, centenos et centenos ordinatim catenatos vendi iusserat in Ungariam et ultra. Cosmas ap. Pertz. IX. 63.

5) Sr. pozn. 7.

6) Pater sibi Bretislao totam illam terram (Moraviam) tradiderat in potestatem. Cosmas ap. Pertz. IX. 63.

7) Hoc anno dux Bracislaus magna caede prostravit Ungaros et terram eorum usque ad urbem Strigoniam devastavit. Cosmas ad a. 2030. — Notum sit, — quod ego (Bracislaus), filius illustris Boemorum ducis, considerans robur et fortitudinem non esse in homine, nec victoriam procreari ab homine, verum omnia, quae victorioso et feliciter geruntur, evenire per Deum: — idcirco profligationem Hungarorum de terra nostra Moravia ipsius tantum auxiliante brachio factam esse ingenue profiteor. Illacrymavi sane, — quando videbam loca illa sacra, ubi cepit Christianitas per

všetké válečné plány priviedol do zmatku, tak že Štefan bezodkladne vyjednávať musel s Konrádom o mier. Konrád prijal mier, od Štefana ponuknutý ¹⁾, ale neudusil v sebe pomstychtivosť naproti jeho spojencovi, Oldrichovi českému ²⁾. Následkom mieru tohoto i bojovný Bretislav vytiahol zo Slovenska, údelného to kniežatstva Imrichového.

Sv. Štefan po utíchnutom výchoře obrátil zrak svoj na rodinné domáce pomery. Chcejúc Imricha, syna svojho, sťa svojho dediča a nástupca, pripraviť pre uhorský trón, vyhľadajúc mu primeranú nevestu a dajúc mu krásne pravidlá panovania.

Čo sa prvého týče, isto je, že bol Imrich zasnúbený s dákou kráľovskou nevestou ³⁾, a to bezpochyby dcérou Mečislava, kráľa poľského; avšak i v manželstve zachoval čistotu až do smrti ⁴⁾.

eosdem Ungaros — devastata et diruta atque in rudibus dissipata iacere, et ecclesias in illis partibus terrae nostrae omnes ad unam spoliatas et profanatas existere, et devovi pio meo tum proposito magnam spoliorum copiam, ab eisdem vastatoribus et depraedatoribus receptam, in reaedificium et restaurum praedictarum ecclesiarum impendere, deponendo ipsam super altari ejus, cui oblata atque pro opitulante recepta esse dinoscuntur. Hinc est, quod ego (Bracislaus) dux Moraviensis etiam ecclesiae S. Petri in Olomuci et capellae, quae est in honore b. Clementis constructa ibidem, eam dotis suae restitui fecimus portionem, quam ipsi ex collatione antiquorum hujus terrae principum concessam esse scripto et oretenus veraciter didicimus. Actum in Olomuci, praesentibus H(izzzone) episcopo, duce de Polonia, Veliz comite, Thazz comite etc. Boček. Cod. Dipl. Mor. 1836. p. 112.

- 1) Katona. Hist. crit. Reg. Hung. I. 340—349.
- 2) Imperator . . . Wirbeni Oudalricum ad se venientem et etiam ratione convictum, de insidiis quoque, quas ipsi imperatori fecit ante biennium (1030), confessum in exilium transmisit. Annal. Hildes. ad a. 1032.
- 3) Vita s. Emerici. Edit. Pray. p. 93. ap. Katona Hist. crit. R. H. I. 323.
- 4) Iste vero (Stephanus) genuit filium, dictum Emerich. Et post decem annos contraxit amicitias cum Mescone, rege Polonorum. Itaque Emerichus duxit filiam Mesconis, quasi compulsus vi per patrem et per nobiles terrae. Qui veniens Gnesnam et Poznaniam cum uxore virgine, virgo mansit usque ad mortem per votum per ipsos emissum. Mon. Pol. Hist. Bielov-

Medzi krásnymi radami, ktoré sťa pravidlá múdreho panovania zanechal sv. Štefan synovi svojmu, klade mu na srdce: 1. aby verne zachovával kresťansko-katolíckú vieru, a príkladom svojím ukázal sa byť pravým vyznavačom viery, bez ktorej by ho za kresťana nemali: aby tých, ktorí by o SS. Trojici necitili pravoverne, považoval za kacierov, a nie za pravých synov sv. cirkve; 2. aby mal starosť o katolíckú cirkev, žeby zo dňa na deň rastla; 3. aby si ctil a vážil biskupov a kňazov, jakožto prvý stav krajinský; 4. aby svorný a vľudný bol naproti kniežatom, baronom, županom, vojnom a zemanom; 5. aby bol trpezlivý a spravodlivý, nesúdil sám dľa ľubovôle, lež sudcovstvo nechal na súdcov, ktorí by jednali dľa zákona a práva; 6. aby si vážil osadených sa v krajine alebo prichodiacich do krajiny. *„Lebo jako osadníci prichodia z rozličných strán krajín, tak prinášajú so sebou i rozličné jazyky a obyčaje, a rozličné umenia i zbroje; čo všetko ozdobuje a zveľičuje kráľovský dvôr a prestrachuje prepych vonkajších; lebo kráľovstvo jedného jazyka a jednej obyčaje slabé, a krehké je. Preto — hovorí — prikazujem ti synu moj, aby si ich pestoval dobrou vôľou a statočne choval, žeby radšie s tebou sa zdržovali, nežli inde prebývali.“* 7. Aby vekom a múdrosťou dospelých mal za radcov a jejich

ský. I. 508. — Uxor vero eius (Emerici), quae inviolata cum ipso permansit. Chron. ung. pol. Mon. Pol. Hist. I. c. — Bonfin. Dec. II. L. I. p. 178.

Sú ktorí dcéru kráľa Horvatského pripisujú sťa nevestu sv. Imrichovi; ale: a) nelen že dáky m starým svedoctvom nezajú potvrdiť mienku túto, no i sami uznávajú neshodu mienky tejto s dejepisom Horvatska. Pray. Ann. R. Hung. p. 36. — Katona. Hist. crit. R. Hung. I. 323. — b) Mienka tá pochodí z toho predpojatia, že Imrich kroz to manželstvo stal sa „*Dux Sclavoniae*“; kdežto týmto vojevodstvom Imricha bolo naše Slovensko. c) Cez celý životopis sv. Štefana nenachodíme stopu užšieho priateľstva a politického pomeru medzi sv. Štefanom a kráľom Horvatským; nachodíme ale medzi ním a Mečislavom, kráľom poľským.

radu nasledoval; 8. Aby v kráľovaní nasledoval predchodcov a iných statočných. „*Lebo — hovorí — ľažko je ti udržať krajinu tohoto podnebia, jestli nebudeš nasledovníkom obyčaji kráľov, predtým panovavších. Ktorý Grék by spravoval Latinákov dľa obyčaji gréckych? Alebo ktorý Latinák spravoval by Grékov dľa latinských obyčaji? Žiudon. Preto teda nasleduj moje obyčaje, aby si medzi svojimi držaný bol za obzľáštneho, a medzi cudzími za chvályhodného.*“ 9. Aby bol milovníkom modlitby a 10. aby korunu svoju ozdoboval čnosťami a skutkami milosrdenstva ¹⁾).

Medzitým Boh ináč nariadil s Imrichom. Práve vtedy, keď sv. Štefan ešte za živa chcel preniesť správu krajiny na Imricha ²⁾, tento na polovačke divým veprom ¹⁰³¹ rozsiapaný ³⁾, po osmôdňovej ťažkej nemoci, na deviaty deň o 9. hodine v pondelok umrel ⁴⁾. Siedmym dňom potom v nedelu i jeho pannenská manželka umrela ⁵⁾.

Smrť poslednieho syna ⁶⁾, v Stolnom Belohrade pochovaného ⁷⁾, mala veľký vliv i na ducha i na telo, neduhou nôh už itak ztrápené ⁸⁾, tak že ustá jeho nikdy viac nepohly sa k úsmevu ⁹⁾. Najviac ale trápila ho myšlienka: koho ustanoviť nástupcom?

1) Katona. Hist. crit. R. H. I. 366. seqq.

2) Katona. l. c. p. 359.

3) Heinricus, Stephani regis filius, dux Ruizorum (t. j. Slovákov. Sr. str. 17. pozn. 4.), in venatione ab apro discissus, periit flebiliter mortuus. Ann. Hildesheimenses ad a. 1031.

4) Henricus, nobilis dux Slavoniae, VIII. diebus languit, nona vero die, hora IX. emisit spiritum. Chr. ung. pol. Mon. Pol. Hist. I. 508.

5) Uxor vero eius, quae inviolata cum ipso permansit, VII. die, in die Dominica, migravit ad Dominum. Chr. ung. pol. l. c. — Katona. Hist. crit. R. H. I. p. 331.

6) In filiorum suorum obitu sensit imminere verbera, quos in ipsis infantiae suae gradibus, teneros, quos dedit, (Deus) abstulit. Chron. ung. pol. l. c. — Simon de Kéza c. II.

7) Katona. Hist. crit. R. H. I. 389.

8) Chron. Thur. P. II. c. XXXIII.

9) Chron. ung. pol. l. c. p. 509.

Po smrti Imricha Petor, syn od sestry sv. Štefana ¹⁾, stal sa údelným kniežatom Slovenska a býval s matkou svojou na hrade nitrianskom ²⁾. Tento západnou kultúrou vyhladený na toľko si znal získať náklonosť sv. Štefana, že ho tento i za nástupca svojho zvolil ³⁾. — Toto, jakožto udelenie prednosti Petrovi pred inými árpádskymi potomkami z rodu mužského, jako i blahovôľa, ktorú preukazoval vôbec oproti cudzincom, prichodiacim do krajiny, a prísnosť, s ktorou káral nešetrné chovanie sa oproti cudzincom, prichodiacim do krajiny ⁴⁾, a konečne i, z neduživosti ducha a tela pochodiace, upustenie z horlivosti vo vedení krajinských záležitostí ⁵⁾, urazilo mnohých, tak že sa sprisahali proti Štefanovi. Jedon zo spiklencov, keď sa svečerievalo, s mečom, pod plášť ukrytým, prišiel do svetnice Štefana. Jasnáhle ale

1) Katona. Hist. crit. R. H. I. 476.

2) Katona. Hist. crit. R. H. I. 397.

3) Primum tractavit de substituendo rege pro se, Petro videlicet, sororis suae filio, quem in Venetia genitum, ad se vocatum iam dudum exercitui suo praefecerat ducem. Chron. Mellic. ap. Stilling Vita s. Step. §. 36. n. 431. p. 160.

Že Gizela s Petrom bývala na hrade nitrianskom, odvodzujem i z toho, že Petor v letopise mölkskom nazýva sa „dux“, i z toho, že mala toľkú moc nad hradom, že v ňom mimo vedomia sv. Štefana zpáchať mohla ohavne okaličenie Vasila, i z toho konečne, že Vathovci najvztekľejšie uderili na Nitru. Sr. Bárdosy. Supl. Anal. t. Scepus. p. 132. g.

4) Láskové chovanie sa sv. Štefana oproti cudzincom, stehujúcim sa do krajiny pohlo asi 60 pečenských bohatierov, že s rodinou a všetkým nábytkom prišli do Uhorska. Uhorské mužstvo ale ich olúpilo, tak že sotva ochránili si život. Nešťastníci tito prišli k sv. Štefanovi na žalobu; ktorý bezodkladne dal k sebe povolať plukovníka (*tribunum*), pod ktorého správou oni lupičia boli. Nad týmito vyniesol výrok smrti: aby dva a dva obesení boli pri každej bráne krajinskej, žeby domorodí a cudzinci z tohoto poznali, že každý má prístup do krajiny. —

Chartuitius in vita s. Stephani. — Katona. Hist. crit. R. H. I. 276. klade túto udalosť na r. 1021.; avšak ona i dľa Hartvika, i dľa Bonfina padá až za dobu vojny s Konradom, r. 1030—1838.

5. Ipse tanto corporis languore correptus est, ut ne pedibus quidem stare posset: quare aliquanto remissius regnum gerere videbatur. Bonfin. Dec. II. l. 1. p. 184.

približoval sa k lôžku jeho, razom vypadol mu z ruky holý meč na zem, a brynkotom svojím obrátil pozornosť kráľovu na vraha; ktorý prestrašený zrútil sa na zem a, nariekajúc i vyznávajúc zločinný úmysel, prosil o milosť. Následkom smutnej udalosti tejto stalo sa vyšetrovanie a odsúdenie spiklencov k trestu zaslúženému. — Čo to boli za spiklenci, nedá sa vystopovať, len to je istô, že boli krajinskí velmoži ¹⁾, majúci i prístup ku kráľovi i vliv na krajinské záležitosti. Pravde podobno je, že to bola strana Petrová ²⁾; lebo sv. Štefan strašnou onou udalosťou dojatý, ihneď poslal Budu Egruthoviča na nitriansky zámok, aby Vasila Michaloviča vyslobodil z väzenia a priviedol k nemu, žeby — po odmrštenom Petrovi — na uhorský trón povýšený bol. Medzitým matka Petrova naklonila Budu k zrade, a Seba, syna jeho, poslala do väzenia k Vasilovi, aby — vylúpiv mu oči — urobil ho neschopným ku kráľovaniu. Po tejto spáchanej ohave a prehnutí nešlechetného Seba do Čech ³⁾, prišiel, zradný Buda, naschvál sa opozdivší, na hrad Nitriansky, a privedúc odtiaľ okaličeného Vasila, s pretvorenou útrpnosťou predstavil ho kráľovi. Sv. Štefan zaplakal nad ním, lež nemocou sklonený nevládal už vystopovať zločincov.

Sv. Štefan zo smutných udalostí týchto súd'ac, že nemecká stránka mohla by i ostatných árpádovcov vrhnúť do podobného smutného osudu, povolal k sebe

-
- 1) Quatuor nobilissimi palatinorum. Chartuitius in vita s. Stephani. — Katona Hist. crit. R. II. I. 400.
 - 2) Bonfin a Katona chceli by podozrenie vrhnúť na stranu národnú, avšak Turotzius vypráva po udalosti tejto také veci, ktoré dokazujú, že sv. Štefan v poslednej dobe života svojho Petra odstrčiť chcel. — Vysvitá to i z toho, že Sebus (o ktorom nižej) a jedon, za ktorého sám sv. Gerard, biskup čanádký orodoval, iste náležali k strane Petrovej.
 - 3) . . . et Schebus dux Vgrorum vitam finiunt. Aventinus Ann. Boi. L. V. 12. n.

Andreja a leventu Beloslava, synov lysého cára Vladislava, vnukov to svojich, dal im radu, aby čím skôr uprchli z krajiny a vyhli osudu, ktorému podľahol ich ujec, Vasil ¹⁾).

V tak smutnom stave bola uhorská krajina, keď 1038 sv. Štefan v Budíne, r. 1038. po Kristu, r. 69. veku svojho umrel, a odvezený bol do Stolného Belohradu, kde s veľkou smutočnou slavnosťou pohrobený bol ²⁾).

Petor, syn Otta Vilhelma, hrabata Burgundského a jeho druhej manželky, sestry to sv. Štefana ³⁾), sotva začal kráľovať, už Gizelu, vdovu po sv. Štefanovi, s ktorou spoločne kráľovať mal ⁴⁾), od krajinskej správy odstranil a vykázal jej jakýsi hrad k obývaniu, s ťaby dáke väzenie ⁵⁾). Okrem toho národnú stránku opovrhoval a len Nemcov a Latinákov ⁶⁾), tisnul do vojanských a svetských úradov, áno, keď ho biskupi a veľmoži napomenuli, hnevlive im odvetil: že dotiaľ cudzincami naplňovať bude krajinu, dokiaľ ju docela neprivede pod vládu Nemcov ⁷⁾). Toto jeho nemúdre chovanie sa nelen prinútilo Gizelu, že — na dotieranie krajiny vyslobodená — odišla do Pasova, kde i umrela ⁸⁾), no i zapríčinilo spiknutie národnej strany proti nemčúrskeму Petrovi. Spiknutie toto dost' skoro dostalo príležitosť k výbuchu.

1) Katona. Hist. crit. Reg. Hung. I. 402.

2) Katona. Hist. crit. R. H. I. 451.

3) Ib. p. 476.

4) Joan. de Guertse ap. Kercherich. Not. prael. Dalm. etc. p. 101.

5) Brunerus ex Cod. Altahensi ap. Pray Ann. R. H. I. p. 44. — Aventinus et alii ap. Katona. Hist. crit. R. H. I. 491.

6) Lexicon Du — Cangii: Latinus-Christianus occidentalis.

7) Chron. Turotzii. II. c. 35.

8) Veľký boj vedený bol medzi Cornidesom, Prayom a Ganóczim o tom: či Gisela v Pasove alebo Vespríme umrela a pohrobená bola. Katona neznal sa rozhodnúť, ku ktorej strane pridať sa má. Po uvážení vecí, vidiac, že zastavateľom Vesprímu viac ide o potlačenie tej poškrvny pre Uhorsko, nežli o skutočnú pravdu, odhodlal som sa za hrob Gisely v Pasove. Katona. Hist. crit. R. H. I. 497—587.

Ku lepšiemu pochopeniu okolností treba nám obrátiť zraky -- na muža, ktorý bol najvýznamnejší politik vo veku tomto, na českého Bretislava. — Zanášal sa on s veľkou myšľenkou nekdajšieho Boleslava chrabrého, kráľa poľského: založiť z Čiech, Moravy, Slieska a Poľska i cirkevne i politicky samostatnú západoslovanskú državu.

Po smrti Mečislava panovala v Poľsku Ryša, po ňom vdova, s maloletým synáčkom svojim Kazimirom; ponevác ale i táto Nemcov a Latinákov tísila do popredia, opovrhovala slovanský obrad ¹⁾, popudila proti sebe národnú stranu poľskú, ktorá ju prinútila k odstraneniu sa z Poľska. Neskôr obávajúc sa, žeby Kazimír' príduc k dospelosti, mohol sa vypomstiť, vyhnala i tohto z Poľska ²⁾.

Bretislav, sťa príbuzný dvoru poľského ³⁾, osoboval si právo na uprázdnený trón poľský. Tušil, že národnia strana poľská podporovat' bude jeho slovansko-národníc úmysly. — K dosiahnutiu cieľu mnoho mu záležalo na priateľstve Petra, kráľa uhorského, na politický vtíp prislabého. U tohoto zdržoval sa Kazimír, z Poľska vypudený: Boleslav teda, aby Kazimír kroz Petra dáko v susednom Poľsku neprekrižoval jeho zámery, žiadal Petra, aby nepustil Kazimira z Uhorska, jestli chce podržať dávne priateľstvo s ním. Petor hrde odvetil: „*Jestli dávny zákon určuje, že uhorský kráľ je nadväzovníkom českého vojevodu, učiním, čo žiadate.*“ Medzitým ponevác Bretislav tiež z Čiech odpravil uprechlé uhorské kniežatá ¹⁾, i Petor nechal Kazimirovi na vôli odísť z

1) Barbaros Slavorum pertaesa ritus. Monach. Brunvill. Mon. Pol. Hist. I. 347.

2) Chron. Gall. Mon. Pol. Hist. I. 414.

3) Dľa Dúbravky, dcery Boleslava I. českého, a mauželky Mečislava I. poľského.

Uhorska kam chce, dajúc mu 100 jazdcov ku zprievodu. Kazimir odišiel do Nemecka. Takto teda Bretislav zabezpečený bol zo strany Uhorska, lebo Petor držal s Bretislavom, pretože uprchlé uhorské kniežatá tam sa zdržovali, a práve tá národnia strana, ktorá vyhнала Kazimira z Poľska, súhlasila s tou národnou stránkou, ktorá v Uhorsku brojila proti nemu.

Bretislav teda sobral veľiké vojsko a vtrhnul do Poľska, doma rozorvaného ¹⁾, a zo severnej strany od Pomoranov napadnutého ²⁾. Boleslav zvíťazil, a vráťac sa z Poľska, 1. sept. r. 1039. držal veleslavný vchod do Prahy, prinesúc z Poľska posvätné ostatky ss. Vojtecha, Radima a 5. mučedelníkov českých. Sláva však tato nezostala dlho nepokalená. Ryška, vdova Mečislavova, a Kazimir neprestávali žalovat' na Bretislava u cisára. Medzitým cisársky dvor zamestknany bol inými starosťami, lebo Kourád II. 4. jun. 1039, umrel, a tak musely byť najprv nastupnícke veci usporiadané. Jaknáhle sa toto stalo, Henrik III., Kourádov syn a nástupca, považujúc Poľsko za zem cisárstva nemeckého, chopil sa zbrane naproti Bretislavovi.

Sotva že Henrik dorazil k českým hraniciam, Bretislav na rýchlu zmenu veci nepripravený, navrhol Henrikovi mier. Tento ho prijal, prinútený tým, že Petor, kráľ uhorský a verný spojenec Bretislava vtrhnul do Rakúska ³⁾. Vymienkam mieru ale nepodvolil sa Bre-

1) Nam in dominos servi, contra nobiles liberati, se ipsos in dominium extulerunt, aliis in servitio versa vice detentis aliis peremptis uxores eorum incestuose honoresque sceleratissime rapuerunt. Insuper etiam a fide catholica deviantes — adversus episcopos et sacerdotes Dei seditionem inceperunt. Chron. Gall. Mon. Pol. Hist. I. 416.

2) Kazimirus . . . tam virtute, quam ingenio totam Poloniam a Pomoranis et Bohemis aliisque finitimis nationibus liberavit. Chron. Galli l. c.

3) Petrus, rex Ungariorum, hyeme terminos regni sui invadeus, praedis, incendiis et captivitate depopulatur. Herm. Contr. ad a. 1039. Ann. Altah. a. 1040.

slav, a tak nestala nová vojna. Ponevác cisár nienil uderiť na západ a sever Česka, preto i Bretislav rozdelil na dvojvojsko svoje: s jedným tiahol sám k ochrane západných hraníc, druhé ale, moravské, s tromi legiami 1040 uhorského mužstva, viedol Pricos ¹⁾, župan Bilinský. Medzitým Pricos uplatený sa zpreneveril, bráňac sa len na oko proti Nemcom ²⁾; ktorí však dostavše zpravu o českom víťazstve na západe a rozkaz opustiť českú zem, utiahli sa nazpak.

Henrik, nemohúc sniesť svoje uponíženie kroz Boleslava, chystal sa k novej válke. Teraz uzavreno, nelen uderiť na západné a severné hranice, no i na južné; 1041 lebo Petor odstúpil od priateľstva s Bretislavom ³⁾, a dal Kazimirovi slobodný priechod do Poľska ⁴⁾. Bretislav, sám na seba zanechaný a zo všetkých strán tisknutý, žiadal o mier. Odreknúc sa Poľska, podvolil sa nadvláde cisárskej ⁵⁾.

Národnia stránka v Uhorsku, už predtým nespojkná, týmto jednaním Petra, ba snad i Bretislavovou agitaciou pobúrená uzavrela vypudiť Petra a zvoliť si nového kráľa. Pohlavári stránky tejto boli: Vojslav, Stojslav a Vasil ⁶⁾. Vyvolili si za kráľa Otto-Bezprema,

- 1) Či to nenie náš Procu [Pricos, Prkoš, Prokop]? Sr. str. 12.
- 2) Na výstražný príklad bol potom okaličený a utopený. Cosmas. II. 11. Pertz. IX. 74.
- 3) Domnievam sa, že zradnie chovanie sa Prkoša stalo sa s jeho porozumením.
- 4) Et [Kazimirus] assumptis secum militibus 500, Poloniae fines introivit, ulteriusque progrediens, castrum quoddam, a suis sibi redditum acquisivit, de quo paulatim tam virtute, quam ingenio totam Poloniam a Pomoranis et Bohemis aliisque finitimis nationibus occupatam liberavit. Chron. Gall. l. c. p. 417. — Anal. Saxo ad a. 1039. — Že sa to stalo r. 1040. a že Kazimír len cez územie uhorské do Poľska tiahnuť mohol, každý vidí. II. 186—209. Palacky. Dej. N. České. I. 304—311.
- 5) Dudik. Mährens Allg. Gesch. II. 212.
- 6) Phisco, Stojslaus, Pezilo, Aventinus, L. V. n. 25. — Visco, Toizlanus, Peshucz Bonfin. Dec. II. L. II. — Že mena tie sú i tam i tuna zpotvorené, každý vidí, lebo: a) u oboch sú rozlične písané, b) pri treťom mene koncovka „cz“ veru nebola v pôvodine.

syna od sestry Štefanovej ¹⁾, údelné knieža slovenské ²⁾.
— Petor, citiac sa byť slabým k odporu, utiekol, najprv

- 1) Po Petrovi — vraj — panoval Aba čili Samuel. Meno jeho prichodí rozlične písane: Aba, Alba, Albuinus, Obo, Abba, Ovo, Uban atď. — Prenehajúc všetku kritiku pojednání o ňom napísaných, ktorá by dielo nad mieru rozšírila, vyslovujem len výsledok mojho skúmania a pretrasu dejov o nástupcovi Petrovom takto: nástupcom Petra bol Otto, syn od Judity, sestry Štefanovej, ktorého pre jeho nábožnosť menovali Samuelom, a síce:

a) Isto je z nápisu na peniazí jeho „*Samuel rex*“ a „*Pannonia*“, že jedon kráľ uhorský bol menom Samuel. *Catalogus Nummor. Hung. Pestini. 1807. p. 32.*

b) Anon. *Belae R. n. c. 32.* píše: *Ex quorum etiam progenie, longo post tempore, rex Samuel descendit, qui pro sua pietate Oba vocabatur.* Porovname-li to so slovami žalnu 98, 6.: „*Samuel inter eos, qui invocant nomen eius*“, není možno nepozorovať, že Anonymus alebo prepisovateľ chybil, a chcel toto povedať: „*Obo, qui pro sua pietate Samuel vocabatur.*“

c) *Elegerunt — quemdam comitem, nomine Abam, sororium s. regis Stephani. Turotzius. Chron. P. II. c. 36.* — No Otto-Bezprem bol synom Judity, sestry Štefanovej, a Boleslava chrabrého: teda *sororius* čili *sororis filius*.

a) Premena mena *Otto* na *Ovo*, *Obo*, *Obo* etc. nemýli toho, kto zná, že v rukopisoch pri zapisovaní a prepisovaní vlastné mena spotvorované bývaly až temer k nepoznaniu. Takým spôsobom i meno *Otto* podstúpilo toľké premeny; lebo: 1. *A maguam communitatem cum O habet apud Germaniae gentes. Nomenclatura ad Aventinum. Lipsiae, 1710.* Teda: Aba, Obo, Ovo. — 2. Tamže: „*Odo, qui et Otto.*“ Teda: Otto, Odo. — 3. Náš Otto nosil i meno Odo. Tak: „*Duxit uxorem filiam Romani, filii Odonis, nomine Dobronegam. Mon. Pol. Hist. I. 417. n. 1.*“

Tak hľa mena *Otto*, *Odo*, *Obo*, *Aba* etc. znamenajú tú istú osobu, t. j. Otta, ktorý sa menoval tiež Bezprem (*Mon. Pol. Hist. I. 263. 311.*), pre svoju nábožnosť ale Samuel.

- 2) Že Otto etc. čili Samuel bol údelným kniežatom Slovenska, dokazujem to nasledovne:

a) Anonymus B. R. notarius c. 37. píše: „*Dux Arpad (??) Hubam fecit comitem Nitriensem et aliorum castrorum.*“ — Slyšal Anonymus dačo o Abovi, Ubanovi etc., kniežatu Nitrianskom, lež — jako vôbec nevšímá si chronológiu — prenáša ho do veku o stolieťie prvého; kladúc miesto Oba, meno Huba, práve tak, jako premenu týchto slov podáva i *Lexicon Du-Cangii*.

b) O demokratickom Samuelovi (*Bonfin. Dec. II. L. II. p. 191.*) píše *Aventinus*: „*Petrus — Ovonei persecuturus, prius ad eum cum mandat amicis legat legat, veniam dat, — se ducatum, quem superioribus annis tenuerit, concedere, modo regis nomen inane abdicet.*“ *Ann. Boi. L. V. c. VII. n. 20. p. 502.* Kedy tuna (r. 1042) sľubované kniežatstvo už

k markrábovi rakúskemu, potom ale k Henrikovi III. cisárovi ¹⁾).

Samuel na trón povýšený a za kráľa korunovaný medzi prvé povinnosti svoje počítal príkladne potrestať tých, ktorí príčinou boli smutného osudu Vasila a synov Vladislavových. Po tom zrušil zákony a desiatky, Petrom zavedené, i odstranil ním do vysokých úradov postrikaných Nemcov a Latinákov. Hlavní jeho radcovia boli: Vojslav, Stojslav a Vasil, ktorí najviac sa zasadzovali o slobodu krajiny a navrátenie jej kráľovskému potomstvu ²⁾. On sťa ľudomil zrušil feudalismus a otročenie ľudu, za to majúč, že je pán taký človek jako sluha, a nič nedajúč na nadprávo zemana, považoval ich tak, jako i ostatných sedliakov a nezemanov ³⁾.

Znajúč, že revolucia, ktorá ho povýšila na tron, uvalí víchor na krajinu, jestli ho zavčas neodvráti, vypravil poslov k Henrikovi III. cisárovi. Medzitým viac platily prosby Petra. Sotva že sa navrátili poslovia, aby predišiel vpádu Nemcov do krajiny, sobral vojsko, a podeliv vojsko na trojo, lned vo februari r. 1042. s jed- 1042
ným oddielom vtrhnul do Korutanska, s druhým do východného, — s tretím ale do západného Rakúska. Prvý oddiel porazený pri Ptuji v Dravskej doline; druhý od Adalberta markrabata a jeho syna Leopolda po-

predtým mal Samuel? R. 1041. Turoc menuje „*comitem*,” J. de Gvertse archidiakon „*ducem*,” teda ešte pod Petrom bol vojvodom.

c) Bogufal u Sommersberga. II. 26. píše: *Duxit (Kazimirus) uxorem filiam Romani, principis Russiae, filii Odonis, nomina Dobronegam.* Keď oná Russia bola našim Slovenskom (Mon. Pol. Hist. I. 247, 347, 505, 513, 514. Sr. str. 14. 18.) vtedy Roman dľa Otta-Abá, otca svojho, bol kniežatom.

1) Katona. Hist. cri. R. H. I. 599.

2) Chron. Turotzii. P. II. e. 36.

3) *Arbitratur enim, quod omnia communia essent dominis cum servis. Nobiles enim regni, contemneus, habuit semper cum rusticis et ignobilibus communes.* Tur. P. II. c. 37.

razený a hnaný bol do rieky Moravy, kde sa tiež mnoho utopilo; jedine tretí pod velením samého Samuela šťastlivejší, 15. febr. prekvapil nemecké leženie, tam kde Trais pri Traismaure padá do Dunaja, práve v pondelok masopustný, v ktorý sa bezpústne hodúvalo ¹⁾, a potrevs ho, s korisťou prez Tuluu tiahol nazpak do Uhorska. Medzitým netrvala dlho jeho sláva. Henrik robil veľké prípravy k vojne proti nemu.

Že prevraty tieto, i západnej cirkvi i nemeckej politike napriaznivé, budú mať nepríjemné následky, dalo sa ľahko previdieť. Medzi najväťšími protivníkmi bol sv. Gerard, biskup čanádsky, ktorý nelen že nechcel korunovať Samuela, no — potom keď na veľkú noc (22. marca) od iných biskupov ovenčený a pod korunou do chrámu privedený bol — vystúpiv na kazateľnicu, ostre ho pokáral a stôl Pána mu odoprel ²⁾. Okrem toho i pápež, Henrikom a Petrom k tomu naklonený, vyslovil kladbu nad Samuelom a jeho prívržencami ³⁾. Ale tým väčšie nebezpečenstvo hrozilo z vonka.

Na konci augusta držal Henrik válečnú poradu v Regensburgu, na ktorej i český Bretislav bral podiel a vypracoval plán vojny ⁴⁾. Nemci, majúce vojnu s Uhrami, obyčajne tiahli pravým bokom Dunaja; Bretislav

1) *Ludis Februariis, quibus plus, quam aequo, Baccho, Cereri imo etiam Veneri, contra fas et placita religionis nostrae indulgemus. Aventinus L. V.*

2) *Ad Morissenam sedem . . . paschalia sacramenta celebraturus aduenit; atque . . . regio capiti diadema impositurus . . . ab episcopis et principibus per honestissimos viros inuitatur (Gerardus). At illo renuente, reliqui Pontifices regi coronam imponunt . . . At vero plenus Spiritu sancto beatus episcopus . . . pulpitum ascendit, regemque his verbis per interpretem intrepidus alloquitur: Observatio sanctae quadragesimae peccatoribus pro venia, iustis pro praemio constituta est. Quam tu rex quum caedibus pollueris . . . nullam hodie poenitentiam mereris. Vita S. Gerardi. c. 17. 18.*

3) . . . Hungarorum; quos iam pridem (1041), ut dicitur, Dominus Apostolicus anathemate damnaverat feriendo. *Chron. Tur. P. II. c. 37. ad a. 1044.*

4) *Chron. Tur. P. II. c. 36.*

radil ľavý bok, lebo nelen že Mošeň bol močaristý, povodniam vystavený a vypálený ¹⁾, no hornaté Slovensko bolo zvláštne česko-moravskému vojsku prístupné ²⁾.

Začiatkom septembra uderilo nemecko-české vojsko na Samuela: Najprv vydobylo Hainburg, potom ale prekročilo Dunaj a po dobytí Bretislavy ³⁾, a iných hrádov sotkalo sa so Samuelom až nad Hronom. Samuel vo dvoch bitkách prevýšený odtiahol sa k Tise. Ponevác ale Uhria na žiaden pád nechceli prijať Petra: Henrik iného z Uhrov, ktorý predtým uprchol do Čech a teraz pod zástavou Henrika bojoval, t. j. Andreja Vladislavoviča ⁴⁾, ustanoviac vojvodom Slovenska práve vydobytého ⁵⁾, uzavrel so Samuelom mier, a, nechajúc 2000 mužov na ochranu Andreja (v Nitre?), odtiahol z Uhorska.

-
- 1) *Incolas omnes Vuo, vicis incensis, trans Arrabonem transtulerat. Aventinus L. V.*
 - 2) Že Bretislav pri vypracovaní plánu tohoto mal za uchem, poznáme z behu udalosti. Chcel on Vladislavoviča strčiť za údelné knieža do Slovenska, aby táto slovenská posícia nezahynula!
 - 3) *Brecesburg. Herm. Contractus. — Presburg. Aventinus, ktorý ho predtým menoval Vratislaviou. Sr. Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska str. 218.*
 - 4) *Subactis partium illarum Ungariis, quum Petrum recipere nollent, quemdam alium ex illis, item apud Bohemos exultantem, ducem eis constituit. Herm. Contractus. — V ohľade tomto povstal veľký boj medzi dejepytcami. Já som vo veci tejto pristúpil asi k výroku, ktorý podal Kationa Hist. crit. R. H. I. 638. — Po smrti sv. Štefana ovšem Andrej a Beloslav uprchli do Čech a odtiaľto do Poľska. Keď však vyhnaný Kazimír potom vrátil sa do Poľska (1041), a tým národnia strana v Poľsku, u ktorej kniežatskí uprchlíci hľadali útočisko, klesla, veci v Poľsku tak sa zmenily, že keď tam viac útočiska nebolo pre Andreja prišiel do Slovenska (Ruzia. Sr. str. 27.) k Abovi; odtiaľto ale, potom keď vypukla váľka medzi Abom a Petrom, do Čiech; lebo keď Samuel Aba stal sa kráľom, právo slovenského kniežatstva preišlo na Andreja.*
 - 5) Tak je: kniežatstva Slovenského! Lebo:

a) Nevyjednávalo sa tuna s kráľom Samuelom o to, aby popustil trón Petrovi, lež aby privolil, by Petor stal sa vojvodom toho územia, medzi Moravou, Karpatami, Tison a Dumajom, ktoré Henrik vydobil. *Subactis partium illarum Ungariis etc. str. 26. pozn. 2.*

Samuel medzitým, sotva že Henrík vytiahol päty, vrhol sa na Andreja a vypudil ho zo svojho kniežatsva slovenského ¹⁾; znajúc ale, že týmto činom opäť pichnul medzi osy, aby predišiel vojne, vypravil poslov svojich k vianociam do Goslaru k Henrikovi, aby vysvetlili vec a ponukli smlúvu. Petor, ktorý sa tam na dvore zdržoval, prekazil výsledok posolstva. Tak pochodili tiež druhí 1043 poslovia, ktorí po roku na turíce prišli do Paderbornu k cisárovi: Henrik ich odkázal na regensburgský snem. V auguste octli sa menovaní poslovia skutočne na nemeckom sneme; ale odpravení boli do Uhorska s vypovedením vojny. — Im v zápätí tiahol Henrík po druhý krát do Uhorska, ale teraz pravým bokom Dunaja, až k Rábici. Práve sa chystal dobývať jeden hrad, keď opäť dorazili Samuelovi poslovia a pod najpriaznivejšími vymienkami prosili o pokoj. Sľuboval totižto, že vráti cisárovi časť krajiny od žriedla a ustia rieky Moravy až k hraniciam Korutanským ²⁾, a všetko, čo leží medzi Litavou a Fišou, ktorú časť nekdy sv. Štefan od Henrika

b) Na miesto, na ktoré Henrik pri vyjednávaní s kráľom Samuelom, na Pannoniu a Dáciu zbranne a právne obmedzeným, kandidoval Petra, vyžiadaný bol Andrej. Toto miesto ale bol kniežatský stolec Slovenska. V starom rukopise Herm. Contracti stojí: Quum Petrum regem suum, quem secum ducebat, nulla ratione prouinciales [t. j. Slováci] recipere consentirent, alium quendam, quem petebant, ducem (teda za údelné knieža, nie za kráľa!) eis constituit; quem tamen, statim post discessum eius (Henrici) Ono rex (teda pre ustanovenie Andreja za vojvodu Slovenska, Samuel neprestal byť kráľom) ale provincia sua (t. j. zo slovenského kniežatstva) in Bohemiam pepulit.

c) Petor po smrti sv. Imricha bol kniežatom Slovenska (1031—1038) a teraz (1042) ztratil korunu kráľovskú aspoň chcel nazpak dostať korunu kniežatstva slovenského.

- 1) Quem tamen statim post discessum eius (Henrici) Ono rex de prouincia sua in Bohemiam pepulit. Cod. antiq. Herm. Contr. ad a. 1042.
- 2) Ab hostiis et fontibus Mari fluminis ad fines Charionum. Aventinus. L. V. 6. Ponevác tuna stojí nelen „ab ostiis,“ no i „fontibus,“ zdá sa, že Salamon musel vrátiť Andrejovi Slovensko, t. j. časť Uhorska, na východnom brehu Moravy. —

II. obdržal; že menom pokuty dá cisárovi 400 nemeckých hriveň zlata a tol'ko hodbabných plášťov; že zlatom zapraví všetku učinenu škodu; že nelen vráti všetkých zajatých cisárovi, no i kráľovne Gisele všetko to, čo jej Petor odňal. Okrem toho dal Vasila ¹⁾, s inými 7 veľmožami za zastavencov, s tým doložením, že — jestliby nedostál slovu a do 2. dec. nezplnil sľuby — cisár bude mať právo ich pozbaviť života. Jedine to si vyžiadal, by sa nemusel osobne predstaviť cisárovi. Po držanej porade prijal cisár vymienky a poslal k Samuelovi Henrika bavorského a Bretislava českého, aby príslahou potvrdil zaslúbenia svoje. Stalo sa to na začiatku septembra ²⁾).

Kto bol, čo nezadržal slovo, jako Samuel. Územie Litavské sice hneď odstúpil cisárovi a navrátil i niekoľko zajatých: o vyplnení ostatných výminok ale nebolo ani slychu. Chystal sa opäť k vojne.

Medzitým nechýbalo ani na jednej ani na druhej ¹⁰⁴⁴ strane na zradcoch. — Dvaja bratia, Bernulf a Machtun, k cisárskym hodnosťam sa vyšvihnuvší, písali Samuelovi, aby lebo pod zásterou zplácania podlžnosti prišiel k cisárovi a ho zavráždil, alebo aby s vojskom pritiahol pod Regensburg. V oboch pádoch sľubovali mu svoje zradné spoluúčinkovanie. — Naproti tomu zemaniam v Uhorsku, šomrajúci na Samuela, s ľudom držiaceho ³⁾, spikli sa, by ho zavraždili. Hlavou spiknutia bol Lorik. Medzitým jeden z nich prezradil vec. Samuel teda hľadel Lorika a ostatných pochytat'; keď však špehúni zavraždili Lorikoviča, otec a spiklenci uprešli k cisárovi so

1) Pezilonem. Aventinus l. c.

2) 11. sept. bol cisár už v Pechlárne (v dolí. Rakúsku nad Mólkom.) Dudik. Mähr. allg. Gesch. II. 222.

3) Hungari vero nobiles conspiraverunt et coniuraverunt, ut ipsum occiderent.

žalobou: že Samuel nedrží prísahu; že opovrhá zemanov, ktorí ho učinili kráľom; že len s nevoľnou sedlačou jie, jazdí a ustavične hovorí. Načo im odpovedal cisár: „*Taká obyčaj nenie obyčajou šľachtického muža, lež protivy tohoto.*“ Cisára teda popudili, aby zbranne uderil na Samuela a Petra nazpak posadil na trón ¹⁾.

Henrik po predku poslal peniaze ²⁾, a za týmto sám tiahol už po tretí krat so 6000 nemeckými a českými mužami do Uhorska; rátujúc na to, že uhorskí nespokojenci pripojá sa k nemu. Zastavil sa na hraniciach Uhorska, s pretvarovaním sa, jakoby bol chcel len obozret hranice a prijať od Samuela vyplnenie sľubov. Samuel zvediac sa o prichode jeho, vypravil k nemu Súdnika, svojho vodca, Nannona, svojho tajomníka, a viac z uhorských pohlavárov s veľkou summou zlata a s výhovorkou, že na teraz viac solinat' nemohol, a s požadovaním, aby mu dľa medzinárodného práva vydal Lorika s ostatnými uprechlíkami. Konečne žiadal si osobný rozhovor s ním. Cisár bol plný priateľských slôv, lež pritom i plný nepriateľských skutkov, navzdor vľudnosti svojej pripravujúc sa k vojne. — Samuel opäť vypravil k nemu poslov, podrobujúc seba a všetko cisárovi. Cisár nedal ani priaznivú ani nepriaznivú odpoveď, lež podržav u seba uhorských poslov, čakal, na Samuelovo zplnenie sľubov. Konečne poslal Vasila, uhorského zastavenca, a Nannona, Samueloveho tajomníka, k Samuelovi; ktorí keď sa nevrátili, cisár pohol sa s vojskom do Pannonie. Samuel, neočakávajúc, že cisár s toľkým vojskom pustí sa do vojny, nebol pripravený a cúfal. Cisár prekročiv Rabiecu a Rabu prišiel do rovнины, plnej uhorského vojska, a zhrozil sa, vidiac, že z jednej strany

1) Chron. Tur. II. 37.

2) Böhmer Kaiser — Regesten n. 1519. und Gfrörer Kirchengeschichte. IV. 165.

má za chrbátom riekou, z druhej strany ale otočený je uhorským vojskom. Medzitým zrazu nastal víchor, ktorý prach, — po ňom leják, ktorý dážd' metal do oči uhorského vojska. Takto uhorské vojsko prišlo do smútku, mnoho preišlo na stranu protivnú ¹⁾, a tak cisárski zviťazili ²⁾. Na to Henrik s'ia víťaz tiahol do Stolného Belohradu, kde posadil Petra na tron a smeril s ním krajinu, učiniac ho doživotným vasallom svojim ³⁾, a dajúc Uhorsku nemeckú sústavu ⁴⁾. Ale vojna ešte preca nebola zakončená. Samuel opät shromaždil vojsko svoje, a tak Petor, po odchode cisára, s cisárskym a uhorským vojskom pokračoval vo vojne. Prv ale, než tiahol protinemu, vypravil poslov k Samuelovi a, sľubujúc mu navratenie kniežatstva slovenského, ktorým už predtým vládol, vyzval ho k složeniu názvu kráľovského ⁵⁾. Samuel vyvolil si válku; ale porazený dal sa na útek k Tise; kde lapený ⁶⁾, a pred Petra privedený

1) Et, ut dicitur, Aba rex victorias habuisset, nisi Hungari quidam, amiciam Petro regi reservantes, super terram sua vexilla proiecerent. Chron. Tur. l. c.

2) Ex Teutonicis illo die, in loco ipso infinita corrui multitudo. Itaque idem locus usque hodie ferlorum payer (*Verloren Bayer*) in lingua eorum, in lingua autem nostra vestnempti (*veszett német*) nominatur. Chron. Tur. l. c. — Jakú váhu klást na tieto slova, každý vidí z víťazoslavnej cesty Henrika do Stolného Belohradu!

3) Herim. Aug. et Annal. Corbei, ad a. 1044. Wippo ap. Pistor. P. III. — Chron. Tur. c. 38.

4) Ungarios petentes lege Baioarica donavit. Herim. Aug. l. c. — Caesar Ugros Boiorum iure donat. Aventin. L. V. 19.

5) se ducatum, quem superioribus annis tenerat, concedere, modo regis nomen inane abdicet. Aventinus L. V. 20.

6) Fugit versus Tisciam, et in villa quadam in scrobe (Chron. Bud. Scoobe) veteri, ab Hungaris, quibus regnans nocuerat, crudeliter iuglatur. Chron. Tur. c. 37. — Ille a suis desertus, in vicum quemdam fugam capessit. Verum villa de coelo tacta, vix euasit, fugamque trans Tibiscum tendit. Dum in quoddam templum confugit, incolae, qui ab eo captivi illuc translati fuerant, eundem capiunt etc. Aventinus L. V. 21. — Alba interfectus est juxta paludem, qui est in medio camporum prope Pesth, unde usque in hodiernum diem appellatur palus Albae regis. Chron. ung. pol. Mon. Pol. Hist. Bielovski I.

a na smrť odsúdený a v chráme, neďaleko toho mesta, kde ho lapili, pohrobený bol. — Keď po niekoľko rokoch jeho telo vykopano bolo, nachodeno bolo v neporušenosti a preneseno do hrobky kláštora Saarskeho, ktorého zakladateľom bol ¹⁾).

Petor na uhorský trón opäť posadený, mal veľmi ťažké postavenie v Uhorsku, tak že musel vypraviť poslov k Henrikovi. Tito vo februari našli ho vo Freisingu, a prosili ho, by nemeškal prísť do Uhorska; lebo že Petor bez jeho ochrany neudrží sa. Skutočne 1045 Henrik plaval po Dunaji až k Ostrihomu a odtiaľto, Petrom zprevedený, išiel do Stolného Belohradu, kde 26. mája slávil turíce. Petor nelen obnovil svoju vernosť, no so zlatou pikou, sťa odznakom poddanosti, odovzdal uhorskú krajinu cisárovi, ktorý mu ju ale doživotne sveril.

Že Petor opäť Nemcov a Latinákov tisnul do úradov a hodnosti, a prenasledoval národnú stranu, netreba tuším dokazovať; lebo účinkovať dľa vôle cisárovej, bolo mu povinnosťou. Uhri teda nelen týmto chovaním sa Petra urazení, no zvláštne preto na Petra sa hnevajúci, že samostatnosť a slobodu krajiny zapredal Henrikovi, išli sa v Čanáde a usniesli sa na tom, že Andreja Vladislavoviča ²⁾), povolajú na trón. Na čele týchto stáli velmoži Vojslav, Vuk a Vukin ³⁾).

Andrej pred smrťou sv. Štefana uprehnul najprv do Čiech, potom do Poľska, a odtiaľto — vraj — do Ruska, odkiaľ i jeho manželka pochodiť mala ⁴⁾).

1) Tur. Chron. I. c.

2) Sr. str. 22.

3) Visca, Bua a Buhna. Chron. Tur. c. 49.

4) Chron. Tur. P. II. c. 42. — Anon. Bel. r. not. c. XV.

O manželke Andreja ťažko je povedať čo určitého. Chron. Tur. c. 42. hovorí: „Duxit autem sibi uxorem, filiam ducis Ruthenorum.“ —

Či ozaj do Ruska? Pochybujem. Za to mám, že z Poľska prišiel (o. r. 1041) do Slovenska; kde sa na kniežatskom dvore Samuela zdržoval a i s dcerou tohoto zasnúbil ¹⁾. Ponevác ale Samuel na kráľovský trón

Anon. Belae regis notarius c. 15. hovorí: „Erat filia ducis Ruthenorum.“ — Bonfinius Dec. II. L. II. p. 227. hovorí: „Uxoremque duxit Agmundam, Ruthenorum ducis filiam.“ — Starobylá poznámka k dejepisu Adama Bremenského Patrol. lat. Migne. Paris. 1853. CXLVI. 567. Schol. 63. píše: „Haroldus, a Graecia regressus, filiam regis Ruziae Gerzleif uxorem accepit. Alteram tulit Andreas, rex Ungrorum, de qua genitus est Salomon.“ Medzitým:

a) nemecké meno Agmunda nezodpovedá rusko-slovanskému menu a zdá sa pochodiť zo slov Turóciho: „In clastro Agmund, matre et uxore derelictis“ chybne interpunktovaných: takto: „In clastro, Agmund matre et uxore derelictis.“ Katona. Hist. crit. R. H. II. 4—6.

b) Uhorskí dejepisci odvolávajú sa na ruských dejepiscov, títo ale zaz na tamtých; Karamzin. Gesch. des Russ. Reiches. Riga. 1820. Anmerk. S. 275., lebo ruské letopisy o takej dcére Jaroslava nič neznajú.

c) Pray a Cornides menujú ju Nastasiou čili Anastasiou, vydávajúc ju za dcéru Jaroslava a Ingardis. Nespomenúť iné, nezrovnáva sa to s letopočtom rodostromu. Katona. Hist. crit. R. H. II. 7.

Či tuna pod Ruziou nerozumie sa radšie naše Slovensko (Sr. str. 14. 18.)? Veď i syn kráľa Samuela menuje sa princeps Rusiae, ktorého podobne chybne vydávali za kráľa ruského. Sr. Monumenta Pol. Hist. I. 417. n. 1. Karamzin l. c. p. 281. — Či to nebola dcéra Samuelova? . . Divno to veru, žeby Jaroslav, cár ruský, jestli Andrej bol jeho zaťom, tohoto nebol nesprevádzal do Uhorska.

1) Opovážlivá to síce vec naproti dosiaľ panujúcej mienky, že Andrej v Rusku sa zdržoval, sa vysloviť. Dokazujem však moju mienku takto:

1. Že pod Ruziou stredovekí spisovatelia rozumeli naše Slovensko (Sr. str. 11. 18.) dokazuje to i ta udalosť, ktorú letopisy podávajú o vyhnaných synoch Edmunda, kráľa anglického, lebo: a) Adamus Bremensis o nich hovorí: „in Ruziam exilio dampnati,“ iní ale „in Hungariam“: teda do tej čiastky Uhorska, ktorá sa menovala Ruziou; b) letopisci hovoria, že utiekli k Salamonovi; čo je len zmenené meno Samuela, ponevác panovanie Salamona padá až na r. 1063. kdežto jeden z nich, Eduard, už r. 1057. umrel. Sr. Letopis Mat. slov. 1869. 16. atď.

2. Nelen Andrej, no i Beloslav uprchnul do Ruzie; lebo Simon de Keza II. c. III. píše: „Andreas Bela et Leventa . . . in Rutheniam transierunt.“ — V životopise s. Gerarda ale stojí: Endre Bela et Leventhe . . . ut de Polonia ad Ungariam venirent.“ — Jako teda o Beloslavovi nikto netvrdí že bol vo skutočnom Rusku, tak tým menej to „de Polonia“ ukazuje na vlastné Rusko, a ešte menej, keď si pomyslíme, že životopisec sv. Gerarda, jednajúc o Andrejovi Zvorádovi mnč. pod „terra Poloniensis“ zdá sa rozumieť Slovensko.

povýšený sliat' chcel udelné slovenské kniežatstvo s Panoniou a Daciou, rozkmotril sa so Samuelom a odišiel do Čiech. Príčinením Henrika a Bretislava Andrej obdržal Slovensko. Ponevác' ale prijal ho z ruky cisára ¹⁾, Samuel ho vyhnal z kniežatstva slovenského do Čiech ²⁾, Po zavráždenom Samuelovi bezpochyby sedel na svojom od Henrika pred rokom sebe sverenom slovenskom kniežatskom stolci, medzi svojim slovenským ľudom, ktorí ho miloval ³⁾. Sem teda prišlo poslanstvo ⁴⁾, s predlohou snemu čanádskeho: aby prijal hodnosť kráľovskú a oslobodil vlasť od Nemcov. a navrátil krajine jej drevne i cirkevné i občanské sriadenie. Andrej prisľúbil.

Medzitým Buda a Devečer, spozorovali vec a zradili Petrovi; ktorý následkom toho začal páchať strašné ukrutnosti na tých, čo do čanádskeho spiknutia zamiešaní boli. — Nesmel teda Andrej odkladať so záležitosťou touto. V skutku v určitý deň povstanie, potajomne sosnované, vybuchlo, nelen medzi ľudom, no i medzi

3. Chron. Bud. Podhradský. Buda. 1838. p. 107. a Chron. Tur. II. c. 42. píše, že Andrej so súložnicou, ktorú mal *de villa Moroth*, zplodil syna Juraja. Moroth-Maróth-Moravce (zlaté) sú na Slovensku: teda zdržoval sa na Slovensku, a to v mladšom svojom veku, jakožto naklonnejšom k chlipnosti.

4. Okolnosti povstania Vathovského na to ukazujú, že ono vybuchlo na Slovensku. O čom nižej.

5. Kerchelich. Not. Prael. p. 496. podal k mene *Rutheni* tuto vysvetlivku: „ . . generale nomen, designans orientales Graeci ritus.“ Jako teda *Latini* vyznamenáva veriacich západnej čili latinskej cirkve: tak *Rutheni* vyznamenáva veriacich východnej čili slovenskej cirkve, a tak i Slovákov, pridržavších sa slovanského obradu.

- 1) Septemtrionalem Danubii partem — usque ad Grana flumen (Henricus) . . . in deditionem accepit. Herm. Cont. ap. Canisium ad a. 1042.
- 2) Ono rex de provincia sua in Bohemiam depulit. Ib.
- 3) Quum Petrum regem, quem secum ducebat, prouinciales (*pro duce*) recipere (*i. e. altera vice suscipere*) nollent, alium quem petebant, ducem eis constituit. Mari. Scot. ad a. 1043.
- 4) Sr. str. 34. — Tunc in Chenad omnes in unum conuenerunt, consilioque habito communiter pro filio Zarladislai (Cár Vladislavi) transmittunt. Simon de Keza. II. c. 3.

vojskom, ba i v samom kráľovskom dvore ¹⁾. Všady sa 1046 ozývalo strašné heslo: nech latinskí kňazi a biskupi a berei desiatkov sú zavraždení! nech desiatky s Nemcami a Latinakami, — nech i pamiatka Petra večne zahyne! Kde koľvek znelo toto hrôzne heslo po Uhorsku, všady tickla krv latinských kňazov a úradníkov. kroz Petra natisknutých a Nemcom oddaných ²⁾.

Petar sa vtedy bavil v pešťanskom tábore. Prekvapený povstaním, ktoré rozlielo sa sťa povodeň po celej krajine, bezodkladne vypravil poslov do Stolného Belohradu, aby ho udržali vo vernosti. sám ale utekal pres Mošoňsko do Rakúska. Medzitým už východišťa z krajiny byly zatvorené. Posol Ondrejov, dohonivší ho, ponúkal ho smlúvou a zabezpečením hodnosti, sebe priramernej. Vracal sa teda s poslom a zprievodom svojim; lež dozvedev sa, že jedna časť vojska ukryla sa v Zámori ³⁾, aby ho doprovodila do Stolného Belohradu uskočil poslovi na Zámor. Avšak tuna jeho mužstvo bolo pobito, on ale lapaný a oslepený bol. Ostatné dni svoje v žialu a bôlu dokonil a pohrobený bol v Pečuchove ⁴⁾.

Andrej I., zhroziv sa nad prevratami spomenutými, jaknáhle za kráľa vyvolený bol, medzi prvé povinnosti svoje počítal, vypraviť poslov za Henrikom, konajúcim cestu pres Italiu do Rimu ⁵⁾, aby mu vysvetlili vec

1) Simon de Keza. H. c. III. Chron. Tur. II. c. 39.

2) Ponevác s týmto povstaním spojené sú najmä vraždenia veriacich cirkve latinskej, ponechávam obsirné jednanie o tom do odseku dejov nepolitických.

3) Zamur, hodie Zámor. praedium infra Budam, in limitibus Albensis provinciae. Podhradský ad Chron. Bud. p. 100.

4) Katona Hist. crit. R. H. II. 682—690. — Fessler. I. 1. 425.

5) R. 1046. dňa 25. dec. korunovaný bol v Ríme za cisára. Kat. Hist. crit. R. H. II. 689. — Dudík Mähr. allg. Gesch. II. 234.

6) Herm. Cont. ad a. 1047. ap. Kat. Hist. crit. R. H. II. p. 42.

ponukli poddanosť a daň ⁶⁾, a ho pomsty odradili; — zamedziť vraždenie krajinských občanov a ustáliť pokoj i svornosť v krajine; — vytvoriť zákony a nariadenia Petrove a oživotiť predošlé krajinské zákony a slobody; — potrestať tých, ktorí vyvolenie Andreja za kral'a zneužili k lúpeži a vraždám. — K cieľu tomu svolal snem do Stolného Belohradu, kde keď bol od troch biskupov, 1047 ktorí vyhli krvavým rukám povstalcov, ovenčený, ustanoveno, že zákony a nariadenia sv. Štefana do platnosti sa uvádzajú a ich prísne zachovanie sa nakladá. Utišiť výchor tým ľahšie sa mu pošťastilo, že na Slovensku Leventa jeho brat veľký nepriateľ Latinákov a Nemcov umrel ¹⁾, a údelným slovenským kniežatom stal sa Beloslav ²⁾.

Prv než by sme pokračovali v dejoch Andrejových, musíme sa obzrieť na predošlý život Beloslava.

Pred smrťou sv. Štefana musel i on s Andrejom a Leventom ³⁾, uprehnúť do Čiech, odtiaľto ale do Pol-

-
- 1) Petro in carcere mortuo et Leventa etiam defuncto coronatur Andreas. Aloldus ad a. 1047. — Qui si diutius vixisset et regni potestatem obtinisset, sine dubio totam Hungariam paganisma idololatria (??) corrumpisset; et quia ipse Leventa *catholice* non vixit, ideo circa villam Toxun *ultra* Danubium est sepultus. Chron. Bud. Podhradský. p. 102.
 - 2) Pray, Katona atď. počiatok údelného kniežatstva v Uhorsku pripisujú tomuto bratskému pojednaniu; ale tomu nenie tak; lebo udelenie údelného kniežatstva ani sa nezakladalo na dobrej vôle, lež na práve, ani neznalo počiatok — jako sme dosiaľ do sytosti videli — r. 1047. — K dokázaniu tamtoho dosť buď upozorniť na listinu Štefana V. kr. uh. z r. 1271. v Tud. Gyűjtemény. 1828. II. 90., kde stojí: „Cum nos olim, necessitate compulsus *ius* Ducatus, a Progenitoribus nostris Regum Primogenitis institutum requirere voluissimus iustitia mediantes.
 - 3) Nektóri za to majú, že boli len dvaja bratia, Andrej a Beloslav; meno Leventa ale je len prímeno. Podhradský v Chr. Bud. p. 102, n. 4. hovorí, že Leventa je slovo maďarské a znamená hrdinu. Cornides v Geneal. Reg. H. p. 205. n. 28. má ho za turecké. Ja ho mám za slovanské, nachodiacie svoj koreň a význam vo slove *lev*, prímeno *leven*, jako dub, duben. Sr. Katona, l. c. II. 157.

ska ¹⁾, kde sa tiež oženil ²⁾. Jaknáhle Andrej povýšený bol na uhorský trón, ihneď vypravil poslov do Poľska, aby povolali Beloslava na stolec slovenského údelného kniežatstva; žeby s Andrejom účasť mal na sláve, keď s ním delil účasť na toľkých trpkých osudoch vyhnanstva ³⁾.

Andrej ničoho sa tak neobával, jako pomsty Henrikovej. Na šťastie jeho bolo, že Henrik mal dosť doma čo konať s nemeckými kniežatami, i so samým Fran- 1049
cúskom do smluvy proti Henrikovi vstúpivšími ⁴⁾, jako i to, že zaneprázdnený bol s obranou českého Bretislava proti poľskému Kazimirovi ⁵⁾, a tak pripravovať sa k vojne. — Henrik najprv rozkázal obnoviť a opevniť

- 1) Chron. Tur. II. c. 38. podáva bájku, že Andrej, Bela a Leventa prišli k Mečislavovi do Poľska; že Mečislav mal vojnu s Pomoranmi; že Bela *kroz tlumača* (??) nabídnul sa Poliakom k súboju s jedným Pomoranom: že následkom víťazstva dostal od Mečislava dcéru a dôchodky Pomoranské; Bájku túto, o ktorej i sám Simon Kezánský nič nezná, opakoval i Cromerus o r. 1555. Medzitým: a) staršie letopisy nič o tom neznajú, b) Mečislav umrel r. 1034. a tak ani vojna s Pomoranmi (Chron. Galli. Mon. Pol. Hist. I, 416.) nepadá do jeho veku ani utek Vladislavovičov, za ktorým letopisy hneď kladú smrť sv. Štefana (1038), ba dokladajú že sv. Štefan pre nemoc svoju, nemohol potrestať okaličiteľov Vasilových.
- 2) O jeho synovi Vladislavovi píše Chron. Galli. I. 27. toto: „Vladislaus ab infantia nutritus in Polonia fuerat, et quasi moribus et vita Polonus factus fuerat.“ — Čo sa týče manželky, bájka v Chron. Tur. I. c. hovorí sice, že dostal dcéru Mečislavovu, ba uhorskí dejezpytci ju menujú Rychezou; avšak bez dôkazu, ba Rycheza, dcéra Mečislava II. a Rychézy bola radšie manželkou Izaslava ruského. Mon. Pol. Hist. Bielovsky. I. 861.
- 3) Chron. Tur. II. c. 42.
- 4) Dudík. Mährn. allg. Gesch. II. 240. — Herm. Cont. ad a. 1047.
- 5) Dudík. I. c. 246. 248. — Chron. Tur. II. c. 42. hovorí: „Tribus enim annis (1047—1050?) Polonos, Bohemos et Australes Hungaris suis, armis fecit censuales.“ Snad možno toto tak rozumieť: že Andrej s jednou časťou vojska znepokojoval Rakúsko a v osadách, ktoré na čas opanoval, vybíral daň; že Poľsko mu dávalo poplatok za znepokojovanie Rakúska, aby tým oslabená bola nemecko-česká moc, ktorá sa valila na Kazimira; že druhá časť vojska uhorského, činila vylety na územie českej koruny a tam v osadách na čas opanovných vybírala daň. — Dubravius ap. Pray. Ann. R. Hung. I. p. 55.

Heimburg, sťa hraničný hrad k Uhorsku. S vyvedením tejto práce poverení boli Konrad, vojvoda bavorský, Adalbert, markrab rakúsky a Gebhard, biskup regensburgský. Uhri však, poznajúc vážnosť toho podujatia, hľadeli všemožne prekaziť prácu, ba keď už hrad hotový stal, hnali sa naň útokom a ho podpálili; len obrat vetru a hrdinské vyrojenie sa z hradu ochránilo Heimburg od úplnej zkazy.

Medzitým prehodila sa kostka. Henrik a Bretislav zvíťazili nad Kazimírom ¹⁾, a chystali sa s celou mocou vyvaliť sa na Uhorsko. Za prosredníka vložil sa však medzi nich Leo IX. pápež kroz Hugona, opáta kluniacenského, k tomu od Andreja požiadany, aby pokoj medzi oboma vyprosredkoval. Andrej zaslúbil vyplnenie vôle Henrikovej, len aby sa nepomstil na tých, čo sa súčasťnili na nedávnych prevratoch uhorských. Henrik žiadal úplné podrobenie sa cisárstvu; čo Andrej pre česť a slobodu krajiny urobiť nemohol. Uzavrená bola teda 1051 vojna a v Nürnbeargu na konci júlia vypracovaný plán válečného ťaženia. Jedon oddiel vojska mal tiahnuť na lavom, druhý na pravom brehu Dunaja, potrava ale mala sa dovážať po Dunaji.

Dňa 15. aug. bol Henrik v Pasove. Nezadlha potom Bretislav, kráľ český, tiahol cez Slovensko až k brehu Dunaja, naproti Ostrihomu; Henrik s Nemcami, Burgundami, Lombardami a krajinskými i poľskými Slovanami prez júlské alpy a cez Dravskú dolinu k Stolnému Belohradu; Gebhard, biskup regensburgský, a Volf vojvoda korutanský, medzi oboma, aby i severné a južné vojsko spojovali, i ochraňovali podunajský dovoz potravy. Medzitým Uhri, vyhýbali bitke a prekazili i spojenie vojsk i dovoz potravy, a tak oboje kriedla

1) Dudik. I. c. 148.

pre nepodarené spojenie, dažďové počasie a nedostatok potravy vrátiť sa museli, tak že Henrik už 25. okt. bol v Heimburgu, kde vyjednavanie o pokoj s Andrejom sveril na Adalberta, vojvodu rakúskeho.

Vyjednania medzi Uhrami a Nemcami pretiahly sa až do nastalého roku, lebo dialy sa oni z oboch stran len na oko, a pod rukou činily sa prípravy k novej 1052 vojne. S predlohou pokoja nebol uspokojený Henrik, a soberie vojsko na konci júlia prekročil hranice uhorské. Bretislavský hrad vzdoroval mu s veľkým odporom. Už dva mesiace vydržal obleženie, keď Leo IX. pápež octnul sa v Henrikovom tábore, aby sa opäť pokusil o vyrovnaní sporu medzi Henrikom a Andrejom. Následkom toho pretrhol válčenie, vrátil sa do Bavorska, kde ho na začiatku okt. nachodíme v Regensburgu s pápežom ¹⁾. Andrej ponevác mu šťastie slúžilo, a Henrik snad naliehal na podrobenie Uhorska cisárstvu, z počiatku 1053 ani počuť nechcel o pokoji; keď však Leo zahrozil mu s cirkevnou klátbou ²⁾, v Tribure prijal výminky pokoja, ba sľúbil i syna svojho Salamona zasnúbiť s Juditou ³⁾, dľa iných Sofiou ⁴⁾, dcerou cisárovou. K hladaniu mieru naklonilo ho bezpochyby i povstanie Konrada, vojvodu bavorského, ktorý nedostavil sa do Triburu, kde Henrik III. vyprosredkoval volbu Henrika IV. za kráľa a budúceho nástupca svojho, ba už i do Korutanska vtrhnul, aby prekročiac norické alpy, spojil sa s Uhrami proti cisárovi. — K vymienkam pokoja náležalo, že Andrej sľúbil Henrikovi veľkú sumu peňazí, časť svojho územia a válečnú pomoc proti komukoľvek, — výmuc Italiu⁵⁾.

1) Dudík. Mähr. allg. Gesch. II. — 255.

2) Herm. Contr. ad a. 1053.

3) Gregorius VII., Ebbo in vita Ottonis, ep. Bambergensis, et Joannes in Chron. Lechitarum. Katona. Hist. crit. R. H. II. 81.

4) Aloldus, Turotzius et Dlugošius. Katona. ib.

5) Herm. Contr. ad a. 1053.

Skutočne spomenutý Konrad nelen odhováral Andreja od uzavretia pokoja s cisárom, no i k tomu naklonil, že mu dal pomoc k vydobitiu Korutanska. Avšak po uzavretí pokoja Andrej ho opustil, Henrik ale i vo-
 1054jevodstva pozbavil: preto utiahol sa do Uhorska, kde potom od svojho kuchara, kroz cisára navedeného, otravený bol ¹⁾).

Andrej od vonkajších nepokojov oslobodený obrátil zrak na domáce záležitosti, tak že veľkú vážnosť i pred zahraničím požíval, a menovite stal sa vyrovnateľom rozviklaných domácich pomerov v Čechách. — Bretislav umrevší 10. jan. podelil kráľovstvo svoje medzi
 1055štyroch synov, medzi ktorými Spytihnev II. mal byť veľkniežatom; Vratislav, Konrad a Otto ale údelnými kniežatmi. Medzitým sotva uplynul jeden rok, povstala rozopra medzi nim a Vratislavom, kniežatom olomúckym. Vratislav, nečakajúc na zbrojnú moc Spytihneva, utiekol s matkou svojou, Idou k Andrejovi, kráľovi uhorskému, nechajúc na Morave svoju manželku a dvoch bratov, Spytihnev odviezol ich do Čiech a pod jednu vládu spojil Moravu s Českom. Jednoho z bratov ustanovil
 1056nad lovcami, druhého nad kuchyňou, svatku ale dal chovať Mstišovi, županovi Lestňanskému, ktorý s ňou surove nakladal. Na primluvu Severa biskupa konečne vyslobodená, poslaná je za manželom; avšak byvše utrápená a tehotná, nemohúc sniesť ťarchy cestovania, na ceste umrela. — Vratislav, v mladom veku vdovcom učinený a priazeň Andreja požívajúci, stal sa zaťom tohoto. vzav si Adleitu, dcéru Andrejovu, za manželku; o čom keď Spytihnev slyšal, obávajúc sa, žeby pomocou Uhrov mohol sa pokusiť o nazpak vydobytie svojho knie-

1) Marianus Scotus ad a. 1054. — Monachus Brunvillarensis ap. Katona. Hist. crit. R. H. II. 96.

žatstva, povolal ho nazpak a učinil ho vojevodom moravským a pánom olomúckym ¹⁾.

Toho času bol nepokoj i v južnom susedstve, — v Horvatsku. Kriesimir (1050—1074) mal dvoch synov: Zvonimira a Radovana ²⁾. — Práve vtedy započalo sa horlivé potlačovanie slovanskej, — a rozširovanie latinskej cirkve a bohoslúžby na juhu. Radovan pristúpil k latinskej cirkvi a premenil si potom i meno na Štefana ³⁾. Následkom horlenia svojho popudil proti sebe Horvátov, slovanskej cirkvi oddaných. Andrej ujal sa Radovana, Isak Kommenský, cisár grécky, ale Kazimira. Rozopra tato však neprišla k vojne, lež pokojne v Triadici, kam Andrej poslal vyslancov svojích pokonaná bola ⁴⁾.

Medzitým i domáca svornosť medzi Andrejom a Beloslavom bola rozviklaná. Ponevác totižto Henrik len pod tou vymienkou sľubil svoju dcéru Salamonovi Andrejovičovi, jestli Salamon stane sa kráľom uhorským ⁵⁾: Andrej, aby synovi svojmu zabezpečil i trón uhorský i priazen nemeckú, hľadel ho, sotva sedmoročného, koru-¹⁰⁵⁸novat' za kráľa celého Uhorska ⁶⁾. Bár i korunovanie toto stalo sa s privolením Beloslava a synov jeho, i s

1) Palacky. Dejiny nár. Českého. II. 1. str. 314 — 319. — Katona. Hist. crit. R. H. II. 119—122.

2) V základnej listine kláštora sv. Demetra menuje sa *Rade*. Katona Hist. crit. R. H. II. 127.

3) I. Lucii de regno Dalm. . . . L. II. c. XI. — Marci Maruli regum Dalm. . . . gesta. XI. Schwandtner SS. RR. Hung. Vindob. 1748. — Colomanus ad a. 1105. ap. Kerchelich. Not. Prael. p. 114. habet: „Avus Radula Heros.“

4) Cum vero Ungari pacem violassent erga Romanos . . . imperator paratis iis, quae ad perfectionem exercitus usui essent, cum omnibus viribus se Traditzam confert, ibique ab Ungaris accepta legatione, cum pacem confirmasset ac pro viribus stabilisset, in Patzinacas profectus est. Joan. Scil. ap. Migne. Patrol. graecolat. Paris. 1864. T. CXXII. p. 374.

5) Quia imperator filiam suam filio suo Salomoni non dedisset, si eum non coronaret. Chron. Tur. II. c. 44.

6) Super totam Hungariam. Chron. Tur. I. c.

privolením uhorských veľmožov, preca potom ináč sa to Beloslavovi v hlave rozležalo, keď mu do materskej reči preložili smysel slov: „esto dominus fratrum tuorum — buď panom bratov tvojích,“ ktoré pri korunovaní povedané boly. Tým viac, keď Henrik prišiel na vianoce do Moraviec a zasnutením dcéry svojej so Salomonom potvrdil smlúvu medzi sebou a Andrejom ¹⁾. Jaknahle Andrej a Beloslav počali bočiť sebe vospolok, ihned' utvorily sa v krajine dve stránky: národnia, ktorá s Beloslavom stála za cirkevnú a politickú samostatnosť Uhorska; druhá nemecká s Andrejom, do náručia západu sa vrhnuvším. Každá strana štvála jedného proti druhému. Tamtá dokazovala Andrejovi, že Salamon nebude bezpečný na tróne, jestli Beloslav ponechá sa na žive: táto ale predstierala Beloslavovi, že teraz je príhodný čas opanovať kráľovský trón keď, Andrej je už starý a nezdravistý, Salamon ale nedospelý. Stalo sa teda že — vypráva Turčanský — prišli oba do Várkoňu. Král znajúc, že jeho syn nebude môcť kráľovať po jeho smrti bez privolenia vojvodu, povolal k sebe dvoch verných na poradu a riekol k nim: „*chcem pokúšať vojvodu a tazal sa o dre reči: či chce mať korunu alebo rojevodstvo.*“ Rozkázal teda položiť na červený koberec korunu a meč, ktorý označoval vojvodstvo. „*Jestli — tak pokračoval Andrej — po dobrotke bude chceť rojevodstvo, nech ho má; keď ale korunu, vtedy ry dvaja pohlavári rslante a týmže mečom vojvodu Beloslava sotnite.*“ Medzitým keď sa oni tak radili. Mikuláš župan behúnov (*praeconum*), vedúc stráž pri dverách palácu, všetko to vypočúval. a keď vojvodu ta ku kráľovi povolali, a on vchádzal do dvier, v rychlosti pošeptal voj-

1) Natale domini in civitate Marova celebravit in confinio sita Hungariorum et Bulgariorum. Lamb. Schafn. et Ann. Laxo ad a. 1059. Cnf. Kationa Hist. crit. R. H. II. 135.

vodovi: „*Chceš-li žiť, chop sa meča!*“ V kročiv do niutra, videl ležať korunu a meč pred kráľom; nad čím sa veľmi zadivil. Sotva si sadol, kráľ ležiaci sa pozdvihol a sediac na lôžku hovoril: „*Vojvodu! Ja som dal korunovať syna mojeho nie zo samolúbosti, lež obávajúc sa záhuby, ktorá nedárno krajine hrozila. Ale je ti na slobodnej vôli. Chceš-li kráľovstvo, uchop sa koruny jestli ale chceš vojvodstvo, vezmi meč. Jedno z dvoch ponechaj mojemu synovi; lebo koruna dľa spravodlivosti tebe náleží.*“ Beloslav, rozpamatujúc sa na slova Mikuláša a chopiac sa meča odvetil: „*Korunu nech má syn tvoj, lebo je pomazaný; mne ale dopraj vojvodstvo.*“ — Udalosť tato nelen že nevyrovnala obapolné upodozrievania, no i otvorila čestu výbuchu.

Beloslav skusiac, v jakom nebezpečenstve bol a je, s celou rodinou svojou odišiel do Poľska: Andrej, podobne obávajúc sa brata, kroz Tibalda poslal svojho syna s verenicou a drahými vecami ku dvoru cisárskemu, s prosbou, aby týmto útočisko, sebe ale pomoc udelil. Agnes, spravovateľkyňa cisárstva v mene Henrika IV., sverila ho Ernestovi, markrabovi rakúskemu, ktorý ho v Mólku dal opatrovať.

Nastala vojna medzi slovanskou, Beloslavovou, a 1061 nemeckou, Andrejovou stránkou. — Stranu Andrejovu podporovali Vilhelm, markrab thüringský, Ernest, markrab rakúsky, Vratislav, vojvoda český, a biskup citický. Stranu Beloslavovu podporoval Kazimir smäly, kráľ poľský. — Vratislav na uzde držal Kazimira, Andrej s Nemcami a nemcofilami bojoval proti oduševnenej strane národnej Beloslava. Pannonia padla, ale Slovensko nie. Nad Tisou, východo-južnou to hranicou slovenského kniežatstva, svedená bola krvavá, bitka, pre Andreja nešťastná; lebo padol z koňa a pošlapaný bol, a tak Uhri Andrejovi preišli na stranu Beloslava. Takto bola

vojna rozhodnutá, a víťazstvo Čechov nad Poliakami nemalo výsledku ¹⁾. — Mrtvola Andrejova pochovaná bola v tichoňskom monastýri ²⁾.

Beloslav I. ³⁾, sťa víťaz vťiahol do Stolného Belohradu, zprevádzaný Boleslavom II., kráľom poľským, u prítomnosti ktorého i korunovaný bol ⁴⁾. Po slavnosti Boleslav nastúpil zpiatočnú cestu cez Slovensko do Poľska ⁵⁾, Beloslav ale, aby sa zavďačil národnej stránke, oznámil snem, nie na základe nemecko-feudálnych, — lež na základe slovensko-demokratických zákonov, povolajúc dvoch starších z každej obce ⁶⁾. Medzitým okrem povolaných, nahrnul sa veľký počet ľudu k Stolnému Belohradu, tak že sa kráľ, biskupi a veľmoži zhrozili. Nechýbalo i na buričoch, na čele ktorých stál Ján, syn nekďajšieho Vathu ⁷⁾; ktorí vyslali tlumačov svojích ku kráľovi, biskupom a veľmožom s požiadavkou: aby im dovoleno bolo pridržať sa starej viery, zavraždiť (latinských) biskupov a kňazov, obesiť vyberačov desiatku, atď. Beloslav zaslúbil im dať odpoveď na tretí deň; medzitým pod rukou činiac poriadky k potlačeniu buričov. Na tretí deň uderilo vojsko na zástup a pochyťajúc búričov, zaviedlo pokoj. — Na sneme

1) Dudík, l. c. 290—292. Katona, l. c. 142—146.

2) Katona, l. c. 149.

3) Biely — slav, Beloš, Belin, Ad — alb — ertus; Benin, Benislo, Bonislo ale (z lat. *bonus*)- Boleslav-Bolšijslav, slov. lepší slav.

4) Qui veloci cursu venit in Strigonium, et accepto Bela, in Albam civitatem pervenerunt et ei regium diadema imposuit. Chron. ung. polonica ap. Bielovskí. Mon. Pol. Hist. I. 513. — Sr. Cromer. Rer. Pol. L. IV.

5) Per Rusiam in Polonia ingressus est. Mon. Pol. Hist. l. c.

6) Sr. Dejiny drevnych národov — Uhorska, str. 223.

7) Cuius filius, nomine Janus, multum postmodum tempore, ritum patris sequendo, congregavit ad se multos magos et pithonissas et aruspices (*a ešte čo?*), per quorum incantationes valde gratiosus erat apud dominos (?). De multis autem deabus (*smejme sa!*) suis una nomine Rasdi (*quam Varasolo apellabant. Bonfin. Varázsoló-vrážodelnica-čiarodelnica.*) capta fuit a Christianissimo rege Bela. Chron. Tur. II. c. 39.

tomto, medzi inými blahonosnými ustanovizňami, obľahčil ľarchu poddaných, odpustiac im predošlé obyčajné poplatky; nariadil vydržiavanie trhov v sobotu; ustanovil istú cenu vecí predajných, aby kupovanie a predávanie dialo sa dľa slušnej ceny bez klamu a ukrivdenia, a žeby kupci a smenkári nepáchali užerníctvo, ani nehľadali nadmierny zisk na sedlači; dal raziť z ryzého zlata peniaze vysokej ceny dľa behu peňazí byzantských ¹⁾.

Znajúc dobre, že nevystane búrka od západu, nelen si chcel získať priateľov doma, no i za hranicami. On nechal bez trestu manželky, dievky a statky tých uprchlíkov, ktorí v poslednej vojne boli na strane Salamonovej, žeby tak bázne zbavení vrátili sa do krajiny a podrobili sa novému kráľovi ²⁾. On šetrne choval sa i k zajatým, tak že jednomu z nich, Vilhelmovi, markrabovi thüringskému, zaslúbil dcéru svoju Jojadu, a — keď tenže, chystajúc sa už i k svadbe, umrel — dal ju jeho príbuznému, Udahrikovi, markrabovi korutanskému ³⁾. On obrátil zrak svoj i k Juhoslovanom, dajúc dcéru svoju, lepú Helenu ⁴⁾, Zvonimirovi, bánovi horvátskému ⁵⁾.

Navzdor tomu vedel, že bezpečný nebude na tróne, dokial Salamona nedostane do rúk. Vtrhnul teda do 1063 Rakúska, kde sa Salamon pod ochranou markrába Ernesta zdržoval; avšak nelen že bol porazený, no i uhorské vojsko, ktoré ešte porád pridžalo sa Salamona, vrútilo sa do Mošošska. Beloslav utiahol sa do Demeša,

1) Východnie peniaze nazývaly sa byzantskými čili carihradskými, západné ale augustalskými čili cisárskymi. Tak hľa i v ohľade financie stal východ proti západu! — Chron. Tur. II. c. 45.

2) Chron. Tur. I. c.

3) Katona. Hist. crit. Reg. Hung. II. 184.

4) T. j. krásnu Helenu: preto tiež nosila i jednoduché meno Lepá.

kde padnutým šiatorom ¹⁾, poranený a polomrtvý preč vezený, pri potoku Kaniže umrel a pochovaný bol v segsardskom monastýri sv. Vykupiteľa.

Po smrti Beloslava, Jesaslav ²⁾, jeho starší syn, poslal vyslancov svojich k Henrikovi IV., sľubujúc, že je hotový uznať Salamona za kráľa, jestli tento ponechá mu slovenské údelné kniežatstvo ³⁾, ale Henrik bol hluchý. Na sneme mohúčskom uzavreno, zbranne a bez ohľadu na Jesaslavové nároky vprevodiť Salamona do Uhorska. K tomu cieľu Henrik sohnal vojsko a koncom septembra tiahol do Uhorska. Adalbert, biskup bremenský, Ordulf, knieža saské a Otto, vojvoda bavorský, zprevádzali ho do Pannonie, Vratislav, vojvoda český ale viedol vojsko cez Slovensko ⁴⁾.

Salamon, prijav Uhorsko v léno od Henrika ⁵⁾, korunovaný bol druhýkrát a na to i sobášený so sestrou cisárovu. — Beloslavovičia, nemohúc odolať sile cisárovej, utiahli sa do Poľska; Henrik ale pobaviv sa v Uhorsku asi 20 dní, odtiahol do domova ⁶⁾.

Beloslavovičia prídúc do Poľska a nenajdúc doma Beloslava, vydali sa na cestu do Ruska, kde vojnu viedol. Boleslav neznal sa z počiatku rozhodnúť, potom však nechajúc v Premysli posiatku, prez Karpaty vtrhnul do Uhorska. Uhri hrnuli sa valne pod zástavy Beloslavovičov, tak že Salamon, bez nemeckej pomoci, sebe nedôverujúc, z Budína utiekol do Mošoňa. Medzitým biskupi, najmä ale Desiderius, vyprosredkovali mier a

- 1) *Carruente solio. Chron. Tur. II. c. 46. — Chron. Bud. Podhradský, p. 120, 121. n. 3. — Du Cange: Solium-Umbraculum, quo sol arcetur; tentorium; dais, pavillon.*
- 2) Joas, Jesse, Gesa, Jesa.
- 3) *Sr. Spányik. Hist. Prag. R. H. Bndae. 1834. p. 115.*
- 4) *Dudík. Mähr. allg. Gesch. II. 295, 296.*
- 5) *Chron. Bud. Podhradský, p. 122. n. 1.*
- 6) *Dudík. I. c.*

smlúvu, dl'a ktorej Salamon podržal kráľovstvo, Beloslavovičia ale obdržali údelné kniežatstva, a síce Jesaslav; s názvom veľkého vojvodu ¹⁾), nitrianske ²⁾), Vladislav rumunské ³⁾), Lambert ale považské ⁴⁾). Smluva táto 20. jan. r. 1065. potvrdená bola v Rábe. 1065

Uzavretá smlúva, nezdá sa, že spočívala na plnej dôvere. — Toho roku totižto Salamon s Jesaslavom slávil veľkú noc v Pečuchove (Piatikostoloch), kde Salamon kroz Jesaslava korunovaný ⁵⁾), a do chrámu sv. Petra zprevodený bol. Nocou na tieto veľkonočné slavnosti vypukol požiar, ktorý spomenutý kostol, mnohé paláce a domy obrátil v popol. Salamon a Jesaslav následkom toho náhle sa rozišli, jeden druhého upodozrievajúc z príčiny požiaru. Podozrenie toto ale zmislo, keď sa dokázalo, že od oboch stran nič podozrenia hodného sa nestalo ⁶⁾).

Dokázaná nevinosť oboch strán utvrdila svornosť 1066 medzi nima, tak že spoločne bojovali za Zvonimira, bána horvatského, naproti Leopoldovi, vojvodovi korutanské-

1) Ego comes Petrus rogavi regem (Salamonem) cum duce magno et cum duce Ladislao. Sr. Kalendár Matice Slov. r. 1867. str. 194.

2) Chron. Tur. II. c. 52. nazýva vojsko Jesaslavove vojskom nitrianskym. — Potvrďuje toto i tá okolnosť, že na tomže území založil kláštor sv. Benedika, nad Hronom. Sr. Kalendár Matice Slov. r. 1867. str. 204.

3) Chron. Tur. II. c. 52. nazýva vojsko Vladislavove vojskom byhorským.

4) Ladislaus in Russiam iuit, et Lambertus in Poloniam. Chron. Tur. II. c. 52. — Iného dôkazu k tomu nemám, avšak, za to mám, že a) keď Jesaslav a Vladislav boli vojvodovia a mali svoje vojvodstva, to isté sa dá tiež myslieť i o Lambertovi, ich bratovi, lebo ináč by nebolo medzi nimi svornosť bývalo; b) jako Rusko bolo v susedstve bihorského vojvodstva, Vladislavového, tak Poľsko bolo v susedstve považského vojvodstva Lambertového: preto teda tamten do Ruska, tento ale išiel do Poľska hľadať pomoc u suseda.

5) Assistentibus regni proceribus, per manus Geisae ducis honorabiliter est coronatus. Chron. Tur. P. II. c. 47. — Korunovanie toto, jako vidno nebolo pravé právne korunovanie, lež len slavnostná obyčaj a pocta.

6) Chron. Tur. II. c. 47.

mu ¹⁾. — Medzitým ale museli bezodkladne obrátiť svoju spoločnú zbraň k východným hraniciam Uhorska. — Polovci ²⁾, kočovný národ asijský, nedávno na východe Európy sa objavivší ³⁾, vedený vodcom svojim. Oslom ⁴⁾, hnal sa po koristi do Uhorska, a keď Uhri pamáhali Zvonimirovi ⁵⁾, plenil údelné kniežatsvo Vladislavové. Salamon, Jესaslav a Vladislav soberúce vojsko, nehnali Polovcov, lež spiechali k Medznej bráne ⁶⁾, aby mu v horách ⁷⁾ zastúpili zpiatočnú cestu. Bavili sa pri Doboce už temer týdeň, čakajúce na nepriateľa. Konečne jeden špehún, Novohradčan, menom Fanciska ⁸⁾, dal návesťie, že sa nepriateľ blíži. Na to v noci priblížili sa k Polovcom. Títo vyšli na neprístupný vrch. Salamon vojskom svojim obrátil na seba celú pozornosť Polovcov, Jესaslav ale a Vladislav iným bokom dostali sa na vrch, uderili od zadu na nepriateľa a nahnali mu do nôb, a tak zvíťazivší, i vyslobodili zajatých i vyrvali korisť z rúk nepriateľových ⁹⁾.

1) Katona Hist. crit. R. H. II. 216.

2) Polovci dľa Nestora. Plavec dľa Galla, Kumáni dľa uhorských letopisov Snaď maď. *Polóczok?* Meno Polovci pochodí od slov. *polovať*, či to potom odvodzujeme od *polom chodiť* t. j. kočovať, či od *lovit* a z lovu sa živíť. Sr. Karamzin. Gesch. des russ. Reiches Riga. 1820. II. 305. 76.

3) Tento asijský kočovný národ býval na pasekách Asie, neďaleko kaspického mora. Uderiv na Uzov vyhnal ich na dolný Dunaj, a tulal sa medzi čiernym morom a Uhorskom. R. 1055. Vsevolod prinútený bol uzavreť pokoj s ich vodcom Boluschom (Bluš u Nestora). R. 1061. vírhli do Ruska pod vodcovstvom Sekala, a odveľúce veľkú korisť vrátili sa za Don. — Karamzin, II. 57.

4) Oslu. Chron. Bud. — Osul. Chron. Tur.

5) Chron. Bud. ap. Podhradský. p. 135. n. 1.

6) Portam Mezes. Chron. Bud. — Portam Meses. Chron. Tur.

7) V horách Krásňanských. deliacich Uhorsko od Sedmohradska. Chron. Bud. ap. Podhradský. 129. 1.

8) Chron. Bud. — Fantiska. MS. — Francisca. Chron. Tur.

9) Chron. Tur. II. c. XLIX.

Po zapudených Polovcoch ledva dva roky pokojné uplynuly, lebo Pečenci ¹⁾, vedľa srbského Belohradu, prekročivší Jesavu ²⁾, vtrhli pri Bazjášu do terajšieho Banátu ³⁾, a ztadialto odvliekli veľké koristi. — Shromažďilo sa teda veľké vojsko uhorské proti zelenému Kameňu ⁴⁾, aby uderilo do Srbska a vydobylo srbský Belohrad; pre tú príčinu, že posiadka belohradská neza-medzila lúpežné vtrhnutie Pečencov do Uhorska. Chceli prekročiť Dunaj a vtrhnúť do Bulharska; ale Gréci a Bulhari svojími člnami ⁵⁾ a ohňostrojmí prekážali im priechod. Konečne keď i Horváti naliehali na nich ⁶⁾, preca uhli a tak Uhri, prekročivše Dunaj a Jesavu, uderili na srbský Belohrad. Gréci a Bulhari obľahnúť v Belohrade, zhrozivší sa, poslali potajomne poslov k Pečencom s tou správou, aby bez bázne uderili na Uhrov, dodávajúc že je ich málo, ponač — vraj — len Vid so svojimi Báčkancami dostavil sa k dobývaniu Belohradu. Pečenci teda oklamaní uderili na Uhrov a sice na Šoprončanov, ktorí stáli pod vodcom a županom svojim Jánom ⁷⁾. Ale porazení dali sa na útek, ktorí nepadli do zajatia Jánovi. — Medzitým Salamon. Jesaslav a

- 1) Boli to tí Pečenci, ktorých Constantinus Monachus osadil r. 1049. v Bulharsku. — Consulebat Kegenes (*kúaz-knieža*), ut captivi ad unum omnes occiderentur; Romani (t. j. Gréci) ductores vero eos potius per desertas Bulgariae planities dispergendos, atque hinc inde tributum imponendum censebant. Multos itaque illorum Bulgariae Praefectus, Basilius Monachus per caestria Sardicae, Naisi et Eutzapeli distribuit. Cedrenus ap. Podhradský. Chron. Bud. 135. 2.
- 2) Chron. Tur. a Bud. majú chybné: „*flumen Zava*.“ Pohľad na zemevid ukazuje, že je to lavá haluz dolnej Moravy, menom Jesava. Sr. Slovník Naučný. V Praze. 1866. V. 455.
- 3) Slovník Naučný. V Praze. 1860. I. 553.
- 4) Chron. Bud. Zalon-Kemen, Zalonkemen. Chron. Tur. Zalan kemen. Teraz Slankamen, na brehu Dunaja, naproti ústiu Tisy.
- 5) Celonibus. Chron. Bud.
- 6) Katona. Hist. crit. R. H. II. 257.
- 7) Quorum Rector erat Comes Jan. Chron. Bud, et Tur.

Vladislav dobývali hrad. Po víťazstve Jánovom, ukazovali korisť a zajatých Pečencov obleženým, aby tak prestrašení poddali sa. Šarvatky a obleženie trvaly temer tri mesiace. Naraz jedno zajaté a do Belohradu odvezené uhorské dievča podpálilo mesto. V tom Uhri cez porúchané múry vrazili do pomateného mesta, a Nikitu, vôdca Grékov a Bulharov, prinútili, utiahnuť sa do hradu. Obležení, vidiac, že sa neudržia, vypravili povereníkov k Salamonovi a vojvodom, aby ponechajúc im život a slobodné vytiahnutie, prejali hrad. K čomu jako kráľ, tak i vojvodovia privolili. Nikita teda poddal sa, vytiahol s vojskom, a vo valnom prôvode nesúc srieborný obraz najsvätejšej Rodičky Božej, Marie, išiel v úsrety Jesaslavovi čili Izaslavovi, a tomuto vďaka vzdal; ponevác znal, že s dobrým srdcom choval sa oproti južným súkmenovcom obradu carihradsko-slovanského, ktorí pod neho do zajatia upadli. Málo bolo tých, ktorí by sa boli Salamonovi do milosti porúčali; lebo vedeli, že je človek tvrdého, znenčeneného a od kresťanov nelatinského obradu odchýľneho srdeca; najmä že vo všetkom nasleduje krivú radu ctibažného Vida, župana, človeka to i Bohu i svetu oškľivého. Tá teda Izaslavovi daná prednosť pred Salamonom rozsiela prvé semeno nesvornosti medzi kráľom a vojvodom. — Okrem toho, keď kráľ dľa nárady Vida, župana, Franka, biskupa, Radvana Bugaroviča a Eliáša, zaťa Vidovho, korisť spománuťého víťazstva delil, rozvrhol ju na štyri stránky: jednu sebe zadržal, druhú dal Vidovi, tretiu Eliášovi, a len štvrtú Izaslavovi.

Medzitým táto iskra vospolnej nedôvery, ba nenávisťi, nezadlho zmohla sa ešte viac.

Michal, cisár grécky, slyšal o Izaslavovom veľkodušnom chovaní sa oproti Juhoslovanom, pod ochranou vlády carihradskej stojacím: teda vypravil k nemu po-

slov, ktorí by s ním o pokoj a priateľstvo vyjednávali. Tak si zamiloval Izaslava, že mu i korunu udelil ¹⁾. Izaslav, aby tým pevnejšie priateľstvo s Carihradom uzavrel, Synadenu, dceru sestry Nicefora Botoniata vzal si za manželku ²⁾.

Toto, najmä že grécky cisár nevyjednával so Salamonom, kráľom lež s Izaslavom, veľvojvodom, dávnu iskru žiarlivosti a nenávisť v srdci kráľovom tým viac rozduchalo. — Príležitosti tejto všemožne používal Vid, ustavične huckajúc Salamona proti Izaslavovi. „Jako dva meče — hovorieval kráľovi — v jednej pošve smiešťať sa nemôžu: tak ani vy oba v tomže jednom kráľovstve spolu kráľovať nemôžete.“ Predkladal mu nevyhnutelnú potrebu toho, aby nemeškal, lež uspíešil sa nehopiť zbrane proti Izaslavovi, a jeho vojvodinu slúčiť s ostatným územím Uhorska. Dodával mu i chuť k vojne, poukazujúc na to, že väčším počtom vojska vládne, nežli Izaslav; čo jestli zanedbá, že Izaslav zmocnejúc ľahko pod svoju novú grécku korunu i korunu svätostefánsku privedie. — Salamon, takým podozrievaniam vieru prikladajúc, hľadal príležitosť zbaviť sa soka, či už prosriedkom dákeho zákernického úkladu či mečom krvavej vojny. Medzitým ale, nežby zloradný úmysel tento uskutočnil, ukrýval zášť, a s pretvarovaným priateľstvom choval sa oproti veľvojvodovi. Príležitosť predovzatého si bezbožného úmyslu sossnoval si Salamon nezadlho.

Pod zásterou prípravy k novej vojne proti Grékom a Bulharom ³⁾, vyzval Salamon oboch vojvodov, Izaslava a Vladislava, aby sa s vojskom svojím k vojsku kráľovskému pridružili, naozajst' ale preto ich k boku svôjmu povolal, aby — jestliby slabým vojskom opatrení

1) Je to uhorská koruna i teraz.

2) Katona, Hist. crit. II. 282—304.

3) Chron. Bud. ap. Podhradský. 135. 1.

prišli — ich prepadol, zmaril a tak nepravého účelu svojho dosiahol. Medzitým nádej jeho bola zklamaná, najmä bystrou obozretnosťou Vladislavovou.

Sišlo sa vojsko na území Nírskom. Vladislav ale nedôverujúc v kráľa, s polovicou vojska vojvodského postavil sa po strane, a preto Salamon neopovážil sa vražedné ruky hodiť na Izaslava, pri boku mu stojacieho, znajúc, že Vladislav má veľkú silu vojska, s ktorou by výdatne mohol vypomstiť brata svojho. — Medzitým Nišania ¹⁾ na zlato, srebro a drahocené plášte sobolové bohatí, domýšľajúc sa, čo sa stať malo a nestalo, na vďak za odvrátené nebezpečenstvo, Salamonovi a Izaslavovi takéto dary obecali. Po čom Salamon a Izaslav rozšli sa a vrátili sa do sídelných miest svojích.

Izaslav a Vladislav, zavoňavší krivé chovanie sa kráľa oproti nim a tušiac nebezpeč, ktorá im hrozí, o to pečovali, aby sa pre každý možný prípad pevne ozbrojili. Vladislav dľa nárady bratovej išiel do Ruska, Lambert ale do Poľska, hľadať slovanskú pomoc u priateľov; Salamon ale vypravil poslov k Henrikovi IV., sľubujúc mu dáku časť krajiny za pomoc. -- Toto nemohlo sa tak potajmo diať, žeby to žiarlivé oči neboly epozorovaly.

Kráľovská a vojvodská strana, aby výbuch domácej války prekazila, radila k pokojnému vyrovnaniu: potlovia sem i ta lietali, až konečný výsledok posolství bol, že Salamon a Izaslav sišli sa v Ostrihome k priateľskému pokonaniu. Odtialto ale dľa spoločného uzrozumienia sa oba, s biskupami a veľmožmi, len desiatimi ozbrojenými sprevedení, preplavili sa na blízku sihoť k spoločnej porade. Dlho trval rozhovor. Žaloby a vyhovorky sriedaly sa, až konečne preca uzavrený bol mier. —

1) Slovník Naučný. I. 846.

Izaslav vrátil sa do svojej vojvodiny, Salamon ale do kráľovského sídelného mesta Stolného Bielohradu.

Následkom uzavreného mieru poslal Salomon k dvoru Izaslavovmu zlomyselného Vida a tichého Ernyeja; Izaslav ale k dvoru kráľovskému vypravil biskupa varadinského a povestného Vathu. Jako tam tí tak i títo pod bedlivým okom stáli, aby dáku zradu nenakovali.

Pokoj dlho netrval. Salamon mal v ume len do-
tiaľ ho zachovať, dokiaľ proti veľ'vojvodovi silne sa ne-
podpáše. — K uskutočneniu jeho plánov napomáhal ho
i Vid, ktorý na dvore Izaslavovom potajmo sosnoval spik-
nutie oproti samému veľ'vojvodovi.

Po krátkom čase dostal Salamon zprávu, že ne-1073
mecký cisár posielal mu už žiadané nemecko-české vojsko.
Vytiahol teda z Med'eru a išiel k Rábci, rieke to pan-
nonskej, v úsrety trom vodcom, ktorých, proti Izaslavovi
sebe na pomoc prísť majúcich, túžobne očakával.

Zvest' o tom nemile prekvapila Izaslava; lebo
ani bratov ešte nebolo doma, ani žiadne slovanské po-
mocné vojsko cez Karpaty neprichodilo. — Znajúc však
istotne, že vojne nevychne, nazpak ku kráľovi poslal
Vidu a Ernyeiho, záručníkov nedávno uzavreného mieru,
žiadajúc prímerie, od sv. Martina do sv. Jura trvať ma-
júce. Salamon, snád' zimou práve nastalou naklonený,
návrh prijal a podobne biskupa varadinského s Vathou
k Izaslavovi nazpak poslal.

Vrtkavý Salamon kráľovského slova nezadržal.
Odbaviv sväté vianočné hody vo Dvojhradí ¹⁾, prišiel do
Saly, kde už západné pomocné vojsko sa shromažďovalo.
— Markart. vojvoda Korutanský, a Vid na neho dolie-
hali, aby prerušil prímerie. „*Hla* — hovoril slomyselný

1) „*Geminum castellam.*“ — Ikervár in Comstatu Castri ferrei. Chron. Bud.
ap. Podhradský. 146. 1.

Vid — teraz je čas k tomu, aby si sa chopil zbrane! Teraz lahko, ha nepochybne precládaš ho môžeš, lebo je bez tsetkej pomoci. Jestli ale válku odložíš až k dobe prímerím vyznačenej, lahko spod tvojho meča vyviazne.“ — Salamon v skutku, zabudnúc na statočnosť kráľovského slova, sohnal vojsko k Segsárdu a tam zarazil tábor.

Ned'aleko tábora ležala osada, Kostelec, s kláštrom najš. Vykupiteľ'a. Salamon po slávnostných tuná odbývaných večerniach, s Vidom a s inými poradu držal. — Či nieje ti to známo — hovoril nenávisťný Vid — že Vladislav išiel do Ruska, a Lambert do Polska, vyžiadať slovanské pomocné vojska pre svojho brata Izaslava! Dávno sme ti dávali tú radu, aby si nemeškal. Teraz, áno teraz je už sverchovaný čas, aby potlačení bol velvojvoda, dokiaľ slovanskej pomoci nenabudne. — Znás-li čo, milostivý kráľu! Teraz je na love v Divej ¹⁾: prepadnime ho v noci z nenadáta, lapme ho a vyľúpme mu oči, aby, keď Vladislav a Lambert narráta sa a pomocné vojsko od slovanskej rodiny svojej privedú, Izaslav už k vedeniu války nespôsobilým bol učinení; ba i oni sami keď o tom počujú, neosmelia sa ani prísť do krajiny. L'ahko sa to veru i pošťasti; ved velvojvodovi radcoria, ktorých som štedre zakúpil, sú na tvojej strane. — Odstrániš-li takto Izaslava, spojiť môžeš jeho vojevodskú korunu s korunou sv. Štefana, alebo — jestli by si i nupozatým chcel zachovať slovenskú vojvodinu v Uhorsku — sveríš ju asi mne, a uter, že takto upevníš trón uhorský.“ — Toto jako hrozným tak veľmo dôležitým zdalo sa byť kráľovi, a preto neprivilil hneď, lež zadržal si rozhodnutie nad tým do rána.

1) *Iqwan*, Mě. *Iqfan*. Chr. Bud. *Yqfan*. Hora od Sámoša k Maruši. *Bonfin*. píše *Giva*, *Gyiva*: teda *Divá*. Z toho povstal asi maďarský preklad *Zilag*, *Szilajtság*, *Szilágyság*. Sr. *Podhradszky*. *Névtelen*. Budán. 1861. str. 189.

Medzitým „človek niční, pán Boh mení!“ Zlora-da Vidova bola zavčas Izaslavovi vyzradená.

Latinský opát toho kláštora, menom Villermus, ktorý do susednej celly sa utiahol k súkromnému sa modleniu, vypočúval predmet a obsah ich rozhovoru. Bez odkladu potom sadol si, napísal list a s ním rýchleho posla vypravil k Izaslavovi.

Keď kostelecký posol doručil list Izaslavovi, stáli práve okolo neho: Petrud, Zounuk a Bykáš, neverní to, zlatom a sriebrom Vidovým zaslepení jeho radcovia. — Zpráva tá zarazila Izaslava; lež zlomyseľní radcovia vyrážali mu to z hlavy hovoriac: „*Nestrachuj že sa! Opát je pijanom, v opilosti svojej neznajúci ani, čo robí. Bezpochyby v takomto stave i ten list písal a s nim posla sem k tebe rypravil.*“ Izaslav netušiac, že stojí so zradnými takými podliakami, ktorí ho do rúk Salamonových vydať chcú, uveril ich nactiutrhaniu, a v polovačke sotrváť i na ďalšiu dobu zamýšľal. — V tom Izaslav dostal i druhú nemilú zprávu. Vladislav totižto prikvitol z Ruska a Lambert z Poľska; oba s prázdny, poneváž Izaslav a Boleslav práve zapletení boli do vojny so Svätoslavom, cárom kievským, a tak ani tamten Vladislavovi, ani tento Lambertovi pomocné slovanské vojsko poskytnúť nemohli. Čo teda započat' ? Otto, vojvoda moravský, bol mu švagor: poslal teda Vladislav k nemu, prosiac ho, aby im v tak súrnej potrebe pomocným bol; iného (Lambertu?) ale k pápežovi, Gregorovi VII., aby ho pripravil k nastáť majúcim veciam¹⁾, ba snad tretieho i do Bulharska, najat' Pčencov²⁾.

Vráťme sa teraz opäť k Salamonovi. — Prišla zora. Salamon mal si cez noc radu včerajšiu rozvážiť a

1) Katona. Hist. crit. R. H. II. 304.

2) Dudik, l. c. 370. — Katona. Hist. crit. R. H. II. 333.

teraz rozhodnúť. Po raňajšej žalmovej modlitbe, keď všetci iní sa odstránili, a Salamon s Vidom sami ostali, kráľ vyslovil sa — — za uskutočnenie nešťastného návrhu, jaký včera od bezbožného Vida bol učinенý. — Medzitým horezpomänutý opát, Izaslavovi — sťa synovi zakladateľa tohože kláštora — verný, opát sa ukryl do včerajšej celly. aby zvedel: čo asi z nočného rozmyšľovania kráľovho sa vykluje? — Slyšiac teda výrok toho strašného zámeru. vyzliekol ihneď reholné rúcho preoblekol sa vo svetský kroj, opásal sa zbraňou, sadol na koňa a cválal na ňom k Izaslavovi.

Slnko práve stálo nad východom; veľvojvoda ešte si odpočíval na mäkkých poduškách, keď preoblečený opát ta dorazil. — „*Sober sa, vojvodo!*“ — s týmito slovami vrátil sa k Izaslavovi udyšený opát — „*Ihneď daj sa na útek! Už sú vyslaní, už snáď sú na blízku vojaci Salomonovi, ktorí ťa lapia a zavráždia majú. Daj sa na útek!*“ Izaslav tak strašnou správou prekvapený vstal, aby čím skôr krvavému klepcu vyhnúť mohol. Rýchle sohnal mužstvo svoje a chcel tiahnuť k Morave, aby sa spojil s Vladislavom a Ottom, ktorých s pomocným slovanským vojskom prísť majúcich túžobne očakával; v tom však Salomon už v zápätí tiahol proti nemu, a tak i Izaslav prinútený bol zostať stáť.

Keď už pri Kemei (?) dva nepriateľské tábory oproti sebe sa položily, horespomänutí zradní radcovia Izaslavovi a spolu vodcovia jednej časti vojvodského vojska potajomne poslali posolstvo ku kráľovi: jestli ich kráľ v hodnosti ponechá, že oni v behu bitky opustia vojvodové prápory a k vojsku kráľovskému prejdu. Kráľ nelen im to sľúbil, no slovo svoje kráľovské i zaprísaňaním sa potvrdil.

Bolo to vo sredu po prvej nedeli po deväťníku, 1074 t. j. 26. febr., čo Salamon sa pohnul a cez ľad tuho

zamrzlej Tisy tiahol proti Izaslavovi. V chráme, od Nogoviča vystavenom, opásal sa, potom vojozadie rozostavil a konečne učinil úpad na veľvojvodu.

Už sa tábory srazily, už hučal válečný krik, už cvenčala hrdinov zbraň! V tom Petrud a Bykáš ¹⁾, pluhaví zradcovia, s tromi plukami brali sa ta k vojsku kráľovskému, aby sa s ním spojili. Medzitým ich zrada dostala zaslúženú mzdu. Povedali síce zradcovia títo kráľovi, že potom na znamenie svojho príchodu vyzdvihnú štíty svoje, ale Salamon zabudol svojich na také heslo upozorniť. Vojsko kráľovské teda, nemajúc vedomosti o úmysle zradcov, oborilo sa na vojsko zradcov, k sebe s vytýčenými štítami smele tiahnucie, — tak že sotva ktorí vyhli krvavej seči.

Čo že Izaslav? bár pomocného vojska nemajúci, bár nevernosťou zakúpených zradcov veľkej časti vojska zbavený, preca stá hrdina ducha nezlomuého stál s jedným plukom svojich oproti tricat' plukom Salamonovým! — Medzitým — jako sa i s istotou dalo predvidieť — porazený bol, a s ostatkom hrdinského vojska svojho dal sa na útek. Prekročil Tisu pri Tokaji, tiahol k Ipolu, a, znajúc že vlastnou silou svojou nemôže odolať Salamonovi, poslal Juraja Čierneho, svojho dvorského kňaza, za Vladislavom, Ivanku ale, jáhna ²⁾, svojho, za Lambertom, s tým posolstvom, aby čím skôr k nemu sa už dostavili, ponevác byhorská vojvodina Vladislavova už padla do rúk Salamonových. a nitrianskej vojvodine Izaslavovej nebezpeč hrozila.

Ó, jak potešený bol Izaslav, keď na brehoch Ipol'a v úsrety mu prišli Vladislav a Otto. a to s pomocou výdatnou! Zaplesal vidiac ich a poboskal ich; potom však vyprávajúc im, jako jeho verní pod silnejším me-

1) Snáď: Petor a Vuk?

2) Diaconus, diak, džiak, ziak.

čom padli, najmä jako od neverných rádčov zradený bol, — až slzil od bóľu. Vladislav však, muž to srdca hrdinského a plného dôvery v Boha, tešil a vzbudzoval ho, aby nekvítil, lež dôverne Boha všemohúceho prosil, žeby jestli to jeho svätá vôľa bude, zpupného víťaza sebé teraz zvíťazenému podrobiť ráčil.

Medzitým ani Salamon nespal. Podobne pri Tokaji prekročil Tisu a stíhal pluk Izaslavov. Práve dorazil do Petrovej vsi, keď priniesli mu zprávu, že Izaslav srétoľ sa s Vladislavom a Ottom, s veľkou silou vojska na pomoc mu prichodiacimi. Nemálo ho to zarmútilo; ale Vid dodával mu smelosti, chvastajúc sa s takýmto pýchu dýchajúcimi slovami: *„Izaslavovo vojsko sme potreli, jeho šľachtu pobili a strachu sme mu nahnali: nemá on teda ani moci ani ducha, s čelom sa postaviť proti nám. Čo že má i za vojsko! Sluhov a sedlač sohnal a shromáždil okolo zústavy svojej! Zakladá si čo v moravskom vojsku! Oj, ja sám s Búčskymi, ich na druhý svet pošlem!“* Ernyeť však, človek to rozvážlivý a pokoja milovný, zarmútil sa nad tým, až sa mu slzy v očiach zaperlily; čo keď Salamon spozoroval, riekol k nemu: *„Zdá sa mi, župane Ernyeju, že ty s veľcojrodou potajomne držíš, a predomnou sa len pretvaruješ.“* — *„Oj nie, pane a kráľu moj! — odretil Ernyeť, — len to sa mi protiví, že máš bojovať s vlastnou rodinou, s vlastnou krrou svojou; že jeden voják vraždí má druhého, ba suad syn oca a otec syna. Ty — obrátený k Vidovi pokračoval — schraľuješ pánu a kráľovi svojmu vedenie krvavej války s jeho pokreknými! Ty hovoríš, že Izaslav koscov a vidliarov okolo svojich práporov nahromadil? No, stať sa môže, že čo tisíc slovanských koscov skosi, to tisíc vidliarov nebude v stave nakopčít. Oršem čestno a hodno je pre nás, umreť za kráľa; bolo by však lepšie tuším, aby spoločnou priateľskou poradou vyjednával sa mier, a netiekla krv bratských*

národov Uhorska.““ Darmo však hovoril Ernye; návrh Vidov zvíťazil.

Salamon, oduševnený nádejou Vidovou, pritiahol k Rakúsu. V tom i Izaslav, Vladislav a Otto prekročili Ipoľ. — V tomto kraji bol veľiký les, a v ňom nebýval nikto, okrem jedného pustovníka, menom Vác ¹⁾; ktorého pobožnej modlitbe vojvodovia odporúčali osud vojny, podujatej proti kráľovi ²⁾).

Jako sa už chystali do boja, sediac na bujarých koňoch radili sa, dľa jakého poriadku válčenie viesť majú? pretrhol poradu Vladislav a zdesený riekol: „*Či si čo zpozoroval, bratu?*“ — „*Nič!*“ odvetil Izaslav. — *Jako tuná stojíme* — pokračoval Vladislav — *mal som jakési tajomstvenné videnie. Videl som jako anjel sostupoval s neba, nesúc v ruke zlatú korunu* ³⁾, *ktorú potom položil na hlavu tvoju. Z toho zaisto držím, že víťazstvo naše bude; že Salamon prevýšený von z krajiny do vyhnanstva vyržžený, a celé kráľovstvo tebe od Hospodina udelené bude.*“ — „*Jestli Boh bude s nami* — hovoril na to Izaslav — *a ochráni nás od nepriatelov našich, a tak toto videnie tvoje sa splní: na tomto mieste vybudujem chrám na slávu božiu a na pamiatku najsvätejšej Rodičky Božej* ⁴⁾.““ — Na to plní dôvery v pomoc najvyššieho pohli vojská svoje a pritiahli až ku cinkotskému majeru ⁵⁾, tak že medzi nimi a Salamonom stál vrch Moňorod ⁶⁾).

1) Vacins, Vác = Vaic = Vác-slav = Vence-slav = Coronatus. = *Stephanos*. — Meno Vác teda čili Vaic povstalo zo slovanského prekladu greckeho mena *Stephanos*. —

2) Izaslav tuná neskôr založil mesto, ktorému na pamiatku spománaného pustovníka dal meno Vácov t. j. Vácovo mesto. — Vác = Vaic = Waitzen. —

3) Pre toto videnie koruna uhorská tiež anjelskou sa menuje. —

4) Izaslav potom nielen tento svoj slub vyplnil, no i pri chráme tom založil biskupstvo vacovské. —

5) Zingota. MS. Zyngotha (Sin Gota, Syu Gotta, sieň gothská?)

6) Moňorad. MS. Monorod Chr. Bud. Monyorod. Pray: Mongorod. Snád: Mon(astírsky)-gorod? — Monyoród Katona Hist. crit. R. II. II. 269.

Stalo sa to vo sredu.

Keď už zo srody na štvrtok brieždiť sa začalo, chceli sa pustiť do boja; ale hustá tma padlej práve mihly im úmysel a boj toho dňa prekázala.

Po noci zo štvrtku na piatok rozkázali vojvodovia ťažkým jazdcom ¹⁾, aby sedlali a uzdy v ruke držiaci očakávali východ slnka.

Medzitým zavčasn ráno práve i Salamon chystal sa k bitke. — Keď už vojsko svoje v šíky povstavil, vyšiel koňmo na vrch; svojim zásobonoscom ²⁾, rozkázal, aby bokom vrchu stáli, žeby nepriateľ, vidiac ich zástup, nemal ich za zásobonoscov, lež za stráž.

I strana vojvodov v šíky sa stavala: Vladislav s vojskom byhorským postavený bol na ľavé krielo; Otto s moravským mužstvom zaujal pravé krielo, Izaslav so svojim nitrianským zástupom zostal vo sriede. Okrem toho po oboch stranách trikrát tri pluky, štvorako spojené ³⁾, na pohotove stály.

Salamon prez Moňorod sa prehybujúc, náramne sa ľakol, keď z vrcholu zočil vojská vojvodov; lebo najmä nitrianske mužstvo Izaslavovo, ktoré práve pod vrchom stálo, videl byť skvostnejším nad všetko svoje vojsko kráľovské. Cítil to i Ernyej, a preto na predošlé chvastavé slová Vidové ešte narážujúc, riekol Vidovi: „*Podiruhoduo by to veru bolo, keby tamto vojsko do úteku dať sa mohlo pred obličajom našim. Že Dunaj nechali si za chrbtom, je to, myslím, na znamenie, že ich heslom je: ctičazstvo alebo smrť!*“

Vladislav však nezakladal si v ľudskej moci, vediac, že v ruke božej sú osudy národov. On, keď sa už

1) Dextrariis. Lex. Du Cange: dextrarius, equus major et cataphractus. —

2) Salinariis (sarcinariis?) MS. Chr. Bud. Ed. Brun. Salmariis (somariis); dľa Du Cange zásobu a batožiny nosiaci somáry (osly) a kone. —

3) Medzi sebou a opäť medzi vojskami troch vodcov: Izaslava, Vladislava a Otta.

bol rytierskym mečom opásal, vrhol sa na zem a prosil Boha všemohúceho o pomoc s neba, učiniač sľub, že, jestli Boh im slávneho víťaztva dopraje, na tom že mieste založí chrám sv. Martina. Takto dôverou v Boha oduševnený, prv než nastal boj, pred šíkami svojimi s neohrozeným duchom lietal sem i ta na koni, napomínajúc svojích k vernosti, a ohnivými slovami povzbudzujúc ich k chrabrosti hrdinskej. — V tom obozretnému Vladislavovi napadla veľmi múdra myšlienka. Predvidel on totižto, že kráľ bezpochyby so všetkou silou ta uderí. kde spatrí zástavy Izaslavove: chcel teda sám s hrdinským čelom vystaviť sa hlavnému nápadu válečnému a dal Izaslavovi, na ktorého živote najviac mu záležalo, radu, aby si premenili zástavy ¹⁾. Stalo sa.

Zazneli trúby, zahrnel válečný krik, nastal boj. — Vid s vojskom báčskeho okolia uderil na pravé krielo; lež od moravského vojska do pusta bol potrený. — Salamon uderil na ľavé krielo, pretože tam videl viac zástavy Izaslavove. Zdesil sa však, pozde už pozorujúc, že veru len pod práporami Izaslavovými bojuje Vladislav. Rozkázal teda ihneď zástavníkom svojim, aby cúvli a tiahli na sried, kde plápolaly prápory Vladislavove, pod ktorými Izaslav bojoval. — Vladislav pozorujúc, že sa pomáľy Salamon chrbátom k nemu obracia, nechal ho; potom ale zatočiac sa s vojskom svojim uderil im na chrbát, Izaslav ale na čelo im dorážal. Takto vojsko Salamonovo medzi dva zástupy postavené padalo sťa tá tráva pred koscami: hynuli Nemci, utekali Latináci ²⁾,

1) Ponevác byharské vojsko malo zvláštne Vladislavove zástavy, i z tohoto vysvitá, že okolie byharské tvorilo zvláštnu vojvodinu Vladislavovu. —

2) Pozoru hodno je, že na strane Salamonovej spomínajú sa tuhá Nemci a Latináci, kdežto na strane vojvodov spomínajú sa Uhri: čo tuším ináč vysvetliť sa nedá, leda tak, jestli pod Nemcami rozumieme pomocné vojsko nemecko-české, pod Latinákami ale Zadunajcov latinsko-krestanského obradu.

ba i na úteku dostihnutí a vráždení vykrvácali životy svoje pod mečom víťazov; lebo rozjašené vojsko vojvodov od rána až temer do večera prenasledovalo zástupy kráľovské.

Konečne utíchol boj a prestalo stíhanie. Smutno bolo zôkol vôkol. Pole bolo s'áby posiate mrtvolami; medzi ktorými keď jazdil Vladislav, naraz spatril mrtvolu Ernyejevú. Sliezol ihneď s koňa a obejmúc ho s útrpnosťou riekol: „*Ernyeju, Ernyeju, ty milovníku pokoja! žalostím nad tebou, jakoby nad vlastným bratom svojim; poverúc srdce tvoje plné bolo pokoja.*“ Potom ho zdvihol vlastnými rukama, pobožkal ho a rozkázal vojsku, aby ho v Báci počestne do hrobu položili. — Na druhej strane, neďaleko odtiaľ, ležala zas mrtvola Vidova, nad ktorou Vladislav bôľne zavzdychol: „*Vide, Vide! žalostím i nad tebou, bár si ty i vždy bol nepriateľom našim. Ó, kiežby si bol len na žive zostal a obrátil sa a svätý mier medzi nami sosnuval! Veru divím sa ti, že bár si nebol ani z krce kráľorskej, preca si bažil po vojvodine. Nebol si jedon z vojvodov, i čože si teda dychtil po korune kniežatskej? Hľa, srdce tvoje, ktoré bažilo po vojvodine, vidím kopiou prebodnuté, a hlavu, ktorá chcela korunu nosiť, mečom rozčesnutú!*“ Vladislav teda, zabudnúc na krivdy a nepriazeň od neho zakúsenú, i jeho pohrobit' rozkázal.

Čo sa ale stalo s ostatnými vodcami strany Salamonovej? Markart, vođa nemecký, jako i Svätopluk, vođa český, ťažko poranení, po stratenom vojsku svojom, zajatí boli. I sám Salamon, len s veľkým nebezpečenstvom života pri Sihotici (Szigetfő) cez Dunaj preplaviv sa, prišiel do Mútňa (Mošona), kde sa jeho matka a manželka medzitým sdržovaly.

Nešťastný a neočakávaný príchod Salamonov náramnou bolástou naplnil srdce matkino tak, že pri sly-

šanom z jeho samých úst osude večerajšieho dňa slzy ju zaliali. Precítac avšak z úskosti, počala mu činiť prísne výčitky, domlúvajúc mu: „*Ty si nikdy nechcel poslúchať dobrú radu moju, nie radu pokojmilovného Ernyeja, nie radu iných verných: rždy si pristával len na radu bezbožného Vida. Čo máš z toho? Zničil si sebä i nás! Či som ti nehovorila, že ti dostačuje koruna kráľovská, a žeby si v pokoji nechal vojvodinu bratrancom srojom? Teraz ne- len že Vid riac už nebude vojvodom, ale ani ty sám už riac nebudeš sa honosiť korunou.*“ Salamon prijal tieto ostré slová matkine s nepokojom, áno nimi rozhnevaný, zabudnuv na štvrté prikázanie božie, zdvihol ruku, a bol by už dal i poliček matke, keby manželka nebola mu ruku zadržala.

Salamon dobre znajúc, že vojvodovia nenechajú ho na pokoji, sobral bez oddychu pozostalé vojsko svoje a opevnil hrad Mútnenský (Mošoňský) a Bratislavský ¹⁾, aby sa aspoň dotiaľ udržať mohol, dokiaľ mu opäť dáka nemecko-česká pomoc nepríde.

Izaslav a Vladislav po vypúdenom z vojvodiny Salamonovi, veľkými dary odmenili Otta; ktorý potom vrátil sa za Moravu; oni ale prekročivše Dunaj, vtiahli do Stolného Belohradu ²⁾.

Jesaslav, veľký vojvoda Slovenska, nútený od Uhrov, dal sa korunovať za kráľa ³⁾; Medzitým mal starosti na dostač: z jednej strany brániť musel svetskú neodvislosť Uhorska od pápeža proti Rehorovi VII., kto-

1) Bratislava, Brétslava, Breči-slava, Breis-burg, Brec-burg, Prec-burg, Pressburg. —

2) Srov. J. de Thurocz Chron. Hung. apud. J. G. Schwandtner SS. RR. Hung. Tyrnaviae 1765. P. II. c. L. LI. LII. LIII. — Pray An. R. II. ad a. 1063—1075. — Engels Geschichte d. Ung. R. I. Th. S. 173. s. f. — Dudík. Mähr. allg. Geschichte. II. 367—373.

3) Tunc Geysa, dux magnus, compellentibus Hungaris, coronam regni suscepit. Chron. Tur. II. 53.

rý — bár i Salamonovi neprial — ho pre nezplnené výminky ani za pravého kráľa neuznával¹⁾; z druhej strany ale vo zbrani stáť musel proti Salamonovi, ktorý s pozostatkom vojska svojho zdržoval sa v Mošoni a Bretislave (Prešporku), držiac v rukách západné hranice Uhorska na oboch brehoch Dunaja. — Na mošonnskej strane Dunaja dorážali na neho Pečenci²⁾, na bretislavskej ale Slováci pod zástavou svojho vojvodu, Vladislava. — Pečenci boli porazení síce, avšak Salamon, necítiv sa byť bezpečným, zaviedol svoju matku a manželku do nového kláštora Admontského³⁾; poslov ale svojich vypravil k cisárovi, prosiac ho o pomoc k naspak vydobytiu kráľovského trónu; ktorú, vrátiť sa z Admontu, netrpezlivo očakával⁴⁾. Henrik vyslyšal jeho prosbu síce, ale keď sa už chystal do Uhorska, smeniť musel umysel, pretože mu nastala vojna s Anglickom⁵⁾. Jasnáhle vrátil sa do Wormsu, kde ho opäť očakávali vyslanci Salamonovi, sľubujúc mu za pomoc poddanosť Salamonovú a 6 uhorských hradov. Ponevác ale nemecké kniežatá zdrahali sa ísť do vojny, Henrik s vlastným vojskom svojím tiahol do Uhorska⁶⁾. — Salamon, spojiv sa s cisárom, bral sa k Nitre. Pri Nitre vyznamenal sa hrdinstvom svojim Opus; o čom keď Nemci zpravu dali cisárovi, tázal sa tento Salamona: „*či i vo vojsku Jesaslava a Vladislava je mnoho takých hrdinov?*“ Salamon chcejúc pochváliť Uhrov, prerokol sa: „*mnoho, ba ešte i vášich.*“ — „*Keď tak — odvetil cisár — rtedy, kde takí vojáci bojujú, nevydobudneš si kráľovstvo.*“

1) Katona. Hist. crit. R. H. II. 304. etc. Dudík, II. 414.

2) Či pod týmito majú sa rozumieť najatí Pečenci z Bulharska (Sr. str. 50.), alebo zadunajskí Slováci? Ťažko rozhodnúť; zvláštne preto, že otázka o národnosti Bissenov, o jakých tuna reč, nenie rozluštená.

3) Založeného r. 1073. Chron. Bud. ap. Podhradský. 156, 4.

4) Chron. Bud. I. c. 155. Chron. Tur. II. c. 54.

5) Chron. Tur. I. c. — Katona. Hist. crit. R. H. II. 337.

6) Katona. Hist. crit. R. H. II. 339.

Jesaslav slyšiace, že Henrik skutočne prišiel na pomoc Salamonovi, ba dorazil až k Vacovu, uchlácholil aquilejského patriarehu, a podkupil vodecov cisárových, aby ho primali k odehodu ¹⁾. Henrik, pretože Uhri vyhybali bitke a, popalivše za sebou potravu a krm, utiahli sa na neprístupnú sihoť, dal sa ľahko nahovoriť k pretrhnutiu války, ku ktorej náležite pripravený nebol ²⁾.

Salamon, opustený a zarmúčený, utiahol sa do 1076
Bretislavy (Prešporku), ale nemal i tuna pokoja; Vladislav stal sa vojevodom Slovenska ³⁾: teda územia zbrani Salamonovej vystaveného. Následkom toho Vladislav obľahol Salamona; nie preto, aby vybojoval hrad, lež len preto, aby ho neškodným krajine učinil.

Medzitým mali sa stať veľké smeny. Jesaslav slávil vianoce v Segzarde. Slavnú bohoshúžbu vykonával Desiderius, arcibiskup koločský, a slavnostnou rečou o pokoji veľmi dojal Jesaslava. Po dokonanej bohoslužbe rozkázal, aby všetci vyšli z chrámu, výmúe len biskupov a opátov. Čo keď sa stalo, Jesaslav vrhnul sa im k nohám a vyznával, že zhrešil proti kráľovi právne korunovanému, sľubujúc, že kráľovskú korunu a dve tretiny kráľovstva vráti Salamonovi, sám ale že zadrží vojvodskú korunu s treťou čiastkou krajiny, ktorá vojvodskej korune náleži. V skutku začal i vo smysle tom vyjednávať so Salamonom; avšak, pretože biskupi 1077
a veľmoži neshodli sa, vyrovnanie nebolo privedeno ku koncu, najmä preto, že ho v tom nemoc hatila, ktorej

1) Chron. Tur. II. c. 54.

2) Katona. Hist. crit. R. H. II. 343.

3) Chron. Tur. II. c. 55. Nemôže tuna byť reč o byhorskem vojvodstve, lebo Vladislav týmto vládol už pod Salamonom. Vladislav s vojskom svojim na Slovensku sa zdržoval, keď toto proti Salamonovi, v Prešporke bývajúcemu ochraňoval.

tiež 25. apr. podľahol. Pohrobený bol v chráme Vacovskom, kroz seba založenom a nadanom ¹⁾).

Vladislav ²⁾ prejal pokojochtivé myšlienky svojho brata a želal si vyrovnanie so Salamonom; ani nemysliac na opanovanie kráľovského trónu. Ale biskupi a veľmoži poradivše sa pospiechali do Skalice, mesta na Slovensku a, prinútivše ho k prijatiu kráľovskej koruny ³⁾, pospiechali s ním do Stolného Belohradu, aby ho korunovali ⁴⁾. Ponevác ale i Salamon i jeho stránka, úmyslami Jesaslava oživená, hýbať sa začala, Boleslav, kráľ poľský, aby odrazil chuťky Salamonove, prišiel do Uhorska, posadiť Vladislava na trón ⁵⁾. Nedal sa však korunovať prv ⁶⁾, nežli sa pokonal so Salamonom, a tento

1) Chron. Tur. II. c. 55.

2) Uznávajú sice i maďarofili, že meno Ladislav je Vladislav, a to sice meno významu slovauského; držia to ale za smiechu hodné, držať preto Vladislava za Slovana. Katona. Hist. crit. R. H. II. 389. — Chron. Bud. ap. Podhradský p. 163. — No dost' buď týmto rytierom povedať: Vladislaus ab infantia nutritus in Polonia fuerat, et quasi moribus et vita Polonus factus fuerat. Chron. Galli. I. 27.

3) Chron. Tur. II. c. 56.

4) Habito vero consilio, episcopi cum principibus, Dei disponente clementia, Russiae civitatem Galiciam properaverunt, et beatum principem Ladislaum in regem Ungariae acceperunt atque in Alban civitatem regiam properaverunt et in regem coronaverunt. Chron. ung. pol. ap. Bielovskí. Mon. Pol. Hist. I. 514. — No že Rusia je Slovensko, o tom sme už na viac miestach jednali (Sr. str. 26.) a potvrdzuje sa toto i tým, že Vladislav bol vojevodom Slovenska (Sr. str. 67. n. 3.) — Kde ale hľadať *civitatem Galiciam*? V jednom pramene nachodim: „Pangratus de Galitz, castro Hungarico, circa flumen Marcha, in confinio Hungariae et Moraviae.“ Vita Arenpek. Chron. ap. Pnz. I. p. 1256. Engel. Gesch. des ung. Reich. Wien. 1834. V. 370. — Skalica je sl. kr. mesto majúce hárľ slovenského údelného kniežatstva, t. j. tri vrchy s dvojistým krížom. V Skalici dosiaľ panuje ustné podanie, že sa tam narodil slepý Beloslav kr. uh. Sr. Slovesnosť r. 1863. 298. atď. — Meno Galicia je sice podobné i menu Holíc (Golicz), mestečku so Skalicom susediacemu; avšak ono menovalo sa Novohradom (Ujvár). Cod. dipl. IX. 7. 317.

5) Salamonem regem de Ungaria suis viribus effugavit et in sede Vladislaum, sicut eminentem corpore sic affluentem pietate, collocavit. Chron. Galli. I. 27. coll. 28. — Katona, I. c. 410.

6) Regem, qui inter vos electus est. Ep. Gregorii VII. ad. a. 1077.

privolil k tomu ¹⁾. Stalo sa to vo štvrtý rok jeho panovania. Vladislav ponevác, velmoži neprivolili k tomu, aby si podelil krajinu so Salamonom. vyznačil tomuto dôchodky k vedeniu života kráľovského ²⁾.

V tom čase byly v Poľsku roztržky medzi Boleslavom a Stanislavom, biskupom kráľovským ³⁾, ktoré Boleslav nešťastne zakončil zavrážením sv. Stanislava. Následkom toho od Gregora VII. z cirkve vyobcovaný a od Poliakov z vlasti vyhnaný. utiekol i so synom svojím Mečislavom do Uhorska, — k Vladislavovi. Medzitým v Uhorsku bol nemilým hosťom pre urazenie slušnosti, ktorého sa pri vchode do krajiny dopustil. — Vladislav prijal ho slavnostne, nie sťa vyhnanca, lež sťa kráľa; lebo kráľovskú hodnosť svoju držal za jeho dielo. Sám Vladislav išiel mu v ústrety, a keď sa približoval, sliezol z kóna. Boleslav ale nadutý hovoril: „*Tohoto som ja v Poľsku sťa učedníka vychoval; tohoto som ja v Uhorsku za kráľa ustanovil: nesluší sa, abych ho uctil sťa mne rovného. lež abych ho na kóni sediaci, sťa jedného z kniežat pobosku!*“ Toto nemilo účinkovalo na Vladislava, tým viac ale na Uhrov. Vladislav zabudnul na to, nie ale Uhri, ktorí ho od tej doby nenavideť počali ⁴⁾. Konečne od hryzenia svedomia a smutnej vôle na mysl pomútený umrel ⁵⁾. Mečislav zostal i na potom na dvore Vladislava. požívajúc vzdelanie, kniežatu primerané ⁶⁾.

Medzitým Salamon. nespokojný s osudom svojím úklady robil Vladislavovi, následkom čoho pod stráž

1) Coronaverunt, Salomone — in eum consentiente. Chron. ung. pol. Mon. Pol. Hist. I. 515. — Chron. Tur. II. c. 56.

2) Chron. Tur. II. c. 56.

3) Sr. list českého Vratislava k Boleslavovi r. 1074. Mon. Pol. Hist. I. 365.

4) Chron. Galli. I. 28.

5) Katona, Hist. crit. R. H. II. 409.

6) Chr. Galli. I. 29.

1082 do Vyšehradu daný bol ¹⁾). Avšak hneď po roku, pri
 slavnosti vyzdvihnutia telesných ostatkov sv. Štefana I.
 1083 a iných, slobodou obdarený bol ²⁾). Sotva krátky čas
 požíval slobodu na dvore Vladislavovom, dostav dovole-
 nie, odobral sa do Regensburgu, kde sa jeho manželka
 1084 zdržovala. Ponevác ale tuna ani vernosti u manželky ³⁾,
 ani pomoci u cisára, proti Rímu bojujúceho ⁴⁾, nena-
 chodil, vrátil sa do Uhorska a býval v Sedmohradsku⁵⁾.
 Nepokojný duch jeho opät osnoval novú zradu proti
 Vladislavovi, spojivše sa s Polovcami, ktorým sľúbil daň
 1085 Sedmohradska, jestli mu poskytnú válečnú pomoc proti
 Vladislavovi. Skutočne Polovci, prišli mu na pomoc
 1086 pod veliteľstvom Kuteska; avšak Salamon porazený pre-
 kročil Dunaj, a spojil sa s Pečencami, k lúpeniu územia
 državy gréckej; avšak od Grékov z čiastky pobití, z čiast-
 ky ale na všetky strany zahnaní boli ⁶⁾). Medzi nimi
 zahynul i Salamon ⁷⁾.

1) Katona. Hist. crit. R. H. II. 416. 482.

2) Katona, l. c. 436—481.

3) Katona, l. c. 481.

4) Dudík. Mähr. allg. Gesch. II. 412.

5) Dacorum (nam et huius generis haud parva manus ductore Salamone quodam etc.) — Jako ináč mohol mať Sedmohradčanov pod praporom, jestli nebýval najprv medzi nimi? — Anna Comn. Patrologiae. Migne Paris. 1864. T. 131. p. 531.

6) Anna Comn. l. c. Vere primo Tzelgu, dux supremus Scythicae (Pacinae) militiae, transgressus angustias montium, qui Danubio interiacent, cum mixto ex variis gentibus exercitu octoginta fere millium, partim Sauromatarum (Slavorum orientalium) ac Scytharum (Pacincitarum), partim etiam Dacorum, (nam et huius generis haud parva manus, ductore Salamone quodam, Tzelgu sequebatur) obiacentes Chariopoli civitates atque ipsam adeo Chariopolim latrociniiis agebat, etc.

7) Salamon quondam rex Ungarorum, sed a Ladislao jam dudum regno privatus et in exilium expulsus, dum quiddam factitare contra Graecorum regem molitur, post incredibilem hostium stragem et ipse viriliter occubuit. Bertholdus Constantiensis ad a. 1087. ap. Katona. Hist. cr. R. H. II. 504. Čo sa dial vypráva o sv. Salamonovi pustovníkovi, ktorý v Istranskej Poli zomrel, to bezpochyby padá na inú osobu podobného mena.

Vladislav, zbavený soka svojho hľadel na uzavretie priateľstva so susednými kniežatmi, menovite s Vladislavom poľským; lebo nelen že ho k tomu primal, aby Mečislava ¹⁾, prijal do Poľska ²⁾, lež aby i vdovu, po Salamonovi pozostalú, vzal si za manželku ³⁾. — K tomuto zblíženiu sa oboch Vladislavov iste dopomohlo i jednanie Henrika IV. naproti Poľsku a Uhorsku. Henrik dal českého Vratislava pomazať za kráľa českého a poľského; čím Vladislava poľského urazil. On zrušiv biskupstvo moravské, obnovil dávnu základnú listinu pražského biskupstva ⁴⁾, a tak dotknul sa i územia Slovenska, pod berlou kráľa uhorského jestvujúceho; čím nášeho Vladislava nemalo proti sebe popudil. Výraz svojej nespokojnosti dal, keď k vyjednávaniu, ktoré 1. aug. 1087 dialo sa v Spicieri medzi Gregorianmi a Henricianmi, poslal tiež vyslancov svojich, ktorí menom jeho sľubili 20,000 mužov Gregorianom proti Henricianom ⁵⁾. No zdá sa, že i obnovenie starých hraníc pražskeho biskupstva pri schôzke tej zmeneno bolo, lebo český Vratislav opäť zaplnil olomúcke biskupstvo; následkom čoho namrzený Jaromir (Gebhard), biskup pražsky, opustiv Čechy, odobral sa ku kráľovi Vladislavovi do Uhorska ⁶⁾. — Podobné útočisko hľadal i Bretislav český, ktorí roztržkám s ocom svojim Vratislavom ustúpiv, s 2000 mužami 1090 prišiel do Uhorska. Vladislav vykázal bydlisko mužstvu

1) Sr. str. 69.

2) Filius (Mečislav) quoque eius (Boleslavi) ad propria per patruos revocatus. Bogufal ap. Somersb. II. 28. — Sr. Gall Chron. 29. Mon. Pol. Hist. I. 424.

3) Katona. Hist. crit. R. II. II. 516.

4) Sr. Dejiny počiatkov ter. Uhorska, str. 42.

5) Dudik. Mähr. allg. Gesch. II. 443. — Katona. Hist. crit. R. II. II. 527.

Žeby boli nemecké kniežatá ale ponukli Vladislava s korunou nemeckou, jako to pozdejší pramen Turoczihó II. c. 59. udáva, nenie pravdepodobno.

6) Tuna 26. jun. 1089. umrel. Palacký. Dej. Nár. Čes. I. I. str. 332.

v lesnatom okolí Bánovskom neďaľako hradu Trenčianskeho ¹⁾; Bretislav ale našiel pohostinské prijatie na kráľovskom dvore, pretože Vladislav bol jeho blízkým príbuzným dl'a svojej matky Adelhaidy ²⁾.

Keď sa toto dialo na západo-severnej hranici, za južnou hranicou v Horvatsku, po smrti Zvonimirovej (1087) Štefan II. bol (1089) za kráľa horvátskeho korunovan. Po jeho brzkom skonaní nastúpila v Horvatsku dokonalá bezvláda. Báni dobývali sa na kráľovský stolec. V tomto teda všeobecnom smatku jeden zo županov horvátskych, nepochybne menom svojej stránky, povolal mohútneho a cnostného Vladislava na trón Horvátsky; ktorý prijav to povolanie a prekročiv Drávu, pobil nesvorných bánov jedného po druhom. Medzitým od podmaňovania Horvatska musel opustiť, lebo Polovci vtrhli do Sedmohradska, a tak prinútený bol obrátiť svoju moc válečnú proti nim ³⁾.

Polovci vedení Čopulchom, synom Krula, a poplenivší Sedmohradsko, prišli do Bihorska, ba pri Tokaji prekročili i Tisu. Tu ná dve tretiny vojska vyslali na olúpenie pieskového okolia, jednu ale vedľa Tisy. Vladislav, rýchle prez Dunaj sa prepraviv, pri Temeši uderil na nich. Vladislav vidiac ubohých zajatých so zaslzaveným okom prehovoril k vojsku: „*Je mi užitočnejšie umreť s vámi, nežli vidieť manželky a dievky naše v zajatí,*“ a uchopiv červenú zástavu oboril sa so svojimi

1) Palacký, I. c. 347. — Dudík, I. c. 453. — Dľa Katonu a Majláta: Baan, oppidum provinciae Trenchiniensis versus Moravian. Katona, I. c. 564.

2) Dudík a, Katona a Palacký II. cc.

3) Sr. Šafarika Starožitnosti, II. 311. — Thomas Archidiaconus ap. Katona. Hist. crit. R. H. II. 539. — Chron. Tur. II. c. 56. vypráva, že ho povolala lepá Helena, jeho sestra, zostalá vdova po Zvonimirovi, dedička trónu horvátskeho. Vladislav — vraj — celé Horvatsko jej vrátil a podporil jej vláde. Že toto nenie pravdepodobno, poznáme i z toho, že nad čiastkou opanovaného Horvatska neustauovil spomenutú vdovu, lež syna svojho Ahusa.

na Polovcov, porazil a zahnal ich. -- Polovci, slyšavši doma o osude svojích, vypravili vyslancov ku Vladislavovi, hrde požadujúc navrátenie zajatých a vyhrážajúc sa, že pomstia porážku svojích. Vladislav odpravil ich a soberúce vojsko čakal ich na hranici. Skutočne uderili opät na Uhorsko ale, pod svojím vodcom Akusom novú porážku utrpiť, primútení boli k návratu ¹⁾.

Vladislav po prevýšených Polovcoch viedol vojsko svoje opät do Horvatska k dokončeniu započatého diela. Dajúc sa do porozumenia s Alexiom carhradským cisárom, učinil Almusa, syna svojho kráľom Horvatska, popustiv Dalmáciu Alexiovi ²⁾.

Po usporiadanej záležitosti horvatskej dorozumel sa s Vladislavom poľským o vojne proti Rusom, ktorí spojení s Polovcami uderili na Poliakov ³⁾; práve jako pred rokom i príčinou boli, že Polovci uderili na Sedmohradsko. Výsledok vojny bol, že jedna západná časť Ruska pripojená bola k Uhorsku ⁴⁾.

Sotva že takto utíchla zbraň, nové rúznice v Poľsku vyvolaly nášeho Vladislava na pomoc Vladislavovi poľskému. Zbihnev, pobočný syn Vladislava poľského, a mnoho poľských veľmožov nachodilo sa v Čechách; ktorí primali Bretislava II. českého k válke proti Vladislavovi ¹⁰⁹³

1) Chron. Tur. II. c. 57.

2) Katona Hist. crit. R. II. II. 562.

3) Nestor. Mon. Pol. Hist. Bielovský I. 764.

4) Post haec autem rex gloriosus invasit Rusciani eo, quod Cuni per consilium eorum (Russorum) Hungariam intraverant. Cumque vidissent se Rutheni male coaretari, rogaverunt regis clementiam, et promiserunt regi fidelitatem in omnibus. Chron. Tur. II. c. 58. — Post acceptos in deditonem Ruthenos. Bonfin. Dec. II. L. IV. p. 240. — Praesentes erant (fundationi Abbatiae in Simegh) dux Lambertus, frater eius (Ladislai), dux David consobrinus, Gerasclavus, filius regis Ruthenorum, gener eius. Hist. de la ville de Nismes. T. I. preuves, p. 24. — Jestli pri vyjednávaní tomto (Engel. Gesch. des ung. Reich. I. 183.) sľúbená bola Sofia, dcéra Vladimirova Almusovi, ľahko sa dá uveriť, že snád Vladislav túto časť Ruska obdržal sťa veno Sofie a Almusa.

slavovi poľskému. Tento povolal našeho Vladislava na pomoc, ktorý nie tak zbraňou, jako prosredníctvom svojím naklonil Vladislava k uznaniu Zbihneva za syna, k uzavretiu pokoja s Bretislavom a k vypudeniu Setecha, svojho naddvorníka ¹⁾

1094 Nezadlha potom naskytila sa našemu Vladislavovi príležitosť k veľkej a slavnostnej válke. Urban II., pápež, v Piačencii vyzval europejské kniežatá k vydobitiu sv. zeme, t. j. ku križiackym válkam. K úmyslu tomu pristúpil i Vladislav, ano kniežatá europejské vyvolili ho za vodca križiackych plukov ²⁾, Vladislav, prijal veliteľstvo toto, nahováral moravské knieža Svatopluka, syna Ottonového, aby s ním tiahol na križiacku vojuu. Svatopluk zaslúbil sa, jestli Vladislav napomocným bude mu proti Bretislavovi II. českému, ktorý ho ukrivdil. Vladislav ujal sa príbuzného svojho a majúce pri boku svojom Kolomana a Almusa, tiahnuť už proti Bretislavovi. Medzitým na hranici Uhorska, v Nitre ³⁾, zachytila ho nemoc; 1095 kde tiež 29. jul. umrel. Pochovaný je vo veľkom Varadine ⁴⁾.

Po smrti Vladislava už už sa mala opakovať vojna, jakú nekdy Samuel, Ondrej, Jესaslav a Beloslav viedli za vydobytie si kráľovského trónu. Koloman bol údelným kniežatom Slovenska ⁵⁾; a tak úfal sa po smrti Vladislavovej kráľovskej koruny; Vladislav ale ustanovil Almusa za svojho nástupca. Následkom toho Koloman vezmúce so sebou Marka a Ugra, ušiel do Poľska hľadať pomoc tam, kde hu hľadali predtým starší jeho.

1) Palacký, I. 360. Dudík, II. 480. Engel, I. 195.

2) Katona. Hist. crit. R. H. II. 673.

3) Fessler. Geschichte der Unger. I. 2. 502.

4) Dudík, I. c. II. 487. — Chro. Tur. II. c. 59.

5) Dux Colomanus, postea Rex. Chron. Magno Varad. LL. Eccl. T. III. p. 221. — Obširnejšie o tom jednat budem nižej na svojom mieste.

Avšak Almus, chcjúce vyhnúť roztržkám, popustil kráľovskú korunu Kolomanovi, uspokojiv sa s korunou údelného kniežatstva, a tak Koloman Jesaslavovič korunovaný bol za kráľa uhorského ¹⁾.

Prvou jeho starosťou bolo, nazpak vydobyt' Horvatsko, ktoré, sotva kroz Vladislava opanované a Almu-sovi sverené, Vitalis, vojvoda benátsky, vyženúce Almusa, sebe podriadil ²⁾. Medzitým Horvati vymauili sa z moci Benáčana a vyvolili si župana Petra za kráľa. Tento však sa neudržal dlho, lebo medzi dvoch sokov postavený ubitý bol kroz Kolomanna, ktorý potom s vojvodom benátskym uzavrel smlúvu proti Northmanom. jaderské more znepokojujúcim ³⁾.

Sotva že dáko usporiadal záležitosti Horvátska, musel sa vrátiť domu, aby hájil Uhorsko pred Križiakami, ktorí pod znamením kríža lúpeže a najmä ukrutnosti na židoch páchali. Jedon 12,000. zástup viedol nemecký kňaz Volkmar cez Čechy a Moravu; keď však lúpeže a ukrutnosti, ktoré páchal v Čechách a za Moravou, preniesol na Slovensko, tuna pri Nitre temer zahynul ⁴⁾. — Druhý 15,000. zástup pechoty a 8000. zástup jazdy viedol cez Pannoniu francúsky rytier Valther „*sans avoir*.“ Znajúce udržať kázeň medzi svojimi, v pokoji tiahol až k dolejšiemu Dunaju. Medzitým, keď jeho mužstvo prepravilo sa cez Dunaj, 16 mužov zostalo na tamtej strane Dunaja pozadu a od ľudu tamejšieho bolo zabito. — Tretí 40,000. zástup viedol mních Petor

1) Chron. Tur. II. c. 59. et 60. — Chron. Bud. ap. Podhradsky. p. 178.

2) Vitalis Faletro, Venetiae, Dalmatiae et Croatiae Dux, Imperialis protosebastes. Dandulus ap. Muratori T. XXIV. p. 254.

3) Idem ap. Pray. Ann. R. H. L. II. 95. — Chron. Bud. ap. Podhradský. p. 181.

4) Ann. Saxo ad a. 1096. Pertz VI. 729 et 730. — Abb. Urspr. edit. Argent. p. 178.

z Nemecka cez Bavorsko a Uhorsko ¹⁾. Ponevác ale poriadne sa držal obdržal slobodný priechod. Keď však pritiahol do Zemlina a tuna sa zvedel o povraždených Valtherovcoch, pri tom tiež pozoroval, že župan Guz, veliteľ hradu stíha každý jeho krok, domnieval sa, že sa mu pripravujú úklady: uderil teda útokom na Zemplin, ktorý križiaci menom „*malá rilla*“ nazvali, vybojoval ho a rozsekal 4000 posadkového mužstva. Slyšiac ale, že Koloman, ktorý pri Temeši na hotove stál ²⁾, proti nemu cieľ, odtiahol. — Štvrtý 15,000 zástup viedol Gottschalk. Tento bez všetkého oznamenia sa vtiahol do Pannonie, ba obsadiv Mošon obľahol i Stolný Belohrad; Koloman s neočakanou rychlosťou však dorazil ta, otočil ich vojskom a pobil tak, že sotva 3000 ušlo krvavému meču. — Piaty 200,000. zástup pechoty a 3000 zástup jazdy viedol Emicho. I tento silou mocou chcel tiahnuť cez Pannoniu, ba obľahol už i Mošon; avšak príchodom Kolomana prestrašený utiahol sa. — Šiesty 80,000. zástup viedol Gottfrid Bouillonský. Tento na hraniciach Uhorska uzavrel dokonalú smluvu s Kolomanom, sľubujúc zadržanie poriadku a platenie článkov potravných. Koloman nelen dovolil mu slobodný priechod, no i sám osobne ho sprevádzal po krajine.

Po odtiahnutí križackých plukov obozrel sa Koloman po neveste. Harduin biskup rábsky, a župan Tomaš vybrali sa k cieľu tomu do Sicilie. Roger veľvojvoda Sicilie privilil, a potom keď manželský záväzok medzi Kolomanom a Pusillou, dcérou tamtoho, uzavrený, ano i kroz Alnusa a krajinských veľmožov podpísaný bol, Pusilla zprevádzaná Olivierom a Ratoldom z Caser-
1097 ty, z prístavu Terano dopravená bola na breh staro-be-

1) Chron. Abb. Ursperg. ad a. 1096.

2) Chron. Tur. II. c. 60.

lo-hradský 1). Vincurius, jeden zo županov uhorských prijal ju tuna s 5000 mužami a doprevadil Pusillu ku Kolomanovi. Svadba kráľová oznamená bola celej krajine, a všady, pod zeleným, s krepčením a hudbou oslávená bola 2). — Radosti tieto však dlho netrvaly, lebo medzi kráľom a vojvodom zároveň povstaly roztržky. Veľmoži z jednej strany osočovali kráľa pred Almusom, že preto si vzal mladú ženu, aby dostal potomka a tak prekazil mu nádej na kráľovský trón, ba že hľadá ho i lapiť. Naproti tomu ale zas osočovali vojvodu pred Kolomanom, že tamten klade úklady jeho životu. Výsledok upodozrievania bol, že Koloman a Almus chopili sa zbrane. Už horvatské vojska stáli pri Tisa-Várkony (v Hevešskej župe) proti sebe; veľmoži však uzniesli sa medzi sebou na tom, aby sa nevyhlievala krv tisícov pre osobníctva, lež aby kráľ a vojvoda rozhodli vec sami v súboji. Koloman však neprivolil k tomu, a tak sa vojska rozišli 3), kráľovstvo a vojvodstvo ale zostalo *in statu quo ante*.

Že Koloman pretrhol vojnu a nevzal pomstu nad 1098 veľmožami, príčinou snad bolo, že musel poslať pomoc Rogerovi sicilianskému, testovi svojmu, proti Normanom 4).

Nasledujúci rok po turíciach (29. mája), pozvaný 1099 od Bretislava II. českého k priateľskému shovoru, sišiel sa s týmto na Lúčkovom poli. Bretislav, aby prekazil kniežatom moravským útočiste v Uhorsku, uzavrel s Kolomanom smlúvu, Almusovi iste nemilú; ba išiel s ním i do Ostrihomu, kde tiež Serafin, arcibiskup ostri-

1) Zara Vechia, portus Albae, Belgrad nad morom. — Portus Albae juris regis Ungarorum. Gaufredus Malaterra ad a. 1097.

2) To že po smrti sv. Vladislava krepčenie a hudba cez tri roky prestala po krajine, jako legenda vraví, nestojí. — Engel Gesch. des ung. Reich. I. 197—200.

3) Chron. Tur. II. c. 60.

4) Engel, I. c. I. 261.

honský, 11. jun. Hermanna, vyvoleného biskupa prážského, a Cosmasa, dejepisca, posvätil za kňazov ¹⁾. —

Asi toho času bol na dvore Kolomana i ruský Jaroslav Svatoplukovič, prosiac pomoc proti Rostislavovičom. Koloman majúce asi nádej na Černigovské kniežatstvo, skutočne dal sa na pochod s veľkým vojskom ²⁾. Jaknáhle vkročil do Ruska, vyšla mu v ústrety ruská kňahyňa Lanka (Anka?) a vrhnúce sa mu k nohám, s nárekom prosila ho, aby nehubil národ ruský. Koloman sa nedal obmäkčiť, ba keď neprestávala s prosbou svojou naliehať na neho, odstrčil ju so slovami: „*Nesluší sa plačom ženským zneuctiť kráľovskú vznešenosť.*“ Medzitým táto hrdosť Kolomanova bola v Rusku zahambená, lebo Cupan a Laurent, biskupi, veľmoži a tisíce mužstva uhorského tam zahynulo, tak že sotva sám Koloman utiekol so životom ³⁾. Takto uponížený obrátil zrak svoj na sriadenie domácich záležitosti.

Za doby krátkeho pokoja potešený bol dvojčencami, Vladislavom a Štefanom ⁴⁾. Pokoj tento nebol porušený ani tým, že Vilem hrábia z Poitou, Ida, hrábkňa rakúska, Hugo veľký, Štefan z Burgundu a Velf z Bavór so svojimi križiakami tiahli cez Uhorsko ⁵⁾. Pokoj tento ale nebol trvanlivý.

Horvati, asi vtedy čo Koloman tiahol do Ruska a tam utrpel porážku, vymanili sa z vlády uhorskej. 1102 Koloman teda zotaviv sa zahrozil vojnou Horvatom.

1) Dudik, Mähr. allg. Gesch. II. 500.

2) Karamzin. Gesch. des Russ. Reiches. Riga. 1820, II. 106.

3) Karamzin l. c. udáva 40,000; Dlugoš a Michovius 4000 udávajú. Chron. Tur. II. c. 60. ale píše: „Tanta strages ibi fuit, quod raro Hungari in tanta strage fuerunt. Qui autem ex Hungaris in silvis enaserant, prae necessitate famis, soleas calceamentorum suorum assando comedebant.“ Katona. Hist. crit. R. II. II. 669.

4) Chron. Tur. II. c. 60.

5) Engel, l. c. II. 210.

Tito, vyrovnávše svoje domáce rozopre a rozdelivše krajinu, dľa hlavných rodov, na 12 žúp, s toľkými županmi, sobralí branný ľud do hromady, očakávajúc príchod Kolomana u Dravy. Koloman pochybujúc o víťazstve, vypravil k ním svojich vyslancov, sľubujúc im ochranu a hájenie národných práv. Po krátkom vyjednávaní bola smlúva uzavrená a obojstranne prisahou potvrdená: Horvati uznali Kolomana a potomkov jeho za kráľa; tento ale im prisľúbil zachovanie a hájenie všetkých jejích národných práv, slobod a krajinských sriadení. Na to v Belohrade ¹⁾, kroz arcibiskupa Spletského, Crescencia, i korunovaný bol za kráľa Horvatského a Dalmatského ²⁾. Najčinnější v tomto bol Singidun, biskup záhrebský, založením záhrebského biskupstva predchodcovi Kolomannovému zaviazaný ³⁾. Toho a nasledujúceho roku ¹¹⁰³ poddaly sa i mesta Dalmacie ⁴⁾. Sotva ale sa vrátil domú ¹¹⁰⁴ mesta Dalmacie opäť odstúpily od Kolomana, tak že tento s novým vojskom ta tiahol; keď však krvopotne vybojoval Zaru, i ostatné mesta opäť sa poddaly kráľovskej berle Kolomana. — Benátčania, osobujúc si právo na Dalmaciu, ohražovali sa proti tejto udalosti; avšak ¹¹⁰⁵ pretože ich vojsko zaneprázdnené bolo v Palestíne, nemohúc sa chopiť zbraňe, uzavreli na čas smlúvu s Kolomanom, dľa ktorej Kolomanovi popustili Pobrežie, sebe ale podržali ostrový ⁵⁾.

Medzitým, čo Koloman zaneprázdnený bol v Dalmacii Almus opäť hľadal prosietky k opanovaniu krá-

1) Sr. str. 77. n. 1.

2) Šafarik. Starožitnosti. II. 310. — Sr. Lucii de Regno Dalm. et Cro. I. III. c. III. p. 180. — Jura Regni Croatiae etc. J. Kukuljevič. Zagr. 1861. p. 21. etc.

3) Kerchelich. Hiss. Zagr. I. c. 12.

4) Engel. Gesch. des ung. Reich. I. 211. — Fessler. Gesch. der Ung. I. 1. 533.

5) Pray. Ann. R. Hung. L. II. p. 106.

ľovského trónu ba išiel i do Nemecka, aby pomocou Henrika dosiahol cieľu svojho ¹⁾. Ponevác ale tento zapletený bol do roztržok so synom svojím, vrátil sa s
 1106 prázdnu rukou ²⁾. Smerený bol síce s Kolomanom ³⁾,
 1107 avšak zbavený údelného kniežatstva ⁴⁾. Následkom toho
 utiekol k Boleslavovi krivoustému do Poľska ⁵⁾. Medzi nich
 ale vložil sa Boleslav a povolal Kolomana k priateľskému
 rozhovoru, ustanovia i deň i miesto k tomu. Koloman
 ale obával sa úkladov; ponevác Almus, vyhnaný zo svojho
 kniežatstva, zdržoval sa na dvore Beloslava ⁶⁾. Almus teda s
 pomocou poľskou vtrhol do Uhorska a opanoval Novohrad.
 Koloman ale sobrav vojsko obľahol ho ⁷⁾. Na to Boleslav
 vypraviv vyslancov ku Kolomanovi konečne naklonil ho k
 sídeniu sa. Pošťastilo sa Boleslavovi nelen potvrdiť dávné
 priateľstvo s Kolomanom, no i smeriť ho s Almusom ⁸⁾.

Smerenie Almusa s Kolomannom nemalo trvácnosti. — Almus, na pamiatku smrti deda svojho, Beloslava, založil kláštor v Demeši ⁹⁾, a pozval kráľa k slavnostnej posviacke. Almus, ktorému vtedy Ingelburga, dcéra Ingo I., kráľa švédského, porodila syna, tým viac zaobieral sa s dosiahnutím kráľovskej koruny a zamýšľal snieť so sveta Kolomanna. Stať sa to malo pri demešskej slavnosti. Medzitým vec zradená bola, a biskupi i veľmoži oddanejší Almusovi, nechcejúc veriť v

1) Chron. Tur. II. c. 60.

2) Engel, Gesch. I. 216.

3) Chron. Tur. II. c. 60.

4) Že mienka táto je pravde podobná, poznáť z toho že sa potom usiloval, vydobýť si nazpak spomenuté kniežatstvo. — Abbas Urspr. ad a. 1108.

5) Chron. Tur. I. c.

6) Chron. Galli. I. II. 29.

7) Chron. Tur. II. c. 60.

8) Chron. Galli, II. 29. 46. — Chron. Tur. I. c.

9) Sr. str. 47.

pravdivosť prezradeného úmyslu, utišili Kolomana. Tento však nepretal mať ho v podozrení, a prikázal svojim, aby dávali pozor na neho. — Na to poľovačka mala byť v Bukovei. Keď prišli do Čooru, Almus pustil sokola na volavku a lapil ju. Na to zažartoval si: „*Či by roľarka táto nezaprisahala sa sokolori, že keby ju pustil, riac by nekričala?*“ Okolostojací ale odvetili: „*Veď by sokol ani na jej prisahu nepustil ju.*“ Žartovné slová tieto dostaly sa do uší Kolomana, a tento oné slová na seba vsťahujúc, rozkázal lapiť Almusa, tak že tento sotva utiecť mohol nebezpečí. Utielkol do Nemecka, hľadajúc opäť pomoc u cisára k potlačeniu Kolomana ¹⁾.

Henrik, ktorý v nemilej pamäti choval nepriaznivé 1108 chovanie sa Kolomana naproti krížiackym plukom a jeho výboje v Juhoslovansku, Almusom ľahko sa dal nahovoriť k vojne proti nemu. Pripojil sa k nemu i český Svatopluk, aby sa mu zavďačil. Keď Henrik, s nemeckým vojskom cez Rakúsko vtrhnuv do Uhorska, dobývaním Bretislavy (Prešporku) sa bavil, Svatopluk vrazil do Slovenska pri Trenčine a, plniv všetko tiahol pod Bielo-horou k Bretislave. — Medzitým medzi Kolomanom a Boleslavom trvala obostranná smluva: preto, keď Česi do Uhorska vtrhli, požiadal Boleslava, aby s Poliakami vrhol sa na českú zem ²⁾. Boleslavovi pridružil sa i nespokojný český Borivoj so svojou družinou. Ponevác teda i roztržky povstaly v nemeckom ležení, a Bretislav zmužile sa držal, i Svatopluk pospiechať musel do Čiech: Henrik, jako mohol, tak vyrovnal rozopru, a odtiahol preč ³⁾; Almus ale po stratenej nádeje vybral sa na cestu do svätej zeme ⁴⁾.

1) Chron. Tur. II. c. 61.

2) Chron. Gall. II. 46.

3) Palacký, Dej. Nár. Čes. I. 376. — Engel, I. 216. — Pray, Ann. R. H. L. II. p. 108. — Dudík, Mähr. all. Gesch. II. 539—543.

4) Deinde Dux Hierosolymam est profectus. Chron. Tur. II. c. 60. — Fessler, I. c. 545.

Koloman, porovnavše sa s Henrikom, celú silú svoju preniesol na Slovensko; odtiaľto vtrhnul do Moravy a vrehovate odplatil moravskému ľudu všetké tie ohavnosti, ktoré Svatopluk spáchal na Slovensku. Musel teda vojvoda český bez meškania obrátiť a hájiť Moravu pred žurivými Uhrami. Keď ale chcejúc nenadále podskočiť Kolomana, v temnej noci jel lesom, vrazila sa mu vetev koncom ostrým do oka tak hlboko, že nemohla inák, nežli so samým okom, von vytiahnutá byť. Priniesli ho do Prahy, keď medzitým Koloman vytiahol z Moravy. Sotva že sa zahojila rana, zas na počiatku 1109 februára chvátal k hraniciam moravským. Nenazdajky octnul sa pred Nitrou a bol by sa jej zmocnil, keby strážci neboli ho zavčas zpozorovali a zatvorili bránu. Ponevác ale jazda nehodila sa k dobývaniu hradu, odtiahol do Čiech, poplenivše Bielohoru ¹⁾, aby sa spojil s Henrikom k vojne proti Boleslavovi, pokazivšiemu plán lonskej vojny uhorskej.

Vo vojne, ktorú Henrik so Svatoplukom viedol proti Boleslavovi, mal sice Koloman, dľa dávnej uhorsko-poľskej smlúvy, ísť na pomoc Boleslavovi, avšak zakročenie jeho bolo zbytočné, ponevác Svatopluk bol potajmo zavraždený; čím i nemecko-česká vojna bola pretrhnutá ²⁾.

1111 Koloman oddychnuvše si, prešiel do Dalmacie, aby slobodomyselnými ustanovizňami prekazil všetké sympathie Dalmatincov k Benátčanom a tým užšie si ich k sebe pripojil ³⁾.

Medzitým Almus, vrátiv sa z východu, zdržoval sa v Rakúsku. Koloman, majúc ho v podozrení, že miesto pútnickej pobožnosti vyjednával s cisárom gréckym

1) Palacký. Dej. Nár. Čes. I. 381.

2) Dudík. Mähr. all. Gesch. II. 554.

3) Pray. Ann. R. H. II. 109.

v Carihrade, vtrhol do Rakúska, aby ho zajal a pre Uhorskú 1112
 neškodným učinil. Poplenu Rakúska a koristiť
 odvečenú vypomstil Leopold, vtrhnuvše do okolia železného mesta ¹⁾. Nemcom však nebolo dost' na tejto pomste, lež Henrik pre Almusa opät tiahol k hraniciam 1113
 Uhorska. Koloman však predišiel ho a, ukrotiv ho darmi, smeril sa zas s Almusom ²⁾.

Nič tak neležalo Kolomanovi na srdci teraz, jako zabezpečiť kráľovskú korunu svojmu synovi Štefanovi. Dal teda tohoto korunovať, Almusa so synom Belom ale, žeby oboch urobil nezehopných kráľovania, dal s troma šlachticami: Urošom, Vathom a Pavlom, oslepiť. Ano, aby docela prekazil potomstvo Almusovo, rozkázal i Belu vyklešitiť; avšak onen, ktorému nel'udskosť táto naložená bola, slutoval se nad chlapčekom. Takto okaličení utiahli sa do kláštora Demeškého. Na barbarstve tomto nebolo ešte dost' Kolomanovi: z obavy, žeby predca len Almus po smrti Kolomanovej mohol povýšený byť na kráľovský trón, vyslal Benedika, syna nemeckého Botha, do Demešu, aby odtiaľ vytiahol nešťastných. Medzitým kňazstvo Demešské zapudilo Benedika ³⁾, Almusovi ale pošťastilo sa utiecť do Grécka.

Po týchto činoch Koloman, pre nespokojnosť ducha a hryzenie svedomia, upadol do veľkého hlavy bolenia. Lekár priložil mu na slychy obkladok so silnou masťou, tak že potom od zapálenia mozku, dňa 3. febr. 1114 umrel ⁴⁾.

Štefan II. po smrti otcovej sadol na kráľovský trón. Ponevác ale bol maloletý, počítajúc len 13 rokov,

1) Chron. Mellic. ad a. 1112. — Ann. Boi. Aventini. L. VI. n. 31. — Príčinu vojny medzi Kolomanom a Leopoldom pobožným neznám ináč si vysvetliť.

2) Chron. Tur. II. c. 62. ad a. 1113.

3) Chron. Tur. I. c.

4) Chron. Tur. I. c. — Chron. Eud. ap. Podhradský, p. 182.

Laurent, ostrihomský arcibiskup, a Ján Urošovič, palatin, vzali sťa tutori, veslo vlády do ruky ¹⁾, a to v dobe veľmi povážlivej. Prvý oheň ztrhol sa v Dalmácii.

Na východnom konci Splitu mali Uhri v moci väžu, kde s nemalým počtom mužstva uhorského býval veliteľ, ktorý spolu odbieral i kráľovskú daň. Stalo sa, že mal úmysel zmocniť sa mesta a vykoristiť ho. Sosnoval teda spiknutie, do ktorého zapletený bol i Manasses, kapellan Kolomana a nástupca Crescentia († 1111.) na arcibiskupskom stolei. Na tom sa usniesli, že pri posviacke istej kaply, keď ľud sa tu shromáždí, jedni z uhorského vojska pres ohradnú zeď prelezú do mesta, ostatní ale potom, na dané znamenie, vyrúta sa z hradu von. Medzitým zvedel sa o tom Adrian, správca mesta, a potajomne poučil o tom Split a Travu, aby spoločne boli na stráži. Prišiel určený deň, jedna časť ľudu tiahla von z mesta, druhá ale zostala doma ukrytá. Na raz uhorské mužstvo vyrúti sa z väže: jedna časť preliezala ohradnú zeď, druhá útokom hnala sa na mesto. Medzitým dnukajší mešťania vytiahli zo svojich úkrytov: tamtých pobili, týchto ale zahnali; druhá časť mešťanov ale podpálila väžu. Toto bol začiatok, ktorý oduševnil Dalmatincov, s uhorskou vládou od dávna nespokojných a k Benátčanom súcit chovajúcich. Ordelař Faletrenský, 1115 vojvoda Benátsky, chopil sa zbrane, a po vydobytých ostrovách, uderil na Jadru (Zaru) a Belgrád. Potom keď Uhri vytiahnuvše z mesta, uchýlili sa do väže, dal ich obľahnuť, a pripojiv si název dalmátskeho a horvatskeho vojevodu, vrátil sa.

Medzitým Ordelař hľadal si získať Henrik V., neemeckého, a Alexia, gréckeho cisára. Skutočne tieto nelen schválili jeho počínanie, no i poskytli mu válečnú pomoc,

1) Engel. Gesch. des itřg. Reich. I. 219.

tak že v máji roku nasledujúceho mal už četné vojsko 1116 po hromade ¹⁾).

Avšak i Uhri, chystajúc sa k vojne, obozierali sa po priateľoch. Požiadali Vladislava I. českého aby sa so Štefanom sišli nekde osobne k obnoveniu a utvrdeniu priateľstva obostranného. Sjazd tento stal sa v máji na poli Lúckom, neďaleko rieky Olšavy. Sjazd tento mal smutný výsledok. Z oboch stran brali sa ta kniežatá s celým vojskom, čo mohlo ľahko zapríčiniť podozrenie. — Medzi Čechami nachodil sa dáky Sotlh, ktorý bol z Uhôr vyhnaný. Chcejúc sa snad pomstiť nad krajinou, ktorá ho vyhnala, poslal zvest' Štefanovi: že Vladislav očakával jeho príchod bez vojska a mal úmysel jeho lapiť; Vladislavovi ale podobne dával výstrahu: aby mal vojsko vo zbrani, lebo — vraj — Štefan preto prišiel s veľkým vojskom, aby ho lapil. Čo keď Vladislav uveril, opäť poslal zprávu k Uhrom: aby na čelo vojska svojho postavili svojich strelcov, žeby česko-moravská jazda neprekvapila uhorské mužstvo. Uhri teda kázali strelcom svojim, Pečencom a Sikulom, postaviť sa medzi tábory, čo si ovšem Česi za priateľské znamenie vykladať nemohli: preto dňa 13. mája, chopivše sa zbrane, v okamžení boli v zápase. Keď streľci začali prehnúť, dal sa na útek i Štefan s vojskom svojim. Medzitým Ján Urošovič palatin, stal opodial a vidiac, čo sa čini, prijachal na pomoc. Zavrátivše utekajúcich, vrhnul sa na Čechov, puštošiacich uhorský tábor, a porazil ich, zabivše Čechom udatného Juríka, žateckého kastellana, i väčšiu čiastku jeho pluku, tak že i sám Vladislav dal sa už na útek. Medzitým Otto a Sobeslav, obídúc kolom uhorský tábor, oborili sa naň stranou. Uhri (ktorých kráľ s ostrihomským arcibiskupom a veľmožmi práve častoval) nemohli

1) Pray. Ann. R. H. L. II. 113.

odolať tak nenadálemu útoku a dali sa na útek. Česi a Moravania stíhali ich až k Váhu, v ktorom tiež mnohí sa utopili. Celý bohatý uhorský tábor padol víťazom v korisť ¹⁾).

Nie lepšie viedolo sa Uhrom i na juhu. Ordelať už na konci júnia vystúpil na bojišťa proti nim. V krátkom čase vydobil jedon hrad po druhom a stal sa pánom Dalmacie, odvléciuc korisť a zajatých do Benátok ²⁾).

1117 Keď Uhri, dostatočne k vedeniu vojny nepripravení, porážku utrpeli, pousilovali sa, v nastávajúci rok vyvinuť väčšiu silu válečnú. Zpráva o pripravách týchto popudila i Ordelafa k činnosti. Prišli Uhri a bojovali udatne, tak že Ordelať nelen stratil pobrežné mesta, no i život. Smrť Ordelafa učinila veľký dojem na Benátčanov, tak že pretrhnuvše boj, utiahli sa do Jadry. I Uhri, ponač k dobývaniu Jadry nemali dostatočných prostriedkov, upustili od boju. — Domenik Michieli stal sa nástupcom Ordelafa a, po smrti Alexia, cisára gréckeho, priaznivec Benátčanov, považujúc mier za užitočnejší, nežli vojnu, vypravil Vitala Faletroviča, Uroša Justinianoviča a Marina Mauroceniča s kancellarom benátskym ku kráľovi, aby uzavreli s ním päťročný mier ³⁾).

Podobne s väčšou silou bojovali i na západe. Vladislav znajúc že Uhri nenechajú bez pomsty lonskú porážku, smeril sa s bratom svojim, Borivojom, a kroz tohoto, majúceho sestru Leopolda markrabäta rakúskeho za ženu, spriatelil sa i s Leopoldom. Uhri teda museli teraz nelen proti Čechom, no i proti Rakúšanom bojovať. Zdá sa, že Uhri vidiac Leopolda v Morave bojovať pri boku Vladislava, vtrhli mu do Rakúska a poplenivše ho,

1) Chron. Tur. II. c, 63. — Palacký, D. N. Č. I. 395.

2) Pray. Ann. R. H. II. 115.

3) Fessler, Gesch. der Ung. II. 8. Pray. I. c. p. 115.

nazpak sa vrátili. Následkom čoho Leopold vrazil do 1118 Uhorska, aby vrátil poplennenie; avšak pri Litave porazený bol ¹⁾. Konečne vyjednávalo o mier, pri ktorej príležitosti radili krajinskí velmoži Štefanovi, nečistotnému obcovaniu oddanému, aby vstúpil do čestného manželstva s Adelheidou, dcerou Henrika, grófa Štefaningského, vnučkou Leopoldovou ²⁾. Týmto činom prišiel Štefan do rodiny s rakúskym Leopoldom a českým Borivojom, ba zdá sa, že Borivoj vlivom nemeckým a uhorským nelen dostal od Vladislava údel, no i tohto shodiť chcel s trónu. Následkom toho, 10. aug. však 1120 vyhnaný z Čiech útočisko vzal do Uhorska k Štefanovi ³⁾.

Sotva si Štefan odpočinul, už sa naskytna nová príležitosť k vojne. Jaroslav ⁴⁾ Svatoplukovič, knieža Vladimírské, vyhnaný z kniežatstva svojho utiekol do Poľska a Uhorska, hľadajúc pomoc k vydobytiu si nazpak kniežatstva svojho. Štefan pamatujúc na porážku 1123 otca ⁵⁾, ľahšie sa dal nahovoriť k tejto vojne, nežli Sobeslavovi, kniežatu moravskému, z údela svojho vyhnanému ⁶⁾, proti českému Vladislavovi. Spojený teda s Poľiakami uderil do Vladimírska. Vlasilko, veľknieža ruské, prekvapený poslal Mstislava s malým počtom na pomoc Vladimíru. Jaroslav s takým výsledkom dobýval mesto, že sa už triasť počalo. Medzitým keď Jaroslav obzeral na ohradnej zdi miesta, k preboreniu príhodné, dvaja odvážliví čakali na neho v úklade a prebodli ho. Štefan zaprisahal sa k pomste, avšak uhorské vojsko

1) Dudik, Mähr. allg. Gesch. II. 593. — Pray, Ann. R. H. II. 116. n. c.

2) Fessler, l. c. 13. Katona T. III. p. 391.

3) Tuna 14. marca 1124. umrel. Dudik Mähr. allg. Gesch. II. 603 a 604.

4) Chron. Tur. II. c. 63. menuje ho Bezen. Zdá sa, že to čerpano zo slovauského rukopisu, sta totožné meno s Jaroslavom; a sice: Vesna = jaro, a tak Veseň = Vesno-slav = Jaro-slav.

5) Sr. str. 78.

6) Palacký, D. N. Č. I. 397.

zprotivilo sa. Medzi inými Kozma z rodu Poznancov hovoril k nemu: „*Pane, čo smýšľaš! Jestli so stratou veľkou mužstva vydobýješ hrad, kohože učiniš vojevodom? Jestli jedného z uhorských kniežat, nikto ti tu nezostane. Či opustiac kráľovstvo, chceš mať vojevodstvo? Keď sa ti páči dobývať, bojuj si sám, a my vrátíme sa do Uhorska i vyvolíme si druhého za kráľa.*“ Štefan teda, odporom týmto prinútený, vrátil sa do Uhorska ¹⁾.

Pri tomto asi ťažení spriatelil sa Štefan s Borišom, pobočným bratom svojim ²⁾, ktorý vzav si Juditu, dcéru Beloslava poľského, dostal od tohoto za veno zem Špišskú ³⁾.

Potom obrátil zretel na juh. Zvediac sa, že Benátčania vybrali sa s vojskom svojim do sv. zeme, po 1142 vypršanej lehote primeria ⁴⁾, pohnul vojsko svoje do Dalmacie. Hrady a mestá, nemajúce dostatočné posiadky, poddaly sa, a Štefan, aby si ich získal, potvrdil im všetky tie výhody, ktoré im zaručil nekdy Koloman ⁵⁾.

Asi toho času Polovci, predošlého roku od gréckeho cisára v Thracii porazení, utiekli do Uhorska. Štefan ich neľub prijal, no i vo veľkej milosti mal; z čoho najprv žiarlivosť, potom ale nenavist', ba i vražda pochodila. Štefan už od vojny ruskej nedôverujúc svojim, ujal sa Polovcov a ukrutne začal zachodiť s Uhrami. Almus s mnohými inými, obávajúc sa ukrutnosti Štefanovej, utiekol do Grécka k Irene, sestrenice svojej, manželke

1) Karamzin, Gesch. d. Rus. Reich. II. 129. — Chron. Tur. II. c. 63,

2) Špányik. Hist. Prag. R. Hung. Budae. 1838. p. 140. — Is. Cinnamus Hist. ap. Migne. Paris. 1864. CXXXIII. 448. n. 50.

3) Fessler, l. c. 20. — Engel, Gesch. des ung. Reich. I. 221. — Bielovski-Mon. Pol. Hist. I. 514. — Cromerus ap. Pray, Ann. R. H. L. II. 108. na miesto Boriša chybné klade Štefana.

4) Sr. str. 86.

5) Pray, Ann. R. Hung. L. II. p. 119.

to Jána Commena, cisára gréckeho ¹⁾. Tuna zťažoval sa na ukrutnosť Štefana. Následkom toho Irena napomenula tohoto ²⁾. Štefan ale cítil sa byť urazeným v hrdosti svojej a žiadal od cisára, aby Almusa, sťa osočovateľa, vypudil z Grécka; čo keď cisár učiť nechcel, prepravil sa pres Dunaj a uderil na srbský Belohrad, vydobil a rozrúcal ho ³⁾. Cisár, dostav o tom zprávu, s pomoc- 1125
ným vojskom italským a perským pospiechal k brehu Dunaja, kde nektorý čas sa bavil, pripravujúc sa k boju. Štefan zastavil ďalší pochod cisárov, rozkázal svojim, zostať na strane zadunajskej. Cisár medzitým, aby oklamal Uhrov, rozkázal pomocnému vojsku, od brehu nazpak ísť a tiahnuť sa ⁴⁾, kde jakýsi pohrbok z Uhorska k Dunaju beží, a tam pokusiť sa prekročiť Dunaj; sam ale tak sa robil, jakoby bol chcel z brehu, naproti Chrámu ⁵⁾ ležiacého, prekročiť Malvu. Medzitým teda, čo Uhri týmto bránili prekročiť Dunaj, tamí ho prekročili, a tak obávajú sa, aby neprišli medzi dva olne a spolu neboli i od Uhorska odseknutí, dali sa na útek prez Dunaj. Ale most podniami sa zlomil, a tak mnoho sa utopilo, i mnoho padlo do zajatia. Pomocné vojsko Grékov nazpak sa prepravilo prez Dunaj. Cisár vydobývše Chrám a nechajúc pod veliteľstvom Kurtiča posiadku v Braničeve ⁶⁾, vrátil sa do Carihradu ⁷⁾. Netrvalo to dlho, čo Uhri, novým vojskom osilení, ba snad i v porozumení s povstalými práve vtedy Srbami, uderili na Brani- 1126

1) Chron. Tur. II. c. 63. — Joann. Cinn. Hist. ap. Migne. Paris. 1864. T. CXXXIII. 318. — Ann. Comn. Alexiad L. XIII. Migne. Paris. 1864. T. CXXXI. 1026. — Gréci ju píšu *Irene*, uhorské žriedla Pyriska.

2) Chron. Tur. I. c.

3) Kamene po lodiach odviezol a vystavil z nich Zemun. Joan. Cinn. I. c.

4) Ad Tempum locum sic dictum (?).

5) Chrám v drievnom Bulharsku. Šafarik. Starožitnosti. II. 226.

6) Branizova. Šafarik, I. c.

7) Joannes Cinn. I. c. — Sr. Hist. Byz. Epitome. Kéri Tyrnaviae. 1743. II. 71—76.

čevu a vydobili ho, tak že časť gréckeho vojska pobitá, časť zajatá bola, a Kurtič len s malým počtom ujsť mohol seči. — Medzitým zmenily sa pomery v Čechách, kde r. 1125. dňa 25. marca Vladislav český smeril sa na smrteľnej posteli so Sobeslavom ¹⁾). Muselo teda Štefanovi na tom záležať, aby uzavrel s ním priateľstvo, poneváč bol manželom Adléty, dcéry Almusovej ²⁾); naproti ale i Sobeslav musel si na Štefanovi získať dobrého súseďa, aby sa ubezpečil na tróne českom proti Bretislavovi, ktorého jedna časť povýšiť chcela na trón český ³⁾). V skutku sišli sa oba panovníci, český a uhorský, k spoločnému rozhovoru a vymenili si dary ⁴⁾).

Začal teda Štefan požívať vážnosti, tak že ruský Vladimírko, knieža Svenigorodu, utiekal sa k nemu o pomocné mužstvo, práve víťaztvom na júlu oslávené, 1127 proti Rostislavovi, bratovi svojmu. Štefan ho vyslyšal. Vladimírko s pomocou uhorskou vydobil si Svenigorod a navrátený bol do kniežatstva svojho ⁵⁾). — Výsledkom mieru v Rusku ustaleného bol bezpochyby i ten, že Boriš tým viac obznámil sa s veľmožmi uhorskými, tak že ho jedna časť, keď Štefan v Jágri ťažko nemocný bol, i za nástupcu Štefanového vyvolila. Druhá časť za takého vyhlásila Ivana, tretia ale Saula, syna Sofie, sestry Štefanovej. Medzitým vyzdravel Štefan a prísne zakročil proti tamtým: Jvana dal soňať, Boriša ale odpravil, sťa psanca, do Grécka ⁶⁾).

1) Palacký, D. N. Č. I. 401.

2) Palacký, D. N. Č. I. 397.

3) Dudík, Mähr. allg. Gesch. III. 26.

4) Eodem anno Sobieslaus Dux et Ungarorum rex Stephanus conuenerunt ad colloquium, et munera dederunt ad invicem. Continuator Cosmae ad a. 1126. Pertz IX. 133.

5) Karanzin. Gesch. des Russ. Reich. II. 143. — Engel, Gesch. des ung. Reich. I. 223.

6) Chrou. Tur. II. c. 63.

Boriš iste nemlčal v Carigrade, lež nahovoril ci- 1128
 sára k vojne proti ukrutnému (?) Štefanovi. Cisár pamatujúce na porážku poslednú, opäť tiahnuť k Dunaju, a dal Braničevo na novo opevniť. Štefan ktorému i český Sobieslav poslal na pomoc Václava, knieža olomúcke ¹⁾, tiahol proti nemu, a zvedev sa, že grécke vojsko na nedostatok a nemoc trpí, rozkázal svojim, aby bezodkladne prekročili Dunaj a oborili sa na neprichystaného nepriateľa. Medzitým istá latinská bohatá a vzuešená ženská potajomne dala na známosť cisárovi úmysel Uhrov: teda grécke vojsko zavčasu dalo sa na zpiatočnú cestu, tak že Uhri, oborivše sa na ich leženie, len opustené ostatky leženia ukoristiť mohli ²⁾.

Bolo sa čo obávať, že cisár opäť sa vráti s novým vojskom; avšak, medzitým umrel Almus, a vyslanci sem i ta sa sriedavší priviedli vec ta, že oba panovníci, grécky a uhorský, sišli sa na jakomsi ostrove k priateľskému shovoru a uzavreniu mieru. Výsledkom tohoto bolo smenenie nepriateľského pomeru Štefana k Almusovičom. Štefan totižto ustanovil slepého Beloslava Almusoviča za svojho nástupcu, ba i mrtvolu Almusovu dal preniesť do Uhorska. Že i Sobieslav, manžel Adlety Almusovičky, mal zásluhu o uzavrenie tohoto mieru, nedá sa pochybovať ³⁾.

Následkom toho mieru Beloslava, bývajúceho v Tolne, opatril i primeranými dôchodkami i manželkou Helenou, dcérou to Uroša, veľžupana srbského ⁴⁾.

Premena táto z ohľadu nástupcu kráľovského zaplietla krajinu do veľkých nebezpečí, ktorým ale vyhnul

1) Dudik, Mähr. allg. Gesch. III. 37.

2) Palacký, D. N. Č. I. 401.

3) Sr. Chron. Tur. II. c. 63. — Engel, Gesch. d. u. Reich. I. 226. — Dudik Mähr. all. Gesch. III. 37.

4) Chron. Tur. II. 63. — Chron. Bud. ap. Podhradský, p. 184.

1131 Štefan, lebo prv, nežli vybuchly vojny, umrel a pochovaný je v kláštore Premonštrator neďalako Veľkova-
radinu ¹⁾).

Beloslav II. slepý, dňa 28. apr. v Stolnom Belohrade venčený bol za kráľa uhorského ²⁾). Sotva že vystúpil na trón, chystať sa musel do boja proti domácim a zahraničným nepriateľom. Boriš, pobočný syn Kolomana, nemohúc gréckeho cisára popudíť k vojne, pochodil Rusko a Poľsko, hľadajúc u rodiny svojej a u rodiny manželky svojej pomoc k dobytíu si uhorského kráľovského trónu, tým viac, že bolo i v krajine mnoho tých, ktorí boli privržencami Boriša. Hľadel teda Beloslav, oslobodiť sa najprv od domácich nepriateľov. Povolal totižto veľmožov k rozlušteniu otázky: či je Boriš pobočný alebo vlastný syn Kolomana? Jedni odpovedali: že je Boriš pobočný syn, a tak nehodný koruny. Iní ale šeptali medzi sebou a dali neurčitú odpoveď. Z toho zatváral Beloslav na ich nevernosť a s radcami svojimi uzavrel ich zavraždenie, žeby vo vojne nepodporovali Boriša. — Potom obnoviv smlúvu s českým Beloslavom, švagrom svojím, uzavrel priateľstvo s Adalbertom, synom pobožného Leopolda, zasubiac s nim Hadvigu, sestru svoju ³⁾).

Medzitým Rusi a Poliaci prekročili Karpaty a vrátili sa do Uhorska. Prv než prišlo k bitke vypravení boli posli k ním, dokazajúci: že sa na nich nesluší proti spravdливosti hľadať kráľovstvo pre človeka, narodeného

1) Chron. Tur. II. c. 63. — Chron. Bud. ap. Podhradský, p. 183.

2) Dudik, Mähr. all. Gesch. III. 69.

Uhorský dejepisci vôbec do prvého roku panovania Beloslavového kladú krvavý snem Aradský; avšak pochybujem, že dobre, lebo Helena v ohnivej reči svojej spomína štyroch synov, kdezto najstarší len lonského roku narodený bol. Chron. Bud. ap. Podhradský, p. 185. —

3) Pray, Ann. R. H. L. II. p. 124.

z cudzoložstva; že dl'a práva nikto nemôže byť kráľom uhorským, než Beloslav, ktorý s privolením celej (?) krajiny panuje ¹⁾. Posolstvo a vyjednávanie s Rusami postánilo sa tak, že Vladimírko nelen opustil Boriša ²⁾, no i Vratislav, knieža Brnenský, vzal si manželku z Ruska ³⁾. — Poľský Boleslav ale, pretože veľký počet Uhrov preišiel na stranu Borišovu ⁴⁾, v prvej bitke stal sa víťazom a tiahol k Budínu. Slysiaac ale, že Sobieslav medzitým vtrhol mu do Sliezka, dal sa na zpiatočnú cestu ⁵⁾. Medzitým Adalbert prišiel Uhrom na pomoc, a tak Uhri s Rakúšanami znovu tiahli proti Boleslavovi. Keď ho dostihli, a Boriš, zaslechnuv nemčinu v protivnom tábore, spozoroval že Nemci prišli na pomoc Beloslavovi: v noci po kradmo vyhli bitke ⁶⁾, a vrazili do Moravy. Sobieslav slysiaac o tomto, ponáhlal sa s korisťou domov, aby svoju zem proti nepriateľovi bránil. Medzitým Boleslav nechal ho bez bitky a vrátil sa do Poľska ⁷⁾.

Následujúceho roku Boleslav opäť stúpil na bo-1133
jišto za Boriša. Nechajúc jednu časť vojska k ochrane Sliezka, s druhou vrátil sa do Uhorska a cielil do Vyšehradu, kde sa Beloslav zdržoval. Sobieslav medzitým vtrhnul opäť do Sliezka a popleniv asi 300 osád, vidiaac veľkú silu na strane poľskej a slysiaac, že Boleslav opäť zamýšľa uderiť na Moravu, nechajúc Sliezko pospiechal

1) Chron. Tur. II. c. 64.

2) Karamzin, Gesch. d. Rus. R. II. 156.

3) Cont. Cosm. ad a. 1132.

4) In ipso primo Ungarorum et Polonorum congressu, antequam Teutonici supervenirent, ex utraque parte caesis plurimis, quidam ex illis, qui ex parte Belae aderant, sed hostibus suos perfide tradiderant etc. Otto Phris. L. VII. c. 21. — Plurimi autem ex nobilibus in partem Borichii declinaverunt. Chron. Tur. II. c. 64.

5) Cromerus Rer. Polon. L. v. ap. Pray, l. c. 126.

6) Otto Phris. et Cont. Cosm. ap. Pray, l. c. 125.

7) Cromerus, l. c.

cez Moravu do Uhorska, aby i odvrátil nebezpečenstvo od Moravy i spojil se s Uhrami a Rakúšanami k rozhodnej bitke proti Poliakom. Pri Váhovciach ¹⁾ uderil na jeden bok Boleslava, Uhri a Rakúšania ale na druhý bok. Dňa 22. jul. stala sa rozhodná bitka, v ktorej Boleslav porazený utiahol sa nazpak do Poľska ²⁾.

Beloslav sice s nemeckou a českou pomocou zvíťazil, avšak Boriš nebol docela vysilený, tak že konečne len Lothar, cisár nemecký, nepriateľstva medzi Borišom a Beloslavom zakončiť mohol. Beloslav totižto poslal Petra, biskupa belohradskeho ³⁾, dvoru. Išiel on najprv k Sobieslavovi do Prahy, aby ho tento podporoval. Vydali sa teda oba na cestu a vo februari sretli sa s cisárom v 1134 Sasku. Výsledok výslechu, bol priaznivý. Cisár slúbil, že v záležitosti uhorsko-poľskej riadiť sa bude dl'a náhľadu Sobieslava. Petor priniesol i dary: dva biele, krásne pristrojené kone, ktorých sedlá maly zlata na 26. mariek ⁴⁾.

Keď sa ešte Sobieslav bavil na cisárskom dvore, dňa 26. febr. nektoré moravské župy, snad od Poliakov urazené, povstaly a oborily sa na Poliakov a odvliekly veľkú korisť. Následkom toho Boleslav začal chladnokrvnejšie myslieť, tým viac, keď slyšal o úmysle Lotharovom, jako i o tom, že Konrad II., znoimský kňazovič, zasnúbený bol s Mariou Urošovičovou, sestrou uh. kráľeny ⁵⁾, a že Sobieslav stal sa kmotrom syna Beloslavoveho: rozjímajúc viac o pokoji než vojne, poslal vyslancov svojich k cisárovi, ktorého 26. mája našli v Magdeburgu. Na to 1135

1) Dudik, Mähr. allg. Gesch. III. 72.

2) Dudik, l. c. — — Pray, Ann. R. H. II. 127.

3) Cont. Cosm. ad a. 1134. — Jedni ho majú za sedmohradsko-belohradskeho, ba i za stolno-belohradskeho.

4) Či z tohoto vzal Turotzius svoju bájku o bielom koni? Keď nie, aspoň to dokazuje, že Maďari i nekdý Svatoplukovi chceli sa len zavraždiť s darovaním bieleho koňa,

5) Dudik, l. c. 81.

aug. dostavil sa osobne pred cisára v Merseburgu, kam prišli tiež Sobieslav a povereníci Beloslavovi. Uzavrený bol mier, ktorý Boleslavovi draho prišiel ¹⁾).

Po takto utíšenej vonkajšej búrke shromoždil sa snem v Arade. Helena príduc ta so synami, držala ohnivú reč ²⁾, v ktorej medzi iným asi hovorila: Ponevác dobrodením prírody všeci dosiahli sme oči, ktorých vodičstvom v tomto smrteľnom živote vedení bývame, prečo kráľa Beloslava vidíme slepého, ktorý vidiaci a zračný nad iných byť má? Prosím vás, povedzte mi, o tom na tomto sneme jednajte: ktorého radou a opovážlivosťou tento tak veľký zločin je spáchaný? a dajte na javo tak náramné utrpenie. Vynieste trest na pôvodcov toľkého zločinu, žeby napotom nikto neopovážil sa vrhnúť krvavé ruky na pomazané kniežatá. — Je síce pravda, že z milosti božej na miesto dvoch oči štyria synovia, ktorých tuná pred očima máte, sú mu daní k nahradeniu straty: preca nesmierny zločin nijak bez trestu nechať sa nesmie, žeby budúce každé pokolenie naučilo sa, nedotýkať sa kráľov, ktorí za námestníkov Boha držaní byť majú. Učinte teda teraz koniec zločinskej opovážlivosti! — Rečou touto pomstichtivou rozpálení prítomní ihneď hodili vražedelné ruky na tých, ktorí viac či menej účasť mali na oslepení Almusovičov. Ešte hneď tam zabili 68 mužov, a ich potomstvo, zbavivše ich statkov, za nepočestnô vyhlásili ³⁾).

Že tento krvavý snem pobúrnil mnohých proti Beloslavovi a naklonil k Borišovi, nedá sa o tom pochybovať, ba snád následkom toho Sobieslav nelen v pôste 1137 nasledujúceho roku pospiechal do Uhorska ku kráľovi,

1) Dudik, l. c. 79. 87. — Pray. Ann. R. H. II. 128.

2) Jestli udalosť táto nenie bájkou, bezpochyby hovorila po slovansky.

3) Chron. Tur. II. 64. — Bonfin. D. 2. L. 6. p. 261.

aby výbuch náruživosti, ba snad i novú válku zamedzil ¹⁾, no i s Boleslavom poľským na turice vo sliezskom Gladsku obnovil smlúvu ²⁾. Na to Adleta, manželka Sobieslavova, prišla k sviatku sv. Štefana do Uhorska, kde sa dlhší čas bavila. ponevác sa konaly slavnostné zadušné pobožnosti za Almusa ³⁾.

1139 Po dvoch rokoch opät nachodíme Sobieslava na dvore našeho Beloslava sláviť turice; pri ktorej príležitosti Sofia Beloslavovička zasnúbená bola s Henrikom, synom Konrada II. kráľa nemeckého ⁴⁾.

Poslednie roky života Beloslavového prikryť mlčaním, by bolo milejšie dejepiscovi. Oddal sa nemiernemu užívaniu nápoja; čo dvorania k podvodom vykoristiť znali. Podávali mu totižto prosbopisy, aby ich v stave opilosti potvrdzoval; ktoré potom v stave vytriezvenia odvolať zo nedôsledné držal. Okrem toho v opilosti svojej i Pocha a Saula, mužov nábožných, bez príčiny usmrtil ⁵⁾. Takýto spôsob pripravil ho nelen o vážnosť, no i o zdravie a život.

1140 Vladislav český. po smrti otca Sobieslava a matky Adlety. utekal do Uhorska k Beloslavovi na vianoce; avšak netešil sa dlho s ním, lebo následkom nemiernosti pritiahol si vodnatelku a už 13. febr. umrel ⁶⁾.

Jesaslav II., najstarší z bratov, stal sa nástupcom otca svojho Beloslava, a dvoma dňami po smrti jeho korunovaný bol ⁷⁾. Ponevác bol maloletý, Helena mala v

1) Eodem anno Dux Sobieslaus in quadragesima levirum suum Regem Ungariae convenit, cum quo multis cansis, diversisque pertractatis, sanctum Pascha in castro Olomutz celebravit. Cont. Cosm. ad a. 1137.

2) Cont. Cosm. ad a. 1137.

3) Cont. Cosm. l. c. Cuf. Pray. Ann. R. II. II. 129.

4) Dudik. Mähr. all. Gesch. III. 113.

5) Chron. Tur. II. 64.

6) Chron. Tur. l. c. Pray; Ann. R. H. II. 132.

7) Chron. Bud. ap. Podhradský, p. 187.

rukách opäť veslo, podporovaná Belušom Urošovičom, švagrom, palatinom a spolu bánom ¹⁾. Prvou pečou bolo, ubezpečiť mladuškého kráľa pred Borišom. Aby tomuto pretrhnutá bola nádej v Rusku, zasnúbený bol Jelaslav s Eufrosinou, dcérou Mstislava ²⁾, a tak prišiel do priateľských svazkovi s Poľskom a Moravou, ktorých kniežata podobné, dl'a svazkov manželských, s ruskými kniežatmi spriateľené boli ³⁾; naproti ale pretrhlo sa drevne priateľstvo medzi Uhorskom a Českom, pretože Vladislav II. nástupca Sobieslavov, zle nakladal s Vladislavom Sobieslavovičom, sestrencom Jelaslavovým ⁴⁾. Následkom toho Boriš tam dostal nepriateľov, kde mal priateľov, a hľadať musel priateľov tam, kde mal pred tým nepriateľov.

Medzitým teda, čo Uhri na prímluvu Jelaslava 1144 Mstislavoviča, pomáhali Vladimirkovi, kniežatu haličskému, proti Vsevolovovi Olgovičovi ⁵⁾, zdržoval sa Boriš 1145 u Vladislava II., vojvodu českého. Tento, aby snad zdržal nášho Jelaslava od podporovania neposlušných moravských kniežat ⁶⁾, išiel s Borišom do Bavorska ku kráľovi nemeckému, Konradovi III. a odporúčal ho mi 1146 losti jeho. Cisár sice mal dosť čo práce s Rogerom, kráľom sicilianským, v Itálii, avšak za peniaze a na prosbu Vladislava a Gertrudy, sestry Konradovej a manželky Vladislavovej, sľúbil mu pomoc proti Jelaslavovi ⁷⁾. Za-

1) Dudik. Mähr. allg. Gesch. III. 172. — Engel, Gesch. d. ung. Reich. I. 234.

2) Soceri sui Minosloi. (z lat. *minari*, jako Mstislav zo slovanského mstou sa broziť). Chron. Tur. II. c. 66. — Cuf. Karamzin, Gesch. d. Russ. Reich. II. 345. n. 166.

3) Karamzin, I. c. 164. 339. etc. — Dudik, I. c. 302. etc.

4) Palacký, D. N. Č. I. č. 2. str. 27. — Dudik, I. c. 172. Karamzin, I. c. 197.

5) Engel, I. c. — Karamzin, I. c. 167.

6) Dudik, I. c. 173. — Palacký, I. c. II. atď.

7) Otto Phris. Chron. VII. 34. a. 1146. — Cont. Chron. Admont. ad a. 1146.

včasu zvedel sa tento o tom, a žeby zdržal Konrada od úmyslu, peniazmi podporoval Velfa, proti Konradovi a Henrikovi rakúskemu pre Bavorsko bojujúceho ¹⁾. Boriš na základe sľubu dôverujúc v cisára, najal si Herimanna a Luitolda ²⁾, grófov rakúskych, ktorých obratnosti, pri netečnosti Juliana župana uhorského, pošťastilo sa po tichu prekročiť hranice, prevkapiť Prešporok a vydobýť. Čo keď slyšal Jesaslav, vypravil ta nektorých županov svojich, ktorí by sa zvedeli: čo, jako a prečo sa to stalo? Im ale za pätami tiahol sám s veľkým mužstvom. Oní župani, čo vopred ta išli, dostali odpoveď: že to ani v mene Konrada III. kráľa, ani v mene Henrika vojvodu nečinili, lež za Boriša, pána to svojho. — Pridúc teda za nimi Jesaslav, obľahol Bretislavu (Prešporok). Posiádka, ponevác i Henrik i Konrád ďaleko boli, nemajúca žiadneho výhľadu, dala sa do vyjednávania, a dostanúc prísahou potvrdený sľub, že im Jesaslav vyplatí 3000 liber sriebra, oddali mu hrad a odtiahli. — Ale Jesaslav ťažko nesúc škodu, ktorú mu Nemci zapríčinili, a majúc v podozrení rakúskeho vojvodu Henrika Jasomirgota: vyhlásil ho za nepriateľa, a po celej krajine sbieral veľké vojsko.

V septembri toho roku stál už Jesaslav, so 70,000 pred mošoňskou bránou ³⁾, na prázdnom poli (Viruelt-Leerfeld), pri rieke Litave. Na to poslal špehunov, aby sa vyzvedeli o stave nemeckého vojska. Istý Guncel ⁴⁾, oboje mluvy znajúci tlumoč, priniesol zpravu, že Nemci už sú za Litavou; povzbudzujúc kráľa k boju, lebo —

1) Pray. Ann. R. H. II. 133. — Dudík, Mähr. allg. Gesch. III. 182.

2) Chron. Tur. II. 65. ma Rapolt.

3) Ad portam Mesiam. — Porta-brána, t. j. priedchod z krajiny do inej krajiny. Sr Letopis. Mat Slov. r. 1869. I. str. 8. p. 2.

4) Chron. Tnr. II. c. 65. — Bonfin. Dec. II. L. VI. p. 260. Henczel. — Či je to Hansel alebo Vencel?

vraj — Nemcov je málo, pretože neprišli ešte tí, čo Henrikovi pomoc zaslúbili. Na to dňa 11. sept. Jesaslav v jednom drevenom kostoli ¹⁾, dostav od biskupov požehnanie, mečom bol prepásaný. Po tejto slavnosti rozložil vojsko. Na čelo postavil pečenských a sikulských strelcov, žeby zďaleka napadali nepriateľa. Jadro vojska 12 legií v sebe obsahujúce, stalo pod veliteľstvom Beluša. Naraz, bez toho žeby to boli nemeckí špehúni dobre pozorovali, prebrodili Litavu a kládli si ohne; z čoho neobozretní Nemci len pozorovali, že Uhri sú blízko. Henrik chopiv sa meča, uderil na kriedla strelcov a potrel ich. Potom ale zavadil na vojsko Beluša a Jesaslava, ktoré s'ä ta hora nepohnutné stálo. Nastala bitka. Uhri keď už mysleli na útek, hľa Nemci, ktorí Henrikovi za chrbátom boli, dali sa do úteku. Henrik pre veľky prach to nezpozoroval, spozorovali to však Uhri, tak že sa Henrik ani nenazdal, keď už temer bol otočený. Henrik teda velil tiež k úteku, a zčiasťky pomocou hrdinskej zbrane, zčiasťky ale prospechom hustého prachu preboril sa a utiahol sa do Viedne ²⁾. Uhri prenasledovavše ho len k Fiši, vrátili sa ³⁾.

Nikoho nemal sa teraz Jesaslav tak obávať, jako Konráda III.; avšak nepriateľstvo medzi nim a Jesaslavom zamedzil sv. Bernard, naklonivší europejské kniežatá k pokoju a oduševnivší ich k obnoveniu križiackej války. Bezpochyby uzavrený bol mier i medzi Konrádom a Jesaslavom ⁴⁾.

1) Kapla táto stáť mala na tom utešenom pahrbku neďaleko Gattendorfu, kde teraz nachodí sa, i nábožnými pútnikami navštevovaná, kapla sv. Anny a napodobnenie vrchu kalvarského. Sr. Fessler, Gesch. der Ung. II. 1. 58.

2) Oppidum Hyenis (Vienis), quod olim a Romanis inhabitatum Favianis dicebatur.

3) Otto Phris P. II. L. I. c. 30.

4) Túto mienku, od dosavadných oddeľujúcu sa, podporujem tým: a) že Konrad, ponechav berlu maloletému synovi Henrikovi, vzdalujúc sa z domo-

Konrad odbavivše turice nad Fišou, s náramným vojskom (majúc len obrnených na 70,000), ktoré všady páchalo zlo, a najmä ukrutnosti na židoch, tiahol do Uhorska kde na hraniciach pripojilo sa k nemu i česko-moravské mužstvo ¹⁾. Nedržalo sa ale i tuna jeho vojsko tak, jako sa slušalo na mužov, križom poznačených, lež na lúpežníkov ²⁾. Za ním tiahol Ludvik VII., kráľ franský, so 70,000 mužstva, na začiatku julia, podobne cez Uhorsko. Vojsko jeho však držiace kázeň a poriadok, privetive bolo prijato ³⁾. Medzi mužstvom jeho bol i Boriš; čo keď Jesaslav sa zvedel požadoval jeho vydanie. Ludvik ale, vyslyšav radu svojich biskupov a veľmožov, odoprel jeho vydanie ⁴⁾, a po 15-dňovom bavení sa na Uhorskej zemi ⁵⁾, prekročil južné hranice.

Jesaslav po vyprovodených križiakov poslal pomoc Jesaslavovi Mstislavovičovi ⁶⁾, proti Jurajovi Vladimirovičovi; avšak spolu i s Jesaslavom Mstislavovičom od Rusov a Polovcov porazení boli ⁷⁾. — Mstislavovič hľadel teraz obnoviť priateľstvo s Uhrami a Poliakami, a s ich pomocou podpásat' sa k novej vojne, dostanúc od 1140 Uhrov 10,000 jazdcov pomocného vojska. Medzitým Poliáci a Uhri radili mu vyrovnat' sa s Jurajom a vrátili sa ⁸⁾. Vyrovnanie toto nemalo stálosti a Jesaslav s po-

va a vedúc so sebon náramné vojsko, nenechal rozčulenosť myslí medzi Nemcami a Uhrami neutíšenú; b) Otto Fris. hovorí, že k tomuto ťaženiu križiackému pripojili sa i Uhri. Dudik, Mähr. allg. Gesch. III. 209.

- 1) Otto Phris. P. II. L. I. c. 44. — Villelm. Turius L. 16. Dudik, l. c. 212 — 228, 243.
- 2) Chron. Tur. II. c. 66.
- 3) Pray, Ann. R. H. II. 135. — Dudik, l. c. 244
- 4) Chron. Tur. II. c. 66. — Pray, Ann. R. II. II. 135.
- 5) Dudik, l. c.
- 6) Duxitque exercitum in Rusciam, ut vindicaret injuriam (filii) soceri sui Minosloi; pro quo etiam jam pridem (sr. str. 97.) miserat exercitum Chron. Tur. II. c. 66. — Mino — slaus == Mstislav. mstiť == minari?
- 7) Chron. Tur. l. c. — Karamzin, Gesch. des Rus. Reich. II. 189—196.
- 8) Karamzin, l. c. 197.

mocou Uhrov a Poliakov opäť tiahol proti Vladimirkovi, 1150 kniežatu haličskému, spojencovi Juraja; ale opäť bol porazený a nútený k vyrovnaniu. Toto keď sa nepošťastilo, Jaslav vypravil brata svojho Vladimira do Uhorska, aby popudil nášho Jaslava k vojne proti Vladimirkovi haličskému. Už bola vtedy vysoká jaseň, keď uhorské vojsko prekročilo Karpaty a vydobývať Sanok, chystalo sa dobývať Peremišlu. Vladimírko, aby sa bez krveliača pozbavil tohoto nepriateľa, zakúpil uhorského biskupa Kuškina a veľmožov, ktorí ľahkoverného kráľa nahovorili, aby oddialil vojnu až k zime. Medzitým Jaslav hľadel si tým viac získať nášho Jaslava tým, že Vladimír jeho brat vzal si dcéru bána, kráľovi príbuzného 1151 ho, a následkom toho dostal 10,000 vybraných mužov na pomoc. Dosiadnuť víťazstva, nelen učastoval a obdaril mužstvo uhorské, no vyslal i syna svojho do Uhorska, aby vyslovil srdečnú vďaku kráľovi uhorskému a obnovil s ním priateľstvo ¹⁾. — Medzitým vojna nebola zakončená. Porazený Juraj Olegovič nelen že nezplnil vymienky mieru, no i spojil sa s haličským Vladimirkom k novej vojne. Mstislav opäť išiel do Uhorska, aby novú válečnú pomoc priviedol otcovi Jaslavovi. Prídúc so 6000 mužami do Volhynie, hodoval. Darma ho upozornili, že sa nepriateľ blíži. On si to nepovšimnul: on spal v pokoji, uhorské vojsko ale opilé ležalo sťa by mrtvé. Z razu nočnú hodinu oboril sa na nich Vladimírko a potrel ich tak, že Mstislav sotva uhelnuť mohol k otcovi so smutnou správou ²⁾.

Že Vladislav vydatnejšiu pomoc nedal Jaslavovi Mstislavovičovi, príčinou bolo, že bol zapletený i do vojny juhoslovanskej. — V Srbsku lonského roku umrel

1) Karamzin, l. c. 203—206.

2) Karamzin, l. c. 213. — Engel, Gesch. d. ung. Reich. I. 239.

starý Uroš, ded nášeho Jesaslava po praslici. Jeho syn Čudomil ¹⁾, sadol na otcovský stolec a Tichomilovi ²⁾ vyznačil: údelné kniežatstvo pri Nyši. Jeho úmyslom bolo vymaniť sa z nadvlády carihradskej, s ktorým úmyslom bol i náš Jesaslav uzrozumený, najmä preto, že z jednej strany Čudomil zaslúbil, stať sa vasallom kráľa uhorského, z druhej strany ale Manuel Komnenský na svojom dvore dižal Boriša, zaťa svojeho, úhlavného soka, a kroz neho chcel priviesť Uhorsko pod vládu cisárov carihradských. — Priležitosť k týmže srbským plánom poskytnutá bola, keď Manuel zamýšľal vydobyt' Siciliu a Italiu, a podrobiť ju gréckemu cisárstvu. Nemci Srbi a Uhri teda uzavreli smluvu k prekazeniu tohoto úmyslu: preto Manuel jednu časť vojska svojho poslal do Italie, druhú ale proti Srbom. Čudomil utiahol sa do hôr, nechcejúc sa dať do bitky. Manuel teda vybojoval Rácsko a Kuliču; keď ale nastupoval zpiatočnú cestu k Triadici, Čudomil sa oboril mu na chrbát, pobil jeho zadné vojsko a utiahol sa opäť do hôr: preto nahnevaný Manuel poplenil Srbsko. Ponevác ale nastala zima, zarazil zimné leženie pri Nyši. V nastavajúci rok, slyšiac, že Uhri tiahnu na pomoc Srbom, prekročil vrch Karadagh a vliekol sa k Save, odtiaľto ale k Drync. Neďaleko Secenice srietol sa s nektorými Srbami a Uhrami a zohnal ich k ricku Taran. Zvedevše sa ale od zajatých Srbov, že Čudomil so spojencami svojimi Uhrami, stojí na druhom brehu Tarany, pospicchal ta proti nim. Večer sa srietli so Srbami a tak bitka odložená bola až na druhý deň. Zväčš ráno uderil na Srbov. Tito sa dali na útek, a Manuel ich prenasledoval. Medzitým prišli vyzvedači so zvest'ou, že na druhej strane stojí veľké vojsko, zále-

1) U Grékov Bachinus.

2) U Grékov Dessa.

žajúce zo Srbov, Uhrov, najmä Magarov ¹⁾, a Pečencov. Tiahol teda ta s vojskom svojim a v prvej bitke zvíťazil nad Srbami. Medzitým, keď Gifard a Michal Branas, grécki vodcovia, prenasledovali Srbov, dostali sa medzi úkladné miesta a porážku utrpeli. Manuel, pokárajúc ich, aby tato sláva nezostala Srbom, s celým vojskom oboril sa na Srbov a pobivše ich, prenasledoval ich. Medzitým stalo sa, že sa srietol na bojišti s Čudomilom a tohoto v súboji prevýšil. Následkom čoho Čudomil poddal sa, a vojna bola na teraz zakončená ²⁾. Náš Jესaslav s tým nespokojný chcel pokračovať vo vojne, aby Srbsko, kroz Čudomira korune uhorskej občané, vytrhol z rúk Byzantincom; ale biskupi, upozornivše ho na nepravie a nebezpečie takého podujatia, nelen ho odhovorili od toho, no naklonili ho i k tomu, aby obnovil priateľské pomery k Manuelovi ³⁾. Pomery tieto dlho netrvaly, lebo ich dost skoro pretrhla vojna ruská.

Nasledujúceho totižto roku ruský Jესaslav zas h'la-1152 dal pomoc u nášeho Jესaslava proti haličskému Vladimirkovi, pokoriť sa neznajúcemu. Na tom sa uzniesli, že na podnoží Karpatov shromaždia vojsko svoje. Ruski prijal tuna nášeho a jeho bratov, Vladislava a Štefana, s veľkou slávou. Po vypracovanom usrozučení sa tiahli spoločne k rieke Sanu. Na druhom brehu stál Vladimirk pod zbraňou, ba pošťastilo sa mu i niekoľko na sohnanie kýmce vyslaných mužov dolapiť. Ponevač ale bola nedela, náš Jესaslav nedal sa do boja, lež odložil ho na druhý deň. V tento teda deň vrhli sa Rusi a Uhri do Sanu a prepravivše sa oborili sa na Vladimirka. Tento porazený utiahol sa do Peremyšle a v noci poslal veľké

1) Sr. Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska, str. 104. Sokol r. 1867. č. 12.

2) Joannes Cinnamus. Hist. L. III. 6.

3) Fessler, Gesch. der Unger. II. 1. 81.

dary arcibiskupovi a veľmožom uhorským, aby svojim prosrédnictvom zas vyjednali medzi ním a Jესaslavom Mstislavovičom mier. Vyjednanie toto konečne horko ťažko uskutočneno bolo ¹⁾).

Medzitým vojna proti Vladimirkovi práve zavdala príčinu vojne s Manuelom, cisárom gréckym, spojencom to Vladimírka ²⁾. Manuel najprv písomne oznámil Uhrom príčiny vojny, a len po tom i samú vojnu. Na to prepravil sa prez Dunaj a plenil hraničné územie uhorské. Odtiaľ sa vybral k vydobývaniu Zemúňa, a nechajúc Theodora Batatza k jeho obleženiu, sám tialhol opanovať osady okolité. Prišlo síce ta proti Manuelovi i uhorské vojsko, avšak malým počtom, tak že sa poddať muselo cisárovi, ktorý potom tým viac zaplavil územie uhorské, a vyvráťac i vlastný kráľovský dvorec, s veľkou korisťou vliekol i veľký počet ľudu so sebou. Na to vrátil sa k Zemúňu. Posiádka uhorská, nemohúce sa udržať, prosila slobodný odchod; čo keď odopreno bolo, s odkrytou hlavou a s provazom na krku vyšla z hradu a dala sa na milosť i nemilosť cisárovi. Tento povoliač vojsku zemuňskú korisť, zakázal svojim vrhnuť krvavé ruky na uhorské vojsko, ktoré sa poddalo. Medzitým, keď už s vojskom a zajatými tialhol k Save, aby je prekročil, dostal zvešť, že uhorské vojsko víťazstvom v Haliči vyznačené tiahne: poslav zajatých na druhý breh, postavi sa proti prichodiacim. Slyšiac, že nie Jესaslav, lež ban, Beluš, vede vojsko uhorské, spiechal proti nemu. Beluš uhnul a tialhol k Braničevu, aby odtiaľ oboril sa na Grékov. Manuel teda, neprestanúce prenasledovať ho, sam pri Braničeve položil tábor a odtiaľ Boriša Kolomanno-

1) Karamzin, *Gesch. d. Rus. Reich.* II. 215.

2) *Huius quippe rei potissimum causa imperator bellum istud aggressus erat, quod se invito Bladimerum (id nomen erat Galitzae principi), virum Romanis foederatum invassisset. Joann. Cinn. Hist. L. III. 11.*

viča vyslal s vojskom na východnú stranu Uhorska k plneniu Temešu a, sretnúc sa s troma uhorskýma plukami, porazil ich. Jesaslav slyšiac, že nie Manuel, lež Boriš učinil túto porážku, tým viac rozzlobený, spiechal za Borišom, ale tento vyviazol z nebezpečia. Manuel, opakovavše nektoré hrady na východnej strane, uzavrel, prekročiť Dunaj a s Jesaslavom, na pannonskej strane majúcim tábor, zápasit'. Jesaslav vidiac, že gréckej sile neodolá, dal sa s Manuelom do vyjednávania a uzavrel s nimi mier ¹⁾.

Uzavrený mier dlho netrval. Jesaslav slyšiac, že Manuel poslal Konstantina Angela s vojskom proti Sicílie, chcel vtrhnúť za dolný Dunaj. Ale Manuel s veľ- 1153 kou rychlosťou oetnul sa tam na južnom brehu Dunaja. Dlho stáli na brehoch obe strany bez boja. Keď ale Jesaslav videl, že Gréci nestrachujú sa, lež pripravujú si lode k preplaveniu Dunaja, vypravil k cisárovi vyslancov, ktorí i vyžiadali obnovenie mieru.

Medzitým grécke vojsko na mori utrpelo veľkú porážku od Sicilianov: Jesaslav teda domnieval sa, že nastal vhodný čas uderiť na juh; ale Manuel zveľdel sa o úmysle jeho a oetnul sa zas s veľkým vojskom na južnom brehu Dunaja. Jesaslav teda opäť nič neporiadil a bol rád, že Manuel prijal opätne obnovenie mieru ²⁾.

Porážky tieto mrzely Jesaslava, a navzdor všetkým smlúvam, očakával príhodnú príležitosť vyvršíť sa nad Manuelom. Príležitosť dost' skoro sa naskytla. Manuel ustanovil Andronika vojevodom Nyše a Braničeva. 1154 Tento — či urazený od Manuela či bažiaci po tróne carihradskom — potajomne vyjednával s Jesaslavom:

1) Joann. Cinn. Hist. I. c. 12. 12.

2) Joann. Cinn. I. c. 12. 14.

že mu popustí Nyšu a Braničevo, jestli mu bude napomocným k dosiahnutiu gréckeho trónu. Podobne na svoju stranu sviedol i Čechov, Sasov, Bavorov a Rakúšanov, Fridrikovi kráľovi nemeckému a smlúvcovi Manuelovému nepriaznivých. Jesaslav ľahko sa dal nahovoriť i k vojne proti Manuelovi i ku vstúpeniu do spolku s nepriaznivcami Fridrichovými; pretože tento nelen vzal pod ochranu Štefana a Vladislava, nespokojných bratov Jesaslavových, no i usnadnil im i cestu do Carihradu, k Manuelovi ¹⁾. — Navzdor tomu zradnému jednaniu zdržoval sa Andronik, v Carihrade, aby tak tým menej prišiel do podozrenia ²⁾. Medzitým Manuel poznal nebezpečného človeka v Andronikovi a dal ho uväzniť.

Jesaslav, nezvediac sa, čo sa stalo s Andronikom ba spoliehajúc sa asi na jeho pripravy, s Čechami ³⁾, Sasami a inými spojencami prekročil dolný Dunaj a dal sa do vydobývania Braničeva. Manuel, prevrapený Jesaslavovou vierolomnosťou, rýchle pribehol ta s vojskom. Ponevác ale cítil sa byť slabým, zaujal dost' opevnené miesto, menom Smeles, odkiaľ by činil nápady na Uhrov. Aby ale Braničevci držali sa, dokiaľ nedorazí výdatná pomoc, rozkázal list tohoto obsahu, uviazaný na šíp, hodiť do ich hradu. Šíp s listom preletel prez Braničevo a prišiel do rúk Uhrov. Tito teda, vidiac že sa zklamali, nechajúc dobývanie Braničeva, brali sa nazpak k srbskému Belohradu. —

Medzi spojencami Jesaslavovými bol i Boriš, juhoslovanské knieža Bosny. Manuel slyšiac, že tento vračia sa do svojho kniežatstva, poslal Basilia proti nemu. Tento miesto toho žeby bol stíhal Boriša, uderil na Uhrov.

1) Jo. Cinn. I. c. 19. n. 70. Engel, Gesch. des ung. R. I. 242. Pray, Ann. R. H. III. 146.

2) Jo. Cinn. I. c. 17. — Dudik, Mähr. allg. Gesch. III. 290.

3) Tzechis. Jo. Cinn. I. c. 19.

Tito domnievajúc sa, že to Manuel, dali sa na útek a utrpeli porážku veľkú; keď však zvedeli sa, že to Basil, obrátili a oborili sa na Basila. Dlhو trvala bitka bez rozhodnutia. Naraz Štefan, zradný brat Jესaslavov, bojujúci tuna za Manuela, dal sa na útek a za ním i ostatní Gréci. Následkom toho od Uhrov stíhaní a strašne pobití boli. Medzitým nastalá zima pretrhla vojnu.

Na jar nastúpeného roku Manuel s veľkým počtom vojska a lodí dorazil k brehu dolného Dunaja. Jესaslav prestrašený žiadal o pokoj, sľubujúc nelen vydat' zajatých no i pristať na každé výminky. Takto zakončená bola opäť vojna ¹⁾, ktorá rozmnožila slavné prime-ná Manuelové ²⁾.

Nezadlha potom vyrovnaly sa i rozopre medzi kráľom a vojvodami državy nemeckej; čo malo za následok i zblíženie sa Fridrika k Jესaslavovi, na toľko, že cisár Fridrik vypravil Daniela, biskupa pražského, k Jესaslavovi, aby od neho získal si válečnú pomoc proti Milánčanom. Na počiatku októbra tenže i skutočne pri-niesol cisárovi do Vireburgu priaznivú odpoveď z Uhor-ska: že Jესaslav pošle mu na pomoc 500 mužov ³⁾; ktorý sľub bol nastavajúcim rokom i vyplnený ⁴⁾. Tak-to hľadel si Jესaslav získať západ proti svojim bratom, v Carihrade meškajúcim ⁵⁾; ba keď rokom na to išla nová povest' o ťažení do Italie, Jესaslav ponuknul Fri-drichovi novú, ešte výdatnejšiu pomoc válečnú ⁶⁾.

1) Joann. Cinn. l. c. Pray Arn. R. H. III. 143.

2) Manuel in Christo Deo fidelis rex Porphyrogenus, Romanorum imperator, piissimus, semper Sebastus, Augustus . . . Dalmaticus, Ungaricus, Bos-thnicus, Servicus, Zecchicus (Čechicus) . . . Edictum a. 1155. Novellae Constit. ap. Migne. 1864. CXXXIII. 774.

3) Palacký, D. N. N. l. 2. 47. — Dudik. l. c. 311.

4) Dudik, l. c. 323.

5) Dudik, l. c. 343.

6) Pray, Ann. R. H. III. 147.

Dlho však nepožíval Jესaslav priateľstva Fridrichového, novou válečnou pomocou proti Milánčanom potvrdeného; lebo ustanoviac syna svojho nástupcom svojim a ubezpečiac mu Fridrichovú ochranu proti Manuelovi 1), už 30. r. veku svojho dňa 31. mája umrel 2).

Štefan III. Jესaslavič maloletý sadol na otcovský trón a znajúc úmysly strýcov svojich, v Carihrade žijúcich, aby si získal krajinu, vyhlásil ju na tri roky slobodnú od dávok. Avšak toto neuchránilo ho pred nebezpečenstvom, ktoré mu z Carihradu hrozilo 3). — Manuel slyšiac, že Jესaslav umrel, pohnul sa a pritiahol s vojskom svojim k Sardike, s tým úmyslom, aby shodil Štefana Jესaslaviča s trónu a jedného z Beloslavičov posadil naň, ba aby Uhorsko podrobil Carihradu. Podujal vojnu tuto pod tou záminkou, že dľa uhorského práva po smrti jedného brata nastúpiť na druhý. Najprv kroz vyslancov, poslaných do Uhorska, na tom stal aby Štefana Beloslaviča prijali za kráľa; lež Latináci obávajúce sa jeho pogrččeného ducha, nechceli ho prijať, a tak grécki vyslanci s nepokonanou sa vrátili. Manuel teda, aby zbranne to uskutočnil, čo slovom nemohol, pohol vojsko svoje k Braničevu a Belgradu a vnuka svojho Alexia s vojskom dal ku boku Štefana Beloslaviča. Tito zdržujúc sa v Chráme, peniazmi a sľubami hľadeli získať Uhrov pre zámary Manuelové. Výsledok bol ten, že radšie prijali Vladislava Beloslaviča za kráľa, nežli spomenutého Štefana, s grékyňou oženého 4); Štefanovi ale udelili hodnosť nasledovníka trónu 5).

1) Joann. Cinn. L. V. ad initium.

2) Dudik, l. c. 349. 359.

3) Pray, l. c. 147. — Spányik, Hist. Prag. R. H. 154.

4) Nicetas Choniates. L. IV. ad initium.

5) Wrumi dignitatem concesserunt. Joann. Cinn. L. L. V. 1. — Pray a Fessler a iní toto slovo Wrum, Urum, majú za maď. *Uram*; avšak

Vladislav II. dňa 13. júlia sadol na uhorský trón; avšak nemal pokojného panovania, lebo Štefan Jesaslavič stal pri Prešporku pod zbraňou a pod draho kúpenou ochranou Fridrika ¹⁾, ba i sám ostrihomský arcibiskup vyslovil kliadbu nad ním. Z trápnych okolností týchto už 14. jan. roku nasledujúceho vyslobodila ho smrť ²⁾. 1162

Štefan IV. Beloslavič stal sa jeho nástupcom, a od jednej stránky dolnej krajiny i korunovaný bol; avšak jeho pomery, najmä k Štefanovi III. a ostrihomskému arcibiskupovi, byly tie, čo predchodca. Vidiac teda, že je opovržený a že vlastnou silou nemôže sa udržať, volal Manuela na pomoc. Tento pohol vojsko svoje k Filipopolu a zostavše tam s väčšou čiastkou vojska, Alexia vnuka svojho s ostatným vojskom poslal do Uhorska. Medzitým prestrašení Uhri odhovorili ho od plenia krajiny kroz Grékov, sľubujúc mu vyrovnanie vecí domácich kroz seba samých. Štefan IV. dôverujúc v také vyrovnanie, zadľakoval sa Manuelovi za pomoc. Sotva sa dalo vojsko na zpiatočný pochod, Uhri opäť sa búrili proti nemu, činiač mu medzi inými výčitky, že premrhal veci Uhorska ³⁾. Štefan teda obávajúc sa teraz ešte väčšieho nebezpečenstva utekal za Manuelom a dostihol ho pri Sardike; ktorý ho vyslyšal a dal mu i peniaze i vojsko. Prídúc k Nyši, rozkázal Techomilovi, vojevodovi

Cinnamus dokladá: „quo nomine ita apud Hungaros regni successor indicatur.“ Teda Uram — successor. Či to nenie slavismus: gr. *ura* — posleda, nasledovník, Nachtrap, Nachfolger? Ephremius Chronographus ap. Migne. Paris 1865. Patrologiae graeco-latinae tomo CXLIII. pag. 333 píše: „Uram cognomento Rosum Paeoniae regem.“ Čo na to poukazuje, že *Urus* — *Uros* neoznačuje hodnosť lež meno vlastné. Snad *Uroš*?

1) Aventinus, Ann. Boi. I. VI. c. 5. n. 29.

2) Bartal, Commentaria. Posonii 1847. II. 83. — Fessler, Gesch. der Ung. II. 1. 100.

3) Zdá sa, že Manuelovi popustil nektorú časť dolného Uhorska. Pray, Fessler, II. cc.

srbskému, aby tiež pripojil vojsko svoje. — Uhri vidiac nebezpečenstvo vypravili vyslancov svojich k Manuelovi; avšak tento, nebyvše spokojný s vymienkami predloženými, odpravil ich a pohnúc dial vojsko, pod Belehradom zarazil leženie. Vidiac, že kroz Štefana IV., Uhrom zoškliveného, neuskutoční svoje nádeje na opanovanie Uhorska, chytil sa ináč rozumu: Beloslava, mladšieho to Jesaslaviča zasnúbiť s dcérou svojou Mariu. Poslal on Juraja, plukovníka pluku cisárskeho, do Uhorska, aby o uzavrenie takého manželstva vyjednával. Vyjednanie sa pošťastilo. Uhri odovzdali mu rádi i Beloslava i sriemsky kraj, ktorý mu ešte otec za živa udelil ¹⁾. Takto Štefan IV. ešte toho roku, dňa 19. junia vytvorený bol z kráľovského dvorca, — z krajiny.

Štefan III. Jesaslavič dost' skoro pozoroval, že úmysel Manuela nebol čistý. Tento údelné kniežatstvo Beloslava považoval sťa odtrhnuté od koruny uhorskej, ba snad i kroz Grékov dal ho spravovať: Štefan III. teda, aby — jestli by snad Beloslav umrel, alebo stal
1163 sa nekdy pre bezdetsvo Manuela cisárom gréckym — ono územie nebolo odcudzeno, obsadil ho vojskom. Manuel to považoval za porušenie mieru a chystal sa preto k vojne. Toto rozhnevanie sa Manuela použijúc Štefan IV. vtrhol do Uhorska. Králena, čo poručnica syna svojho Štefana III., týmto prekvapená teda volala na pomoc Jaroslava haličského a Vladislava, kráľa českého²⁾.

Medzitým Štefan nečakajúc na pomoc, oboril sa na Štefana IV. a to šťastlive, lebo keď Uhri pod praporom Štefana IV. bojujúci zväčšia preišli na stranu Štefana III., onen bol uvrhnutý do veľkých nesnádzok. Manuel teda, aby najprv vytrhol Štefana IV. z nebezpečie, poslal mu Andronika Contostefanoviča na pomoc sám

1) Joann. Cinn. L. V. 5. — Bartal, Comm. 1. c.

2) Palacký, D. N. Č. I. 2. 58. — Dudík, l. c. 362. — Joann. Cinn. L. V. 7.

ale prekročiv Sávu pod Titelom zarazil leženie. Štefan III. vidiac, že sám tol'kej sile odolat' nemôže, utiahol sa nazpak na Slovensko, aby vyčakal slúbenej pomoci proti Manuelovi.

Manuel s veľkou silou pritiahol k Petrovaradinu a písal Štefanovi Jisas'avičovi: „Synu moj, neprichodíme viesť vojnu proti Uhrom, lež abysme navrátili imanie Beloslavovi bratovi tvojemu, ktoré sme mi neodtrhli od vladarenia tvojho, lež ktoré si ty sám a otec váš už dávno jemu udelili; žebysme Štefana, strýka tvojho a nášeho švagra vytrhli z nebezpečenstva. Keď teda Beloslav, i dľa vole tvojej, stal sa zaťom naším, čo si ty i smlúvou potvrdil: prečo, po navrátenom mu imaniu, nechceš radšie užívať našej spoločnosti a blahosklonosti? Jestli ale opovrháš priateľstvom a švagorstvom, a si teraz z ohľadu toho inej mysle, veď že veľmi ďaleko sme od toho, abysme trpezlivo niesli násilie.“ Odtiaľ vkročil do pannonského Uhorska, kde mu v usrety prišlo obyvatelstvo v slavnostnom prôvode, dľa obradu gréckeho¹⁾: kňazkí hodnostári v bielej šate, v rukách nesúci sväté evangelia a s ľudom spievajúci pieseň, od gréckych spisovateľov složenú: „*Pane, ktorí si udelil pomoc tichému Dávidovi*“ atď. Takto slavnostne privítaný, potom opustiv tie kraje, prekročil Dunaj a tiahol k Báču²⁾, kde mnohí z obyvateľstva k nemu sa pripojili³⁾.

Medzitým Vladislav, kráľ český na sneme oznámil stavom žiadosť uhorskej kráľeny; avšak ozvali sa tam Česi: že oni nemajú viac práva usadzovať kráľa v

-
- 1) Kto porovná toto opísanie prôvodu s prôvodami gréckymi, nenie mu možno pochybovať o tom, že v Uhorsku, vedľa latinského obradu, jestvovala i „stará viera,“ t. j. obrad grécko-slovanský.
 - 2) Ad civitatem nomine Pagatzium. Est vero illa Sirmiensis agri metropolis. Jo. Cinn. L. V. 8. — Fessler, l. c. 105. Chybue Migne prenáša meno toto na Požegu.
 - 3) Joann. Cinn. L. V. 6. 8.

Uhorsku, nežli Uhri vkladat' sa do poslúpnosti českého trónu. Preto nesvoleno k tejto válečnej výprave a Vladislav musel sa spokojit' s dobrovoľníkami; ktorí ale v takom počtu hrnuli sa k nemu, že mohol s nimi čeliť ktorejkoľvek cudzej moci v Uhorsku. Taženie česko-moravského vojska prez Slovensko značilo bolužial! — všady cestu plenením a drancovaním; jako tehdy vôbec dobrovoľníci boli zvikli chovať sa lúpežne i v zemi priateľskej. — Vladislav a Štefan III. tiahli teda so spojenou silou na dolniaky. — Manuel slyšiac o prichode Vladislava, prv než by sa bol dal do bitky, chopil sa inčej rady. Medzi jeho prednými dvoranmi nachodil sa jeden rodený Moravan, menom Bohuta, ktorý pred sedemnašti rokami, čo križiak, dostal sa do Carihradu. Tohoto preoblečeného, poslal potajme do leženia česko-moravského, aby vypatral stav vojska a sdelil Vladislavovi tuto zvesť: „Kam ideš? jakú cestu konáš s vojskom svojím? Či neznáš, že chceš zdvihnúť ruku svoju naproti veľkému cisárovi, s ktorým, bar i zo spravodlivej príčiny viesť vojnu nebezpečno je, tým viac, že títo Uhri opovrhujú ním, odňavší dedičný údel ktorý sami vyznačili Beloslavovi, a majúci prísahu len za žart? Jestli ten ktorý so súkromným jednotlivcom učiní smlúvu a ju zanedbá, dľa zákona súden býva: či Uhri, ktorí porušiac smlúvu urazili toľkého cisára, majú zostať bez trestu? Nijak. Pravda, že cisár vede spravodlivú vojnu? Šťastena válečná ale vždy sa kloní k spravodlivej strane. Ty ale rozváž si i to, že prichodíš sťa slúžobník bojovať proti pánu svojmu, — nie sťa slúžobník, ktorému násilne vnúteno je slúžobníctvo, lež sťa dobrovoľný alebo — jako vy hovoríte — lénový 1); okrem jestli snad vypadlo ti z pamäti, čo si nekdy (1148) slúbil v Cari-

1) Lizius. — Lisda, leuda = vasallus, Lex. Ducangii.

hrade, keď si s Konradom podujal ťaženie do Asie. Ponevác teda, od tvojho rozhodnutia závisí výsledkom veci, vyvol' si, čo i tebe i Čechom je prospešno. Polepšením seba, ktoré sa nedeje zavčas, potom po spáchanej už veci, už nič neosoží.“ Na to Vladislav odpovedel: „Dobrý človeče, neprichodíme mi viesť vojnu naproti veľkému cisárovi, ani to nevypadlo nám z pamäti, čo sme s ním smlúvne uzavreli, lež na pomoc Štefanovi, od strýka svojho nespravodlivo napadnutému. On ho najprv pozbavil otcovskej zeme a dedictva, potom ale, keď dla svojho práva nazpak posadený je na trón, zbranne napadá, a kráľovstvo, ktoré zle panovavší stratil, násilím chce si vydobíť. Jestli mladší Štefan v dačom sa prehrešil proti Veličanstvu tvojmu, bezodkladne, naším rozhodnutím, i vráti odňaté kraje i za čin zadost'učiní.“ Manuel s radosťou prijal odpoveď túto, ale jej nedôveroval. Preto vypravil k nemu nových vyslancov, aby slová svoje potvrdil prísahou. No Vladislav nelen na toto, lež i na to, čo predtým sľúbil prísahal. K vymienkam tým pristúpil i Štefan, a vypraviv poslov svojich k cisárovi, sľúbil, že vráti údelné zeme Beloslavovi, a o to ho prosil, aby nedovolil Štefanovi IV. zbranne znepokojovať Uhorsko.

Manuel, chystajúc sa k odchodu, rozkázal Štefanovi IV., aby podobne vypratal sa, keď už dostatočne zkusil, že ho Uhri nenávidia. O čom keď sa nedal presvedčiť, pravil k nemu: „Ja odchodím, lebo keď sa stalo úplné zadost'učinenie Beloslavovi, ja nemám viac spravodlivej príčiny k vojne. Ty ale drž to za isto, že v krátkom čase zradený budeš nepriateľom svojim; a chceli sa o tom presvedčiť, ukážem ti k tomu spôsob. Máš ty vnuka Štefana, dla tváry a ťahov tak tebe podobného, tak že len pozorne pozierajúci na vás, jedného od druhého rozoznať môže. Tohoto tvojimi šatami odeného, vyšli s vojskom svojim proti nepriateľovi; ty ale medzi-

tým zadrž sa na dakom tajnom mieste, a hned' sa zvieš, jako sú Uhri k tebe naklonení.“ Stalo sa. Sotva že preoblečený vnuk s kráľom Štefanom prišiel do bitky, vlastné jeho uhorské vojsko lapilo a vydalo ho do rúk Štefana III. — „Teraz už — hovoril Manuel — dost'. Jako miešať sa do nepotrebných vecí je nebezpečno, tak dávať sa do vecí opovážlivých je pošetislvom. Hľa už si dvakrát zkúsil, koľko tebe zapríčinila jednakaždá z nich. Nechcej i po tretí ráz vystaviť sa nebezpečí, lebo potom snad ani nebude môžno napraviť vec.“ Na to Štefan IV. odvetil: „Ba teraz priam ešte viac báť sa ma budú Uhri, vidiac jak zle jednali.“ Manuel teda nevládnuc priviesť ho k iným myšlienkam, nechal mu Nicefora Chalufa na pomoc, a prepraviv sa prez Dunaj odtiahol do Grécka.

Štefan III., vidiac, že Štefan IV. nebere sa z Uhorska, uzavrel z veľkým vojskom oboriť sa neho. Darmo Nicefor nahováral Štefana IV. aby sa nedal do bitky, lež utiahol sa do Srianska, kde by mohol i ďalej jednať vo svojej záležitosti. Nemohúc ho teda prehovoriť, pod zásterou, že dostal od cisára list, nechajúc ho na Potisí išiel k Dunaju, aby sa — vraj — s tými sišiel, ktorí tenže list priniesli; opravdu ale, aby sa utiahol do Srianska. — Štefan IV. vidiac že mnohí z jeho uhorského vojska ubiehajú do leženia Štefana III. a že je od Nicefora opustený i v nebezpeč postavený, dal sa na útek. Česi pozorujúc to a bojiac sa, žeby im bohatá korisť ubehla, sotva dočakali sa prvého usvitú k utoku na leženie, už zpoly opustené. Bolo ono rychle dobyto, a s ním veľká válečná zástava, mnoho skvostných stanov a zajatých dostalo sa kráľovi českému; ktorý prenesúc sa do gréckeho leženia, prebýval vo stanoch pre neho nepostavených ¹⁾. Takto Štefan IV., keď bol sotva vyviaz-

1) Palacký, D. N. Č. I. 1. 59.

nul z ruk nepriateľských, pribehol za Niceforom do Sriemska.

Manuel slyšiac o tom víťaztve Štefana III. hodlal vyslať nové vojsko do Sriemska, i preto, aby zabezpečil si vládnutie týmto územím, jestli by Štefan dostal chuť naň, i preto aby chránil zájmy Štefana IV. a bezpečnosť svojich poddaných ¹⁾. Ponevác ale zmeškal s tým, Štefan III. medzitým prekročil Dunaj a vrátil sa do ¹¹⁶⁵ Sriemska, ba dal sa i do vydobývania Zemúňa, kam sa Štefan IV. zatvoril. Jaknáhle i toto prišlo Manuelovi do uší, hneď písal Štefanovi III. list: „Nečiníš spravodlive mužu prevznešený, keď rušíš prísahu, ktorú si z ohľadu Sriemska a iných miest učinil našemu Veličanstvu. Znaj teda, že jestli čo najvčasnej z toho územia, ktoré neni pod tvojim právom, neodideš, nezískaš toľko s opanovaním Sriemska, koľko i hneď utrpíš, keď Gréci tvoju krajinu pleniť budú. Či neznáš, že tisíckrát toľko škody utrpelo Uhorsko, keď otec tvoj urazil državu grécku? Avšak prospelo mu, keď toho oľutoval. Ty ale pomni, žeby ti i oľutovanie nebolo k prospechu. Zaiste meč spravodlivosti, už dlho naostrený, len na taký spôsob otupený býva; inák neznám, žeby bol kto vyhnúl jeho ostrosti.“ Medzitým Štefan IV. nevšimnul si listu: Manuel teda obrátil sa k ruskému Rastislavovi a haličskému Jaroslavovi, aby tamtým na pamäť uviedol priateľstvo, i prísahou potvrdené, tohoto ale odhovoril od priatelenia sa so Štefanom III. kr. uhorským ²⁾. Vyjednanie toto sa mu pošťastilo ³⁾. Okrem toho svoje spoločné učiňovanie zaslúbili Manuelovi i Fridrik, cisár nemecký, Henrik markrábä rakúsky, Benátčania, ba i sám sultan

1) Joann. Cinn. L. V. 8.

2) Jo. Cinn. L. V. 10. 12.

3) Karamzin, Gesch. d. ung. R. II. 258. —

turecký ¹⁾. — Medzitým prv nežby s celou silou oboril sa na Uhorsko, poslal Michala Gabra a Josefa Bryennia do Sriemska, kde Štefan III. s napnutými silami dobýval Zemúň.

Medzitým Uhri ešte pred príchodom Gabra a Briennia, uplatili nektorých Uhrov, v zemúňskom hrade za Štefana IV. bojujúcich, aby tohoto otravili. Takto padol Štefan IV: a s jeho pádom a porážkou Gábra a Brana kroz Dionisa, vodca uhorského, i Zemúň, a Sriemsko prišlo ruk Uhrov ²⁾.

Manuel chcejúc pomstiť smrť Štefanovú a nazpak vydobíť Zemúň, shromáždil vojsko svoje pri Sardike a v mesiaci juniu pohnul vojsko svoje k brehu dolného Dunaja. Časť vojska postavil naproti Chrámu, mestečka uhorského ³⁾, jakoby bol chcel tam prekročiť Dunaj, druhú časťku vojska poslal k vydobytiu Dalmatska, s tretou ale tiahol k srbskému Belgradu, a tak prinútil Uhrov k rozdeleniu svojich sil a poľahčil si prechod prez Dunaj. Prepraviv sa prez Dunaj zarazil leženie pod Zemúňom a po trojdňovom odpočinku dal sa ho dobývať. Po mnohom namáhaní konečne nastalo primerie. Gregor a iní uhorskí župani, bosí s odkrytou hlavou a s provazom na krku prišli k Manuelovi a poddali sa na milosť a nemilosť. — Medzitým Štefan nemohúc ani od Nemcov ani od Čechov a Rusov dostať pomoc, na radu Henrika, rakúskeho markhrábatá ⁴⁾, vyslal poslov svojich k Manuelovi, žiadajúc mier a sľubujúc mu Zemúň, Sriemsko a Dalmatsko. Na čo Manuel odvetil: „Veľkú zaiste vec učinil by ten, ktoby Zemúň, Sriem-

1) Jo. Cinn. L. V. 12. — Nic. Chron. L. IV. 2.

2) Nicetae Choniatae L. IV. 1. 3. — Jo. Cinn. L. V. 13.

3) E regione Chrami Hungariae oppidi, Jo. Cinn. L. V. 14. Biely Chrám-Weisskirchen v Banáte?

4) Dudik, Mähr. allg. Gesch. III. 365. 370.

sko a Dalmatsko mohol nám darovať, kdežto my sme páni Zemúňa, Srieňka a Dalmatska. Jestli je kde ešte inde Zemúň, Srieňsko a Dalmatsko, dajte nám ho: my ho prímeme s otvoreným náručím. Medzitým ponač ste krestania abyste znali, jak pokojní sme oproti vám, nech je pokoj. Prísahou ho potvrdíte.“ Takto po uzavrenom pokoji vrátil sa Manuel do Carilradu, sveriv Srieňsko Michalovi Gabrovi, Dalmatsko ale Niceforovi Chalufovi ¹⁾.

Pokoj dlho netrval, lebo hned po odchode Manuela dali sa Uhri do porozumenia s Tichomilom, kniežatom srbským. Medzitým vec bola prezradená, tak že Tichomil ledva dostal milosť u cisára ²⁾. Ale Uhri, zvláštne ale Dionys, vodca uhorský, ťažko niesol poníženie Uhrov v Srieňsku a Dalmatsku, najmä preto, že Beloslav mal sa stať nástupcom Manuelovým ³⁾, a tak by Srieňsko a Dalmatsko, s'á jeho údel, bolo sa stalo doplňujúcou čiastkou ríše gréckej. Aby teda toto prekazil, s veľkým vojskom vtrhol do Srieňska. Čo keď slyšal Gabra, správca Srieňska, a Brana, veliteľ gréckeho vojska, uzavreli vo spoločnej rade, v noci oboriť sa na Dionysa. Medzitým, keď prišli na to miesto, kde mal Dionys svoje leženie, a našli ho vyprázdnené, zdesili sa. Na vzdor tomu však postúpili dial, ale pritom minula sa i noc, tak že Uhri, keď už sa svitalo, spozorovali ich. Bezodkladu teda sriadili sa v šíky a keď Gréci, naháňaním tých, čo páslu kone, roztratení boli, oborili sa na nich a zahmali ich. Na to Dionys dal sniešť mrtvolu na hromadu a nahádzať na ne vysokú mohyľu, aby počet pobitých veľkým sa zdal ⁴⁾. 1166

1) Jo. Cinn. L. V. 16. 17. L. VI. 3.

2) Nic. Chron. L. IV. 3. — Jo. Cinn. L. V. 17.

3) Nic. Chron. L. IV. 4.

4) Jo. Cinn. L. VI. 3. — Nic. Chron. L. IV, 3.

Manuel pod touto porážkou nemálo rozhnevaný vyslal Beloslava s jednou čiastkou vojska pod veliteľstvom Alexia k Dunaju, na oko, jako keby bol hodlal obyčajnou cestou vtrhnúť do Uhorska ¹⁾; — Leva Batacesa ale s druhou čiastkou vojska, najmä rumunského aby od čiernomorskej (moldavo-valaskej) strany, odkiaľ ešte nikdy sa to nestalo, vtrhol do Uhorska. Medzitým teda, čo uhorské vojsko strážiilo Alexia na brehu južného Dunaja, Bataces od východu vtrhol do Uhorska a popleniv ho, s veľkou korisťou a s veľkým počtom zajatých vrátil sa na územie gréckej državy. Na to cisár poslal zas nové vojsko pod hlavným veliteľstvom Jana Dukasa, aby uderil na uhorských Rusov ²⁾. Tito tiahnuvše cez čierne Karpaty skutočne vtrhli do soverovýchodného Uhorska a poplenivše ho, s veľkým počtom zajatých a s veľkou korisťou nazpak tiahli ³⁾.

Medzitým Henrik, markrabä rakúsky s Theodorou manželkou svojou, príbuznou to Manuela, prišiel do Sardiky, kde sa tenže zdržoval, zčiasťky preto, aby Fridrika smeril s Manuelom, zčiasťky ale i preto, aby vyžiadal prímerie pre Uhrov. Medzitým Henrik vyprosredkoval sice prímerie, ale smerenie Manuela s Fridrikom nepošťastilo sa; ponač žiadal, aby Manuel popustiv název rímskeho cisára, uznal Friderika za pravého cisára rímskeho. Na to Henrik, príduc do Uhorska, nahováral Štefana, aby odpudil od seba Jaroslavičku a vzal si Agnesu, dcéru jeho za manželku ⁴⁾, ba snad z pomsty, že

1) Sr. Joann. Cinn. L. VI. 6.

2) Hungaros, qui Tauroscithiam accolunt aggredierentur. Joann. Cinn. L. VI. 3.

3) Joann. Cinn. vypráva, že na pamiatku postavili tuna kovový križ s nápisom:

„Marsa tvrdá ruka Grékov tuna pobila početné rody pokolenia panonského, keď boží Manuel, prvá sláva vznešeného komnenského domu, vládol mocou Carihradu.“

4) Sr. Dudik, Mähr. allg. Gesch. III. 359.

nepreviedol úmysly Fridrikove, nahovoril ho tiež na to, aby dajúc sa do porozumenia s dalmatskými županami, vtrhol do Dalmatska. Avšak vo vojne tejto ničoho iného nedosiahli, leda že Nicefora Calufa, pre jeho neobozretnosť zajatého odviedli. Manuel slyšiac o tom ponevác nastala zima, vrátil sa do Carihradu s tým úmyslom, že budúci rok tým väčšie vojsko vyšle proti Štefanovi.

Nastávajúceho roku teda s veľkým vojskom zá- 1167
ležajúcim z gréckeho, italského a srbského mužstva tiah-
nuc, prišiel do Filippopolu. Sem sa dostavili uhorskí
vyslanci, a ponevác neprišli k uzavreniu dakej smlúvy,
lež len k žiadaniu primeria, odpravil ich, pridajúc k nim
jednoho so svojich, aby požadoval vydanie Nicefora
Calufa; i zahrozil s veľkým vojskom. Na to pohol
vojsko svoje k Sardike ¹⁾. Príduc sem a vidiac, že
na klenbe siení Konstantinovej stojí socha Uhrinky,
socha Grékyne ale na zemi leží: tamtú zhodiť, túto ale
povýšiť rozkázal; znamenajúc tým, že sa to stane Uhroni,
čo sa stalo soche spomenutej. Na to vo válečnej rade
rozhodnuto, aby Manuel zostal v Sardike, hlavné veli-
iel'stvo ale svereno bolo Andronikovi. Vojsko, ohnivou
rečou Manuela oduševnené, dalo sa na pochod. Jedna
časť, prekročila Sávu, druhá Dunaj, obe ale sústredily sa
pod Zemúňom. Ponevác nebolo radno špehúnov poslať
do tábora uhorského, Andronik niekoľko mužov vyslal,
aby sa pokúsili aspoň jednoho Uhra zajat'; žeby sa od
neho zvedeli o stave uhorskej sily. Pošťastilo sa to.
„Vojsko uhorské — hovoril zajatý — stojí pod 37. vod-
cami, na čele ktorých je Dionys; celé ale vojsko počíta
najviac 15,000 mužov. Takého ale ducha sú, že sa dom-
nievajú, že Gréci ani prvý ich nápad nevydržia.“ Po
tomto prepustil ho, aby oznámil Dionysovi, že ponevác

1) Joann. Cinn. L. VI. 4. 5.

už nemôžno pretrpet' jeho neprávosti náproti Rimanom, že prišiel, aby zaslúženým trestom ho pokáral. Dionys majúc na pomoc Nemcov nič sa neľakal, no hrde odvetil, že z gréckych kostí opäť si vystaví veleslavný pomník ¹⁾. Aby ale jeho mužstvo tým odhodlanejšie bolo, dal sa im napit' — posmechom — na zdravie Grékov. Nastal krutý boj, tak že dňa 8. júlia celé to pole pokryto bolo mrtvolami. Okrem niekoľko tisíc pobytých Uhrov, zajatých bolo 7 županov a 800 mužov; 2000 pancýrov, štítov a šišakov ale počet' nesčíslovateľný. Na to ráno Gréci obnovit' chceli bitku, avšak dajúc sa na pochod, našli uhorský tábor vyprázdnený. Takto Andronik, sťa víťaz sa vrátišší z vojny, obdržal veleslavu v Čarihrade ²⁾.

Málo chybelo, že nastavajúceho roku Uhri a Nemci neboli zapletení do novej vojny s Manuelom. Štefan Nemanič, knieža srbský, popúdený od Benátčanov ³⁾ a spoliehajúc sa na podporu Uhrov a Nemcov, začal znepokojovať Horvatsko a Dalmatsko; Manuel ale zavčias to pozorujúc vyslal vojsko do Srbska a priviedol ho k poslušnosti ⁴⁾.

1171 Vôbec Manuel nabyť takej vážnosti pred Uhrami že tito neosmelili sa ani dať pomoc Jadrenským, pod ochranu Štefana sa odporúčivším, proti Benátčanom; žeby dáko, zamiešajúc sa do vecí dalmatských, neuválili si Manuela, na krk ⁵⁾. Tým viac vyhybali Manuelovi, že sa i príčiny predošlej obavy ⁶⁾ zmenily, keď Manuel dostal syna, a tak Beloslav zostal po strane ⁷⁾, majúc

1) Sr. str. 118.

2) Jo. Cinn. L. VI. 7. Nic. Chron. L. V. 1. 2. 3. — Fessler, Gesch. d. Ung. II. 1. 118—120.

3) Jo. Cinn. L. VI. 11.

4) Nic. Chron. L. V. 4.

5) Pray, Ann. R. H. L, III. 162.

6) Sr. str. 117.

7) Fessler, Gesch. d. Ung. II. 1. 120.

nádej pevnú len na uhorský trón, pre ktorý jeho brat Štefan nemal nástupca.

Tým pokojnejších dní sa úfal, keď Henrik, vojvoda saský, nektorý čas s Henrikom, markrábom rakúskym, v Ostrihome meškajúci, cielil so svojimi križiakami k Manuelovi. Medzitým, keď ešte tito bavili sa v kráľovskom ostrihomskom dvorci, Štefan pričinením Beloslava otrávený ¹⁾, dňa 4. marca umrel ²⁾.

1174

Vojvoda saský priniesol do Carihradu zvest' o smrti Štefanovej, ktorá mnoho zmatkov v krajine zapríčinila. Jedna časť, majúca na čele Lukáča, arcibiskupa ostrihomského, obávajúca sa pogréceneho Beloslava, radila, aby sa lebo čakalo na porod Agnesy, tehotnej (?) vdovy Štefanovej, alebo jeden z mladších bratov, či Jesaslav či Gotthard, povýšený bol na trón; druhá ale bola za Beloslava. Táto zvíťazila a vyslala poslancov do Carihradu, aby ho povolali na trón. Vyslanstvo toto srietlo sa v Sardike (Triadici) už s Manuelom, ktorý, zaviazav sebe Beloslava k podporovaniu zajmov gréckych, zprevádzal ho s veľkým vojskom na trón uhorský. Takto

Beloslav III. Jánom protosebastom a inými gréckymi a uhorskými vznešencami zprovený bol do Uhorska ³⁾. Ponevác ale ostrihomský arcibiskup nechcel ho korunovať, česť táto stala sa arcibiskupovi koločskému; avšak výmínečne, natoľko že Beloslav vydal listinu, mocou ktorej vymienka táto nemá na budúco uraziť korunovacie právo ostrihomského arcibiskupa.

Prvou jeho starosťou bolo, zabezpečiť sa na tróne. Spriatelený s nemeckým cisárom ⁴⁾, potom keď tehotnosť Agnesy ukázala sa byť len vymyslenou, bratov svojich

1) Arnoldi Lubec. Chron. ad a. 1173.

2) Fessler, Gesch. d. Ung. II. 1. 119.

3) Jo. Cinn. L. VI. 11. — Nic. Chron. L. V. 8. —

4) Guittardus ap. Albericum.

učiniť neškodnými si predovzal; sveriac im údelné kniežatsvo slovenské ¹⁾. Dlho však nepožíval pokoja s bratami; lebo keď Beloslav vysielal vojsko na pomoc Manuelovi naproti Turkom, bratia snad nelen hromžili na to, no i osnovali spiknutie proti Beloslavovi, Manuelovi príliš oddanému. Beloslav teda musel onú válečnú pomoc odložiť ²⁾, a vojsko svoje poslať na Slovensko. Medzitým Jesaslav utiekol do Rakúska a vyhnul osudu matky a menšieho brata, ktorí v bráneckom hrade postavení boli pod stráž ³⁾. —

- 1175 Beloslav teraz už poslal válečnú pomoc Manuelovi. Táto turecká vojna však zle vypadla, tak že Manuel prinútený bol k ťažkým vymienkam pokoja ⁴⁾. — Medzitým, čo Uhri bojovali v Asii, ľahko by bola i doma vypukla vojna proti Henrikovi Jasomirgottovi, markhrábatu rakúskemu, u ktorého sa Jesaslav zdržoval ⁵⁾, keby nebol tento odišiel z Rakúska do Čiech, vyžiadať si u Sebeslava, aby ho tento nemeckému cisárovi odporúčal. Sebeslavovi nič nemohlo prísť tak vhod, jako príchod Jesaslava. Aby si totižto tým viac získal Beloslava, vydal ho tomuto; ktorý ho potom 15 rokov držal vo väzení ⁶⁾. Následkom toho Beloslav dal válečnú pomoc Sebeslavovi proti Henrikovi Jasomirgottovi. Že tento ne-

1) Dux Geysa exiens ungariam mater vero eius tenetur captiva in bronz. Název „dux“ poukazuje na jeho hodnosť; meno „bronz“ ale na bránecký zámok pri Myjave. Chron. Missal. Poson. ap. Koller, Episc. Quinqueecl.

2) Sed auxiliares Hungari haud tempestive advenientes. Joann. Cinn. L. VII. 3.

3) Dux Geysa exiens ungarium cum Laurentio comite et multis aliis intravit haustriam. Sr. predposledniu poznámku. — Engel, I. 261.

4) Jo. Cinn. L. VII. 3. Nic. Chron. L. VI. 1—5. — Vo vojne tejto vyznamenal sa Lok (Lev?) a Tamáš jeho syn. Pray. Ann. R. H. L. III. p. 168.

5) Anno 1175. Henricus, dux Austrie ab Ungaro pro fratre suo puero pulsatur. Cont. Claustroneob. — Dudik, I. c. 21.

6) Fessler, Gesch. d. Ung. II. 1. 127.

pomstil sa na Beloslavovi, iste bolo len to príčinou, že už nastávajúceho roku umrel ¹⁾. 1177

Po niekoľko na bojišti pokojných rokoch, behom ktorých Euphrosina odpravená bola do Grécka ²⁾, Manuel umrel, a po jeho smrti nastaly veľké roztržky v Carihrade; čo poskytlo príležitosť Beloslavovi, juhoslovanske územie, ktoré stá jeho dedictvo sice považované bolo, lež pod nadvládu Manuela a správou gréckych vojvodov jestvovalo, pripojiť k uhorskej korune. Na to Jadranci, ponevác ich biskupa nútili, aby bol podriadený patriarchatu Gradenskému, poslali vyslancov k Beloslavovi; odporúčajúc sa pod jeho moc, jestli ich hájiť bude proti Benátčanom. Vypukla teda pre nich vojna medzi Uhrami a Benátčanami, ktorej výsledok bol, že Benátčania nelen nevydobili Jadru, no tiež iné primorné mesta postavily sa pod korunu uhorskú a obdržaly vlastného župana ³⁾. 1181

Beloslav, u ktorého práve Vencel, brat Sobeslava shodeného kráľa českého, útočisto našiel ⁴⁾, nelen tie juhoslovanske zeme, ktoré stá svoje dedictvo považoval, podriadil korune uhorskej, no vládu svoju preniesol i do Srbska. Keď totižto v Carihrade roztržky nelen neprestávaly, lež i hroznejšiu tvár na seba braly, prekročil Dunaj a opanujúc Belgrád, tiahol k Braničevu, majúc snad úmysel tiahnuť až do Carihradu, cisárskej rodine na pomoc ⁵⁾. Medzitým Alex Brananského a Andronik Lapardanského pluku vodcovia zastavili jeho ťaženie ⁶⁾. Potom však keď cisárovná vdova a maloletý Alexius, 1182 1183

1) Dudik, Mähr. allg. Gesch. IV. 22. — Pray, Ann. R. H. L. III. 169.

2) Kerchelich. Not. Prael. Per. III. p. 165.

3) Dudik, l. c. 40. 61. 70.

4) Toto ťaženie pripisovali vyznaniu Beloslava, kroa Mariu, grécku cisárovnú. Nic. Chon. ap. Migne. Paris 1865. p. 619.

5) Nic. Chon. l. c. 630. 634. Fessler, Gesch. d. Ung. II. 1. 136.

6) Nic. Chon. l. c. 730.

ba i zlopestný ich vražedník a usurpator, Andronik, 1186 zavraždení boli, a Jesacius Angelus opanovav cisársky trón, Mariu (Margaretu), dcéru Beloslavovu, si vzal za manželku¹⁾, Srbsko sťa jej veno, opäť Grékom vráteno²⁾, a kroz župana spravovano bolo³⁾.

Medzitým Beloslav, aby synovi svojmu Inrichovi zabezpečil uhorský tron, dal ho korunovať⁴⁾. Po tomto starosť mal, aby i druhému sinovi Ondrejovi obstaral dáke čestné postavenie. Naskytla sa k tomu i príležitosť v Haliči.

Nástupcom Jaroslava stál sa Oleg, nevlastný jeho syn; ale bojari, sotva že pochovali mrtvolu tamtoho, vyhnanli ho a posadili na miesto jeho Vladimira, jeho vlastného a staršieho syna. Tento svojím rozpustilým životom dost' skoro sa zhnusil bojarom. Toto použil Roman, knieža susedného územia volhynského k svojmu sebeckému cieľu, podpalujúc bojarov k odboju. Odboj vypukol a ním prestrašený Vladimír utiekol do Uhorska; Roman ale povolaný bol na haličský trón, ktorý i hneď — popustiac Volhyniu Vsevolodovi, svojmu bratovi, — zaujal haličský trón. Náš Beloslav uprosený Vladimirom, 1187 odložiac na stranu prosbu velmajstra Templárov, vyzývajúceho jeho k napomoženiu križiakov, vo svatej zeme 1188 klesajúcich⁵⁾, s veľkým vojskom vtiahol do Haliča, aby vypudil odtiaľ Romana, a Vladimira nazpak uviedol. Jaknahlé slyšal Roman, že uhorské vojsko prevláča sa prez Karpaty, soberúc svoje bohatosti, dal sa s nektorými sebe oddanými bojarmi na útek: Beloslav teda bez máchania s krvavým mečov vtiahol do kniežatského dvor-

1) Nic. Chon. I. c. 730.

2) Engel, Gesch. d. ung. R. I. 263.

3) Nic. Chon. I. c. 802.

4) Pray, Ann. R. H. L. III. 174.

5) Engel, Gesch. d. ung. R. I. 265.

ca. Už sa Vladimír srdečne poďakoval Beloslavovi a čakal na jeho odchod. Medzitým Beloslav potajomne sa sviedol bojarov, s Vladimirom už predtým nespokojných, že znenadania vyhlásili Ondreja Beloslavoviča za svojho kráľa. Vladimír stál jako oparený, tým viac že ho Beloslav sťa zajatého odviekol do Uhorska. — Roman ubehol do Volhynie; ale Vsevolod zatvoril pred ním vladimírsku bránu, tak že Roman prinútený bol hľadať utočisko u Rurika, kniežata bielgorodského, a Kazimira kráľa polského, svojho to ujca. Medzitým darmo Mečislav, brat Kazimirov, dobýval mesto Vladimír; darmo Roman s vojskom svokrovým dorážal na Halič, od Uhrov hájený: jedine Rurikovi pošťastilo sa primútiť Vsevoloda, aby vrátil Románovi kniežatstvo vladimírské. Beloslav, obávajúc sa, že Ondrej nebude mať priateľov na ruskej zemi, hľadel si získať kievského Svätoslava; predstierajúc mu svoju bezžisťnosť a sľubujúc mu časom i odstúpenie Haliča ¹⁾. Takto hľadel zabezpečiť pokoj Ondrejovi na východe, pretože musel obrátiť svoje vojsko k juhu, — proti Benátčanom, ktorí Dalmáciu znepokojovali. Avšak zakročením Klementa III. r. p. učinili primerie na 3 roky, pretože smutný stav križiakov vo sv. zemi požadoval výdatnú a nekladateľnú pomoc európejskú.

Medzitým horespomenutý Svätoslav, na priek smlúve svojej s Rurikom, poslal syna svojho do Uhorska k Beloslavovi, aby s týmto vyjednával. Čo keď sa zvedel Rurik, javil svoju nevoľu nad tým. Na radu metropolity mali byť Uhri vypudení z Haliča a Rurik mal obdržať Halič; Svätoslav však ktorý k tomuto privoliť mal, žiadal od Rurika územie Dnieperské. Následkom tohoto neuzrozumenia sa zostaly veci *in statu quo*. — Medzitým Rostislav Berladnikovič, vnuk nekdajšieho Jaroslava ha-

1) Karamzin, Gesch. d. r. Reiches. III. 61—63.

ličského, zdržoval sa vo Smolensku, a soberúce hrst' voj-
ska i spoliehajúce sa na bojarov, s Ondrejom nespokoj-
ných, uderil na Halič; avšak v boji s Uhrami zahynul.
Ondrej pozorovav naklonosť nektorých k Rostislavovi,
stal sa ukrutníkom nad Haličanami: tak tito čakali s
netrpezlivosťou na dákeho osloboditeľa. — V tom sa
pošťastilo Vladimirovi prehnúť z Uhorska do Nemecka.
Fridrik zaneprázdnený s križiackou vypravou, nemohol
mu dať válečnú pomoc; dal mu ale list na Kazimira
kráľa poľského. List mal výsledok. Kazimir sa ho ujal.
Jasná teda Haličania sa zvedeli, že Mikuláš, vojvoda
krakovský, k ich hraniciam sa blíži, chopili sa zbrane,
vyhnali nepripraveného Ondreja, a prijali Vladimira s
veľkým jasotom ¹⁾. Beloslav nad tým rozhnevaný vypra-
vil so sťažnosťami vyslancov svojich ku Kazimirovi. Po-
neváč ale práve očakával príchod Fridrika s križiakami,
uzavrel s Kazimirom dvojročnú prímieru ²⁾.

1189 Križiaci vedení Fridrikom cisárom, pohli sa 1.
mája z Regensburgu a prez Rakúsko pritiahli 18. mája
do Viedne. Knieža Leopold prijal ho srdečne, ale nemo-
hol ho nasledovať, poneváč mu nastávala vojna s Belo-
slavom pre jakúsi zem štýrsku, hraničiacu s Uhorskom³⁾.
K turiciam pritiahol Fridrik do Prešporka, kde ho Beloslav
a kráľovna slušne prijali. Tuna Konstancia Beloslavička
zasnúbená bola so súmeným synom Fridrika ⁴⁾, Jesa-
slavovi ale vyprosené vyslobodenie z väzenia ⁵⁾. Odtiaľ
Beloslav, bezplatne opatriac križiakov v Uhorsku živ-
nosťami, Fridrika, bohaté obdareného, osobne odprevad-

1) Karamzin, Gesch. d. rus. Reich. III. 66.

2) Pray, Ann. R. H. III. 177.

3) Dudik. Mähr. allg. Gesch. IV. 95. — Pray Ann. R. H. III. 178.

4) Dudik, l. c. 96.

5) Fessler, Gesch. d. ung. R. II. 1. 143. cnf. 127.

zal až k srbskému Belohradu; pošlúc s ním i 2000 mužov pod zástavou Jesaslavovou ¹⁾.

Po odchode križiakov z krajiny Beloslav vytasil meč k vyrovnaniu roztržky s Leopoldom rakúskym, o ktoré darmo sa pokusil Fridrik, v Uhorsku práve meškajúci ²⁾.

Nebezpeč sv. zeme pohla ich k tomu jako i Be-1190 nátčanov, keď týmže pohnutými sa byť cítili k obnoveniu dvojročného príméria ³⁾,

Potom cez nektory čas panoval pokoj, oslávený 1192 vyhlášením Vladislava I. kr. uh. za svätého; pri ktorej 1193 príležitosti i Gotthard (Árpád?) dostal slobodu ⁴⁾. Po uplnutí príméria porušili ho opäť Benátčania, uderiac na Jadru a zamedziac im cestu po mori. Ustanovili tiež Dominika Michala županom jadranských ostrovov, a kroz udelovanie výsad hladeli si takto priviesť pod právo tých, ktorých mečom si nepodriadili. Medzitým keď Beloslav vo Spiši uzavíral smlúvu s Kazimirom, Izak cisár grécky, pokoriv Bulharov a Srbov, prišiel k Beloslavovi, tešovi to svojmu ⁵⁾, hladajúc u neho sľúbenie válečnej pomoci, jestli ju potrebovať bude; ktorú pomoc potom 1195 i skutočne obdržal od neho ⁶⁾.

Nezadlha potom umrel Beloslav ⁷⁾, ustanoviv Imricha kráľom, Andrejovi ale mladšiemu synovi, odovzda- 1197

1) Fessler, l. c. Engel, l. c. 267.

2) Pray, Ann. R. H. III. 178. — Vyrovanie sa stalo iste pred r. 1191., a po ňom Uhri boli veľkí priatelia Rakúska. Dndik, l. c. 135. Jako sa stalo vyrovanie, nedá sa vystopovať. Sporschil, Gesch. Oest. Leipzig 1843. I. 160. 161.

3) Pray, Ann. R. H. III. 179.

4) Engel, Gesch. d. ung. R. I. 268.

5) Nic. Chon. Migne. p. 730.

6) Nic. Chon. l. c. p. 802. 818. — Hist. Byz. Epytome Kéry. I. 199. etc.

7) Chonica Australis ad a. 1196.: „Bela rex obiit.“ — Spányik Hist. pragm. R. H. Budae. 1834. p. 165.

júc nektoré hrady a spolu veľiké poklady k podujatiu križiackej války, ktorú bol sľúbil, ale nevyplnil ¹⁾.

Imrich Beloslavič, nemal ani dlhé ani pokojné panovanie. — Vtedy keď Imrich bojoval na dolňom Dunaji ²⁾, Andrej nad Savou, pod dozorstvom Kalana, biskupa pečuhovského, a správcu Dalmatska a Horvatska, mužne sa držal ³⁾. Vit'azným výsledkom osmelený nelen že ani nemyslel viac na križiacku válku, umierajúcim otcom sebe naloženú, no počínal si i samostatne jednať v Dalmatsku a Horvatsku, provodzujúc kráľovské právo, rozširujúc moc svoju na Bosniu a Chlumsko, a hľadajúc si utvoriť stránku v samom Uhorsku na podvrátenie trónu brata svojho Imricha. K týmto cieľom upotreboval tie poklady, ktoré mu otec zanechal na križiacke ťaženie. Že z toho roztržky medzi nima povstať musely, každý vidí. Medzitým Coelestin III. r. pápež, od Imricha k tomu požiadaný, vložil sa medzi nich, a vyprosiedkovanie pokoja sveril Saulovi, koločskému arcibiskupovi. Následkom toho Andrej podržal Horvatsko, Dalmatsko, sťa údelné kniežatstvo s názvom vojevodu.

Pokoj dlho netrval pre žiarlivosť oboch strán, a jakoby puhyým prímerím.

1198 Imrich opieral sa na Innocenta III. r. pápeža a nemeckých rytierov. Innocent oslobodil Saula Hedervárského, grófa Mikuláša Moga a iných 20 grófov od križiackeho sľubu, až do ustalenia pokoja; Andrejovi, pod stratou dedičného práva naložil pokojné sa chovanie oproti kráľovi a vyplnenie otcovského križiackeho sľubu, ano slyšiac, o válečných jeho nových pripravách proti kráľovi, zahrozil mu cirkevným trestom; konečne svatomartinského opáta, privrženca Andrejového pohnál k

1) Pray. Ann. R. H. p. 187. u. — Spányik l. c.

2) Caroli Du Fressne c. 2. de rebus gestis in Illyrico sub domest. Hung regibus p. 155.

zodpovedeniu do Rimu. Nemeckí rytieri ale, so svojím majstrom Cone prišli do krajiny a veľkými výsadami obdarení zostavili z nemeckých osadníkov viac plukov kráľovských.

Andrej neučinil zadosť listu pápežskému, a Imrich, aby ho Andrej nepreďišiel, oboril sa na neho, porazil ho, ano prenasledoval ho ešte i na úteku do Rakúska.

Imrich po zapudenom Andrejovi slávil svoju svatbu s Konstanciou, dcérou Alfonsa II. kráľa z Arragonie; ktorej 12,000 mariek sriebľa a dve župy do vena dané boli. S ňou prišli tiež španielski rytieri, Simon a Michael Bajot, stavší sa potom zakladateľmi veľkej rodiny v župe šopronskej.

Medzitým zahučala válečná trúba križiakov, a ne-2000 mecké kniežata s plukami svojimi dorazili k uhorským hraniciam. Či už Andrejom a rakúskym Leopoldom uprosení, či kroz pápeža k tomu napomenutí vyslali Konráda, mohútskeho arcibiskupa, sťa prosriedkovateľa mieru medzi Imrichom a Andrejom. Vymienky boli tie: aby Imrich prijal opäť Andreja k súčasťi vo vláde; aby oba ustálili pokoj v krajine; aby oba sriadili križiacke ťaženie a za ten čas správu krajiny sverili Leopoldovi, vojvodovi rakúskemu; ktorí z nich ale šťastne vráťi sa zo sv. zeme, ten má potom vládnuť celým kráľovstvom. Imrich zaňuchav iste úmysel Nemcov, chcejúcich dostať Uhorsko pod nemeckú nadvládu, prijal tie vymienky len z čiastky: popustil Andrejovi opäť údelné kniežatstvo nad Horvatskom a Dalmaciou a, až bude môžno, podujat' križiacku válku. Že ale ani kráľ ani vojevoda nemali chuti do križiackeho ťaženia, to svojim ustavičným bočením jemu dokázali ¹⁾.

1) Engel, Gesch. d. ung. R. I. 276.

Medzitým, čo sa žiarlivi bratia medzi sebou hašterili, vyskytly sa na juhu udalosti, do ktorých sa zamiešal Imrich za svoje povolanie považoval ¹⁾. Vľkan, veľký kňaz nad Zentou a Chlumom, aby si zabezpečil podporu zo strany Innocenta III., pápeža, k potlačeniu svojho brata Štefana, veľkňaza Serbie a Bosny, vyjednával s pápežom o spojenie sa s rímskou stolicou a udelenie sebe kráľovskej hodnosti. Čo hľadal, obdržal. Medzitým Štefan zaňuchajúc nebezpeč, s podobným sľubom a s podobnou žiadosťou obrátil sa na tohože pápeža. Čo hľadal, i on obdržal. Medzitým Imrich, ktorý si osoboval nadvládu nad Srbskom a Bosnou, tým krokom Štefana Nemanoviča cítil sa byť urazeným a vtrhol do Srbska s veľkým vojskom: Štefana zložil, a Srbsko i 1202 Bosnu spojil so Zentou a Chlumom pod kráľovskou berlou Vľkanovou, pod tou však vymienkou, aby bol vasallom kráľa uhorského. Následkom čoho priložil k titulom kráľa uhorského i názov „*kráľa Rámy, Rascie a Serbie.*“

Nepokojov týchto na juhu použili Bulhari. Kalo Ján, dobyv práve víťazstvo nad Grékami, vtrhol znenadajky do Srbska a odviekol veľký počet zajatých. Emeric však oboril sa pomstivým mečom na Bulharov a odtrhol im veľkú časť územia. Následkom čoho nektorý čas prikladal si i názov „*kráľa bulharského.*“ Kalo-Ján práve bol tiež vstúpil do vyjednávania s pápežom o spojenie Bulharska s Rímom a udelenie sebe kráľovskej hodnosti: preto pápežský legát, Jan de Casemario, zdržal Imricha od ďalších nepriateľských krokov, žeby tak ne-

1) Potom keď Izak Anjel porazil Srbov nad južnou Moravou, Štefan Neman uzavrel mier s tamtým. Po ňom Štefan, starší syn stal sa veľžupanom nad Srbskom a Bosnou; Vľkan, mladší syn, nad Zentou a Chlumom; Kulin, otec ich matky, Štefanovým podžupanom nad Bosnou. Fessler, II. 2. 159.

bolo prekazeno dielo unie 1); napominajúc ho spolu aby radšie už raz chopil sa meča križiackeho, nežli má znepokojovať kresťanské kniežatá 2).

Medzitým ihneď sa naskytla vyhovorka v záležitosti križiackej války. Práve vtedy, čo Imrich stál ešte so svojim verným Tomášom, županom Spišským, nad srbskou Moravou 3), tiahli francúzski križiaci okolo Benátok do sv. zeme, a Benátčania mali ich na lodiach svojich doplaviť do Alexandrie; pretože ale križiakom nestačilo vrecko, zaviazali ich Benátčania k pomoci naproti nepriateľom svojim, ktorí im na ceste v úsredy prídu. Križiaci sadli na lep, lebo Benátčania ich upotrebili k vydobývaniu Zary a istrianskeho pobrežia. Imrich, miesto aby bol vytasil meč, písal pápežovi, že mu nemôžno podujat' križiacke ťaženie, pretože územie uhorskej koruny je napadnuté: aby teda, jestli ma toto podujat', najprv urobil poriadok s Benátčanmi, potom ale svojou autoritou zabezpečil nástupníctvo svojmu synáčkovi, Vladislavovi. Innocent v skutku tiež zahrozil Benátčanom s vylúčením z cirkve, následkom čoho títo dňa 7. apríla opustili Zaru. 1203 Písal tiež arcibiskupom a biskupom uhorským, aby pod pokutou vylúčenia z cirkve Vladislavovi složili prísahu vernosti, a kroz kráľa ustanovit' sa majúcemu spravecovi krajiny príslušnú poslušnosť zaslúbili 4).

Toho času vypukla vojna medzi Ottom IV. cisárom a jeho sokom Filipom. Pápež podporoval tamtoho, a kroz pápežského legáta v Nemecku, Kardinála Guida, biskupa Palestrinského nahovoril tiež Imricha, aby ho podporoval. Imrich dal sa uprosiť a poslal Ottovi ku

1) Slovník naučný I. str. 971.

2) Fessler, I. c. 164. Engel, I. c. 276.

3) Fejér, III. II. 230.

4) Fessler I. c. 170. — Engel, I. c. 277.

pomoci značné vojsko, sveriv velenie nad ním svakovi svojmu, Otokarovi, kráľovi českému ¹⁾.

Ponevác sa nedalo predvídať, dokiaľ vojna v Nemecku a v Bulharsku, kde Kalo-Ján vydobil si územie, lanského roku kroz Imricha mu odňaté ²⁾, trvať, a tak Imrich od križiackeho ťaženia zdržaný bude: Innocent pripomínal Andrejovi už tak dlho odkladané vyplnenie otcovského sľubu. Andrej odpovedal: jestli on tiahnuť má do sv. zeme, že mu kráľ musí najprv dať na válečné trovy. Pápež následkom toho písal Imrichovi, aby tento opatril ho potrebnými peniazami k podujatiu križiackej války ³⁾. Bezpochyby Imrich odoprel mu toto, a tak nové roztržky povstaly medzi bratami. Ondrej, z nádeje na trón kráľovský vytvorený, osmelený tým, že veľká časť vojska Imrichového je v Nemecku, sháňal vojsko, aby sa oboril na neho. K Ondrejovi pripojili sa mnohí, snad nespokojní s tým, že sa Imrich zamiešal do nemeckej záležitosti. Imrich, aby prekazil domácu válku, odloživ zbraň a vzav do ruky kráľovskú berlu, smelým čelom išiel do tábora povstalcov a zvolal uprosred nich: „*Uvidím kto z vás opováži sa zamočiť svoj meč v krvi kráľa svojho!*“ Povstalci, činom týmto hrdinským prekvapení, stáli jako ohromení a oľutujúce nevernosť svoju podrobili sa jemu, ba i Andreja vydali rukam jeho ⁴⁾; ktorého Imrich v Kňazinci, neďalako Varasdina, uväznil ⁵⁾.

Uväznenie toto stalo sa proti výsadám križiackym: preto Innocentius ujal sa Andreja, a kroz kardinala Gre-

1) Palacký. Deje nár. Česk. II. 2. 114.

2) Fejér, Cod. Dipl. I. c. 437.

3) Fejér Cod. Dipl. II. ad a. 1203.

4) Verum (Andreas) ab iisdem, in ipsa pugna persuasis, desertus et pene interfectus est. Annales Hung. et Trans. Trausch. Coronae, 1847. p. 15. — Fessler, I. c. 171. — Engel, I. c. 279.

5) Keene, Kheene, Kene, Quene. LL. cc. — Jura regni Cro. Dal. & Slav. Kukuljevič. Zagrabiae, 1861. p. 41.

gora, legata svojho, navrátil svornosť medzi ním a Imrichom ¹⁾. Ponevác ale Andrejovi sloboda daná pod výmienkou, aby podujal už ráz vyplnenie otcovského sľubu: tento žiadal, aby pápež i jeho juhoslovanské kniežatstvo vzal pod svoju ochranu, a jestli by i on obdržal mužského dediča, aby i tomuto podobne zabezpečené 1204 bolo kniežatstvo svoje. Čo žiadal, obdržal od pápeža ²⁾.

Medzitým Imrich začal veľmi slabnúť: preto teda, aby zabezpečený bol trón Vladislavovi, žiadal od pápeža, aby chlapčok mohol byť korunovaný. K čomu Innocent i privolil ³⁾. — Netrvalo to dlho, a už pomery tieto pokalené boly srážkou s pápežom. Tento Kalo-Jana opäť napomínal, aby pristúpil k unii, sľubujúc mu kráľovskú korunu. Poslal ta i Kardinála Leva, legata svojho, aby toto v Bulharsku i uskutočnil. Práve vtedy Imrich zbrane uderil na Kalo-Jana, a odňal mu územie, ktoré si lonského roku nazpak vydobil. Kardinál teda z naloženia pápežovho, na ktorého Kalo-Ján obrátil sa so žalobou⁴⁾, primal Imricha k tomu, aby z opanovaného bulharského uzemia odtiahol. Ale keď sa Imrich zvedel, že Kardinál má korunovať Kalo-Jana za kráľa bulharského: dal Kardinála lapiť a postaviť pod stráž ⁵⁾. Innocent preto poslal Imrichovi prísny list, v ktorom mu nakladá prepustenie legata svojho z väzenia, jestli nechce zaplietť sa do ťažkostí, z ktorých by sa tak ľahko nevymotal. Písal tiež biskupom uhorským, aby naklonili Imricha k napraveniu bezprávia, ktorého sa dopustil. Imrich prestrašený vypravil poslov svojich k pápežovi s listiňou, v ktorej sa ospravedlňoval. Innocent mu odpovedal: že

6) Fejér Cod. Dipl. II. 413.

2) Fejér. Cod. Dipl. II. 415.

3) Fejér. I. c. 431.

4) Pray. Annales R. Hung. L. III. p. 189. n. h.

5) Fejér. I. c. 425. 437.

jestli kroz územie, ktoré Kalo-Ján opanoval, úraz a ujmu utrpel, pápež bude o to pečovať, aby mu bolo zadosťučinené; avšak jako z jednej strany, tak i z druhej strany stať sa musí odškodnenie. Napomína ho s vyhrážkou, aby nekladol prekážky unii Bulharska s Rimom, pripomenúc, že korunovanie Kalo-Jana nemá sa čo obávať; lebo že i tento musí sa podvoliť vymienkam spoločnej shody, ktoré Kardinál medzi oboma vystaví. — Imrich sa týmto uspokojil a prepustil kardinála, aby v Bulharsku vykonal, čo mu bolo naloženo 1). Avšak mier, kroz Kardinála medzi Imrichom a Kalo-Janom naosnovaný, nebol srdečný 2). Že nesrdečné pomery tieto nevybuchly v zjavné nepriateľstvo, príčinou bola zo dňa na deň povážlivejšia choravosť Imrichova.

Imrich citiac, že sa mu bliži poslednia hodinka, a pamatujúc na slová pápežové: čoby robil, keby pápež prekaziť chcel korunovanie jeho syna, Vladislava? — pamatujúc i na vládychtivosť brata svojho: o to sa staral, aby synovi zabezpečil uhorský trón. Dal ho teda 26. aug. korunovať kroz arcibiskupa kolockého, ponevác ostrihomský stolec bol práve uprázdnený 3), a Ondreja učinil pestúnom Vladislava a správcom krajiny. Nezádlho potom, 30. nov. v útorok umrel a pochovaný bol v Jágri 4).

1205 Andrej oznámil smrť Imricha pápežovi, ktorý nedôverujúc veľmi Andrejovi, v odpovedi na jeho list vrele mu kladol na srdce svedomitú správu krajiny a pečlivosť nad sirotou a vdovou. Okrem toho v jednom liste odporúča uhorským občanom stálu vernosť ku Vladislavovi; v inom ale nakladá arcibiskupovi kolockému a

1) Fejér, l. c. 435—444.

2) Fejér, l. c. 446. — Item III. 56. in nota.

3) Fejér, Cod. Dipl. II. 455. — Raynaldus. Annal. Eccl. ad a. 1204.

4) Chron. Budenoe ap Podhradský, p. 190. n. 5.

biskupovi veľkvaradskému, aby upotrebili cirkevných trestov proti všetkým, ktorí by činili dáku príkor Vladislavovi, jeho vdove-matke, a ich dvoranstvu ¹⁾. Obava Innocenta nebola bezzákladná. Dve kráľovny v jednej krajine ťažko sa snášaly, tak že po krátkom čase vdova s Vladislavom uprešla do Viedne k Leopoldovi. Andrej potom keď bez výsledku požadoval návrat Vladislava s korunou, chopil sa meča. Medzitým keď už nepriateľské vojska tiahly proti sebe, 7. mája umrel. Týmto vystala príčina vojny, tým viac, že Leopold vidal Andrejovi i krajinské drahotiny i mrtvolu Vladislavovú; ktorá potom v Stolnom Belohrade pohrobená bola ²⁾.

Andrej II. dňa 29. mája na turice ovenčený, dlhé síce, ale nie šťastlivé mal panovanie, najmä pre Gertrudu, manželku svoju, ktorá sa mu do všetkých záležitostí miešala a nad ním panovala.

Na začiatku panovania naskytovala sa mu krásna príležitosť, ukázať svoj vliv na zahraničné záležitosti. — Vdova Romána, kniežata haličského, prosila Andreja, aby bol otcom jej synáčka, Daniela Romanoviča, a obrancom proti nepriateľom. Andrej, ktorý neprestával nosiť Halič v kráľovskom titule svojom, nelen že dal jej uhorské mužstvo k ostrýhaniu kniežatského dvorca, lež, keď jej vojna hrozila, s veľkým pomocným vojskom zaplašil jej ¹²⁰⁶ nepriateľov. V nasledujúcom roku ale, vloživ sa medzi poľské a Ruské vojsko, zaviedol opäť poriadok v Haliči ³⁾. Radosť jeho nad víťazstvom týmto zveličovala sa tou okolnosťou, že sa Gertrud nachodila v stave požehnanom. Innocent, dostavše o tom správu, naložil arcibi-

1) Fejér, Cod. Dipl. 455—459.

2) Engel, l. c. 285. — Fessler, l. c. 188. — Chron. Bud. ap. Podhradský, p. 391.

3) Karamzin, Gesch. d. rus. Reiches. Ryga, 1823. S. 93—96. — Engel, l. c. 286.

skupom, biskupom a županom, aby, jestli bude syn, ihned přísahou vernosti sa mu zaviazali ¹⁾). Nádej sa vyplnila a narodil sa syn, ktorému dali meno starého otca, Beloslav. Innocent dostavše zprávu o skutočne narodenom synovi, naložil Ecbertovi biskupovi Bamberskému, bratovi kráľeny, aby išiel do Uhorska a v mene Innocenta vyslovil dobropranie k radosti otcovskej. Prišiel s ním i Berthold, podobne brat Gertrudyn. — Andrej, bezpochyby aby sa zapáčil rodičke, zamýšľal Bertholda učiniť arcibiskupom kolockým; čo aby sa stať mohlo, naliehal na pápeža, aby už dávno osnované preloženie Jána, arcibiskupa kolockého, na stolec ostrihomský potvrdil. Innocent konečné to urobil ²⁾). Kanonici kolockí bezpochyby sdelili pápežovi svoju obavu nad zámyslom Andrejovým: preto Innocent ubezpečil ich, že nedopustí, aby prenesením Jána na ostrihomský stolec kolocké arcibiskupstvo dáku štrbu na práve alebo vážnosti utrpelo; ano keď Andrej prosil Innocenta, aby Bertholda potvrdil za kolockého arcibiskupa, odoprel mu to, dokiaľ sa nevykáže svedectvom od solnohradského prepošta o potrebnom vedeckom vzdelaní ³⁾).

1207 Naskytla sa medzitým príležitosť, ktorá naklonila Innocenta k žiadosti Andrejovej. — Daniel Romanovič, nemohúc pretrpet' trpkosti vo Vladimírsku, kam pred dvoma rokama s matkou vdovou utiekol sa, prehnul do Poľska a ztadiaľto do Uhorska ⁴⁾). Andrej upotrebil okolnosť túto a, činiac pápežovi veľké výhlady na žatvu v Uhorsku a Rusku pre latinskú cirkev, radil pápežovi vyslanie legáta do Uhorska a Ruska. Innocent skutočne poslal Kardinala Gregora do Uhorska, ktorý bezpochy-

1) Raynaldus Ann. Eccl. ad a. 1206. — Fejér. Cod. Dip. III. 37.

2) Fejér, Cod. Dipl. III. V. I. 23.

3) Fejér, Cod. Dipl. III. 29—31; 49—52. — Pray. Ann. RR. H. L. III. 197.

4) Karamzin, I. c. 97.

by, od Andreja a Gertrudy učankaný, primal pápeža k tomu, aby Bertholda pre arcibiskupstvo kolocké potvrdil ¹⁾. — Nezadlha potom rozmnožená bola rodina Gertrudy tým, že jej brat Ecbert stratil biskupstvo bambergské a prišiel k dvoru Andreja, kde požíval veľkého ¹²⁰⁸ vlivu na verejné záležitosti ²⁾. Ba nemal Andrej ešte dost' na povýšení Bertholda na kolocké arcibiskupstvo, lež ho učinil i bánom Horvátska, bánovi Benedikovi sveriac veliteľstvo nad vojskom. Pre tolké lichotenie cudzincom naišli sa v krajine, ktorí sa sprisahali proti nemu a už i vypravili poslov do Grécka, aby povolali Jemaslavovičov ³⁾, na trón. Na šťastie ale lapili poslov i s písmami vo Splitte a tak nebezpeč odstránená ⁴⁾.

Medzitým v Haliči staly sa tam prevraty. Igorovičia boli si vo vlasoch. Roman zo Svenigorodu, rozhnevaný na svojho najstaršieho syna, odišiel do Uhorska a s pomocou Andreja zapudiv Vladimira Igoreviča, sadol na haličský trón, k veľkému zármutku matky Danielovej, ktorá u Andreja kochala sa v nádeji, že tento jej synáčkovi zaopatrí haličské kniežatstvo. Z druhej strany ale Leško, kráľ poľský, tiahol s Alexandrom Vsevolodovičom a opanoval Vladimir; vezmúc Svätoslava Igoroviča do zajatia, ustanovil Alexandra kniežatom. Takto sa vyzradilo poľsko-uhorská politika, prekazit' zmocnenie domu Romanovičov. Alexander Vsevolodovič mal byť len vasallom poľského, — Roman Igorovič ale uhorského kráľa. Roman však nesodpovedal tejto odvislosti: preto Andrej poslal Benedika do Haliče s veľkým vojskom a obsadil ju, pošlúc Romana do Uhorska. Zúrenie Benedika malo za následok, že Mstislav Jaroslavič vtrhol do

1) Fejér, Cod. Dipl. III. 53—56. — Karamzin. I. c. 115. 280.

2) Engel, I. c. 289. — Fejér, III. I. 139.

3) Sr. str. 127.

4) Engel, I. c. 289. — Fejér, I. c. 100.

Hance, aby vynímal Uhrov; vidiac vsak, že není v stáve odolat' síle uhorskej, upustil od úmyslu. — V tom čase Roman Igorovič utiekol z Uhorska a smeril sa s Vladimírom, bratom svojim: Haličania teda obrátili sa na nich, l'utujúc, že predtým neboli spokojní s jich panovaním. Povstali teda a zahnali Benedika do Karpatov. Roman, Svätoslav, ktorý vtedy podobne uprelol z Poľska, a Vladimír prevzali správu vlastní, pod hlavnou správou Vladimíra. Vladimír poslal jednoho zo synov svojich k Andrejovi, aby ho hojnými darmi uspokojil a zdržal od pomsty. — Pokoj kúpený dlho netrval. Vladimír tvrdo zachodil s bojarami, tak že jedon z nich pred smrťou, sebe zahrozenou, uprelol do Uhorska, nahovárať Andreja, aby, vypudiv Igorevičov z Haliče, Daniela, ktorý ešte porad zdržoval sa u dvoru, posadil na Haličský kniežatský trón. Andrej domnievajúc sa, že Daniel oddanejším bude sebe, nežli Igorevičia, poslav ta vojsko svoje pod veliteľstvom Potha, vyplnil žiadosť bojarovu. Roman a Svätoslav padli, Vladimír uskočil, a Daniel stal sa kniežatom Haliče. 1)

1211 Čo sa toto dialo, Andrej zasnúbil štvorročnú dcérušku svoju, Alžbetu, s jedonástročným Ludvikom, vojevodom Thuringským 2), nemeckých rytierov a osadníkov zaviedol do Sedmohradska a obohatil hojnými výsadami. — Prilišné klonenie sa k Nemcom, nádhera dvoru. márnotratosť, prilišná štedrosť na všetké strany a z toho pošlé vibieranie rozličných dávok tiahlo za sebou nespokojnosť, ktorá vybuchla nezadlha v osudné povstanie vtedy, keď Andrej mal práve vojsko za hranicami 3).

1) Karamzin, III. 105—110.

2) O t jto sv. Alžbete vydano obšírné z francíny preložené dielo Szent Erzsébet története. Eger, 1862.

3) Engel, I. c. 291.

Daniel jako sme hovorili — bol kmežatom Haliče, ale len dľa mena; lebo stal pod ľubovôľou bojarov, ktorí prinútili i vlastnú jeho matku k vystehovaniu sa z kniežatského dvoru. Andrej bezočivosťou bojarov rozzlobený prišiel do Haliča a pokoril bojarov, a ich pohlavára Vladislava dal do väzenia. Ale netrvalo to dlho, čo Haličania potajomne povolali Mstislava na trón, tak že Daniel uprehnúť musel do Uhorska. Andrej 1213 znovu tiahol ta, porazil Mstislava, a ustanoviac oného, nedávno z väzenia prepusteného, bojara kniežatom ¹⁾, rýchle pospiechal do Uhorska, kde sa udaly veci veľmi smutné.

Nespokojnosť proti kráľovskému, Nemcami plnému, dvoru už od dávna panovala ²⁾. Nespokojenci k vyčisteniu kráľovského dvoru teda chceli použiť nepritomnosť Andreja, ba do spiknutia sa proti kráľovskému dvoru chceli pritiahnúť i ostrihomského arcibiskupa, dokazujúc mu, že pelešeniu sa Nemcov na dvore nebude konca, dokial Gertrud nebude snesená zo sveta. Arcibiskup — vraj — dal ím nasledujúcu dvojjetnú odpoveď: „*Reginam occidere nolite timere bonum est si omnes consenserint ego non contradico* ³⁾.“ — Petor, biharský nadžupan, opásaný mečom, vkročil teda 29. okt. ⁴⁾ do izby

1) Karamzin, l. c. 136.

2) Ob cuius (Bertholdi) vehementem affectionem et promotionem super alios fere totius regni nostri majorum ac minorum odium incurrimus. Ep. Andree ad Inn. III. ap. Pray. Ann. R. R. H. L. III. 205. Sz. Erzsébet története. 132. l.

O zavráždení Gertrudy a jeho príčiny sú rozličné dejepisné zprávy; avšak nevydržujú súd kritiky lebo súcejšie sú pre romanopisca nežli presného dejepisca.

3) Dľa rozličného delenia sady dá i rozličný smysel; dobrý; „*kráľovnu zabiť nechcejte, bázeň mať je dobre; keď všeci usrozumiete sa, ja nie: odporujem*“; alebo zlý: „*kráľovnu zabiť nechcejte bázeň mať, je dobre; keď všeci usrozumiete sa, ja neodporujem*.“

4) Dlugoš ap. Pray. Ann. RR. H. III. 203. — Sr. Fejér, Cod. Dipl. III. 150. in nota. 202.

Gertrudynej, a rozsekal ju na kúsky. Strhol sa na to krik; dvorania pribehli, vytrhli kráľevičov z kravavých rúk ¹⁾, lapili Petra a v noci uškrtili ²⁾, a rozprášili zločincov ³⁾. — Avšak nespokojenci nelen uderili na kráľovský dvor, lež hodili ruky i na Bertholda a na kolockých kňazov a mníchov ⁴⁾, tak že Berthold len úskokom z krajiny ochránil život svoj ⁵⁾. Na šťastie ešte zavčasu dorazil Andrej domu a prisným vyšetrovaním a potrestaním zločincov udusil domácu nespokojnosť a vojnu ⁶⁾.

Sotva sa utíšil tento víchor, už nové starosti valily sa, na Andreja: Innocent napomínal Andreja k podujatiu válečného ťaženia do sv. zeme, a biskupov uhorských povolával na cirkevný snem; v Haliči ale udaly sa zas nové prevraty.

Nemúdre lonského roku zavedený pokoj v Haliči nemohol mať stálosti. Daniel a jeho matka, zklamani v nádejach, ktoré skladali na Andreja, obrátili sa na Lešku, kráľa poľského. Leško ujal sa ich, pobil Vladislava a prinútil ho popustiť Tichoml a Peremysl Danielovi. Na to Pakoslav, vojevoda Sendomirský, učinil návrh, aby Koloman, mladší syn Andrejov, zasnúbený bol so Salameou, dcérou Leškovou, a panoval v Haliči, Leškovi aby pripadla Premysl, Danielovi a jeho bratovi Vladimírsko, Pakoslavovi ale Lubačev. Stalo sa pod tou vy-
1214 mienkou, aby z jednej strany Haličania prijali spojenie so sv. stolicou, z druhej strany ale, aby smeli podržať svoj slovanský obrad. —

1) Fejér, Cod. Dipl. III. I. 151.

2) Engel, l. c. 294.

3) Fejér, l. c. 152.

4) Fejér, l. c.

5) Ep. Andreae ap. Pray. Ann. RR. H. L. III. 205.

6) Fejér, l. c. 152. — Ep. Andreae ap. Pray. l. c.

Andrej, nechcejúc vo veci tejto ani sám ľubovolne jednat' ani dačo premeškať, ihneď písal pápežovi o tejto veci, naliehajúc na neho, aby korunovanie Kolomana za kráľa haličského a prijatie sľubu oddanosti k svaťtej stolici sveril arcibiskupovi ostrihomskému; žeby pre omeškaný príchod legáta apoštolského záležitosť táto ujmu neutrpela. — K tomu pripojil prosbu: žeby arcibiskupa oslobodil od cesty na cirkevný snem, ponevác — keď podujme križiacke ťaženie — jemu chce sveriť kráľevičov a správu nepokojnej krajiny, jakožto mužovi stálej vernosti; žeby nepokojencov či duchovného či svetského stavu, ktorí by pre pobúrenie krajiny opovážili sa jeho syna korunovať, za svojho žitia alebo proti svojej vôli, potrestal vylúčením z cirkve; aby právo korunovať kráľa len arcibiskupovi ostrihomskému prisúdil; konečne aby Bertholda, ktorý so sebou Gertrudyn poklad, sedem tisíc mariiek, odniesol do Nemecka, napomenul, žeby ho navrátil ¹⁾. Jako si žiadal Andrej, tak sa i stalo ²⁾: preto jeho snahy teraz tá smerovaly, aby činil prípravy ku križiackej válke. Žeby si naklonil priateľov križiackej války, vzal si za manželku Jolantu, dcéru grofa z Cour-
tenai a Auxerre, švagra Balduina, nekdajšieho lat. cisára carihradského. Následkom manželstva tohoto teda po smrti Henrika, lat. cisára carihradského, brata to Bal-
duinového, jedna časť povolávala Andreja na lat. carihradský trón ³⁾. Andrej bol naklonený k tomuto vyznačeniu a písal Honorovi pápežovi o tom, dokladajúc, aby lehotu križiackeho ťaženia určil a napomenul kniežatá europejské, žeby sa pripojili k vojsku uhorskému. Honor vyplnil jeho žalanie, a lehotu pre pochod križiakov položil na veľkú noc. — Medzitým protivná stránka zví-
1215
1216
1217

1) Pray, Ann. RR. H. III. 204.

2) Karamzin, l. c. 138. 285. — Pray, l. c. 207. — Engel, l. c. 296.

ťazila a vyvolila Petra z Courtenai za lat. cisára; s čím i Andrej bol spokojný, lebo bol mu testom. — Všetko sa chystalo ku križiackemu pochodu: Honorius III., pápež, naložil biskupom sbieranie trojročných dvadsiatok¹⁾; Andrej urobil závetnie poriadky, zabezpečiac dôchodky Jolante, dajúc korunovať Beloslava za mladšieho kráľa a usatnoviac ho svojím nástupcom, Kolomana kráľom Haliče, Andreja ale nástupcom jedného lebo druhého z tamtých, keby jedon lebo druhý z nich umrel. Čo Honor i potvrdil; vezmúc krajinu, synov a imanie kráľovské pod ochranu sv. stolice²⁾ a naložiac arcibiskupovi kolockému i biskupovi vesprimskému, oslobodiť od križiackeho sľubu tých nektorých, ktorých by chcel Andrej doma nechať k ochrane krajiny a svojej rodiny³⁾. — Peniaze všemožným spôsobom boly po krajine shrňané, tak že Andrej i drahú zlatú korunu po nekdajšej Giselle obrátil na hotový groš⁴⁾. Konečne 17. aug. dal sa na cestu pres Pečuchov⁵⁾ a Záhreb⁶⁾ do Splitu, kam do prístavu dostavené boly lode, ktoré od Benátok, Jakýnu a Zary zakúpené boly k prevážaniu križiakov⁷⁾ na Kyprenskú sihoť, kde sa mali križiaci od všetkých strán 8. sept. shromaždiť, aby sa poradili o pláne války⁸⁾. Andrej teda stúpil vo Splitu na loď, a s ním Leopold vojvoda rakúsky, Otto Meranský⁹⁾; potom biskupi: kolocký, rábsky, jagersky, bamberský, zajický, münsterský

1) Fejér, I. c. 183. — Venzel, Mon. Hist. VI. 142.

2) Fejér, I. c. 189. 263. 414.

3) Fejér, I. c. 190.

4) Fejér, I. c. 191. — Pray, I. c. 211.

5) Fejér, I. c. VII. 5. 139.

6) Fejér, III. 210.

7) Fejér, I. c. 226.

8) Venzel, Mon. Hung. H. VI. 144.

9) V nektorých žriedlách stojí: „moravský.“ Fejér, Cod. Dip. III. I. 231. 233.

a utrechtský; opát svatomartinský, a mnohí iní duchovní a svetskí hodnostári. Na Kypre čakal ich Hugo kráľ Kypru a iní križiaci, s ktorými potom Andrej spiechal do mesta Ptolemais (Akkon). Dňa 2. Nov. chystali sa Andrej kráľ uhorský, Ján jeruzalemský, Hugo kyprenský a Leo armenský s Leopoldom VII., vojevodom rakúskym a inými kniežatmi, biskupami a rytierami na čele 15,000 mužov proti sultanovi Malek al Adel ¹⁾ a jeho synovi, Moaddhem ²⁾, ktorí, pri Beisanu nad Jordanom rozložili svoj tábor. Dňom na to patriarcha jeruzalemský vyšiel z Akkonu so sv. krížom do tábora, rozloženého nad riekou Belus. Andrej a ostatné kniežata išli bosí patriarchovi v ústrety k poboskaniu sv. kríža, a na to pohli sa proti nepriateľovi. Avšak tento utiahol sa nazpak, lebo Safedin obával sa lod'stva, Coradin ale vojska po suchu. Následkom zprávy o tomto podanej ³⁾ Honorius naložil modlitby veriacim za šťastie križiackej zbrane ⁴⁾, a sbieranie i mužstva i podpory ⁵⁾.

Dňa 4. nov. prekročili Jordan a okúpavše sa v ňom i odpočinuvše si pri ňom, tiahli ku galilejskému jazeru, kde 13. nov. rozložili tábor. Dňa 3—8 dec. dobývali hrad Tabor, ale na darmo. Odtiaľ pres Belfor, Belmu (Caes. Philippi), Tyrus a Sareptu vrátili sa do Akkonu. Jedna časť vojska ale tiahla do libanonských údolí, odkiaľ pre náramnú vianočnú zimu utekajúc, dostavila sa podobne do Akkonu. Medzitým nedostatok ¹²¹⁸ potravy, svornosti a významého výsledku, jako i nemoc ⁶⁾

1) V lat. žriedlach: *Saphadinus*, *Sephedinus*.

2) V lat. žriadiach: *Corad*, *Coradinus*.

3) Fejér, l. c. 231.

4) Fejér, l. c. 232.

5) Venzel, l. c. 147.

6) Thomas Archidiaconus píše, že ponukli jedovatý nápoj Andrejovi. Starší a bezpečnejší dejepisci ale o tom nič nevedia.

prinútila Andreja po 7. jan, opustiť Akkonu a s kráľom kyprenským preísť do Tripolisu. Tuna Hugo, kráľ kyprenský umrel; čo tiež malo nemalý dojem na Andreja, ktorý snad i z Uhorska dostal dáke nemilé zprávy ¹⁾. Opustil preto Tripolis a išiel do Antiochie, kde Lev kráľ armenský sľuboval mu dcéru svoju a prijatie najmladšieho syna Andreja za nástupca. Avšak darmo ho Lev zdržoval sľubami, darmo ho patriarcha vyhrážkou vyobcovania z cirkve čcel prinútiť k zostaniu v Palestine: Andrej sa dal na zpiatočnú cestu, a sice, obávajúc sa víchorov na mori, po suchu ²⁾. Prez malú Asiu tiahnul do Carihradu, odkiaľ so sebou vzal Mariu, dcéru Theodora Laskaris, gréckeho cisára, za nevestu svojho syna a nástupca Beloslava ³⁾, Odtiaľ tiahol do Bulharska, kde ho Jan Asjen dotiaľ pustiť nechcel, dokiaľ mu nesľúbil dcéru svoju; ba i sám turecký sultan vyjednával s Andrejom, aby mu dal dcéru svoju za manželku ⁴⁾. — Konečne prišiel do Uhorska, ktoré naišiel vo smutnom stave; o ňomž, jako i o iných záležitostiach hneď po príchode svojom toto písal Honorovi pápežovi ⁵⁾: Keď sme sa bavili v krajoch zamorských, službu konajúc podujatého putovania, kroz častých poslov dovedeli sme sa nepochybne, že v krajine našej nevyslovné semeništo roztržky rozklelo sa. My teda takými a toľkými zkazozvestnými zpravami zloповesti preniknutí, netrpiac, aby v krajine našej mladunký ešte snad sad krestanstva vytrhaný bol: pohnutí a prinútení a nechcejúci zo sv. zeme sme sa odstránili, a keď sme prišli do Uhorska, spozorovali sme, že omnoho viac prestupkov zrady popáchano, nežli sme

1) Fejér, l. c. 251.

2) Sporschil; Geschichte Oesterreichs. Leipzig. 1843. I. 198—202.

3) Hist. Byz. Epitome. Kéry. Tyrnaviae 1743. ad an. 1217. et 1218.

4) Engel, l. b. 299—302. — Fejér, l. c. 252.

5) Fejér, l. c. 250—254.

o nich či kroz duchovné či kroz svetské osoby boli počuli; jaké a koľké prosredkom nášeho písma nijak nechceme priniesť vo známosť vašej Svatosti. . . . Zná tiež vaša Svatosť, že keď sme prišli do Hungarie (Uhorska) nenašli sme ju hungariovanú, lež angariovanú a roztrhanú a všetkých kráľovských dôchodkov zbavenú, a to síce tak, že nebudeme môcť ani vyplatiť dlhy, ku ktorým sme sa na ceste nášeho putovania zaviazali, ani behom 15 rokov obnoviť predošlý stav našej krajiny. . . . Od vašej Svatosti všemožne žiadame, aby ste ráčil tak úplne upotrebiť súd a prísnosť vašej stolice proti páchatel'om toľkého zločinu, jako duchovným tak i svetským osobám, aby žiadnym podnebím kresťanstva, kamkoľvek utiekli alebo utiekli by, nemohli byť ukrití . . . Konečne nech vaša Svatosť nediví sa, že na teraz, dl'a vašej a našej hodnosti, nemôžeme vám obetovať dačo ¹⁾ z krajinských dôchodkov; lebo v tomto obmedzujú nás i náramné výdavky na sväté putovanie i záhubné kroz nám neverných spáchané roztržky.“ Z tohoto bedákania už poznať, že našiel krajinu vo smutnom položení. Nešťastné zmenenie uhorskej konstitucie, zavedenie nemeckého feudalizmu ²⁾, neohraničené rozhadzovanie majetkov a výsad medzi miláčkov, založenie kráľovských mýt lakomým mahomedanom a židom, nespravodlivé odobieranie majetkov vlastníkom, vyprázdnenie pokladnic a obsadzovanie bohatých biskupských stolcov nehodnými osobami, ktoré dl'a ľubovôle jednaly, — zapríčinily vospolnú závišť, trenice, zbojstvá, oligarchiu a konečne nešťastnú anarchiu, natoľkô, že i Jána, arcibiskupa ostrihomskeho, ustano-

1) Catechizare (= munera dare.)

2) Quorumdam nostrorum principum consilio terrae nostrae statum, ab antiquis illibate conservatum, alterantes, castra, comitatus, terras et caeteros opulentis Hungariae proventus in perpetuas haereditates nostris baronibus et militibus distribuimus. Fejér, l. c. 255.

veného námestníka kráľovského násilne z krajiny vyhodili ¹⁾). K tomu všetkému treba pripočítať i ustavičné svady medzi biskupami, mníchami a zemanami, medzi kresťanmi latinského a slovanského obradu, medzi kresťanmi, mahomedánami a židami; — neustále sbieranie obetí a daní k podpore nešťastnej križiackej války a bezuzdnosť tých, ktorí sa dali za križiakov zapísať len preto, aby nepodliehali žiadnemu krajinskému súdu; — padelanie peňazí a nedostatok i v samých domoch zámožných ²⁾): neni divu, že Ján arcibiskup ostrihomský ³⁾), jako i pápež ⁴⁾), ba i sám jeho syn a nástupca Beloslav ⁵⁾ dotieraly na Andreja, aby už ráz zaviedol poriadok.

Prv ale než prikrečíme k vyprávaniu o reformách Andrejových, pripomenúť musíme veci, ktoré sa medzitým udaly v Haliči.

Sotva že Koloman posadený bol na haličský trón, Andrej pripojil Peremysl a Lúbačev k Haliči; čo rozhnevalo a popudilo Lešku k vypúdeniu Kolomanna, pre vtieranie latinského obradu nenávideného ⁶⁾). Mstislav, nekďajšie knieža v Novogorode, znal tak obozretne pripraviť sa k válke, že to ani Daniel vladimírsky ani Uhri nebadali. Z nenazdajky oboril sa na Halič, a Benedíka, námestníka Kolomannového, vypudil. — Daniel na to písal An-

1) Quam plurimi nobilium regni, satellites sathanae, regiam non verentes offendere Maiestatem, nostris dispositionibus ausu praesumerunt nefario contraire, pacem perturbantes et Hungaros hostiliter affligentes. Memoratus autem Archiepiscopus . . . cum eligeret mori magis, quam ipsorum malitiis consentire, ab eisdem tyrannis rebus omnibus et redditibus spoliatus, captus, cum iniuria et summo dedecore, extra Hungariam est eiectus; ubi pro nostra gratia libenter omnem sufferens inedia, usque ad nostrum reditum exulavit. Fejér, I. c. 270.

2) Fejér, III. I. 255—314. Venzel, I. c. 175—189. 197.

3) Fejér, I. c. 256.

4) Fejér, I. c. 294—298.

5) Rogerii: miserabile carmen c. IX. et X. — Horváth Mihály kisebb munkái Pest. 1868. II. 287. I. sat.

6) Karamzin, III. 130. 286.

drejovi; „ja sa zriekam nárokov na Halič; ja privolujem k tomu, aby Koloman tam panoval: len vypudme Rusa ztadiál!“ — a obnovil smlúvu s ním. Z jednej strany Andrej, z druhej Daniel, z tretej Leško uderili do Haliče. Mstislav v prvej bitke porazený utiahol sa; potom ale, 1219 najmúc si Polovcov (Kumanov), oboril sa s novou silou na Poliakov a Uhrov, tak že i sám Koloman bol lapený. Andrej zahrozil Mstislavovi s vojnou, jestli neprepustí Kolomana a zajatých velmožov; ale Mstislav nepovšimnul si toho ani najmenej, znajúc, že hrozba Andrejová len vo slovách leží. — Medzitým s Kolomanom zajatý bol i Sudislav, ktorý naklonil Mstislava ku prijatnej smlúve s Andrejom: tohoto syn, Andrej, totižto mal si vziať Mstislavičku a obdržať Halič za veno. — Takto 1220 sa dokončili veci a Koloman vrátil sa do Uhorska ¹⁾.

Andrej vidiac kleslú moc krajiny, rakom záhubnej oligarchie zchrádnutej, konečne nahliadol potrebu robiť poriadok a tým sosiliť vlasť. Najprv ustanovil sudcov, ktorí po krajine chodiac skúmali práva vlastníctva, a zeme, neprávne odňaté, navracali svojim právnym vlastníkom ²⁾. Medzitým nespokojenci v záležitostiach svojich už sa obracali na Andreja, už zas na Beloslava ³⁾; z čoho povstaly trenice, ba krajina tak bola na dvoje rozdelená, že sa bolo čo obávať domácej války medzi Andrejom a Beloslavom ⁴⁾; ktorý na toľko sa rozhneval s otcem, že žiadal od pápeža zrušenie zasnúbenia (?) s nevestou, ktorú mu Andrej v Carihrade opatril ⁵⁾. Aby teda porúchané záležitosti krajiny do poriadku uvedené,

1) Karamzin, l. c. 148—154. — Fejér, l. c. 355.

2) Fejér, l. c. 331. 353. 357. 364. — Venzel, l. c. 166—170, 188. — Engel, l. c. 305.

3) Fejér, l. c. 374. 377. — Venzel, VI. 240.

4) Fejér, l. c. 388.

5) Fejér, l. c. 385. — Nebola však Maria teraz ešte len nevestou, lež manželkou! Sr. Fejér, l. c. 413. — Kovachich, Supplem. I. 7.

a hroziace mysle ukojené byly, vydal kráľovskú listinu — 1222 *zlatú bullu*, — v ktorej drevnu, po sv. Štefanovi narušenú, ústavu obnovil, sľubujúc a ustanovujúc; že každoročne, výmuc vážne zamestnanie a nemoc, ustanoví sa do Stol. Belohradu k slavnosti sv. Štefana; jestli by ale nemohol, že osobu jeho nádvorý — župan zastúpi. Ta všeci zemania ¹⁾, tiež ktorí budú chceť, môžu sa dostaviť; žiadan zeman (*serviens*) trestaný nebude, prv než by bol pohnaný pred súd a odsúdený: že od majetku zemanov a (*servientibus*) cirkevných poddaných nebudú vyberat dane, ani uhospodovať sa v ich domoch, jedine povolaní; že keď zeman (*serviens*) umre bez dediča, jednu štvrtinu dostane dcéra; nad ostatkom sám závetne rozhodne; jestli by ale umrel bez závetu, dedia blízki pokrevní; jestliby ale nemal žiadnej rodiny, dedí kráľ; že župní župani nebudú súdiť nad majetkom zemanov (*servientium*), len z ohľadu mincí a desiatkov; že župani žúpneho súdu nebudú iných súdiť, leda ľud patričnej župy; že lípežníkov a zbojníkov budú síce súdiť kráľovskí biloši ²⁾, lež u prítomnosti župana; že ľud, srieknuvší sa spolu, nesmie vyhlásiť dakoho za zbojníka; že zemania (*servientes*), jestli by chceť kráľ viest vojsko za hranice, niesu povinní ísť s ním, ta do vojny, leda len za peniaze jeho; a po vrátení sa vojska že nemá ich pohnať pred súd; jestli by však nepriateľ vtrhol do krajiny, že všeci zbrane sa chopiť musia; tí ktorí majú čaty (*Comitatus*), keď kráľ ide s vojskom za hranice, na útraty jeho že povini sú ísť s ním; že nádvorý župan všetkých v krajine bez rozdielu súdiť bude; avšak pre zemanov (*nobilium*), ktoré sa vsťahujú na stratenie hlavy alebo shabanie majetku, že bez privolenia kráľovského završiť nemôžu. ani nemajú ustanoviť

1) Servientes == jobagiones == jopagiones == župagiones castri.

2) Bilochi == tortores, z koreňa: *bijem*, v minulom čase: *bil*.

si námestných súdcov, výmuc jedného vo svojej súdnici (*curia*); že kráľovský súdny župan (*curialis comes*), keď je vo svojej súdnici, môže súdiť kohokoľvek, jako i kdekoľvek zakončiť pru, v kráľovskej súdnici započatú; lež meškajúc na svojom majetku, že nemôže vyslať *pristalca* ¹⁾, a pohnať stránky pred súd; že, keby dáky župan (*jobagio*), majúci hodnosť, na vojne umrel, hodnosť po ňom obdrží jeho syn alebo brat; keby ale zeman (*serviens*) podobnou smrťou sišiel, že jeho hodnosť, bude-li sa tak líbiť kráľovi, prejde na syna; — keď cudzozemci, ľudia nie nepriateľskí, prídu do krajiny, bez poradenia sa s krajinou, na hodnosti povyšovaní nebudú; — vdovy po zomrelých, následkom súdcovského výroku odpravených, v súboji alebo ináč zahynuvších, vena svojho zbavené nebudú; — župani zprevádzajúci stolicu súdnu alebo kamkoľvek cestujúci nesmú utláčať alebo olupovať chudobných; — keby ktorý župan nedržal sa čestne dľa povahy svojej veliteľskej hodnosti (*comitatus*), alebo by hubil ľud svojho hradu, po dokázaní toho, bude pred celou krajinou zo svojej hodnosti shodený a k odškodneniu prinútený; — koniari, psiari, a sokoliari ²⁾ nesmú zolaziť (*descendere*) na majetkoch zemanov; — županstvá a jakékoľvek hodnosti nad majetkom a osadami nebudú udelúvané na vždy; — kdo kroz opravdivú službu obdržal majetok, nebude potom jeho zbavený; — zemaniam, s kráľ. dovolením, môžu slobodne preísť od staršieho kráľa k mladšiemu bez toho žeby smel byť ich majetok shabaný; — ktorý spravodlivým súdcovským výrokom menšieho kráľa je odsúdený, alebo ktorého pra, kroz neho započatá, není ukončená: väčší kráľ

- 1) *Pristaldum* — assistentem. Z koreňa: *pristajim*, v minulom čase: *pristal*; jako zo znám, znal pochodí znalec.
- 2) *Agazones*, ktorí pásli kone; *caniferi*, ktorí so psami chodili na houbu; *falconarii*, ktorí prosriedkom sokolov lapali divé vtáčtvo.

nepríme; jako i na opak; — s poddanými hradu má sa nakladať dl'a slobody, kroz sv. Štefana nariadenej; podobne i s osadlými (*hospitibus*) jakéhokol'vek národu má sa zachodiť dl'a slobody, prvotne ím udelenej; — desiatky sa nemajú vymieniať sriebrom, lež úrodou zemskou, vinom alebo zbožím, a jestliby biskupi tomuto sa protivili, nebudú v tom podporovaní; — biskupi nad majetkom zemanov (*servientium*) vládnuci nedajú desiatky pre koniareň kráľovskú; ani ích ľud není povinný prenášať desiatky na kráľovské majiery; — kráľovské ušípané nebudú pasené po lesoch a lúkach zemanov (*servientium*), proti ích vôli; — nové peniaze celoročne majú byť v obehu, od velikej noci do veľkej noci, a denáre také musia byť, jaké boly za kráľa Beloslava; — župani komorských mincí, solovarov a daňoberien majú byť len krajinskí zemania (*nobiles*), nesmú byť nimi ale mahomedáni ¹⁾ a židia; — sol nemá složená byť v srede krajiny, výmuc Sabolè a Seged, lež na hraniciach; — pozemky nemajú sa dávať osobám von z krajiny; jestli ktoré takto predané sú alebo darované, kroz ľudí v krajine vykúpené byť majú; — kuniny ²⁾ majú sa oddávať dl'a obyčaje od kráľa Kolomana nariadenej; — kto je dl'a poriadku súdobného odsúdený, nesmie byť kroz dákeho velikáša bránený; — župani uspokojit' sa majú svojou patričnosťou; ostatné kráľovi nalezajúce veci, jako čbery ³⁾, dane, voly a dve čiastky hradových dôchodkov má dostať kráľ; konečne, výmuc týchto štyroch županov: nadvorého župana, bana, súdcov kráľovskej a kráľennej súdnej stolice, nik nemá zastávať dve

1) Sr. Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska, str. 106—108. — Sokol r. 1868. str. 373.

2) Marturinae = mardurinae (pelles) = nem. Marder-Leder.

3) Cibriones. Dl'a Helmolda slov. slovo, nachodiace sa u všetkých Slovanov a tuná znamenajúce mierku = sypané, nekde = consýpaciá.

hodnosti ¹⁾; — že jestliby kráľ, alebo kto z jeho nástupcov nezadržal toto ustanovic, aby biskupi, župani a zemani (*nobiles*) všetci a jednotliví, prítomní i budúci mali právo, bez poškvrvny dákej nevernosti, opret' sa proti kráľovi a jeho nástupcom, a jemu protirečiť ²⁾.

Tieto slobody, ktoré sú základom všetkej pozdejšej uhorskej ústavy utíšili krajinu, ba i Beloslava, ktorý účinkovaním biskupov i smeril sa s manželkou ³⁾; avšak naplnily najmä pápeža obavou, žeby, pri dvojrazovom sídetí sa v roku snemovnej hromady, kráľovský majestát neutrpel dáku ujmu: preto listom od 15. Dec. naložil biskupom, aby všemožným vlivom svojím zamedzovali každé nadužitie ústavného práva ⁴⁾. Obava pápežova nebola bez základu. Nespokojenci odopierali desiatky, An-¹²²³drejom zaručené ⁵⁾ duchovenstvu ⁶⁾; ba i sám Andrej nedržal sa ani „zlatej bully“ ani slobôd duchovenstvu zaručených, a na dvore jeho vždy sa ešte nachodili, čo neprestávali rozdúvať iskrú nedôvery a upodozrievania proti Beloslavovi, priateľovi refôrm, na toľko, že Andrej prinútil Beloslava, aby prepustil Mariu, manželku svoju od seba. Pápež o tomto poučený ⁷⁾, i napomenul Andreja ⁸⁾ a Uhrov k plateniu desiatkov duchovenstvu i vyrovnat' dal záležitosť manželstva Beloslavoveho ⁹⁾. — Beloslav uposlechnul a, bar proti vôli otcovskej, vzal Mariu k sebe; čím sa pápežovi a biskupom sice zavd'a-

-
- 1) Podal som „*zlatú bullu*“ obsírue, preto že ona je, na zachovávanie ktorej uhorski králi pri korunovacej slavnosti prisahajú.
 - 2) Tieto poslednie sady v korunovacej prisahе kladú sa od r. 1687. pod výtvorku.
 - 3) Fejér I. c. 384.
 - 4) Fejér, I. c. 391.
 - 5) Fejér, I. c. 379.
 - 6) Fejér, I. c. 407.
 - 7) Fejér, I. c. 413.
 - 8) Fejér, I. c. 409.
 - 9) Fejér, I. c. 413. str. 431—434.

čil, nie ale otcovi a radcom jeho, na toľko, že Beloslav
 1224 len pomocou verných svojích, najmä prešporského župa-
 na ¹⁾, nebezpečí vyhnúť a s manželkou svojou do Ra-
 kúska uprehnúť mohol. Následkom toho Honor písal
 Andrejovi, aby sa nepomstil na osobe a majetku župana
 prešporského a tých, ktorí uľahčili cestu Beloslavovi do
 Rakúska, — aby Beloslava a jeho dom opatril potreb-
 nými dôchodkami; — napomenul uhorských biskupov,
 českého kráľa a korutanského vojvodu, aby svojou radou
 a svojim vlivom vyprosiedkovali smerenie medzi otcom
 a synom. Andrej od týchto utíšený, vypravil poslov k
 Honorovi so žalobou na syna: Honor teda písal Andre-
 jovi, aby nezatvoril otcovské srdce pred synom, — Be-
 loslavovi, aby pamatal na úctú oproti otcovi, — zprevo-
 dičom jeho ale, aby prestali rozsievat' semeno nesvornosti
 medzi oboma, — Leopoldovi, aby naklonil Beloslava k
 smereniu sa s otcom a k vyhýbaniu tým, ktorí osnujú
 rozopre medzi oboma ²⁾. Konečne prosredníctvom pápe-
 ža, biskupov a súsedných kniežat utvoreno je smerenie,
 a Beloslav do Chorvatska a Dalmatska za správca uve-
 dený bol ³⁾.

Andrej obrátil teraz oči na Sedmohradsko, kde ne-
 meckí rytieri vyvíňovali povážlivú moc. Najprv si vý-
 1225 sadami získal Nemcov tamejších, potom ale, súžil vládu
 rytierov v brašovskom území. Ponevác' rytieri stáli pod
 ochranou pápeža, tento ohradzoval sa proti opanovaniu
 veľkej časti Brašovska ⁴⁾, ba nelen napomenul Andreja,
 aby, nechajúc pravých vlastníkov v úžitku právne obdr-
 žaného majetku, radšie staral sa o zachovanie „zlatej

1) Fejér, l. c. III. I. 430.

2) Fejér, l. c. 430—430. 445. in nota. — Venzel: Monum. H. 199.

3) Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Kukuljevič. Zagrabiae, 1861.
 p. 49. — Verzel, VI. 205. — Fejér, III. II. 74. 80.

4) Districtus Coronensis, terra Barcia, terra Boza, Burzenland. — Fejér,
 Cod. Dipl. III. II. 41—47.

bully“ a odvolal, iné na ujmu krajiny učinené marnotratné darovania ¹⁾).

Medzitým čo sa táto rozopra medzi Andrejom a pápežom rozpriadať začala, Halič pritiahla na seba oko jeho. — Navzdor pápežskej záповedi stal sa náš Andrej Andrejovič nádejným zaťom Mstislava haličského ²⁾, a obdržal Peremyšl ³⁾. — Nezadlha rozviklaly sa dobré pomery Andrejoviča k Mstislavovi, tak že uveriac falošným osočovateľom zaišiel do Uhorska, hľadať pomoc u otea, ¹²²⁶ proti domnelému nepriateľovi.

Andrej medzitým, svadu so sedmohradskými rytiermi neustále vedúc, neustupnosťou svojou robil trpkosti pápežovi ⁴⁾, a územie rytierom odňaté sveril ochrane Beloslava ⁵⁾, potom keď Kolomanovi bol naložil správu Horvatska a Dalmatska ⁶⁾. — Takto sriadiv správu krajiny tiahol Andrej so súmeným synom svojim za Karpaty. Obsadil Peremyšl, Svenigorod, Terebovl a Tichoml, ¹²²⁷ i vyslal vojsko svoje k podrobeniu Haliče. Uhri síce utrpeli porážku, avšak na radu haličského bojára Sudi-slava vyprosredkovaný bol mier medzi oboma, a to tak prijatne, že Mstislav podržal si len Ponisie (Podol'sko), a s dcérou svojou dal i haličský trón Andrejovičovi ⁷⁾.

Sotva sa vrátil domu, dorazili pápežové listy do Uhorska, opakujúce hlásania podujatej križiackej vojny ⁸⁾, a zamedzenie každého nepriateľského pokusu proti nemeckej države za čas tejže války ⁹⁾; jakého sa Andrej práve dopustil, podporujúc v Rakúsku Henrika odbojně-

1) Pray, Ann. RR. H. L. III. 229. — Fejér, l. c. 47. — 50. III. II. 88.

2) Sr. str.

3) Karamzin, Gesch. des russ. Reiches. III. 154.

4) Fejér, l. c. 53. 58. 74—80.

5) Venzel. Mon. Hun. Hist. VI. 297. — Fejér, l. c. 252.

6) Jura regni Croatiae etc. l. c. 52. — Fejér, l. c. 103.

7) Karamzin, l. c. 210. 321.

8) Venzel. Monumenta H. H. VI. 191. 204. 224—227.

9) Ib. 227.

ho syna. proti otcovi ¹⁾), jakožto brata Fridrika, ktorý si práve vzal švagrovú Beloslavovú ²⁾). — Skutočne dialy sa i pripravy v Uhorsku, ku križiackej vojne, ktoré však zostaly bez výsledku ³⁾), lebo iné pole účinkovania sa otvorilo.

Kumáni od Tatarov porazení, s manželkami a deťmi utekali pred nimi do južného Ruska ⁴⁾), hľadajúc útočisko. Hroziace i na potom nebezpečenstvo zo strany Tatarov upozornilo ich, že veru len u Európanov môžu naist' proti týmže podporu. Okolnosť túto použili Dominikáni, tak že ich knieža Boriš poslal syna svojho s niekoľko Dominikánmi k Robertovi, práve vymenovanému ostrihomskému arcibiskupovi, aby dal potrebné sriadenie cirkve Kumánom. Robert, vyžiadav si od pápeža oslobodenie od križiackeho sľubu ⁵⁾), vybral sa ta i s Beloslavom, kráľom menším ⁶⁾). Výsledok cesty týchto bol nelen sriadenie biskupstva v Kumanii ⁷⁾), no i uzavrenie smlúvy vo prospech Andreja v Haliči.

Andrejovič po smrti Mstislava chystal sa obsadiť Podolie, jakožto haličské podkniežatstvo. Medzitým Daniel Romanovič, pritiahol si kniežatstvo Lucké a Pincké. Vladimir Rurikovič, obávajúc sa, že smelý Daniel dychti po veľkniežatstve, chopil sa zbrane k napomoženiu synov kniežata Pinského, ktorí padli do rúk Daniela. S Vladimirom vstúpili do smlúvy kniežatá z Černigova, Sjeverska, Pinska a Turova; potom Andrejovič a Kotjan, chán polovecký. Súsmuvenci títo oborili sa na Kamenec, hlavné sídlo Podolia; ale Daniel povolal Poliakov a Pa-

1) Sporschil. Geschichte Oesterreichs. I. 208.

2) Pray. Ann. RR. H. L. IV. 230.

3) Engel, Gesch. d. ung. Reichs. I. 317.

4) Karamzin, l. c. 195.

5) Fejér, III. II. 109.

6) Fejér, l. c. 151.

7) Fejér, l. c. 151.

koslava, vojevodu Sandomirského na pomoc, a Kotjana sviedol na svoju stranu, tak že oní sú smlúvenci porazení a k žiadaniu pokoja prinútení boli ¹⁾. K tomuto zármutku rodiny Andrejovej prišiel i ten, že zemaniam, rozhorčení nad odnímaním neprávnych statkov, kroz Beloslava a Kolomana po krajine prevádzaným ²⁾, učinivše plán rozdelenia krajiny medzi seba, naosnovali spiknutie medzi sebou a Fridrikom, vojevodom rakúskym, že zavraždia kráľovskú rodinu a ponúknu korunu, Fridrikovi ³⁾. Avšak posol zradcov bol lapený a pred kráľa privedený. ¹²²⁹ Z listu, ktorý u tohože posla našli, vyšly na svetlo veci ktoré kuli, jako i mená zradcov vlasti ⁴⁾. Z toho povstaly nepriateľské pomery medzi Uhorskou a Rakúskou; následkom ktorých Fridrich Sofiu, manželku svoju, švagrovú to Beloslavovú, odohnal preč od seba, a to pod záminkou neplodnosti a pokrevnosti svojej s ňou po matke ⁵⁾. Zradcovia sice boly trestaní ⁶⁾, ale k pomste nad Fridrikom nebolo stihu; ponevác krajina nachodila sa doma v strašnej rozervanosti, jako to viduo z listu Gregora IX. na Roberta, ostrihomského arcibiskupa. — „Z príčiny utlačovania chudobných kresťanov a panovania mahomedánov (*Saracenorum*) a židov nad veriacimi mnohí kresťania, obťažaní neunesiteľnými ťarchami dráctva, vidiac, že mahomedáni požívajú predpráva lepšieho položenia a väčšej slobody, samochtiač prechádzajú k nim; — nelen náhodou mahomedani držia so ženskými kresťanskými a naopak, lež trestuhodne berú si ich za

1) Karamzin, I. č. 212.

2) Fejér, I. c. 91. 145. 194. 196. 205. 352. etc.

3) Roger sice vo svojej žiaľopiesni spomina cisára Fridricha; avšak chybné, lebo Fridrich rakúsky nepriateľil sa s cisárom Fridrichom, a tak ani nestal v takých pomeroch k nemu, jaké sa požadujú od podobného prostredníka.

4) Rogerii miserabile carmen, c. IX. — Fejér, I. c. 194.

5) Sporschil, I. c. 230. — Pray, Ann. RR. H. L. IV, 230.

6) Fejér, I. c. 194. — Palacký: Deje Nár. Čes. II. č. 2. str. 151. 152.

manželky. Okrem toho mahomedáni kupujú si kresťanských rabov, a na nich, jakoby na svojich, plniac svoju vôľu a chlip, núta ich k odpadlíctvu a nedovoľujú im krstiť diety svoje. Chudobní kresťania nekdy na toľko ťarchami a dráčstvom sužovaní bývajú, že prinútení sú predávať synov a dcéry svoje mahomedánom: a tak rabi stávajú sa slobodnými, kresťania ale jakoby mahomedánami. Okrem toho daktorí z nich, bár opravdu sú mahomedánmi, klamne vydávajú sa za kresťanov a pod pokrýskou náličnicou pobožnosti mnoho kresťanov oklamávajú, mnohých sprostých úskočne svádzajú, priťahujú ich bezbožne k bludu nevery; a keď jakoby kresťania s kresťankami do manželstva vstupujú, týchto, keď ich už pojali za manželky, núta k odpadlíctvu; — kupujúc (Kumanov) za rabov, núta ich, jestli sú pokrstení, vrátiť sa (do nevery), — jestli ale niesu pokrstení, nedovoľujú im prísť ku pozuaniu viery; obyčajne židia a mahomedáni predstavovaní bývajú verejným úradom, ktorí potom i zapričínajú veľké škody cirkvám i veľmi nepriaznivi sú kresťanom. I sloboda cirkve v krajine tak je — vraj — podvrátená a vyvrátená, že dávky a dane ¹⁾, kroz svetské osoby, nakladajú sa nelen duchoven-skému ľudu, no i chrámom samým a osobám duchovným, a nútené bývajú k ospravedlnovaniu sa pred svetskou súdnou stolicou; i majetky a dôchodky, ktoré z milosti kráľov cez dlhé predošlé časy v pokoji požívali, týmže chrámom, protiprávne, odnímajú, a kroz nesmierne darovania, ktoré znovu — vraj — kráľovská Jasnosť činí daktorým zemanom, nemálo obťažujú sa; — bár i známo, že manželské pre náležia k duchovnému súdu, preca takovéto pre na svetského súdca sa odkazujú, a 1231 kroz svetského súdca manželstvá sa rozlučujú; ²⁾.“ Preto

1) Collectae et talliae.

2) Fejér, III. II. 241—243. — Venzel, I. c. 285.

ndelil biskupom moc, upotrebiť cirkevné tresty proti zlečinným duchovným alebo svetským osobám ¹⁾; — ba ostrihomskému biskupovi i proti samým kráľovským radcom ²⁾; Andrejovi ale prisne naložil, aby sa postaral o čím skoršie zavedenie poriadku v krajine. Následkom toho Andrej ešte toho roku svolal synov svojich a krajinských veľmožov do snemu ³⁾; kde „*zlatá bulla*“ r. 1222. potvrdená a dl'a okolností i zmenená bola. Sľúbeno: že vo sviatok sv. Štefana kráľ alebo, keby on nemohol, jeho nádvorý župan dostaví sa do Stol. Belohradu, aby tam vypočuté byly žaloby ľudu utlačeného; — ta majú sa dostaviť i biskupi, aby podobne vypočúvali žaloby ľudu alebo spolupracovali na oprave prerušenej slobody; — že keby nádvorý župan zle viedol správu krajiny, žiadať sa môže, aby kráľ ustanovil prospešnejšieho na miesto jeho; — že neslobodno dakoho uväzniť alebo majetku zbaviť, dokial by riadne nebol odsúdený; — že tí ktorí behom 17 rokov bez riadneho súdu majetku sú zbavený, nazpak do majetku navrátení býť majú; — že v žiadnej prípadnosti nebudú vybierané dávky a komorské dôchodky na ľudoch jakejkoľvek národnosti a jakéhokol'vek stavu, výmúe tých, ktorí dl'a patričného výmeru (*censu*) krajinskej pokladnici podlžní sú; že kráľovskí koniari, sokoliari, psiari a vozjari (*curriferi*) neuhospodia sa v domoch a a majieroch zemanov (*servientium*) proti ich vôli; kdekol'vek ale sa prihodí kráľovi alebo jeho dvoranom uhospodiť sa, stane sa im prislušná náhrada; — ponač k roz uhospodenia kráľa, kráľeny, kráľevičov, biskupov, baronov a šľachticov nesnesiteľné škody a žaloby po celej krajine sa dialy, naloženo, aby nič nebolo vzato do kuchyne kráľa a dvoranov, leda čo sa

1) Venzel, l. c. 285

2) Fejér, l. c. 240. 312.

3) Fejér, l. c. 313.

prislušnou cenou vyplatilo; podobne aby potrava, vino a iné potrebné veci neboly brané, leda po vyplatenej cene; — keby sa turodzenému nestala pravda, a traja sedliaci by prisahali za neho: na ích prísahu cudzozemec jakýkoľvek zadost'učiniť musí; zemepán ale či arcibiskup, či biskup alebo šľachtic (*nobilis*) dá osobne len ustné svedoctvo; — biskup tých šľachticov, ktorí by dl'a zákona neučinili zadost', vylúči z cirkve, a budú za vyhlícených i považovaní; — nádvorý župan (*palatinus*) všetkých občanov súdiť má, výmuc ľud cirkve, duchovenstvo, manželské pravoty, statky kostolné a všetky záležitosti, ktoré jakokol'vek pred duchovenský súd náležia; — ponevác mnohí ukrivdovaní bývajú kruz skrivodlivých pristalcov, ích svedoctvá a pohnania pred súd nemajú platnosti, jestli niesu potvrdené od okresného biskupa alebo kapituly, — v menších záležitost'ach ale od súsedného kláštora; — že do krajiny prišli cudzozemskí šľachtici, jestli sa tuna osadiť nezamýšľajú, na hodnosti nebudú povýšení; — že manželky kmínov a lúpežníkov a ích dietky pre zločiný rodičov nemajú byť predané; — že ľud zemanov a cirkví na hotovenie zásekov a priekop, na prácu v zahradách a pri jakýchkoľvek kráľovských budovách nútení nebudú; — že kráľ dl'a dávnej obyčaje odobierat' bude len dvatsiatky, nie ale desiatky; — že nad mincou, solou a verejnými úradmi židia a mahomedáni ustanovení nebudú; — každá kuniná koža (*marturinae*) vymeniť sa môže štyrmi grošami 1); — čokolvek za ne sa dostane, jedna časť zemskému pánovi, dve časti zemepánovi náležia; — že keď kto riadne odsúdený bude, na vôli kráľa bude, či si jeho majetok zadržať, či iným darovať, bez toho žeby ích majery maly byť vypálené 2).

1) Pondera = Grossus. Kovachich. Vestigia Comit. Budae, 1790. p. 119.

2) Fejér, l. c. 253. 256—261. 313. — Kovachich, l. c. 98—122.

Že zákony tieto hned prisne do života nevstúpily, príčinou byly iste smutné udalosti v Haliči. — Daniel Romanovič opanoval Halič, a zajatého Andrejoviča s bojarom Sudislavom vypudil do Uhorska ¹⁾ Z návratu Andrejovičového nastala roztržka medzi synami Andrejovými bezpochyby o údelné kniežatstvo pre Andrejoviča, na toľko, že Andrejovič s mečom uderil na Kolomana v Slavonsku ²⁾.

Ponevác teda Andrej a jeho žiarliví synovia nenaliekali na uvedenie poriadku v krajine, Robert, ostrihomský arcibiskup, postavil krajinu pod interdikť (zapo-1232 vedenie sv. konaní); Dyonisa, palatina, a Samuela, predtým komorského župana, jakožto pokroviteľov mahomedánov a utláčateľov kresťanov, vyobcovoval z cirkve menovite, a s vylúčením z cirkve zahrozil všetkým, ktorí by dáke obcovanie mali s mahomedánmi ³⁾.

Andrej najprv rozhnevaný odňal Robertovi Pohran ⁴⁾; potom ale keď prosredníctvom legáta pápežského Robert odvolal záповeď ⁵⁾, vrátil mu ho ⁶⁾. Avšak nezadlho, keď tenže arcibiskup vyriekol vyobcovanie z cirkve i nad samým kráľom ⁷⁾, písal plačlivý list pápežovi, prosiac, aby ho i krajinu od cirkevnej záповedi oslobodil ⁸⁾. Vyrovnanie veci tejto sverené bolo opäť Jakubovi, Praenestinskému biskupovi a legatovi pápež-

1) Karamzin, l. c. 222.

2) *Quum Dragan, Draguech (Dragovič) . . . jobagiones castris nostri de Roicha (Rovište?) nobis fidelem fructum, cum effusione sanguinum, eo tempore, quum frater noster dux Andreas, a quibusdam vesano ductus consilio, in regnum nostrum, videlicet Sclavoniae, violenter irruisset, exhibuissent.* Fejér, l. c. 286.

3) Fejér, l. c. 295—298. 311—314.

4) Fejér, l. c. 310.

5) Fejér, l. c. 302.

6) Fejér, l. c. 310.

7) *In me et regni mei colonos, et universaliter per totam Hungariam sententiam intulit interdicti.* Fejér, l. c. 300.

8) Fejér, l. c. 499—301.

skému. Pred týmto teda zaslúbil Andrej zavedenie poriadkov v krajine dl'a slobôd, cirkvi a krajine svojou kráľovskou bullou zaručených; dodajúc i to, že kráľovskú listinu nad týmto svojim sľubom vydá, jaknáhle sa vráti z Ruska, kam ho najnovšie udalosti povolávaly ¹⁾. Podobnú prísahu složil i jeho syn Beloslav pred Bartholomeom, biskupom vesprímskym, a Cognoscentom, kanonikom ostrihomským, jako i Koloman, vojevoda celej Slavonie, a župani a biskupi uhorskí, ba i sám Kalo-Ján, kráľ bulharský ²⁾.

Andrej teda podujal vojnu za Karpaty, aby svojho doma nespokojného syna, Andreja, nazpak posadil na haličský trón. Medzitým Daniel zastavil mu cestu, a tak septembrové dážde zhubily mnoho uhorského mužstva v karpatských úžinách. Beloslav neshrozil sa však toho, lež prekonav Tatry octnúť sa pred múrami Haliče. V tom ale, keď činil útoky, dostal zpravu, že Poliaci a Polovci idú na pomoc Danielovi: cíval teda; ale od nich stíhaný, čo nestratil na bojišti, to utratil v Dnestru, ktorý hojnými dážďami prekročil brehy svoje, a na úteku ³⁾.

Andrej, jaknáhle sa vrátil z nešťastného haličského pochodu, vyplnil sľub svoj a vydal kráľovskú listinu nad prísahou, ktorou sa nedávno zaviazal legátovi pápežskému ⁴⁾. Následkom čoho konečne i cirkevná záповeď odvolaná bola ⁵⁾. Avšak, kto nedbanlivý bol v plnení slova svojho, to bol Andrej, tak že legát pápežský všemožne na tom bol, aby aspoň Beloslav účinkoval na otca, žeby už ráz dostal slovu svojmu ⁶⁾. Čo keď nepro-

1) Fejér, I. c. 319—326. —

2) Venzel, I. c. 346. 350—352. 373.

3) Karamzin, I. c. 222. — Fnjér, III. II. 23.

4) Fejér, III. II. 326—330.

5) Interdiakt ešte trval v septembri, v ktorom oná kráľovská listina vydaná bola. Fejér, I. c. 339.

6) Fejér, I. c. 348—350.

spelo, Gregor opäť zaslal prísny list na Andreja, ba legátovi svojmu naložil, aby, — jestli nepolepší sa stav v Uhorsku — použil cirkevných trestov proti zlým radcom v krajine, výmuc kráľa a synov jeho ¹⁾).

Medzitým, čo sa toto dialo, vypukla válka proti Fridrichovi, vojvodovi rakúskemu, pre zapudenie Zofie nenávidenému ²⁾). Keď totižto vojevoda vytiahol proti českému kráľovi: Beloslav vtrhol do Štajerska ³⁾, Andrej ale do Rakúska. — Na hraniciach Štajerska tak ubili nepriateľa, že ledva 50 mužov ochránilo si život. Podobne i v Rakúsku tiahol Andrej až k Höfleinu; avšak k bitke neprišlo, pretože i Otto, bavorský vojevoda, uderil na Rakúsko, a tak Fridrich prinútený bol uzavrieť mier s Andrejom. Stalo sa to v Novom meste ⁴⁾).

Sotva vyrovnali porúchané pomery k Rakúsku, už sa objavovalo víťaznému uhorskému vojsku nová nádej na Halič. — Alexander Bjelsky naosnoval spiknutie bojárov proti Danielovi, potom ale z bázne, že je vec zradená, utiekol do Uhorska. I popudil tuna Andreja k vojne. Uderil teda na Vladimírsko; kde veliteľ prestrašený poddal sa, ba i z mužstva Danielového mnoho preišlo do uhorského leženia, a tak uľahčené bolo Uhrom dosiahnutie tej víťazoslávy, s ktorou vtiahli do Haliče. — Dlhو však nepožíval Andrejovič slávy v Haliči, lebo už v krátkom čase po tom vyhasla mu svieca života, a Daniel opäť vtiahol do svojho haličského dedictva ⁵⁾. 1234

Zármutok Andreja rozveselil sa v rakúskom Stadlove, na slávnej a skvostnej svatbe, kde 30. apr. rakúsky vojevoda vydával sestru svoju Konštanciu za mišenského

1) Fejér, I. c. 366—372.

2) Sr. str. 155.

3) Fejér, III. II. 23.

4) Sparschil: Gesch. Oest. III. 235. — Palacký: Deje Nár. Česk. I. II. 152.

5) Karamzin, I. c. 224. — Spányik. Hist. prag. R. H. Budae, 1834. p. 181.

Henrika ¹⁾; pri ktorej príležitosti asi dostal i on ešte chuti k opusteniu svojho stavu vdoveckého a zasnúbený bol s Estanskou Boženou ²⁾. Svatba, ku ktorej i rakúsky Fridrik a mnohí iní vysokí cudzozemci povolani boli, odbývala sa v Stol. Belohrade ³⁾. Nebolo to po chuti Andrejovičom, najmä obávajúcim sa, žeby ešte i šedivý Andrej mohol byť požehnaný dedičom ⁴⁾.

Andrej, týmito slavnosťami a nákladkami s nimi spojenými obťažovaný, ani nerobil poriadky v krajine, ku ktorým sa zaviazal, ani nečinil zadosť právnym požiadavkám cirkve: naložil teda Gregor bosnenskému biskupovi, aby opäť vyhlásil vyobcovanie z cirkve nad kráľom a jeho radcami. Ale Robert, osobným zadostučinením uspokojený ⁵⁾, neprivilil k tomu, ba dal radu Andrejovi, aby vypravil poslov k pápežovi, ktorí by s ním vyjednávali ⁶⁾. Pápež ale, pokárav Roberta, zaslúbil Andrejovi vyjednávanie s ním len potom, až zadostučiní slúbenému predtým vyrovnaniu, a menovite rytierom v Brašovsku ⁷⁾.

Andrej, aby tomu všetkému koniec urobil, písal pápežovi, že rozdeliv dôchodky svoje medzi synov a vnuka, bude v stave len behom 10 rokov zadostučiniť cirkvám ⁸⁾. Okrem toho, aby sa oslobodil od vykúpenia z križiackej povinnosti, zaviazal sa novým sľubom k podujatiu križiackej války ⁹⁾, a oddal žezlo synovi svojmu Beloslavovi.

1) Palacký, l. c. 154. — Sporschil, l. c. 137.

2) Pray, Ann. RR. II. IV.

3) Fejér, l. c. 376.

4) Engel, l. c. 333.

5) Fejér, l. c. 378.

6) Fejér, l. c. 392.

7) Fejér, l. c. 388—396. — Sr. Venzel, l. c. 320. 333.

8) Fejér, l. c. 453.

9) Venzel, l. c. 340.

Beloslav IV. korunovaný bol 14. okt. v Stol. Belohrade ¹⁾. Pri tejto slavnosti Koloman, jeho brat, niesol kráľovský meč, znak to uhorského vojvodu, — Daniel Romanovič ale, ktorý práve do Uhorska prišiel hľadať pomoc k nazpakvydobitiu si haličského, práve ztrateného, kniežatstva, viedol koňa, na znak podriadenia (vassallstva), ktorému sa podrobil ²⁾. Po dokonanej slavnosti odišiel Daniel potešený nádejou (!) ta, odkiaľ prišiel; lebo Beloslav inam musel obrátiť starosti svoje.

Pápež následkom hore spomenutých sľubov, oslo-1235 bodil i Roberta a Andreja od cirkevného trestu, i od vykúpenia sa z križiackej povinnosti ³⁾. Ale Andrej už viac neobliekol križiacky plášť, lebo padol do dlhej choroby, následkom ktorej už 22. umrel a pochovaný bol vo Veľkom Varadine, zanechajúc manželku svoju v požeňnanom stave ⁴⁾.

Sotva že pohrobil otca svojho, už sa mu naskytovalo válečné dejisko na východe. Vataces, cisár Nikajský, a Asjen, kráľ bulharský, vstúpili vo spolok ozbraný a, zmocnivše sa Tkracie i rozdelivše ju medzi seba, hrozili latinskému cisárstvu na východe záhubou: pápež teda napomínal Beloslava, aby viedol proti ním križiakov; ale Beloslav nechal vyzývanie pápežové bez výsledku, lebo nechcel vyvolať proti sebe juhovýchodných staroverských spojencov ⁵⁾, a ponevác narobil si doma dost práce s usporadovaním krajiny a s novotami, ktoré v nej uvádzal. — Ešte s väčšou energiou dal skúmať daro-

1) Listina Beloslavová r. 1235. spomína „druhý rok kráľovania“; nespomína ale „blahej pamati“ Andreja: teda Beloslav ešte r. 1234. a to za života Andreja korunovaný bol za „staršieho kráľa.“ Sr. Fejér, III. II. 27. —

2) Karamzin. I. c. 225. — Chron. Bud. ap. Podhradský, p. 197—199.

3) Fejér, I. c. 450—455.

4) Cnf. Chron. Bud. ap. Podhradský p. 197—199. cum notis.

5) Slovník Naučný. I. 971. — Fejér, III. II. 3035. — Venzel, VII. 26.

vania, od kráľovských predchodcov činené ¹⁾); mnohých prepustil z kráľovských hodností alebo vyhnal z krajiny, aby jej neboli nebezpeční; zaprevodil písomné zadanie prosieb a vážnejších záležitostí; udelovanie statkov sebe zadržal; výmuc kniežatá a biskupov, nedovolil ostatným sedieť u svojej prítomnosti, ba tých, ktorí proti týmto novotám reptali, dal medzi kráľovskou hostinou lapiť, uväzniť a odpraviť ²⁾). Následkom toho mnoho utieklo z krajiny k Fridrichovi, rakúskemu vojvodovi. Títo potom s nespokojencami v krajine naosnovali spiknutie proti Beloslavovi, a ponúkli korunu Fridrichovi. Tento, hnevajúci sa na Beloslava, že pomáhal českému kráľovi proti nemu ³⁾ a rátajúc na nespokojencov v Uhorsku: uderil s 30 tisícami do Mošoňska. Beloslav a Koloman 1236 ale oborili sa neho s 200 tisícami, tak že Fridrich, slyšiac, že i český kráľ ide na pomoc Uhrom, dal sa najprv na útek, potom ale do vyjednávania s Beloslavom ⁴⁾. K prijatiu draho zaplateného priateľstva pohlo Beloslava bezpochyby i to, že cisár Fridrich, nepriaznivec rakúskeho vojvodu, požadoval kroz vyslancov svojich 47 — ročnú drzavniu dávku od Beloslava ⁵⁾, považujúc snad Uhorsko za časť nemeckej drzavy, snad preto, že uhorský kráľ vo spoločnosti vasallov nemeckej drzavy už tak často bojoval v zájmoch nemeckej drzavy. Beloslav odoprel neprávnou požiadavku cisára, póneváč to, čo pred

6) Fejér, III. II. 33—36. 65 etc. — Rogerii mis. Carmen, c. 5. — Engel. I. c. 340.

2) Rogerii miser Carmen, c. 4 6.

3) Rex Boemorum regem Ungariae . . . in auxilium advocans terram ducis (Austriae) ingressus est, cum eodem committens (pugnam) in mense Julio. In quo conflictu strages maxima pugnatorum atque in Danubio submersorum facta est. Chron. Erfordiense ad. a. 1545. — Palacký, I. c. 154. n, 159.

4) Pray, Ann. RR. H. IV. 345. — Chron. Austr. ad a. 1236. — Sporschil, I. c. 240. — Palacký. I. c.

5) Pray, Ann. RR. H. I. c. 246.

47 rokami kráľ uhorský udelil cisárovi, nebolo vasallskou povinnosťou, lež dobrovolnou podporou k uľahčeniu križiackeho, prez Uhorsko tiahnuvšieho vojska ¹⁾).

Jaknáhle usporiadal veci diplomatické, obrátil prísnosť svoju proti tým, ktorí sa dopustili velezrady proti nemu ²⁾), a na ďalšie sriadenie krajiny, tak že ho darmo chcel z tohoto vytrhnúť cisár Fridrich tým, že mu, opäť jako ďakemu vasallovi svojmu, oznámil i shodenie rakúskeho Fridricha z kniežatského tronu, vyzývajúc ho k boju proti nemu ³⁾). Podobne i pápež darmo ¹²³⁷ napominal Beloslava opäť k vojne proti Asjenovi a Vatacovi, hrozivším latinskému cisárstvu v Carilhrade ⁴⁾). Ponevác ale pápež v opakovanom liste nelen vyzýval ho ku pomoci latinskému cisárstvu, lež i k privedeniu Bul-¹²³⁸harska pod uhorskú korunu ⁵⁾): vyhováral sa, že to nemôže učiniť na Asjenovi, s ktorým ho i priateľské i príbuzné svazky spájajú. „Od našej blahej pamati sestry — tak píše — má syna a dediča, a naším rozkazom je vo všetkom tak poslušný, jako keby poddaným bol a nie priateľom; pre napadnutie jeho dopustili by sme sa urazenia všetkých našich priateľov a príbuzných, ktorých máme tam v krajoch Romanie. — Vatac totižto dal vnučku našu za manželku synovi svojmu, a je bratom našej najdrahšej manželky, kráľeny uhorskej, s takou uprimnosťou nám oddaný, že je hotový dať seba a čo má dl'a nášeho dobrezdania, a ktorý v osobe (napadnutého) Asjena považovať sa bude za napadnutého.“ — Napriek tomu však slubuje, že — nenaskytneli sa dáka

1) Engel, l. c. 267. — Sr. str. 126.

2) Mica Barbatus. Nicolaus filius Borch et Nicolaus magister proditores, de laesae maiestatis crimine condemnati. Fejér, III. II. 41. Dipl, a. 1236. — Cnf. pag. 65. 68. 70.

3) Sporschil, l. c. 244.

4) Fejér, l. c. 45. 88. — Venzel, l. c. 61. 62. 65. 66.

2) Fejér, l. c. 101. — Venzel, l. c. 78.—81. 82. 83.

prekážka -- pohne sa obsadiť Bulharsko, jestli pápež podrží si právomoc nad ním vo veciach svetských, vo veciach ale časných pripadne ona sebe; žiada tiež od pápeža, aby mu potom ponechano bolo právo legátske v Bulharsku, žeby mohol vymerat' hranice biskupii a far, a ustanoviť tam biskupov a duchovné osoby ¹⁾. Za krátky čas už mal Beloslav odpoveď, v ktorej len to z ohľadu legátskeho práva zmenil, že si môže vyvoliť ktoréhokoľvek zo svojich biskupov uhorských, ktorý by dľa úmyslu jeho legátsky úrad zastupoval ²⁾. Avšak tieto povzbudzovania zostaly bez výsledku, lebo Beloslavovi nutno bolo obrátiť pozor svoj na Kumanov (Polovcov), ktorí prvýkrát priniesli od Kieva do Uhorska tie postrašné slová: *Tatari idú!* — to opravdiví hrobári našich otcov ³⁾.

1) Fejér, l. c. 111.

2) Fejér, l. c. 115—122. — Venzel, l. c. 86—89.

3) Pobrežia Amura, Erguna a Keruluna byly tým zloosudným hniezdom, z nehož v prvej polovici trinásteho stoločia vyvíchoril sa obrovský roj divochov záhubou zahrozivších plemenám slovanským. — Na pobreží Keruluna sídlil v prostredku dvanásteho storočia bezdetný náčelník kmenov Niron a Kujat, menom Jesonkaj Behadéra, ktorý — ač velechánovi východnej Mogolie poddaný — ostrovtipom a smelosťou sebe viacej moholských kmenov podmanil. Roku 1162 tiabnul proti kmenu Šuh, na Amure obydlenému, a víťazne vráťac sa roku 1163 domov, uvítala ho jeho žena, Ulinilka, s novorodeniatkom u prsov, Temudžin zvaným. Uradovaný otec ustanovil mu o pár rokov chýrečného mudrca, Karakhara, za vychovavateľa, sám ale snažne cvičil ho v umení vojovania a válčenia, za mladý ho priučajúc, nie len prisnosti, ale i tyranským ukrutnosťam. Roku 1176 zomrel Isonkaj, a osirelého Temudžina ujal sa Vungh, khán Karaitov, ktorý mu i svoju dcéru, Togrul-u, dal za ženu. U tohto khána vyznačil sa Temudžin, už v mládeneckom veku, mnohými skutkami smelosti a neobyčajnej udatnosti. Tuná sriadil Temudžin z vyberaných statných šuhajov zvláštny oddiel vojska, ktorému meno Tatar t. j. hlavní, prední, dané bolo. S touto čatou vybral sa mladý Temudžin pokoriť odpadnuvšie po otcovej smrti od neho kmeny, čo sa mu i úplne podarilo. Týmto výsledkom výpravy svojej rozdrážený, obrátil zbraň i proti dobrodincovi svojmu, Vungh-ovi, a poraziac ho r. 1205 u Tanguta, jeho zo 40000 mužov záleživšie voje rozprášil, tak že na divom úteku i sám Vungh biedne zahynul. — Roku 1203 porazil Tayan-a, khána nayman-ských Moholov, a podmanil si veľmesto Kara-Korum. Roku 1204 povolal Temudžin ku sebe sjezd všetkých moholských kmenov, obydlených na

Dorazilo k Belovi vyslanstvo kumanského kňaza Kuten-a, prosiac, že ponevác Kumani, ktorí od dlhých rokov už válčia s Tatarmi, v poslednom čase od týchto porazení a z prastarých sídlovník svojich vytisnutí boli, aby mu dovolil s ľuďom jeho osadiť sa v Uhorsku; za čo Kuten zaviazal sa: krajinu proti útokom nepriateľským brániť a s veškerým ľuďom svojím vicro-vyznanie latinsko-kresťanské prijať. Belovi bolo toto nabídnutie veľmi vítané, zčiasťky ponevác myslel, že válečníu moc krajiny zosilí, zčiasťky ale i tomu úfal sa, že nespokojných uhorských velikášov, ak by zas buntošiť počali, takto naj-

stepach púšte Goby, pri ktorej príležitosti mu istý khodža (mudrec) veštil, že ako „miláčkovi božiemu“ a „vyvolencovi prorokovmu,“ náleží mu meno syna nebies, (po tatarsky Džengis), ktoré príjmúc povolaný je trestať a kárať svet za mnohé a veľké hriechy jeho. Ľud uveril veštbe šaman-a (veštea), a zo všetkých strán hrnul sa pod zástavy Džengis-khána. — Roku 1209 vrazil divoch tento s nesčíslným vojskom do Chíny; r. 1215 dobyl, plienil a vypálil mesto Pecking; r. 1218 vyrojil sa so 700000, mäsiarením a plnom zdívalých „tatarov“, do Turkestanu a porazil zultána terajšej Khivy. Nasledujúceho roku zúrac napredoval, plienil a vypálil mestá Bokharu, Samarkand a Khovaresnu, v nichžto pod vražobnými rukami „tatarov“ vyše 200000 ľudí zahynulo. V Bochare i drahocenná knižnica shorela. Roku 1223 už nájazdy robil i na Rus, jezťto viacej plemien dňa 31-ho mája pri Kalke porazil; r. 1225. obrátil sa zas ku Tangutskému kráľovi (Sihia), s jehožto vojami srazil sa na zamrznutom jazeri Konokör, kde vraj vyše 500000 Tangutčanov zahynulo. Zomrel dňa 25-ho augusta 1227. Život tohto jedného človeka najmenej 5—6 millionov ľudí životy stál, bo vražba, plen a pustošenie byly mu najsladším požitkom na svete. Svojím asi štvrstoletým vladárením a vojovaním odchoval Džengis-khán tie horďy duševne i telesne otvrdľých divochov, ktoré o dakoľko rokov neskôr celej Evrópe záhubou zahrozily. Zanechal Džengis-khán štyroch synov: Čuč, Manku, Čagata a Oketa, tohto poslednieho džá-khánom (veľe-kráľom) vymenujúc. Čagata a Oketa zostali doma. Čuč a Manku, aby ľud zbojstvu, už ako každodeniemu ehlebu priviklý, a po vražbe a plenu bažiaci, zauprázdnovali: tiahli do Evrópy. Čuč na ceste zomrel, ponechajúc vojvodstvo svojmu synovi Batu, ktorý vraj otcovi svojmu na smrtnej posteli zaprisáhnul, že všetko kynožif a ničif bude, čo meno Tatara nenosi. S týmto hrozným umyslom tiahnul napred; r. 1237 rozboril Rázaň, 1238 vyplienil a podpálil Moskvu, potom vraždiac tiahnul v Susdal a Lodomériu, r. 1239 v Pereslav Černogov, Kiev a r. 1240 v južnie Rusko.

ľahšie pokorí, a napokon lichotilo to i jeho marnomyseľnosti, keď vládár, ktorí ešte len nedávno za mocnejšieho držaný bol, nežli on, u neho uchádzal sa o priateľskú pomoc a milosť. Bohate obdarovanému vyslanstvu teda — bez vypočutia snemu — daná odvrata: aby prišli, že vďačne prijatí budú. Tak dorazilo o nezaveľa 400000 kumanských rodín do Uhorska; Asjen ale prijal 10,000 Kumánov do Bulharska ²⁾; ktoré na hraniciach krajiny s prenesmierným skvosom a nádherou slavnostne uvítané, a do vykázaných jim sídlovísk zavedené boly. O krátky čas ale jim už tieto nestačily; bo kadnáhle zpásli, jích velikými stádami, nivy vykázaných jim chotárov, tisli sa ďalej, pasúce stáda svoje na cudzom majetku, kde nie len že si samopašné nadužívania dovoľovali, ale i driečné panny a ženy, nižších i vyšších stavov, násilne odvádzali. Ponúkali oni síce na vzájom svoje ženské obyvateľom Uhorska, ale tieto vraj tak „neforemné“ stvorenia boly, že sa jedenkaždý štítil takú nešvaru za manželku pojať. — Už o pár týždňov po príchode Kumánov žaloba žalobu stíhala u kráľovského dvoru, pri čom to bolo vraj to najsmutnejšie — ako Roger píše —, že keď žaloval Kumán, v okamyhu prislúžená mu kráľom spravodlivosť, keď ale Uhor žaloval, preťahovalo sa s úsudkom, a bol-li netrpelivý: palice dostal; tak učinil sa kráľ Belo nenávideným u národov uhorských. Toto pokračovanie kráľovo Kumánov v jích samopaši len upevňovať mohlo; keď ale stávali sa zo dňa na deň smelšími a drzejšími, uhorskí velikáši aspoň to previedli, že v tejto záležitosti k samostatnu, ležiacemu v Kamenci u Tisy, svolaný bol snem, na ktorom uzavrelo sa, aby Kumáni, na viacej skupenín rozdelení, a vo viacej rozličných župách umiestení boli, a výstupky jích aby stolica súdila. S týmto poriadkom ani jedua ani druhá strana

1) Fessler, II. 488.

spokojná nebola. Naší predkovia nie, pretože jim v početných župách k vôli novým hostom statky, k sídliviskam prichádzajúcich potrebné, odnímané byť musely, a Kumanom nie, pretože jich, rozdelením na menšie skupeniny, solidárna sila smelcov zlomila sa, a keď dovolili si nejaký výstupok, stolicou ostro káraní boli. Kráľ Belo nevelmi si všimol nespokojnosť Uhrov, nespokojnosť Kumanov ale tak vynasnažoval sa uchlácholiť, že — ako Roger píše — do kráľovskej rady viacej Kumanov nežli Uhrov povolával, o týchto neozrel sa, s tamtými každodenne obcoval, tak že keď prišiel ku dvoru Kuman, ten voľno smel vniesť ku kráľovi, keď prišiel Uhor, len z ďaleka obskoloval a i týdeň čakať musel, kým výsluch dostal, pravidelne ale pred kráľa ani nebol predpustený, jestli nezaujal sa ho doktorý Kumanský dvoränin. Takéto, nehovorím vyznačenie, ale sprostácke mazlenie jedného nepočetného národa, a odsacovanie a odstrkovanie početných, už ak nie viac, tak dozaista lásky a priazne otcovsko-kráľovskej aspoň v tej miere hodných národov, ako jej Kumanský hoden bol, nemohlo upevňovať lásku a vernosť a synovskú dôveru v srdciach opovrhovaných, drzým votrelcom v korisť daných národov, a tak škára medzi kráľom a jeho národami, zo dňa na deň veličila sa. Boli síce ako všade a voždy, i vtedy početní podliaci menovite medzi bezprostrednými susedami Kumanov, ktorí aby mali pokoj, aby podržali svoje statky, alebo udržali sa v úradoch: Kumanom všemožne lichotiť počali, ba si i jich dcéry pojímali a jím svoje dávali za ženy, kumanskú reč si osvojili, a kumansky najradšej vraveli, kumansky sa nosili, a si i dlhé vlasy a brady riasť nechali, ba s drzosťou jich tak ďaleko šli, že sa už i sami za Kumanov vydávať počali. Kumancili sa odrodilci; miesto aby tamtí prijímali naše mravy, tito osvojovali si divé nemravy kumanské. Ozaist divná ale i smutná

to vec, že národy tak ľahko zabúdajú na hodnosť svoju, a divná a smutná to vec, že sa tento process v Uhorsku takmer každých sto rokov niekedy i častejšie, opakuje. Za Štefana kráľa, úprkom nemčil a latinčil sa celý svet; za kumanského Bela IV. na silu všetko chcelo byť Kumanom.

Kráľ Belo, ktorý ešte lanského roku písal pápežovi, že má hojné bohatstva ¹⁾, peniaze nebars šanoval; na všelijaké, k vôli Kumanom a k týmto lipnucím odrodilcom vystrájané hody a slavnosti márnily sa krajinské dôchodky, tak že požiadal pápeža, aby mu tieto, tak ako sa to v Portugalsku stalo, dovolil židom popredať. Gregor IX. mu síce radil, aby tieže dôchodky radšie kresťanom predal, jestli by to vraj ale nemožné bolo, dovoľuje sa mu to isté, čo sa portugalskému kráľovi dovolilo. Stranivá tohto totižto písal bol pápež portugalským biskupom: „Zo zvláštnej priazni a lásky ku kráľovi portugalskému, vám rozkazujeme, že by ste sa všemožne usilovali kráľa k tomu mať, aby pri obsadzovaní verejných úradov nedával prednosť židom pred kresťanmi, a keby svoje dôchodky židom predal, nech ustanoví kresťana, na ktorého niet podozrenia, žeby rád kňazstvo a cirkev obťažoval, a skrz ktorého židia a saraceni odkúpené dôchodky, bez ukracovania a oškodovania kresťanov, dostávajú majú“ ²⁾. — Dňa 18-ho novembra r. 1239 narodil sa Belovi syn Štefan ³⁾, i pri tejto príležitosti na hodovanie nesmierné summy premárnily sa, ba pri slavnosti krstu, vzdor tomu, že krajinská pokladnica hrozne už bedárila, i moc peňazí medzi ľuď rozhádzano

1) Fejér, Cod. Dipl. IV, I. 114.

2) Registrum — anni. 13. epíst, 182.

3) Z matky Marie Lascaris. Tento Štefan potom panoval 1270—1272.

4) De cicius pueri nativitate factum est festum congratulationis mirabile in festo beati Lucae, et rex in maxima quantitate pecunias expendit et absque numero denarios seminavit et sparsit. Alb. Shier. Reginae Hungariae p. 219.

bolo ¹⁾). Takto asi hospodárilo sa i, keď ten samý rok svoju najstaršiu 14 ročnú dcéru Kunigundu ¹⁾), za krakovského vojvodu Beloslava vydával, bo táto len do vena dostala 160000 zlatých (40000 mark.); čo vtedy nesmierná summa bola, bo i tie najväčšie panstvá vtedy od 1500 do 2000 zlatých viacej nastály.

Čo sa toto dialo, Gregor rozkázal hlásať križiacku válku v Uhorsku, na pomoc latinskému východnému cisárstvu; Belovi ale naložil, aby vypravil vyslancov svojich do Rimu na snem; kde okrem iných vecí o roztržkách cisára Fridrika s pápežom jednať sa malo ²⁾); ale uhorské kňazstvo, čujúc chýr o blížení se Tatarov, zpečovalo sa krajinu opustiť, lebo iné péče a starosti byly prikvačily jak kráľa tak i kňazstvo uhorské. Batu-chán totižto keď Kumanov porazil, obrátil sa na Rus, a kade išiel vráždil, plienil, pálil a pustošil. Michal Vševladič, kijevský, a Dániel Romanovič, haličský vojvoda, utiekli sa do Uhorska ³⁾), a chýrami a rozprávkami svojimi o tatarskom pustošení dvor Belov nesmierne zostrašili; bo, videli sme, aký smutný a rozpadnutý bol stav krajiny, na akú oporu rátať mohol trón v nebezpečí, a dalijov a víťazov vtedy veru nebolo na výber. Splytský arcijahaň Tomáš nasledovne opisuje vtedajších ritierov: Uhri v dlhom pokoji a mieri odvikli od zbrane, jediné potešenie mali iba v telesných požitkoch, v chabosti a zbabelosti vädli, bo požehnaná a všetkým oplývajúca uhorská zem poskytovala jim príležitosť v takýchto veciach potešenie nachodiť; lebo na čože iné staral sa kruh mladíkov, ako na mastenie a hladenie vlasov, čistenie svojej kože, a

-
- 1) O tejto Kunigunde, legenda udáva, že keď sa narodila, zvolala: Zdravas Maria, kráľovno nebies! — S mužom svojim (Boleslaus pudicus) úplných 40 rokov v pannenstve žila, keď ovdovela vstúpila do kláštora, kde r. 1292 zomrela, a neskôr medzi Svätice pripočítaná bola.
- 2) Venzel, VII. 104—107.
- 3) Karamzin, IV. 5—15.

zamieňanie mužského obleku s ciframi žien? Celý deň trávili pri skvostných hodoch a zženštilých žartoch, nočný sen ledvy končil sa s treťou hodinou dňa; tak celý život svoj prebaviať so ženami v tónistých hájoch a na príjemných lúčiniach: o hurte války už ani myslieť neznali, každý svoj deň nie prísny, ale zábavnými predmetmi vyplňujúc.“ Takto doslovne píše Tomáš, a trebas snáď dačo, z knžského stanoviska svojho, i preháňa, toľko predsa iste stojí, že pokolenie vtedajšie — ako to pred podobnými katastrofami obyčajne býva — zženštilé, zcintlavené a zmaznavené bolo. Nie div teda, že nie len kráľ, ale i veškeré jeho dvoraninstvo, keď už vlastnými očami videli pred Tatarmi utekajúcich a tuná útulku hľadajúcich vojvodov severo-slovanských, ako hovorí sa: hlavy potratili, a nevedeli čo si počať. Smutný to ozaist obraz: národy krajiny hryzú sa medzi sebou, ničia drahocenné sily, a od severu tiahne hromotarchavý čierny mrak, ktorý celej krajine zkazou a záhoubou hrozí, a niet človeka, čoby dač prospesného poradil, bo každému o to ide, aby svoje osobné záujmy nezadal, a ne jeden sám v sebe teší sa pokoreniu „pýšného,“ iba Kumanom priaznivého, kráľa. Tak stalo sa, že vojenné sily neboly sosútredeňé, ba ani len náležite v čaty postavené, že priesmyky Tatier nie zatarasené, že hrady a zámky nie opevňované a dostatočnou potravou zásobené, že krajine mocní cudzozemskí spojenci získaní neboli, vôbec, že nič nekonalo sa, čoby — ak už nie nastávajúco nesčastie celkovite odvrátiť — aspoň značne zmierniť bolo mohlo.

V deň troch kráľov r. 1241. doletel chýr, že Tatar, vyplieňac Kijev, shromaždili svojich veštcov a najkrásnejšie tri kone obetujúc bohom svojim tázali sa jích: či majú ísť ešte napred, a prekročiť Tatry a Dunaj. Veštcí jim vraj odpovedali ¹⁾: „Smele rušajte, bo nevera

1) Raynaldus ad annum 1240. Nro. 14.

a svár tiahnú pred vami, kliesňa vám cestu, tak že všade zvíťaziť musíte.“ Hnuli sa teda napred, a síce vodca Peto (i Péro-m zvaný) vyslaný bol na severozápad s hlavným jedným táborom, aby predovšetkým Lužicu, Kujaviu a Sliezko spustošil, a tieto krajiny od Uhorska odrezal; sám Batu ale rovno hnul sa s hordami svojími na východ — juh k uhorskej bráne, k pohoriu totižto, ktoré severnie Uhorsko od Haliče delí ¹⁾).

Čo robil medzi tým kráľ Belo ?

Zabával sa; žil prítomnosti, na budúcnosť nepomyslel. Až keď už každodenne horšie a smutnejšie chýry dochádzaly, na mnohé dotušovanie dajedných obozretnejších veľikášov hnul sa ²⁾); daktore prístupnejšie priesmyky dal stromami zatarasiť, nádvočníka vystrojil, pravda, s nevel'kým počtom vojska, aby tieto priesmyky hájil a bránil, a vydal rozkaz, aby veškerá šlechta a hradske vojská ozbrojili sa, a prichystaní boli k boju, keď doň povolání budú. Avšak zemänstvo — miesto aby poslúchalo kráľovský rozkaz — rozumovať počalo; jedni vraveli, že chýry o Tataroch sú len daromné vymysleniny, druhí že to len kňazia vyhúťali, aby na synodu ist' nemuseli, iní zas ako sväté tvrdili, že je to len klam Rusov, a že Kumani sú len jích predchodcovia, ktorí jím tú cestu kliesňa, aby krajinu, poznavše ju a naučiac sa reč uhorského ľudu ³⁾), tým ľahšie zničit' mohli, čo — rozu-

1) Porta Montana = brána u-horskú. Roger. c. 14. — Porta Russiae. Ib. c. 20.

2) „Vix tandem rex his pulsatus commovit se . . .“

3) „Lingnam facerent sibi notam“ vraví Roger; ale ktorú reč? — Nemožno mi tuhá nezpomenúť nasledujúcu poznámku dvoch maďarských vedomcov (Szabó Károly a Szilágyi Sándor), títo vravia: „holott a kún és magyar közt a legrégibb időtől fogva külömbség nem létezett, külön kún nyelv soha nem volt, s a kúnok beszéde, mint máig is utódaiké, a székelek és palóczoké, csak szójárásilag külömbözött a magyarokétól.“ Ak ozaist títo páni pravdu majú, či snád už v 11-om století nevyhynuli Madari? a či svet Kumanov nedrží mylne za Maďarov ?

mie sa — starú nenávisť proti Kumanom ešte lepšie roznieťilo.

1241 Dňa 2-ho februára prišiel kráľ do Budína, a tunajšie shromožil okolo seba kráľovskú radu, a dajedných veľikášov, ktorým nakladal, aby s čatami svojimi na pohotovosti boli. Títo ale zase len o výhodách a milosťách, ktoré Kumani výlučne požívajú v krajne, a ktorým niet čo veriť, hovoriť počali, tak že kráľ konečne dal sa nahovoriť, že Kutena, jeho ženu, synov, dcéry a dakoľko dvoraninov pod ostrý dohľad postavil. Práve keď táto Belovi veľmi nemilá hádka trvala, doletel chýrnik nádvorníkov s posolstvom, že jestli nepošle sa mu rychlá pomoc, nebude v stave obrane jeho sverený priesmyk ďalej udržať; kráľ pravda žiadneho vojska nemal na porudzí ¹⁾, ale čo by i bol mal, už by pozde bolo bývalo, lebo už o štyri dni na to doletel sam nádvorník Ladislav, s tým hrozným chýrom, že zo 40000 záležajúci predvoj Tatarov, tarasy ním bráneného priesmyku pri Verečke, ktoré Uhri úplné štyri týždne snášali, za pár hodín zničili — ohňom. Na to o tri dni neskôr, vraj keď vytuchnul oheň, dňa 12-ho marca, vtrhnul oddiel Tatarov do krajny, a čatu nádvorníkovú úplne porazil, tak že sám nádvorník, so šiesti čatníci, ledvy s holým životom ušiel.

Teraz už videl Belo, čo to za nebezpečie hrozí trónu i krajine, a zdesil sa. „Páni moji — zvolal — dosiaľ neveril som, teraz už verím, že je zle. Nuže hore sa tedy, do práce! Ja zabúdam minulosť, zabudnite ju i vy, odpúšťam uraziteľom mojim, odpustite i vy. Hej, svrchovaný čas je, zriecť sa konečne malicherných hádok, svrchovaný čas je, v bratskej shode a svornosti oprieť sa proti zavislému nám nad hlavami nesčastiu, bo jestli to neučiníme: všetci zahyneme. Shrňte sa teda okolo

1) „Rex adhuc incredulus secum armatos milites non habebat.“

mňa všetci, bez rozdiel'u, podajte si všetci vospolok ruku smierenia, a jako vám ja v tomto vážnom okamihu slavnostne sľubujem, že nikdy viac žiadne rozdiely medzi národnosťami robiť nebudem, ale vždy všetkých jednako láskou k môjmu otcovskému srdcu priviňovať budem, tak i vy, drahí moji, sľúbte si teraz bratskú lásku a vernosť až do smrti! A teraz ty Kalman, rýchle zhromažďuj voje. Rozošlite poslov s krvavým mečom po celej krajine, aby všetko, čo zbraň nosiť vládze, ponáhlalo sa sem k Budínu do tábora ¹⁾. Ty Štefan Vanča — obrátil sa k vacovskému biskupovi — odober sa s prépoštom orodským a črnádkým k jej milosti, pani kráľovnej, a odprevod' ju s celým jej dvorom k avstrickej hranici, bo šromot zbrane nie je pre ženy ²⁾, ponáhlaj sa, čo kone postačia, k vojvodovi Fridrichovi, a rozpovedz mu, aké nebezpečie hrozí nám i jemu. Spojenými silami by sme viac vykonali, nežli rozpriadaním starých nesvárov. Ja mu podávam bratskú ruku, a vyzývam ho k spoločnej obrane našich trónov. Požiadaj ho mojím menom, aby čo najviac vojov sobral, a čo najskôr pripojil sa i on našemu tábora. Odtiaľ rýchle vyber sa k svätému Otcovi do Rímu, a zvestuj mu, aké chmáry zavisly nad svätou cirkvou na Dunaji. Povedz jeho svätosti, že nemôžno nám ani vyslancov ani biskupov poslať do snemu rímskeho ³⁾; — že nemôžno v Uhorsku hlásať križiacke ťaženie proti cisárovi, Fridrikovi ⁴⁾, — žeby sa smeril s cisárom; — že — jestlí krajiny tieto utrímať chce vo viere v Krista Syna Božieho, jestlí nechce, aby to asiatské hordy v pár týždňoch zničily, čo svätá stolica a moji slavní dedovia blízo tristo rokov budovali — aby v

1) Rogerii m. car. c. 29.

2) Rogerii m. car. c. 16.

3) Fejér, Cod. Dipl. IV. I. 209—212.

4) Venzel, VII. 130.

celej Evrópe najmilostivejšie nariadiť ráčil križiacke ťaženie proti ľúty m, cirkvi Kristovej záhubou hroziacim pohanom, a týmto cieľom aby v boj tiahnúcim statným vojínom, svojho svätého požehnanie udelil ¹⁾. Ja pevne verím, že on to učiní, a Evrópa iste nahliadne, že jestli spojenými silami nezastaví tento valný prúd divochov: všetky národy, jeden za druhým, padnú v jarmo tatarske ²⁾. Iste i sám cisár Fridrich ujme sa tejto veci a prispeje nám pomocou ³⁾. Nezúfajme teda; nie je ešte všetko ztratené, — Kristus svojich iste neopustí. On a viera v neho buď teraz hoslom naším.“

Doletel chýr, že Tataři pod veľiteľstvom Peta už u priesmyku, ktorý zo Sliezka do Uhorska vedie ⁴⁾ preišli; a skutočne naraz cesta dolu Považím vedúca neobyčajne ľudnateľa ⁵⁾, vidno bolo celé tlupy s movitým majetkom svojim utekajúcich pred Tatarimi sedliakov, mešťanov i pánov, — do hôr, a medzi divým zverom hľadať útoľok, ktorý u človeka k obrazu Božiemu stvoreného nenašiel, alebo dať sa tryzniť a katovať skrz divého nepriateľa; vídať bolo krvavú oblohu, červeňajúcu sa požiarimi dedín a miest, ktoré napredujúci Tataři, povraždiac do hôr ujst' nevládavších starcov a chorlavcov, radom podpaľovali.

Pokym teda tak zdĺhavo chystali sa Uhri k obrane vlasti, Tataři zo štýr strán vtrhli do krajiny; Batu-

1) Fejér, Cod. Dipl. IV. I. 220. 214. 228. — Venzel, VII. 126. 134—141.

2) Fejér, l. c. 216—219. Venzel, l. c. 132. 130.

3) Fejér, l. c. 226.

4) Peta . . . ad Portam Hungariae festinavit. Roger. c. 20. —

5) Declinantes in Moraviam, et illam bonam terram vastantes, alii exercitui venientis per Hungariam, occurrerunt. Fejér, l. c. 213. — Majorem et nobiliorem (!) Hungariae partem ultra Danubium fluvium (horné Uhorsko!) et incolas eius ferro et flamma feraliter vastantes . . . — Tertia percurret Hungariam, Austriae finibus vicinanda. Fejér, l. c. 222. — Primus versus Nor(d) vagiam (severné Považie!), secundus Boemiam, tertius in Hungariam (inferiorem). Epla Otton. Baveri. Palacký: D. N. Č. 163. n. 132. — Vidí sa mi, že i list missionára Ascellina r. 1242. rozumie Slovákov pod menom „*Montanorum*.“ Fejér, l. c. 430.

chán ruskou bránou, Kadan cez Sedmihradsko, Bochetor cez rieku Seret, Péro Považím vrazil do nesčastnej uhorskej vlasti. Kadan, keď v Sedmohradsku Rudanu ¹⁾ dobyl, Ariskalda župana so 600 mešťanmi vzal pod zástavy, ktorí ho do Uhorska viesť museli. — Batuchán, poraziv nadvorníkové voje, zameril k Pešti, aby sa tam s Kadanom a Bochetorom (Bogadorom) spojil, a plieňac župu berehskú, užhorodskú, zemplínskú a boršodskú rýchle napredoval, tak že 15-ho marca, ako Roger píše, už len na pol dňa diaľky od Pešti táborom ležal, a tlupy jeho vraždiae a rabujúc výjazdy robily po okolitých viďiekoch. V tomto čase počal sa už i uhorský tábor veľatiť, bo dorazili doň s čatami svojími: Koloman, vojvoda, Matej, ostrihomský, Uhrín koločský arcibiskup a jiní, ktorí teraz už videli nebezpečenstvo krajiny. Medzitým toto bolo veľmi málo k odrazeniu tak početného a ľúteho nepriateľa, tak že sám kráľ Belo, čujúc o hroznej presile Tatarov a mieňac šetriť bojoschopné sily svojich národov, nedovoľoval čatám púšťať sa s nepriateľom do nerovného boja. Toto vo mnohých velikú nespokojnosť zbudilo; menovite arcibiskup Uhrín, brat Petrov, ostro kárat' počal nerozhodnosť kráľovú; pyšný na svoje v križiackych vojnách dobyté vavríny, verejne ho zbabelým nazýval, umieňac si pri prvej príležitosti na vlastniu ruku podniknúť dač oproti Tatarom. K tomuto zavdala sa mu príležitosť v dosť krátkom čase. V nedeľu totižto, dňa 17-ho marca, ukázala sa neďaleko Pešti tlupa Tatarov. Arcibiskup Uhrín, rýchle vychytil sa so svojimi čatníkami, ktorým sa podujímavý Furkó s pár sto chlapmi pripojil, proti nim. Sotva však stretli sa s tlupou Tatarov, táto dala sa do úteku krížom cez močiare a trasoviská, a Uhri jich vesele pokrikujúc prenasledovali. No kára za neposlušnosť nevystala, bo sotvy dostali sa

1) Rudanam . . argentifodinam. Roger. c. 20. Zo slovenského koreňa *ruda*.
Dejiny I. Díel. 12

ťažko obronení a ozbrojení Uhri do marastí, ktoré jich kone prebrodit' nevládali: zvrtili sa Tatarí, oborili sa z viacej strán na nich, a tak jich porazili, že asi päť sto chlapov len sám Uhrín, a s ním asi štyria život svoj biedne ratovali, bo lepšie kone majúť, nežli ostatní čatníci, posčastilo sa jim vybrednúť z osudnej marasti. Uhrín navráťac sa do tábora, nie žeby bol za odpustenie prosil kráľa, pre neposlušnosť svoju, lež ešte trpké výčitky robil kráľovi, že mu k pomoci príspeť nerozkázal. — V tú istú nedel'u, dvoma týždňami pred veľkou nocou, jeden oddiel Batu-ho tábora dobyl Vacov, vyraboval a vyplienil mesto i chrámy biskupské, a panské kaštiele, vo ktorých početný ľud z okolia útočiska hľadal, vypálil, tak že tuná viacej tisíc ľudí, za jednu hodinu, hroznou smrťou vyhynulo.

V pondel'ok, 18-ho marca, konečne dorazil i o pomoc požiadaný rakúsky knäz Fridrik do kráľovho tábora, no nepriviedol sebou len asi tri sto chlapov, sprevádzajúcich ho cieľom bezpečnosti jeho vlastnej osoby, akoby sa na dáke hody bol vybral. A chcejúc sa chvastať svojou udatnosťou, hneď na druhý deň oboril sa so sprievodom svojím na menší oddiel Tatarov, zblíživši sa takmer až k samému mestu. Tatarí — rozumie sa — ako obyčajne z počiatku utekali, a Fridrik pustil sa za nimi. I pošťastilo sa mu jedného z nich akosi dohoniť; Fridrik máchnul po ňom pikou, — táto zlomila sa síce, ale Tatar ranený ztratil rovnováhu, a padnul z koňa. Druhý Tatar priskočil mu síce na pomoc, ale tomuto Fridrik rozpoltil hlavu, a raneného zajmúc, zaraz zvrtnul kone a vrátil sa nazpät' do tábora, čím si u krátkozrakých ľahkomysel'níkov nesmiernej chvály nadobudnul a záujmom dobrej veci len škodil, bo keď ho väčšina tábora ako zvláštneho víťaza obdivovala, zaroveň i na rozšafného kráľa hromžila, že nemá odhodlanosti ani osobnej

smelosti k ráznemu vystúpeniu proti nepriateľom. Túto takmer všeobecnú nespokojnosť veličilo ešte voždy trvácio držanie Kumanov za Tatarov. „*Nech bojuje teda sám kráľ — hovorili — prečo nám do vlasti našej priviedol Kumanov!*“ „*Nech zahŕo Kumani bojujú, keď jim naše statky rozdaroval.*“ Iskra do stohu slámy hodená chytila sa, a naraz ozýval sa v tábori krik: „*Dolu s Kutenom!*“ a „*Smrť Kutenovi! on príčinou našich bied!*“ — Kráľ Belo dočujúc sa o velikom, pred jeho očima zniklom zmatku, zaraz poslal do Kutenovho kaštieľu, odkážuc mu, aby bez meškania ustanovil sa pred kráľom; bo len tak, myslel, keď verejne obžalovaný a ospravedlnený bude Kuten, umožní sa utíšenie zbury. No Kuten, čujúc už revanie sbehnutej sa luzy, odkázal kráľovi, že vďačne dostaví sa pred ním, len aby preňho daktorého poslal, ktorý by v stave bol rozsrdený ľud utíšiť, a ho ku kráľovi bez úrazu doprovodiť. Kráľ náklonný bol i tejto žiadosti Kutenovej zadost' urobiť: no nemeckými a maďarskými čelnejšími páni podpaľovaný a drážnený ľud, dozvediac sa o odkaze Kutenovom, i túto prosbu jeho za urazenie kráľovskej dôstojnosti považoval, a spojac sa Fridrikovými zbrojnošami ¹⁾, uderil na Kutenov kaštieľ, vylámal na ňom brány a dvere, a mužne bráňaceho sa, no pod presilou kleslého Kutena s celou rodinou i jeho vernými hanobne povraždiac ²⁾, hlavy jích cez okna na ulicu vyhádzal.

Po tejto smutnej udalosti vrátil sa knäz Fridrik domov, a vtískaním skrz kraľa Belu povolaných hostí

1) Quare auxilio Friderici ducis expugnata est civitas, in qua Kuthen rex cumonorum sederat, qui etiam occisus fuit. Fest. Campilil. T. I. p. 1317. Pernold apud Hanthal.

2) Dajední tvrdia, že sa Kuten sám zavraždil. — Quorum rex nomine Gutan se ipsum interfecit, prius interfectis duabus reginis et aliis, qui secum in domo convenerant, prae timore ducis Austriae, qui domum illum impugnat, et tandem expugnabat. Chron. Austriae.

už predtým rozdrážený ľud maďarský, začujúc o smrti Kutenovej, ako na dáko posvätné heslo, oboril sa i po vidieku na Kumanov, plieňac vykázané jim kráľom polá a statky tak, že títo prinútení boli hromadiť sa, a cieľom zachránenia životov svojích, ku zbrani siahnuť. Tak znikla v Uhorsku, v najnebezpečnejších časoch, i občianska válka, ktorá najlepšie sily krajiny na vnivoč privádzala. Tlupy kumanské honily sa po žírnych poliach dolnozemských a hatily veľatenie sa kráľovského tábora; tak Vlčo (Bulču), biskup čanádsky, i Miklúš Borič, pónáhľajúci sa s čatami svojimi do kráľovského tábora, od Kumanov napadnutí a takmer do jedného povraždení boli, — bo Kumani za pomstou žižnili, a pri každom tnutí meča volali: „*toto za Kutena.*“ Potom väčšia jích časť prešla cez Dunaj; kade išla divo pustošila, a nazbíjajúc zlata a sriebra a velikých stád liehvy, odstehovala sa do Bulharska. Menšie tlupy kumanské ale skutočne pripojily sa k Tatarom, a s týmito celkom rovnako hospodarily v krajine. Tak veľkovaradský biskup Benedik s grófom Bočom, vedúc čaty do kráľovského tábora, už pri samej Pešti napadnutý bol od Tatarov a Kumanov, a porazený tak, že len asi s troma čatníkami s holým životom ušiel, a vrátil sa do sídloviska svojho, Veľkého Váradu.

Keď už takto zo dňa na deň blížilo sa nebezpečie povolal kráľ Belo všetkých velikášov krajiny ku sebe; aby poradil sa s nimi, čo tu počať a kam sa obrátiť.

Na druhý deň hnul sa celý uhorský tábor, napredujúc proti Tatarom. Batu-chán, dočujúc sa o tom, ustúpil z vidieku vókol Pešti a voždy cúval, no iba preto, aby získal času k valnému shromaždeniu svojích, po širrej vlasti roztratených, plieňacích hord tatarských. Belo, bojiac sa už i tam lsti, kde jej nebolo, veľmy obozretne napredoval, a Batu nechajúc v ľavo Jáger a Kövesd, ustúpil medzi Šajavu, Hornat a Tisu; pri Onode prebrodil

sa cez Šajavu, kde zastanúce, čaty svoje zo všetkých strán pilne priťahoval k hlavnému táboru. Pomaly došiel za ním i Belo, a vidiac, že Batu ďalej necúva, hádal, že tu je už rozhodná doba, vo ktorej rieši sa osud jeho trônu a vlasti. Zastať rozkázal teda i Belo svojmu táboru, ktorý rozložil sa medzi dedinami: Mohy, Onod, Kerestúr a Šajov-Segedín, a síce tak, že driek vojska dostal postavenie na pustatine Muhy, pravé kriedlo rozložené bolo až po obec Babu a Popovú (Papi), ľavé po Onodský zámok; v záhumí nachodila sa dedina Kerestúr, potok Heja, ta ďalej „čierne jazero“ a potom vrchy a hory; postavenie to teda lepšie hodiaco sa k bráneniu sa, nežli k činnému nápadu, bo v prípadnosti cúvania nebolo inej cesty, ako cez potok a močiare do hôr zutekať.

Šiancami tábor kráľov nebol obohnaný; miesto šiancov huste otočiť ho rozkázal kráľ veľkými potravnými a továrnymi vozami, tak že prístup ku táboru bol síce obťažný, no ešte obťaženejší vychod z neho. Šiatrov si, pohodnosť-milovní Uhri, v krátkosti nesmierne moc nastavili, no tak blízko jeden pri druhom, že keď človek z ďaleka pozrel na tie nesčislne krížom krážom kôlami k zemi popribíjané proväzy, myslel by bol, že to dáka sieť na lapanie divých koní ábo túrov.

Celý tatarský tábor rozložený bol za vodou (Šajavou) v ukrytých miestach, medzi lesami, kde ho nebolo vidno celkovite, ale len čiastočne. Uhri vidiac toto rozostavanie nepriateľského tábora, svoje leženie na tejto strane rozostavili; no na rozkaz kráľov nestavali šiatre, oddelene jeden od druhého, lež stavali jich na hrbach, stisnuto, otočiac tábor ako dáku stajeň pavezami a továrnymi vozami, akoby ku obrane, a tak husto a s pozapletanými proväzmi, že medzi nimi i chodenie veľmy obťažné bolo, ako by človek vo sieti chodil; toto Uhri držali za prosriedok obrany, no poslúžilo jím to len ku

zkaze. Keď Bathu, tatarský hlavný vodca, prehliadnul sebe, z jedného vršku, postavenie vojev uhorských, navráťac sa ku svojim reknul: „*Vojínovia moji! budte dobrej mysle, mnoho je síce plemien uhorských, ony predsa nevymknú sa rukám našim, lebo planých vodcov a vladárov majú. Videl som jich; sú zatarasení, ako stado lichvy, zatvorené do úzkej stajni.*“ — Nato v noci všetky svoje vojska usporiadav, rozkázal napadnúť most v blízkosti uhorského tábora. Jeden zo zajatých kresťanov, rodom Rus, uskočiac z tatárskeho tábora, prišiel a oznámil kráľovi, že Tataři ešte tej noci výpad urobia, aby na pozore boli a prekvapiť sa jím nedali. Následkom čoho Belo vlastnoručne rozdával zástavy medzi vodcov. Uhri smiali sa z toho, ba nápoky žičili, aby kráľ ztratil bitku ¹⁾. Nato Koloman vyviedol svoju čatu z tábora, a pripojil sa k nemu i arcibiskup Uhrín so svojou čatou, lebo tento bol veľmi smelý a voždy bojochtivý; i dorazili ku spomenutému mostu, cez ktorý ale už jedno oddeľenie nepriateľských vojev prešlo bolo; čo vidiac Uhri, zaraz vrhli sa naň, a zmužile bojujúc mnohých pobili, mnohých z mosta do vody pohádzali a zatopili, a potom opatriac most strážami, s velikým jasotom navrátili sa do tábora, a opojení radosťou nad týmto úspechom, ako by už vcele zvíťazili boli, a odložiac zbraň, celú noc bezstarostne spali. — Tataři 31. marca obláhli most siedmymi strojmi, z nichžto na Uhrov tak husto sypaly šípy a kamene, že títo preč zutekať prinútení boli; nato Tatarov jedna časť prešla cez most, druhá preborila sa cez riekku, tak že na svite octnul sa už celý tatarský tábor na rovine pred uhorským ležením. Stráže utekaly, a ač veľký krik v tábori zrobily, predsa ledvy v stave byly pozobúdzat' v hlbokom spánku pohrúžených Uhrov; napokon predsa pretreli si oči; no miesto toho, aby rezko

1) Roger, c. 28.

chytili sa boli zbrane, miesto aby si boli sadli rýchle na kone a vrhli sa boli na nepriateľa: pomaly sberali sa z brlohov, česali si vlasy, umývali sa, natáhovali rukavičky, a o boj — nevelný starali sa ¹⁾. Medzitým vojvoda Kalman, arcibiskup Uhrín a majster templárov, ktorí, ako na obozretných ľudí svedčno, v noci nespali, lež vo zbrany bdeli, na počutie toho kriku vyšli z tábora, a shromaždiac sa vo tlupu, uderili na nepriateľa a za čas statne bojovali s nim; pretože jich ale v pomere k Tatarom, ktorí rojili sa jako šašky, primálo bolo, a dajedni z nich už i padli v boji: navrátili sa nazpät do tábora. Tuná verejne vystúpil arcibiskup Uhrín, ktorý vždy neo-hrozene smelý bol, hlasite obviňujúc kráľa nedbalosťou a velikášov krajiny chabosťou, pretože vraj v tak veľkom nebezpečí nepečujú ani o vlastný život ani o život vlasti: následkom čoho, ktorí už pripravení boli k boju, s ním zase vyšli ta von, keď ostatní sklúčení strachom ako šialení, nevedeli kam sa obrátiť, čo počať a kde hľadať útočisko. Traja vodcovia vďaka von, na Tatarov znovu udreli, a obzvlášte arcibiskup Uhrín v najhustejších tatarských tlupách tak víťazne bojoval, že mu Tatarí ako jasnej strele s pokrikom vyhybali; podobne i Kalman a veľmajster templárov medzi nepriateľmi veľké krveprelievanie robili, tak že Tatarí i cúvať počali. Batu ale, vytasiv meč, zahrnel na nich: „*Neutekajte, nechcete-li byť synami smrti! lebo Čingischán predpovedal, že máme byť ubití, keď nezvítazíme* ¹⁾.“ No konečne, nemohúc zastaviť útok veľkého množstva, Kalman a arcibiskup, oba ťažko ranení, sotvy dostať sa mohli ku svojim; templárov veľmajster ale so všetkými svojimi vojínami i mnohými Uhrami v boji padnul. Asi o dvoch hodinách už veškeré tatarské vojsko, akoby do tancu pochytilo a

1) Cnf. Ep. Frid. Fejér, l. c. 221.

2) Erben Regesta p. 480.

obklopilo celý uhorský tábor; jedna časť Tatarov strielala kušami, druhá na šiatre a tovarné vozy oheň hádzala, tak že obklúčení zo všetkých strán Uhri, celí pomačení naskrze neboli v stave ani na všeobecnú ani na čiastočnú srážku pomyslet'; behali sem tam, ako ovce, bojacé sa košiar napadnutých vlkov, keď nepriateľ medzitým neprestával z vonku strielať na nich. Poľutovania hodné uhorské voje nevedeli si už rady, nevedeli čo počať, žiaden ani slova nemohol prehovoriť s druhým, každý staral sa len o seba, lebo o obecné bláho už nebolo možno pečovať; oproti mrakom šíпов postavili sa už nie prsiami, lež chrbtami, a tak padali ako žalud' z duba. A keď zmizla už všetka nádej na zachránenie života, a smrť zdala sa s otvorenými očami chodiť po tábore, kráľ i vojvoda opustiac zástavy, v úteku hľadali spasu; následkom čoho i ostatní, z čiastky vidiac množstvo mrtvých, zčiasťky požiarom k ustúpeniu prinútení, tiež život svoj ratovať hľadeli; ale keď sa útekom zachrániť chceli zase do novej nesnázde upadli, lebo priechody, zahatané súc sieťami provázov, keď rýchle snažili sa von, jedni na druhých vrážali, tak že zkaza týmto stiskom zapríčinená, takmer rovná bola zkaze strieľ nepriateľských. Tatarí vidiac, že je už veškeré uhorské vojstvo na úteku, vo vlastných vojoch jim priesmiky robili k utekaniu, no nie valnému, ale iba čiastočnému, a tak jich z oboch strán vraždiac sprevádzali. I povalovaly sa po cestách bohatstva nesčastných, jích zlaté a srieborné nádoby, baršuňove šaty a početné zbrane; ale neslýchaná ukrutnosť tatarská nevšímala si koristi, a opôvruhujúc touto iba nad ľuďmi zúrila. A keď videli, že porazení už ustali, a nevládzu ku zbrani siahnuť, ani d'alej utekať, tu počali na nich zase strielať, šablami jim hlavy ztínať, nikomu nedajúc milosti, vraždili všetko ako hoviadka. I ležali naši vpravo i vľavo, ako zo stromu padlé lístia

a krv potokom tiekla. Neborká vlast'! všade červeňala sa krvou vlastných synov. Jedna početná čata ale prinútená bola močiarmi utekať, kde takmer všetci, dostanúc sa do jezera, v bahne a vode biedne zahynuli ¹⁾.

Takto stal sa z pustatiny Muly hlavný tatarský hrobitov národov uhorských, bo zo 65000 vojínov iba niekoľko sto ratovalo sa útekom. Zahynuli tuhá arcibiskupi: Matej ostrihomský, Uhrín koločský; biskupi: Juraj rábsky, Rajnald sedmohradský, nitrianský; Mikuláš prépošt sebenský, Eradius arcidékan báčský, Albert arcidékan ostrihomský, a mnohí iní cirkevní a svetskí hodnostári ²⁾.

Vojvoda Kalman, ač ťažko ranený, zúfale oboril sa so svojimi vernými Horvatami na obklopujúce ho tlupy tatarské, a namáhavo preraziac sa cez ne, posčastilo sa mu cez Pešť utiecť do Slavonska, kde v Cesme, v púštníckej osamelosti, ranám svojím podľahol ³⁾. — Bartholoma, biskupa pečuchovského, ktorý podobne prez polá už utekal s hrstkou mužstva svojho, vytrhol z nebezpečenstva župan Vladislav, ktorý s privedením mužstva svojho už neskoro dorazil, a nič viac už vykonať nemohol ⁴⁾.

Verný kráľovi Bohumír neustúpil od boku Belovho ani v najkrutejšom boji ⁵⁾, on a Andrej Ivánkovič Znievský, Don a Barnabáš Rugáčoveci, pezinský grofi, Krus, Pousa, Macov a iní slovenskí bohatieri ⁶⁾, nachodili sa i vtedy popri kráľovi, keď tento vidiac, že už niet pomoci, na zachovanie života svojho pomý-

1) Thomae Archid. Hist. Sal. c. 32.

2) Roger, c. 30.

3) Borba Hrvatah. Kukuljevič. Zagreb. 1863. 19.

4) Fejěr, IV. I. 343.

5) Roger. c. 29.

6) Na Gýmeši ešte v marci r. 1848. vo svetlici, v ktorej guľkáreň, vidieť bolo starú podobizeň s nasledujúcim podpisom: Adreas I. Comes de Banya,

šľať počal. Títo dalijovia slovenskí, kryli život kráľa v nebezpečí na úteku. Už padnul i kôň kráľov, šípom ranený, Andrej Znievsky postúpi mu svojho, a kráľ ďalej napreduje pod mrakom šípov nepriateľských. Padnul pri obrane kráľa Tomáš Haličský, padnul Dôň, Barabáš ba i jeden z Roháčovcov, Bohumír je ranený: no kráľ predsa šťastlivo vyvážnul z bojotrmy a dostal sa vo sprievode dakoľko zemänov do lesa, vo ktorom za pár hodín odýchnul sebe. Potom už voždy len nocou a lesami napredovala často i nehodami stíhaná malá tľupka hore do milého Slovenska, kde nesčastlivý kráľ na Zniove ¹⁾, prvý raz cítil sa v bezpečnosti na svojej, po šajavskej porážke a nesčislých nerestách, tak ďalekej, nebezpečnej, zväčša len v noci a horami, pri nebárs príjemnom jarnom počasí kouanej púti. Na Zniove odpočinul si za tri dni a potom bral sa cez vernú sebe Nitru ²⁾, do Prešporku a do Haimburgu, kde ho zradný Nemeč Fridrik, uväznil, tak že nelen sľúbiť župy, s Rakúskom súsedné, no i vymeniť sa musel; ku ktorej výmene mu i ruský vojvoda Maladik, požičkou 30 zl. mar., jako i kláštor pannonský Sv. Martina ³⁾, ochotne prispel. Jediný možný útulok teraz už len vo vernom Chorvatsku videl, a tak vypravivše manželku svoju, zprevedenú biskupom vacovským, k cisárovi ⁴⁾, aby sľúbivšia

primus nominatus Forgách Comitis Ivánka primi alter filius, Belam IV. regem Hungariae cum Tartaris dimicans, amisso fratre Thoma, servavit. Terram Ghymes emit, ibi castrum fundavit, desuper privilegium ab eodem Bela IV. accepit. Tavern. Reg. Magister. Testantur Chronici ad annum 1241. Arcem Znio regiis expensis aedificavit, in qua nata Sancta Margarita (?). — Sr. Joannis Valentini Opuscula. Budaë 1808. p. 71—76. 79—84. — Borba Hrvatah. sr. 19. Fejér. IV. I. 286. IV. I. 207. 259. — Venzel, VII. 269. — Fejér, IV. I. 347. — Ib. 471. — Ib. 474.

- 1) Joa. Valentini Opuscula. Budaë. 1808. p. 71. 330. Versus confinia Poloniae. Roger. c. 32. Jongellini Centuriac.
- 2) Fejér, IV. I. 455.
- 3) Fejér, IV. I. 209. IV. III. 59.
- 4) Roger. c. 32.

vasalstvo žiadala pomoc ¹⁾, -- vyberúc sa po usporiadaní najsúrnejších záležitostí na cestu, dňa 16-ho mája do Záhräbu dorazil.

Krajina opustená stonala pod jármom zúrného Batu-chána a krvožižniví Tataři plienili a pálili obce a vraždili, čo jim do rukú padlo ²⁾. Ešte ani tí, čo oratovali sa boli z onej zákruty (šajavskej), neboli istí svojho života, lebo celá zem ako šaškami preplnená bola nepriateľom, v ktorom nebolo smilovania nad porazenými, milosti nad zajatými a sľutovania nad ranenými; no jako divá zver púšti, žižnil za ľudskou krvou. Všetky cesty, khatrče preplnené boly trupami. Po prvom dni skazy, nasledovaly druhé o vela trpkejšie, lebo Tataři, keď už večer ustatí boli, nenechali utekajúcim slobodne cesty, tak že i v noci, kadekoľvek išli potýkali sa na telá ranených a zomierajúcich, z nichžto mnohí, ako mechy zdutí, mrtví ležali. Na pohľad toľko mrtvôl každý zhrozil sa tu prvú noc, no neskôr privykli na to a použili to i k ochrane svojej, bo mnohí, ktorí vo dne uvrznúť nemohli, zamazali sa krvou mrtvôl, a vrhnúc sa medzi tieto, tak oratovali sa. Čo mám povedať o ukrutnosťach v mestách a dedinách skrz Tatarov každodenne páchaných? Aby vyvábili ľud z úkrytov, dali písať slovanské a magarské listky ³⁾, ubezpečujúc ich o nastalom pokoji a odchode Tatarov ⁴⁾. Potom shromaždiac bezzbranné ženštiny, starcov a detí, posadili jích do radu, ztrhnúc z nich rúcho, aby ono krvou poškvrenené nebolo, dali jich šarhami radom vraždiť. Ženy tatarské, ozbrojené jako ich mužovia, smele účasť braly na bytkách, a

1) Pray. Ann. R. H. L. IV. 267.

2) Fejér. I. c. 329. 332; II. 53. 65. 292. 300. Roger. c. 37.

3) Utrum essent apud Dominum Papam, qui Ruthenorum aut Saracenorum literam intelligeret, interrogavit, Fejér, IV. I. 437. — Borba Hrvatah. str. 34. — Thomas Arch. c. 40.

4) Roger, c. 31.

tieto na zajatých ženštinách ešte väčšie ukrutnosti páchaly nežli jích mužovia, bo keď peknejšiu ženštinu videli, z puhej žiarlivosti jej zaraz hlavu zťaly, a ktoré za spôsobné k obsluhu držaly, tym nose urezaly a tváre jích zohavily. S dieťkami nasledovne zachodily: posadili jich do radov, na to zavolali svoje deti a dali jim do rúk palice, kážuc jim, aby nesčastným zajatým dieťom hlavy prebijali, a ony posadali okolo a ukrutnými zraky dívali sa na to vidovisko, chychotajúc sa a chváľac tie decká, ktoré silnejšie bili, najviac ale tie, čo jedným uderením zajaté dieťa zavraždili. Čo ešte viacej povedať načím? Nebolo u nich úcty ženských, nebolo sľutovania s dieťmi, nie smilovania so starcami; všetko s rovnakou ukrutnosťou vraždiac viacej čertom nežli ľuďom podobní boli. Keď dakde ku kláštora prišli, v ústrety jim vyšlo kňazstvo vo sviatočnom rúchu, vítajúc jich spevom jakožto víťazov a nesúc jim dary, aby jich k smilovaniu — sa pohli; no oni opovrhujúc zásadami ľudskosti zaraz šablami postínali jim hlavy, a potom vrúťac sa do kláštora všetko plienili, vraždili, chrámy prznili, oltáre kynožili, sv. reliquie rozmetali, a z posvätného rúcha cirkve robili odev pre ženštiny a smilnice svoje ¹⁾.

Čo sa ale dialo na Považí?

Batu-chán po zapúdených Uhrov za Dunaj, prenasledoval Beloslava na ceste do Rakúska a tiahol hore Slovenskom. Kto mohol, utiekol zo zvolenskej, liptovskej a turčanskej župy von ²⁾, alebo ukryl sa na hradoch a v horách, lebo krvavý meč Tatarov neznal milosrdenstva. Batu-chán tiahol okolo nitrianskeho hradu, kde sa slovenská chrabrosť mužne držala ³⁾, k Bretislave a Viedni, aby prinútil nemecko-českú silu k rozdvojeniu, a tak

1) Thomas Archid. Sal. I. c.

2) Venzel, VII. 280.

3) Fejér, IV. II. 456.

vytrhol z nebezpečenstva Petovo vojsko, ktorého jedna časť pustošila Moravu, druhá ale Považie ¹⁾.

Na Považí Tatarí hrozne pustošili a obľhali i viacej zámkov. Tak dobývali sa oni za dva dni i do Trenčína, no pravda bez výsledku, bo hrad bol dobre opevnený, a pod veliteľstvom Bogumíra slovenskí junáci: Bohuslav, Premysel, Nosok, Sadok, Baláž a iní boli v ňom bedliví, statní a ostražití ²⁾.

Medzitým, čo Tatarí pustošili Považie, ta časť Petového vojska, ktorá z Poľska prez Sliezko vtrhla do Moravy, zle pochodila. Dňa 9. apríla síce porazila Poliakov a Slezákov u Lehnice; avšak dorazil ta kráľ český so 40.000 Čecho-Moravanmi a so 6000 Nemcami, a Tatarí utiahli sa k Olomúcu. Tu ná sústredili sa obe čaty vojska Petového. Konečne nastala bitka, v ktorej hlavný hrdina bol Jaroslav, v jednej z najstarších hrdinských piesní oslavovaný ³⁾. — Tatarí porážkou rozlútení cuvli opäť do Považia a tiahli vedľa považského Nového mesta ⁴⁾, pod Bielou Horou k Bretislave, aby sa tam s Batu-chanom spojili a uderili na Rakúsko. Po niekoľko šarvatkách, ponevác sa dovedeli, že Belo nieje v Rakúsku, lež uprehol do Horvatska: znenadajky odbehli od hraníc rakúskych ⁵⁾, a pospiechali k Pešti.

1) Sr. str. 177.

2) Bela — — quod nos Newer, Buda, Ortirad, Raschoh, Damaslon, homines castrí trenchiniensis de villa Vecislou nomine, qui nobis *in cabatis servire consueverant*, pro eo, quod iidem tempore persecutionis tartarorum personas et res suas in observatioue castrí Trenchin exponere nullatenus dubitarunt, et nobis de maritimis revertentibus armari ut decebat in exercitu contra Ducem Austriae habito, servitium exhibuerunt gratum, et acceptum, in jobbogyones sancti regis castrí ejusdem cum hoereditaria terra ipsorum transferimus — anno gratiae 1243, 4-a nonas Juni. Fejér, Cod. D., T. 4. V. 1. p. 295. — Győri füzetek. Győr. 1865. III. 361.

3) Sr. Rukopis Kráľodvorský. Hanka. V. Praze 1835. str. 6—17.

4) Fejér, IV. II. 174.

5) Palacký: Deje, N. Č. I. 2. str. 170—179.

Došla zima počalo mrznúť, zadunajskí obyvatelia trnuli strachom, že zamrzne Dunaj a ľadom svojím poskytnie Tatarom most k voľnému priechodu. A v skutku, ponevác na nesčastie práve vtedy veľmi chladná zima bola, počínaly ist' husté ľady dolu Dunajom a pri krajoch rieky primrzat'. Obyvatelia zadunajskí všade rozostavili po pri rieke stráže, ktoré primrzajúce ľady odrážať a zamrznutie Dunaja prekázat' musely: no netrvalo to dlho, i táto obozretnosť preukázala sa byť marnou, bo naraz v noci hneď niže Pešti zastavil sa ľad, a zamrzol ako roh. No Tatari neverili, žeby sa už cez ľad prejsť mohlo, pustili teda v noci stado kráv a koní na slobodu, na tom mieste, kde stál ľad poprez celý Dunaj, a utiahnúc sa, nedali sa tam viacej videt'. Zadunajci shliadnuc rozbehané stado bez dozoru a stráže, prešli po ľade na ľavú stranu rieky a odvedli si domov kone a kravy, ktoré polapať mohli. Teraz už presvedčili sa Tatari, že smele a bezpečne prejsť môžno Dunaj, i schopili a vo vianočný hod vrojili sa do zadunajských krajov ¹⁾. Kadánovi dostala sa úloha od spojivšieho sa s ním v Pešti Batu-chána, prenasledovanie kráľa Bela na úteku do Horvatska. Batu-chán vypálil vcele opustený Budín, a hneď na to obrátil sa k Ostrihomu; medzitym opevňovali sa Ostrihomčania jarkami, múrami a drevenými väžami. A bolo v meste veľmi mnoho ľudu a bohatých mešťanov, vojákov, zemänov a mnoho žien, ktoré ta ako do dákeho zvláštneho útočišťa došly; a všetci boli tak veľmi hrdí a pyšní, že by sa, dl'a jích mienky, celému svetu boli mohli oproti postaviť. A hl'a Tatari jednoho dňa obklopiac mesto, skrz svojich otrokov na isté miesto popri meste tel'ko viazaníc prútia nasnášať dali, že z neho naraz ponad járok stenu vystavili, po pri ktorej

1) In natali Domini. Epist. Abb. S. Mariae ap. Math. Paris. Fejér, Cod. Dipl. IV. I. 236.

tridsať válečných strojov umiestili a z nich vo dne v noci do mesta a do drevených väží kamene hádzali. Pre toto bol v meste tak veľký hluk a horúčosť, že oblihaní, zapomenúce na svoju obranu, jeden za druhým sa ako slepí a pomatení tmolili. A keď Tataři rozborili drevené väže a k zaplneniu jarkov zemou napchaté mechy hádzali zo strojov, z Uhrov sa už nikto neopovážil ani len ukiazať sa na površí šiancov, pre husto padajúce kamene a šípy. Uhri, Francúzi a Lombardovia, ktorí tak rečeno páni mesta boli, vidiac, že sa už obrániť nemôžu, predmestia, a až po zámok rozostavené početné drevené domy podpálili, tak že v tých domoch moc šiat a súkna shorelo, potom kone pobili, zlato, srebro a iné klenoty pozakopávali do zeme, a pre obránenia sa utiahli sa do zámku. Tataři dozvediac sa, že drahá korisť, na ktorú ráтали, takto znivočená bola, veľmy rozrdili sa, a tak otočili mesto drevenými tarasami, že jích šabliam nikto viac utiecť nemohol. Potom pribrali sa k dobývaniu zámku, ktorý keď rýchle dobyli, neverím, žeby jich všetkých pätnásť bolo, ktorí by tam zavraždení neboli. Meče svoje napájali krvou, a ľudia ako prasce piekli. Veľmožné panie, čo mohli robiť? sbehly sa do jednej paloty a keď už zlapané a povraždené byť mali, odhodlaly sa ísť k velevodcovi prosiť o milosť. Išly teda všetky, bolo jích asi tristo, von z mesta, pred velevodeu, krorý namrzený nad tak chatrnou korisťou, rozkázal jím zobrat' klenoty a jích postínať, čo sa i zaraz stalo. No hlavný zámok ktorý grof Šimon ¹⁾, rodom Španiel, s početnými skalohadzačami (*ballistarii*) mužne hájil, Tataři predsa nedobyli ²⁾.

1) Bratia Šimon, Bernhard a Mikuláš z Bayonny pristehovali sa do Uhôr s druhou ženou Andreja II. Joann. de Turócz. P. 2. C. 21.

2) Roger. 3. 30—40. Šimon bán za tento svoj hrdinsky skutok r. 1243. dedinou Cenk v Šopronskej župe obdarovaný bol.

Z pod Ostrihomu prešiel Batu pod Stolní Belohrad, no vtedy práve bol odmäk a tak pre močiare nebol možný prístup k mestu; nič menej predmestia predsa i tuná vypálil. Odtiaľto tiahnul k Pannonskému Sv. Martinu: no i ten bez prospechu obliehal.

Kadánovi -- ako už spomenuto -- dostala sa úloha prenasledovať utekajúceho kráľa, ktorej úlohe svojej Kadán i v skutku so všetkou možnou snažnosťou zodpovedal, bo ako ťarchavý, víchrom uháňaný mrak, rýchle pohyboval sa s celým táborem svojim dolu ku Dráve; no kráľ Belo už v bezpečnosti bol, t. j. v náručí svojích verných a chrabrých Juhoslovanov, o ktorom pobudnutí Belovom arcijahaň Tomáš toto zaznačil:

„Prv lež by Tatarí cez Dravu boli prešli, hneď kráľ zdovediac sa o jích blížení sa, zanechal záhräbský vidiek a s celým sprievodom svojim utiahnul sa na pomorie; ba i mnohí iní rozličné úkryty hľadajúc, rozišli a ukrývali sa po blízkych pomorských mestách. Kráľ a s ním došli velikáši uhorskí usadili sa okolo Splytu; a boli s kráľom mnohí cirkevní hodnostári, vodcovia, velikáši ano i nesčíslný počet ľudu obojeho pohlavia. A keď približoval sa pán kráľ k mestkej bráne, v ústrety mu vyšlo ku bráne veškeré kňazstvo i obyvateľstvo, a s úcty plnou ochotou ho uvítajúc, ponuklo mu v nutri v meste toľko hospôd, koľko si žiadal. Prišli s ním nasledujúci páni: Štefan záhräbský biskup, Štefan vacovský biskup, vyznačený už za arcibiskupa, Benedik belohradský, Berto petikostolský a ešte viacej biskupov, potom Uhrín časmavský prépošt, Achill, Vincent, Tomáš a viacej prepoštov. Pohlavári kráľovského dvoru ale boli nasledujúci: bán Dnieneš, gróf Ladislav nádvočník, Matuš hl. továrnik, Orland hl. stolník, Dimiter, Mórie a mnohí iní velikáši s celými rodinami svojimi.

Týchto uvádza Tomáš; no dľa známych nám listín ešte i nasledujúci páni sprevádzali ta kráľa na jeho úteku: gróf Alexander, Miklúš Obič, Pavel plebán z Pápy, Abraham, Miklúš, Tomáš, Berto, Macov syn Darínov, Herbert Ost, vychovateľ vojvody Štefana, Radoň a Tomáš, Madáč a Tóbiáš so synami, Miklúš župan, Andrej Tomášovič, gróf Princ Rajnoldovič, Gyurkovič, Vojtech, prostý rybár, a mnohí iní. Zvláštneho ale spomenutia tuna náleží Nitrianskym Slovákom, ktorí nie len hrad Nitru proti Tatarom statne obránili, ale i kráľa, cieľom jeho osobnej bezpečnosti, až do pomoria sprevádzali ¹⁾.

Konečne s koncom marca ²⁾ obrátili sa tatarské mračná! Tatari korisťou obťaženi, pospiechali s krvavým mečom svojim domov, lebo Oktaj, veľký chán, otec Batu-chána, umrel následkom jedu, kroz milenku Batu-chánovu jemu podaného ³⁾. Batu-chán z tejto strany Dunaja, Kadan ale po tanitej strane, a to cez Bosnu, Srbsko a Bulharsko ⁴⁾, odtiahli domu. Krajine však i teraz nedostalo sa oddychu. Jaknáhle odtiahli Tatari, už vojvoda

1) Bela — — fideles nostri cives castris nitriensis, hoc tempore calamitatis non vacillantes, nec, fortunae casu mutato, mutati (t. j. že tí nepotatarčili sa), sed in fervore fidelitatis primae laudabiliter persistentes, castrum Nitriense studuerunt adeo cura pervigili custodire, ut nedum ipsos, sed multis aliis terrae nostrae habitatoribus, et incolis in castrum ipsum fugientibus sui corporis ob tutelam, tartarorum insultus inferre potuit quidquam mali, nobisque ad maritima regni fugientibus ante faciem tartarorum, armatos homines ex se ipsis proebuerunt in conductum, — pro ampliore fidelitate coronae regiae impendenda — perpetuo albensium civium dedimus libertatem . . 1258. — Győri füzetek. Ráth. Győr. 1865. III. 21.

O Tataroch dobré a obširné vyprávania podal Vilem Paulinyi-Tóth v „Besiedkách“ II. r. 1867. v Skalici tlačených. — Borba Hrvatah. Kuljevič. Zagreb, 1863. — Vpád Mongolů do Moravy. Šembera. V Holomouci, 1841.

2) Thomas Archid. c. 40.

3) Amica imperatoris istius (Bathy), quae veneno interfecerat patrem eius eo tempore, quo exercitus eorum in Hungaria fuit. Relatio Fr. Ascelini ap. Fejér, IV. I. 436.

4) Sr. Borba Hrvatah. 45.

rakúsky obsadil tú pannonskú časť, ktorú Beloslav, utekajúc pred Tatarmi, prinútený bol zastaviť jemu, ba vtrhnúc do Moravy, uderil pri Klobúkoch i na Považské hranice ¹⁾. Vojsko jeho neznalo ušetriť ani toho, čo ešte obstálo pred Tatarmi ²⁾. Belo teda soberúc ostatky uhorského vojska svojho a shromážd'ac juhoslovanských junákov pod zástavy svoje, tiahol proti Fridrikovi ³⁾. Pripojili sa k nemu križiacki rytieri a Frangepanovci s veľkým množstvom ozbrojencov ⁴⁾. Tiahli pannonskou stranou, ktorá nebola tak splenená, nežli Uhorsko z našej strany ⁵⁾, a uderili na Ráb, ktorý si Fridrik rakúsky podobne k mošoňskej provincii, sebe od Beloslava založenej, pripojil ⁶⁾. Voje síce pri Lytave už stály proti sebe; avšak, ponevác kráľ český tiahol tiež do Moravy proti Fridrikovi, uzavreli medzi sebou mier ⁷⁾.

Po odchode Tatarov bolo to hrúza podívať sa na ubohú krajinu! Bolo vidieť kraje, kde na 15 mílovú dialku nebolo človeka. Polá ležaly úhorom, zarastené travou a bodliáčim. Ponevác teda nikto neobrábal pole —, a keď už i sami Tatari, strovivše všetko, jedli chlieb z čiernej múky a prachu z dubových kôrok: nastal dosiaľ ešte neslýchaný hlad, tak že čo tatarský meč nevykantril, to vykantril hlad; natoľko, že nelen požívali psie a mačacie mäso, no i človečinu ⁸⁾.

1) Fejér, l. c. 245. — Chron. Salisb. ad a. 1242. — Claustro-Neob. ad a. 1243.

2) Ep. Innocentii IV. R. P. Fejér, l. b. 302.

3) Chron. Thur. c. 54.

4) Rex Bela maritimis de partibus, per cruciferos de insula Rodi et dominos de Frangepan multis agminibus militum adjunctus, . . . in Hungariam venit. Roger. c. 40.

5) Roger. l. c. Horváth M. Kisebb munkái, II. 319.

6) Roger. c. 34. — Conf. Fejér, IV. I. 391.

7) Chron. Australis ad a. 1242: — Pripomenúť tuná ale načim, že Chron. Austr. obyčajne klade deje rokov týchto o rok pozdejšie.

8) Jedon človek vraj zabil 8 mníchov a 60 detí, a jich mäso či čerstvé či zaúdené strovil.

Prvá starosť Belu bola, postarať sa o nazpak po-1243 volanie rozptýleného domorodého ¹⁾, a o nahradenie vyhynutého obyvateľstva kroz cudzozemcov ²⁾. Takto dostalo Uhorsko temer inú tvár: slovenský živel vykrvácal za vlasť, a v mnohých opustených vidičkoch po prachu otcov našich počali kráčať českí, nemeckí a magarskí (kumanský) cudzozemci, ktorých z Bulharska nazpak povolal do krajiny ³⁾. Aby ale tým viac prilákal cudzozemcov k zaobydleniu zpusťovanej krajiny, udeloval pristebovalcom majetky ⁴⁾ a výdatné výsady (privilegia), už jednotlivcom k zakladaniu hradov ⁵⁾, alebo obcí ⁶⁾, už zas celým obciam ⁷⁾. Preštedré darovania tieto potom ten mali následok, že najmä priemyselní Nemci nad slovenských domorodcov sa vyšvihli, týchto do pozadia sotili, a zavedením lenného systemu nemalú štrbinu drievnej uhorskej ústave ⁸⁾, a slobode domorodcov zasadili ⁹⁾.

Následkom tatarského spustošenia, uvedenia cudzozemcov do krajiny a darovania majetkov povstaly v krajine trenice o pozemkoch a jich hraniciach: preto Belo poslal Laurenta sťa vojevodu do Sedmohradska, aby

1) Venzel, VII. 280.

2) De cunctis mundi partibus homines tam agricolas quam milites ad repopulandum terras edicto regis studuimus convocare. Dipl. an 1268. Kat. 488. — Aventini Ann. Boi. L. VIII. c. 7. n. 17.

3) Horváth M. kisebb munkái, II. 324.

4) Fejér, IV. I. 274—277.

5) Fejér, I. c. 380. 427. IV. II. 49.

6) Scultetii. Fejér. I. c. 353.

7) Medzi tieto ľahko možno položiť Krupinu na prvé miesto. Výsady Krupinčanom udelené staly sa temer vzorom, dľa ktorého iným, najmä Nemcom vyměřávané byly výsady. — In jure Corpouensi volumus indemnes conservare. Dipl. Tussinense (Tužina) a. 1393. Fejér, I. c. 329—332. 278—280. 305. 322. 440. — IV. II. 36—40. 45. 59. 65. 90.

8) Jure Teutonicali servandum . . . ad modum aliarum villarum Teutonicalium. Dipl. Tuss. a. 1393. Fejér, IV. I. 40.

9) Baňsko-bystrických Nemcov sam krajinský snem odsúdiť musel k prijatiu Slovákov do Cechy.

tam robil poriadky ¹⁾, sám ale na Slovensku ²⁾ a Potisí sa usiloval i sriadiť obce i vojové zležitosti; zakladajúc (Budin) a opevňujúc (Bretistavu) hrady, najmä preto, aby nepriateľ nemohol sa vrútiť do pannonskej strany Uhorska ³⁾.

V tomto čase Benátčania odňali sice Zaru, a Rábu (Arba), ale Beloslav, v povedomí svojej slabosti a pre nové chýry o navrátení sa Tatarov do Uhorska, potom keď manželku svoju, ktorá po nedosiahnutom ciele svojej cesty ⁴⁾, prišla bola ku kráľovi vo Dalmatska, dal priviesť do Uhorska, radšie uzavrel s nimi smlúvu k vospolnej obrane, najmä ale k tomu, aby nepodporovali Boženu, vdovu po Andrejovi II., a jej syna Štefana Andrejoviča ⁵⁾, v zámeroch protiuhorských ⁶⁾.

Medzitým začaly sa klátiť priateľské (?) pomery medzi Belom a Fridrikom rakúskym. Tento dal sa rozlúčiť s Agnesou Meranskou, príbuznou Beloslava; čo iste nemile účinkovalo na Beloslava. Fridrik potom hľadal ruku dcery vojvodu bavorského, ktorý však mu ju odoprel, kdežto privolil k manželstvu syna svojho Henrika s Alžbetou, dcérou Belovou. K smlúve uhorsko-bavorskej, medzi nima uzavrenej, pristúpil tiež Vácslav, kráľ český, a Udalrik, vojvoda korutanský. — Otto, Vácslav a Udalrik uderili na Rakúsko, práve vtedy, keď Fridrik bavil sa u cisára vo Verone. Fridrik vrátiť sa z Verony postrašil Ottu, porazil Udalrika, a vyhostil Vácslava z Rakú-

1) Pray. Ann. RR. IV. 274.

2) Datum Nitrae. Non. Kal. Febr. 1243. Fejér, IV. I. 275. — Congregationem in Vacia (ex) tribus comitatibus: videlicet Neugradiensi, Huntensi et Gumuriensi. Fejér, IV. II. 292. — Győri füzetek I. 298.

3) Cnf. Bartal. Commentar. Posonii, 1847. 146—160. — Engel. I. c. 358—360. — Sr. str. 206.

4) Sr. str. 175.

5) Sr. str. 162.

6) Pray. Ann. RR. H. IV. 274—278. — Cnf. Venzel, I. c. 183. — Fejér IV. I. 467. VII. I. 297.

ska ¹⁾. Toto nepriateľstvo medzi Rakúšanom, Bavorcom, Korutancom a Čechom bolo Belovi zárukou, že jestli v zamýšlanej uhorsko-rakúskej vojne nebudú s ním, aspoň nebudú proti nemu.

Medzi tým časom, čo tam tí traja medzi sebou zápasili, Beloslav usporiadal záležitosti v Rusku. Rastislav Michalovič, od Daniela Romanoviča vyhnaný z Haliče, utiekol do Uhorska. Beloslav, aby mu jakožto zaťovi svojmu, dopomohol k vypudeniu Daniela z haličského kniežatstva, vyslal s ním uhorské vojsko do Ruska. Daniel bol víťazom. Belo slyšiac, že Daniel u tatarského chána má pokryvu, hľadel s ním uzavrieť smlúvu: aby nelen odvrátil od seba pomstu Tatarov pre porazenie Daniela, lež i tohoto tým viac si získal, ponúkol mu svoju najmladšiu dcéru Konstanciu za manželku pre jeho syna Leva Danieloviča. Daniel nelen že nabydnutie toto prijal, no sľúbil i vyjednávanie so sv. stolicou v záležitosti spojenia sa s rímskou cirkvou ²⁾. Rastislav uspokojený bol banátom Machovským ³⁾.

Medzitým spojenci Beloslava, Udalrik a Vácslav, boli porazení; Otto ale, sotva že uderil na pomedzný hrad; utiahol sa ⁴⁾; avšak Beloslav, pamatujúc na čestné, jim dané slovo, chystal sa k vojne. Znajúc ale, že šťastie na bojišti je vrtkavé, a život neistý: najprv svolal sném do Belohradu; kde jeho syn Štefan bol korunovaný ⁵⁾, a

1) Pray. Ann. RR. H. IV. 279. — Engel, l. c. 361. — Sporschil, l. c. III. 267.

2) Sr. Karamzin, IV. 12—32. 42. Engel, l. c. 362.

3) Rex de Madschau, Dux et Imperator Bulgariae et Banus totius Slavoniae. Jo. 31. — Epi. Agrienses. Schmitth ad a. 1243. Slovník Naučný. VII. 687.

4) Sporschil. l. c. 267.

5) Cum igitur in medio regni nostri, Albae, coronato per divinam clementiam charissimo filio nostro, Stephano rege et duce totius Slavoniae, pro tribunali sederemus de consilio omnium Baronum nostrorum. — Na tomto sneme bôl odsúdený tiež zradný znepokojovateľ ľudstva, Fulko.

vysluhovaná spravodlivosť k odmeneniu zásluh a k prestaniu zločinov ¹⁾. Po tomto teda už skutočne viedol uhorské vojsko svoje proti Fridrikovi, podporovaný ruskými kniežatami ²⁾, Frangepanami a križiackymi rytierami. Nad Litavou svedená bitka; v ktorej síce Fridrik zmužile sa držal, lež keď víťaztvom opojený hnal neobozretne na utekajúcich, padol s koňom, šípom na hlave poraneným, a ťažkými niekoľko jezdcami prepadnutý, mečom Frangepánovým cez oko prebodnutý bol ³⁾. Následkom smrti Fridrikovej Rakušiaci sa vrátili, a Belo odňal im i ostatniu zalytavskú časť Uhorska ⁴⁾, podobne vrátil sa čakať, jako sa budú vyvinovať medzitým veci Rakúska.

Cisár Fridrik, považujúc Rakúsko a Štajersko sťa lén cisárstva, poslal bezodkladne hrába Otta z Ebersteina do Rakúska, aby v mene jeho riadil zem, dokiaľ dačo istého nestane sa s ňou. — K Rakúsko-Štajersku hlásili sa kniežatá: bavorský, český, uhorský a korutanský. Z počiatku zdálo sa, že Vladislav Vaceslavič, ktorý si vzal Gertrudu, dcéru nekdajšieho vojvodu Henrika z Mödlinku, povolaný je spojiť Rakúsko a Štajersko s Českom, ba už i uznaný bol za vojvodu. Medzitým jeho 1247 včasná smrť dňa 3. jan. prekazila nádeje. — Po jeho

Sr. Besiedky. II. — Fejér, IV. I. 401—409. Listina vystavená je v Budi-ne 10. jan. 1246., závet Fridrika rakúskeho, Fejér, VII. III. 28., ale pri Vied. Nov. Meste v noci 15. junia, 1246: nasleduje, že Štefan lebo na konci r. 1245. alebo na začiatku r. 1246. bol korunovaný, a tak vojna proti Fridrikovi stala sa po jeho korunovaní.

- 1) Cum Rusciae regibus (Daniele et Rastislavo?). Chron. Salisburg.
- 2) Sporschil. Gesch. Oest. I. 269—274. 278. Pray. Ann. RR. H. IV. 281. — Engel, I. c. 363. — Bartal. Commentar. II. 164. — Fejér, IV. I. 392. IV. II. 51. 95. — VIII. III. 28.
- 3) Dľa mojej mienky, r. 1242. Beloslav odňal predlytavskú polovicu založenej časti Uhorska (sr. str. 194.), teraz ale ostatniu medzi Lytavou a Bergom; lebo ináč by sa nedalo vysvetliť sídlenie sa uhorsko-rakúskeho vojska nad Lytavou, keby Fridrik bol mal ešte v moci celé tie try, Rakúsku susedné, župy.

smrti Belo poslal hned' tlumačov, svojich do Rímu, prosit' majúcich pápeža o privolenie, žeby Uhri obsadiť smeli Rakúsko. Innocent v obave, žeby cisár práve z cirkve vyobcovaný ¹⁾, Rakúskom a Štajerskom sosilený, tým zpupejše počínal si proti sv. stolici, pristúpil k plánu uhorskému, a už 29. jan. sdelil úmysel tento Henrikovi Raspo, proti vyobcovanému cisárovi na rímske kráľovstvo povýšenému ²⁾; Belovi ale 30. jan. dal jedine neurčitú nádej na splnenie jeho žiadosti ³⁾. — Medzitým nahliadol Innocent — snad od kráľa Henrika poučený — že najbližšie právo k Rakúsku by mala Margeta, sestra nebohého Fridrika, a vdova po kráľovi Henrikovi, ktorá už od niekoľko rokov žila v kláštore: pracoval teda s Vilhelmom, nástupcom kráľa Henrika Raspa, na sosenovaní manželstva medzi ňou a Vilhelmovým vnukom, Henrikom Mišňanským. Tento ale neprijal jej ruku, bo keď ona na slovo pápežovo opustivšia kláštor išla do Viedni, cisársky námestník neprijal ju do mesta, tak že sa musela utiahnuť do Haimburgu, práve tak, jako jej vnučka a vdova po Vladislavovi Vaceslavičovi utiahnuť sa musela do Mödlingu. — Innocent pre vytvorenie Margety z Viedne vyriekol interdikt nad Rakúskom a naložil kráľovi uhorskému a českému ⁴⁾, aby jej boli na po-1243moci. Medzitým ale v Čechách vypukla domáca vojna, a Gertruda vydala sa za Hermana badenského, vnuka to Otta, vojvodu bavorského; ktorý ho ihned zbranne zpre-

1) Innocent IV. v. p. na lyonskom cirkevnom sneme 17. jul. 1245. vydal klatbu na Fridrika II., a oslobodiv poddaných od prisahy jemu učinenej, napomenul voličov, aby na jeho miesto vyvolili si iného. Následkom toho 22. maja. 1246. Durinský hráňa, Henrik Raspo, povýšený bol na kráľovstvo rímske. Palacký. D. N. Č. II. 2. 187.

2) Fejér, IV. I. 459.

3) Sciturus pro certo, quod te inter alios orbis reges et principes honorare ac exaltare proponimus et prosequi speciali praerogativa gratiae et fauoris. Fejér, I. c. 458.

4) Fejér, IV. II. 27. 28. cum nota.

vádzal do Rakúska: Belo teda len na seba zanechaný mohol hájiť veci Margaretyné v Rakúsku. Belo mužne hájil Margetu, tak že Eberstein, cisársky námestník vo Viedni, nemohúc sa udržať, odišiel s niekoľko Rakúšanmi a Štajercami do Verony k cisárovi s návrhom, aby Fridrika, syna Margetyného ustanovil vojevodom osirotenej zeme. Vyslanstvo nedosiahlo cieľu svojho, ba cisár podržal u seba Ebersteina, a vymenoval nových námestníkov: Mainharta, hrába z Gorice, pre Štajersko, Ottu, bavorského vojvodu, ale pre Rakúsko. Tak Herman pod pokroviteľstvom tohoto stal sa pánom v Rakúsku ¹⁾. Toto nemohlo byť po chuti našemu Belovi; odložil si ale pomstu, pokiaľ išiel na pomoc dávnemu priateľovi svojmu Václavovi, proti svojmu odbojnému synovi, Otokarovi, bojujúcemu ²⁾.

1249 Čo Beloslav bavil sa v Čechách, Hermanovská strana v Rakúsku uderila na hranice Uhorska; čo Belov hnev náramne rozplamenilo. Sobral teda silné vojsko, vtrhol do Rakús a zabíhal i do Štajerska. Najmä Polovci páchali náramné ukrutnosti, tak že kráľ Václav nemohúc sa na ne dívať, ujal sa ubohej zeme a naklonil Beloslava, aby vložil už ráz pomstivý meč do pošvy a 1250 vrátil sa domu.

V týchto búrach Gertruda s Fridrikom synáčkom svojim utiekla do Mišne, jej manžel ale, Herman, umrel 4. okt., a tak Rakúsko zbaveno bolo svojho správca. K doplneniu miery bezvladia prihodilo sa, že i cisár Fridrik II. 26. dec. umrel, následkom čoho slabá námestnícka moc Mainharta Gorického nad Štajerskom a Rakúskom vzala svoj koniec; ba i sám kňažič Fridrik, syn Henrika z Margety rakúskej, ktorého cisár v poslednej svojej vôli

1) Sporschil, l. c. 284—294. — Engel, l. c. 365.

2) Palacký, l. c. 194.

menoval dedičom rakúskeho vojvodstva umrel drelej, nežli by bol si sadol na stolec sebe určený.

Prvý ktorý položil ruku na Rakúsko bol Otto bavorský. On vypravil staršieho syna svojho Ludvika s vojskom, aby obsadil hornie Rakúsy. Ponevác ale krem toho začal plenit' i územie biskupov Rezenského a Pasovského: Vácslav dal sa tým ľahšie nahovoriť od pápeža, aby oznámil válku bavorskú. I skutočne hned po novom roku rozkázal synovi svojmu Ottokarovi vtrhnúť s vojskom silným do Bavorska, tak že Otto prinútený 1251 bol žiadať o prímerie, ktoré 1. mája uzavreno. — Stavý Rakúske sišli sa na to vo Viedni, poradiť sa o budúceho svojho vojvodu, ale rozišli sa bez výsledku. Druhú poradu držali v Trübensee, kde vatšina rozhodlala, povolať jednoho zo synov rakúskej Konstancie, vydanej za Henrika markrábäta Mišenského. Menšina ale potajomne robila za Ottokara. Vácslav, aby im preišiel cez rozum, povolal Henrika do Krivoklátu; kde mu odstúpil nektóre súsedné hrady, pod tou vyminkou, aby sa odriekol zemí v Rakúsku. Neni teda divu, že potom stavý rakúske, idúce do Mišne pre Henrika, zastavil a nedal im icť ta, mohúc im predložiť i zápis, ktorým sa vyvolenec odriekol zemí rakúských vo prospech svoka svojho Ottokára ¹⁾. Stavý rakúske teda smenily umysel a povolaly Ottokara na rakúsky vojvodský trón: následkom čoho Vácslav vypravil ho so značným mužstvom ²⁾ a phým vreckom ³⁾ do Rakúska, aby bez meškania zaujal stolec sebe obecaný. Nasedel dlho pokojne na stolci tomto, zapletený nezadlha do dlhavej vojny s kráľom uhorským.

1) Rex Boemiae oppidum Sadovie et castrum Birchenstein, sita in terra Misnensi, in recompensam quorundam bonorum terrae Austriae, super quibus actionem marchio Misnensis tunc temporis sibi petiit, a regno suo alienavit. Ludevig, Reliquiae M. S. V. 439.

2) Etleich er mit Not betwang. Ottokar v. Hornek. cap. 18.

3) Plurimi vero nobiles surdi erant, donec auri fulgor eis aures cum oculis aperuit. Pernoldus ad a. 1251.

Štajerci totižto, oddelivše sa od Rakúska ¹⁾, volili si za pána druhorodeného bavorského Henrika Ottoviča. Tento ale prv nežli prisvedčil k volbe, držal za potrebnô poradiť sa o tom so svojim tehánom kráľom uhorským, a zabezpečiť si jeho ochranu. Beloslav ale radšie hrabal k sebe, než aby bol doprial Štajersko zaťovi ²⁾; ba Gertrud, keď sa darmo bola usilovala v Rakúsku zmariť volenie Ottokarovo, vzala svoje utočisko do Stol. Belohradu a odstúpila Belovi všetky svoje domnelé práva. Následkom tohoto domnieval sa Beloslav, že nelen Rakúsko, no i Štajersko, dl'a časopráva (*praescriptio*) s ním spojené, náleží k Uhorsku. — Z druhej strany ale podobne nezdálo sa puhé volenie rakúskych stavov byť dostatočným k poisteniu Ottokara: uznano teda za dobré zasnúbyť mladého 23-ročného vojvodu so 46-ročnou vdovou Margetou ³⁾, pretože ona v rukách svojích chovala výsady domu rakúskeho, ktorým pojistovala sa dedičná poslupnosť i ženským potomkom, keby nebolo viac mužských ⁴⁾. Svatba a oddanie tuna pripomenutých listín ¹²⁵² stalo sa v Haimburgu dňa 8. apr. ⁵⁾. Podobne uznano tuna, že Ottokarovi náleží nelen Rakúsko, no dl'a časopráva i Štajersko.

No k predpovedeniu, že z tejto dramatickej zamiešanejiny vyvine sa vojna, nebolo treba proroka.

Beloslav, spoliehajúc sa na svoju stránku i v Rakúsku i v Štajersku ⁶⁾, bol prvý, ktorý sa chopil zbrane.

- 1) Štajersko od r. 1186. čo poslední vojvoda štajerský, Ottokar, umrel, bolo do smrti Fridrika rakúskeho (1246) vždy spojené s Rakúskom.
- 2) Aventini Ann. Boi. L. VII. c. 6. nn. 9. 10.
- 3) Sr. str. 199.
- 4) Pernoldus ad a. 1246.
- 5) Chron. Garstense ap. Pertz, XI. 600.
- 6) Faventibus . . . quibusdam optimatibus Austriae et Styriae. Chron. Monast. Mellic. ad a. 1253.

Hojné čaty Uhrov a Polovcov ¹⁾, práve vtedy, čo Otto-
 kar zamestknáný bol vo Štajersku s prímaním poddan-
 skej poklony, vpadly do Rakús a Moravy, a nebaviac
 sa s dobývaním hradov a mest, páchaly žhárstvo, vraž-
 dy a lúpeže, i odviedly na tisíce mužov, žien a detí so
 sebou do zajätia. V Rakúsku predraly sa až k Medliku
 (Mölku), kde v kostole upálily — vraj — 1500 ľudí ²⁾.
 — Nasledujúceho roku opakovali sa tie udalosti ešte
 vo väčšej miere a besnosti. Beloslav vstúpil v jednotu
 zbrannú z jednej strany s vojevodom bavorským, z dru-
 hej strany ale s Beloslavom, vojevodom krakovským, s
 Vladislavom poľským a Danielom Romanovičom, kráľom
 haličským ³⁾, jehožto synovi Romanovi bol dal Gertrudu
 za manželku. Naproti tomu Ottokar nemal inej pomoci,
 leda od svojho sestrenca Filipa, solnohradského arcibi-
 skupa, a od Albrechta, vojvodu brunsvického. Útok stal
 sa z piati strán: Rusi a Poliaci vtrhli do Opavska, Uhri
 a Polovci do Olomúcka ⁴⁾, Rakúska a Štajerska, Bavori
 ale do hornieho Rakúska. — Daniel pojav so sebou sy-
 na svojho Leva a Vasilkového tisícnika, Juraja, spojil sa
 s Boleslavom, k zbrani kroz manželku Kungu, dcéru
 Beloslavovú, nahovoreným, u Krakova. Keď prišli k rie-
 ke Odre, prirazil k nim vojevoda opoľský. Teprv nad
 Psinou zasadnuto k porade o spôsobe války. Vladislav
 dal úkladne zradných vodcov Levovi; ktorým ale nedali
 sa dlho za nos vodiť, obrátili sa k horám a odviekli

-
- 1) Cumani = Polovci = Palóczok. — Multitudo Comanorum de finibus Ungariae prorumpens. Contin. Cosmae p. 388. ap. Pertz, XI. 174. — Cum maximo exercitu Ungarorum et Gumanorum. Ann. Salibs. ap. Pertz. XI. 792.
 - 2) Contin. Sancrucensis secunda ap. Pertz. XI. 643. ad a. 1252.
 - 3) Innocent IV. sice už v tomto čase nazýval Daniela kráľom; avšak skutočne korunovaný bol v Drogičine až po Belo-Ottokarskej vojne. Karamzin. IV. 43. 260.
 - 4) Fejér, IV. III. 198.

korist' velikú. Daniel a Boleslav tiahli na Opavu; keď ale už blížili sa k mestu, vytiahol proti ním Ondrej s Čechami a pobil ich tak, že Poliaci ani nechceli ďal podniknúť útok na Opavu. „*Prečo žasnete? — hovoril bojovný Daniel k Poliakom — Či ste snád nevedeli, že s mužami, nie ale so ženami budete mať prácu? Volíte-li radšie umreť doma neslárne, nežli osláriť sa bojom, idte, ja zostanem tu sám. Kežbych len syna mojho mal pri sebe!*“ Poliaci teraz vytrvali; ale teprv po príchode Leva i Rusov otočená bola Opava a popálená. Nebola však vydobytá zbraňou, lež úmluvou, potom keď spatril Daniel, že už mnoho Poliakov a Rusov nachodí sa na hrade „Násilovom.“ Vytýčil na hrade svoju zástavu, pustil posiadku na slobodu a dovedev sa, že hrdinský Beneš medzi trmomrvou válečnou, náhodne okom Danielovým nepozorovaný, vyšmyknúl sa z hradu a odobral sa do Hlubčíc, tiahol za ním. Medzitým ale Vladislav predišiel ho a pohubil celé okolie tak, že sa Danielovi nedostalo ani slamy ku podpáleniu ohrad: upustil teda od Hlubčíc a tiahol k Osoblaze proti Herbortovi. Obdržavše od tohoto i meč i poddanie sa dobrovoľné, odtiahol s Beloslavom i z okolia tohoto popleneného.

Najmä v srdci ubohej Moravy prihodily sa veci mnohom krutejšie. Kamkoľvek prišli Polovci, ta v zápätí jejích tiahly všetké ohavnosti, biedy a hrúzy, tak že sa Moravanom zdalo, že obnovily sa dni mongolské; zvláštne keď i teraz, jako pred 12 rokami strhol sa 26. jun. ukrutný boj, v ktorom na tisíce padlo a na tisíce utopilo sa utekajúcich pred nepriateľom. Beloslav dal sa i do vydobývania mesta, — bez výsledku ¹⁾; avšak mnoho iných menších hradov octlo sa v rukách jeho, a obráteno v popol a sutiny; hnano veľiké zástupy ľudí za-

1) Fejér, IV. III. 198.

jatých do Uhorska, aby nimi zaľudnatené byly zeme, ešte po Tataroch dost' pusto ležiace.

Spasenie a mier prišly Moravanom tenkrát len z Rímu. Innocent IV. už dávno hľadel so žalosťou na to vraždenie a napomínal často rozvadené kniežatá k odmršteniu zbrane. Čo keď neprospelo, vypravil konečne na začiatku julia svojho zpovedníka, Valesku, aby ich k tomu donútil cirkevnými trestami. I v skutku pápežský legát ukrotil Beloslava a koncom septembra primal ho k prímeriu a k navráteniu sa do Uhorska ¹⁾. Vyjednávanie uspelo sa i preto, že Vácslav český práve 22. sept. umrel. Konečne v nasledujúcom roku sišli sa v Bretislave (Prešporoku ²⁾), a potom 4. apr. v Budíne privedené byly vyjednávania k zakončeniu svojmu: Rakúsko obdržal Ottokar, Štajersko Beloslav, Gertrude a Margete určená náhrada za škody, na svojich majetkoch utrpené ³⁾, a Štefan, slavonský bán, stal sa vladárom čili kapitánom Štajerska ⁴⁾, podržav si vojevodstvo nad ním ⁵⁾.

Sotva utíchnul víchor na západe, už prichodily zas strašné chýry od východu, že Tatarí strojajú sa k novému pochodu do Uhorska. Následkom toho najprv 17. sept. písal pápežovi a chcujúc si ho získať, žiadal od neho zasnúbenie svojej vnučky s kráľevičom Belom ⁶⁾; na to potom 11. nov. vypravil posla s listom k pápežovi, prosiac zavčasu všemožnú pomoc k ohájeniu krajiny:

1) Legatus D. Papae superveniens ad Regem Ungariae, comescuit eum et ad propria redire coegit. Contin. Cosmae l. c. — Sr. Palacký Deje N. Čes. II. II. 200—214. — Sporschil, Geschichte Oest. I. 297—308. — Karaml. l. c. 66. — Fejér, IV. II. 195—200. 245. 249. 345.

2) Chro. Australis ad a. 1254.

3) Fejér, VII. I. 300. — Sporschil, l. c. 308.

4) Nos Stephanus Banus, Dux totius Sclavoniae ac Capitaneus Stiriae . . . Datum apud Gretz 1254. Pray. Ann. RR. II. IV. 295. — Fejér, VII. II. 284. 347.

5) Fejér, IV. II. 290.

6) Fejér, IV. II. 242. — Ponevác Innocent ešte toho r. umrel, nebolo z toho nič. —

„Po vyslyšanej rade prelátov a kniežat našej krajiny — píše ¹⁾ — za dobré sme uznali, utiekať sa k námestníkovi Krista a bratom jeho (Kardinalom?), jakožto k jedinému a poslednému zástupcovi v najväčších potrebách kresťanského náboženstva; aby sa nám; ba radšie vám v nás a iných kresťanoch neprihodilo to, čoho sa obávať treba. Zo dňa na deň totižto prichodia nám chýry, že nelen proti nám . . . lež i proti celému kresťanstvu sa sriekli . . . a predovzali si, vyslať nešciselné vojsko proti celej Europe; i obávame sa, že jestli ten národ by prišiel a naši, nemohúce alebo nechcejúce vydržať boj proti tatarskej ukrutnosti, hnaní strachom i proti našej vôli poddali by sa jármu . . . Ešte vtedy, keď Tatarí v krajine našej bojovali proti nám, prosili sme, dľa srieknutia sa spoločného, hlavnejšie europejské dvory: váš . . . cisársky, ktorému sme sa i podriaďiť zamýšľali, jestli by nám bol v tom čase . . . poskytol príslušnú pomoc . . . Dali sme prosiť i franský dvôr; od ktorých všetkých nedostali sme však žiadnej potechy a pomoci, leda slova. My . . . ponížac našu kráľovskú velebnosť, dali sme dve naše dcéry dvom ruským kniežatom, a tretiu vojvodovi poľskému za manželky, abysme kroz nich a iných priateľov našich, ktorí sú nám na východ, dozvedeli sa zprávy . . . o Tataroch. I Polovcov (Kumánov) sme prijali do krajiny, a bohužiaľ! kroz pohanov ²⁾, teraz obraňujeme našu vlasť, a kroz pohanov utláčame veriacich cirkve, ba . . . s prvorodeným naším synom spojili sme jednu polovčanku svazkom manželským; abysme tak vyhlili horšiemu . . . Z tohoto . . . nech patrno je Svatosti . . . že v toľkých súrach neobdržali sme pomoci . . . leda od (rytierov) domu jeruzalemského hospítálu ³⁾, . . . ktorých

1) Fejér, IV. II. 218—224.

2) T. j. kumanských == poloveckých nekresťanov == magarov == maho-medánov.

3) Cirkevní rytieri: Joanitae čili Hospitalarii.

sme už zčiasťky osadili . . na hraniciach kumánskych . . a Bulharských, . . . zčiasťky ale vo srdci krajiny . . k hájeniu hradov, ktoré vedľa Dunaja stavať dávame ¹⁾; ponevác národ náš k tomu nenavikol; lebo . . by bolo prospešnejšie nám a celej Europe, keby Dunaj tvrdzami opevnil sa, ponevác toto je voda odporu ²⁾ . . a tuna i my, jakokol'vek nepripravení . . . desať mesiacov odporovali sme Tatarom, kdežto vtedy temer docela krajina naša nebola opevnená tvrdzami; ktorý (Dunaj) . . jestli by sa dostal do ruk Tatarom, bol by im otvorenou bránou do iných krajín kresťanských . . O toto teda nech obozretná pápežská Svatosť postará sa, a prv než zaschne rana, nech ráči priložiť osožný liek.“

Z týchto starostí o potrebné opevnenie krajiny ale vytrhnutý bol, a musel sa dať na cestu von z krajiny. — Štefana totižto odvolal zo Štajerska, a poslal do juhoslovanských krajín ³⁾, ustanovivše námestníkov v Štajersku ⁴⁾; ponevác Štefan nedobre tam hospodaryl, musel ist' ta, usporadovať porúchané domáce pomery ⁵⁾ a obozreť tamejšie hranice.

Beloslav precestujúć Horvatsko prišiel do Dalmatska, kde pri chráme sv. Petra, ležiacom medzi Splitom a Tragurom, vydržiaval snem ⁶⁾, príkladne vysluhujúć spravodlivosť všetkým, ktorí ju u neho hľadali. Odtiaľ po lodi prišiel do Splitu, kde podobne držal shromážde-

- 1) Kn pr. terajší hrad budínsky. Sr. Pray, Ann. RR. H. IV. 296. — Slovesnosť r. 1864. II. č. 3.
- 2) Aqua contradictionis. T. j. Dunaj je hrádzou pre západnú Europu pred východom.
- 3) Fejér, IV. II. 308.
- 4) Nos Gotfridus Judex Provincialis et Fridericus junior de Petave, regio mandato marschalius Stiriae . . . ad praeceptum illustris Domini nostri regis Hungariae, et mandatum inclyti Bani Capitanei Stiriae . . . Datum in Gretz . . . 1255. Fejér, I. c. 358. 414.
- 5) Fejér, IV. II. 307. 308. 399. 414. 6.
- 6) De consilio Dominae Mariae . . . et Baronum nostrorum fidelium. Fejér, IV. II. 309.

nie, v ktorom mierne pokáral Splitčanov za to, že bez jeho vedomia volili si za arcibiskupa Rogera, cudzozemca, a ponechajúc Rogera už v hodnosti obsiahnutej ¹⁾, zaviazal ich prísahou, že to viac sa nestane ²⁾.

Sotva že sa vrátil domu, aby pokračoval v obnove krajiny a usporadovaní pomerov majetkových ³⁾, v Štajersku začaly sa tak zapletat' veci, že sa z nich nezadlha vyvinula válka ⁴⁾. — Priateľské totižto pomery medzi Belom a Filipom ⁵⁾, shodeným arcibiskupom solnohradským, iste vlivom pápežským ⁶⁾, sa zmenily. Ulrik, na miesto Filipa menovaný za solnohradského arcibiskupa, našiel podporu nelen u bavorského vojvodu, no i u kráľa Beloslava; Filipa ale podporoval Ottokar jakožto sestrenca, Ulrich z korutanska ale jakožto brata svojho. — Vojna bola rozdelená na dve strany: Ottokarová hlavná sila bojovala nešťastne s Bavorákami; Filip ale, Čechami a Korutancami podporovaný, s Ulrichom ⁷⁾.

-
- 1) Roger tento je oný, od ktorého pochodí to „*Carmen miserabile*“ o tatarskom pustošení. — Sr. Venzel, VII. 289.
 - 2) Pray, Ann. RR. H. IV. 296. — Thomas archid. Hist. Sal. c. 50.
 - 3) Fejér, IV. II. 287. etc.
 - 4) Po smrti Eberharda († 1246.), arcibiskupa solnohradského, pápež žiadal si Burcharda z Ziegenhagenu mať za nástupca. Solnohradčania sa ale zprotivili a vyvolili si Filipa, syna korutanského vojvodu (Aventinus, VII. c. 5. 31.), za arcibiskupa. Ponevác ale tento nijak nechcel prijať vyššie vysvetlenie a viac za politika a bojovníka, nežli za knieža-arcibiskupa sa hodil: Alexander IV. shodil ho zo stolca a ustanovil dľa vôle jednej časti kanonikov solnohradských, Ulricha, biskupa sekovského. Filip nechcel popustiť arcibiskupstvo, ba keď Ulrich poslal svojich s taxami k pápežovi, Ulrich, vojvoda korutanský a brat Filipov, ich lapil a olúpil. Ulricha arcibiskupa podporovalo Bavorsko, Filipa ale Česko, ano keď tenže arcibiskup išiel do Bavorska, padol Čechom do zajatia. Ottokar na hrozbu pápežovú ho prepustil a ujal listinou, že nebude mu viac klášt' prekážky v opanovaní solnohradského arcibiskupstva, áno radšie snahy jeho napomáhať. Ulrich teraz išiel do Solnohradu; ale Filip a Jan z Okry nepustili ho do mesta. Fejér, IV. 339—343.
 - 5) Chron. Augustensis ad a. 1224.
 - 6) Biskupi nemeckí podali pápežovi žalobu na Filipa, l. c.
 - 7) Aventini Ann. Boi. L. VII. 16.

Ponevác Štajerci boli Belovi podozriví, poslal ta opäť bána Štefana, vymenujúc ho za vojvodu Štajerska ¹⁾. Toto vyznačenie Štefana tuším urazilo Štajercov, jemu neprájúcich, a preto Belo odňal mu hodnosť vojvodskú ²⁾, ponechajúc mu jedine kapitanstvo nad Štajerskom ³⁾. Avšak týmto spôsobom nebola udusená nenávisť proti Štefanovi, a menovite Sejfrid z Mehrenbergu a Hartneid z Ptuje prekvapili ho v marchburgských kúpeloch, tak že sotva uišiel jich rukám.

Beloslav rozhnevany úrazení majestátu svojho v osobe Štefanovej, vyslal ta Štefana mladšieho kráľa s ¹²⁵⁹ vojskom, ktorý dobyl Ptuje (Pettau) a zajal Hartneida. Štefan len na prímluvu arcibiskupa Ulricha prepustil ho na slobodu a sťa vojvoda zostal v Štajersku ⁴⁾.

Pokoj dlho netrval. Porušený bol nelen tatarskou hrozbou ⁵⁾, no i osudom tým, ktorý v Štajersku po odchode Štefana mladšieho kráľa ⁶⁾ podstúpil Štefan, od dávna tam nenávidený juhoslovanský bán. — Povolal on Štajercov do snemu; ale nenávisťníci roztrusili tú krivú povest', že sa povolávajú nie k porade, lež do temnic, aby lapení a do Uhorska do zajatia odvedení boli. Štajerci uverili blúzneniu, chopili sa zbrane a behom 11 dní vyhнали Uhrov zo Štajerska. Znajúc ale, žeby ich

1) Nos Gotfridus . . . Ad praeceptum illustris Domini nostri Regis Ungariae et mandatum incliti Domini Ducis Styriae . . . Datum in Grez feria tertia post quindenam sancti Michaelis 1256.

2) Nos Bela Dei gratia Rex Hungariae et Dux Styriae . . . , 26. Dec. 1256. Fejér, I. c. 370. 380. 447.

3) . . . coram Domino Duce Zagrabiae Stephano, Capiteano Styriae glorioso . . . 23. Jun. 1257. Fejér, I. c. 437. 476. 480.

4) Stephanus Dei gratia Rex primogenitus Belae quarti, illustris regis Ungariae, et Dux Stiriensis . . . Actum in Grez. 16. Maji 1259. Fejér, I. c. 484. 496—500. Venzel, VII. 317. 323. — Aventini Ann. Boi. VII. c. 7. n. 23. 24.

5) Fejér, IV. II. 507—515. VII. I. 314.

6) Stephanus Dei gratia Rex primogenitus domini Bele illustris Regis Ungariae, Dux Transsylvanus. Venzel, VII. 322.

pomsta neminula, vyslali šľachticov svojich k Ottokarovi s prosbou, aby ich prijal pod svoje žezlo. Ottokar, na radu Otta, hrábatá z Hardeku a daktorých Rakúšanov a Moravanov privolil, a ešte toho roku slávil vianoce v Štajerskom Hradci. Ottokar potom ustanoviv tam Voka z Rosenberga za námestka svojho, vrátil sa do Čiech. Na to i hned poslal Ottu s 1000 mužami, aby bránili zem, jestliby Uhrov napadla chuť prekročiť hranice Štajerska.

Každý by bol mohol prorokovať, že Uhri nenechajú oné *fait accompli* ¹⁾ v pokoji. Štefan, mladší kráľ, v skutku vtrhol ta, ale padnuv na odpor nazpak sa utiahol ²⁾. Ottokar toto považoval za nepriateľský skutok, proti sebe namierený, a žiadal od Beloslava zadosťučinenie. Beloslav nemohol ale ináč považovať jednanie Ottokarovo v Štajersku, nežli jako urazenie smlúvy r. 1254., a chystal sa k vojne.

1260 Sotva z jara sišiel sňah s poľa, už uhorské a české vojská proti sebe tiahly. Oba králi, Beloslav a Ottokar, osobne sa dostavili a svoje zástupy z oboch strán Moravy postavili. Ponevác ale ani jeden ani druhý nemal ešte dostatočnej sily po hromade: začali medzi sebou vyjednávať, ustanoviac prímerie, až do 24. jun. trvať majúce. Oba hladeli použiť tohoto času k tomu, aby zo všetkých svojích zemi čo najviac vojska privolali a jiných tiež spojencov a pomáhačov si získali. — Našemu Belovi prišli k pomoci: Beloslav stydlivý, jeho zať a vojevoda krakovský, Rostislav Mstislavič, podobne jeho zať a bán mačvanský, mladý Leška, knieža lenčický, Daniel Romanovič, kráľ haličský, a jeho syn Lev Danieľovič, tak že tuším ešte žiadon kráľ uhorský nemal toľko vojska po hromade; lebo ho udávajú na 140,000 mužov.

1) Tak sa hovorí o veci *skutočne* bár i *neprávne* prevedenej.

2) Ottokar von Horneck, ap. Petz. III. c. 54.

Medzi nimi boli Maďari, Slováci, Rusíni, Poliaci, Horvati, Srbi, Románi, Bulhari, Sikuli, divokí Polovci pod svojim vojevodom Alprom, Besermini a Turci ba i Tattari. — Kráľ český mal hlavnú moc z Čechov a Moravanov, potom Rakúšanov a Štajercov, Braniborčanov, Mišenčanov, Sleziakov, Korutancov a Solnohradčanov. Počítano 100,000 mužov, medzi ktorými bolo 7000 rytierov na koni, ktorí i s koňmi boli temer docela odený v železo. Jako vidno, mala to byť zväčša vojna Slovanov proti Slovanom. — Ottokar ustanovil, že keď vyprehne doba prímeria, vojská majú sa sústreďiť u Lábu ¹⁾, kde Dyja medzi Moravskom a Rakúskom tečie. — V určitý deň teda rozložili vojská okolo Lábu, a hrábätá z Hardeku na šírom poli u Stožky (Staatz). — Vojská Beloslavové postavené boli na ztejtostrannom brehu Moravy, asi od Kútov k Devínu. Boj započal Štefan. Chcejúc bezpochyby prekaziť spojenie nepriateľského vojska, vyrútil sa s poloveckými a uhorskými jazdcami pres Moravu, aby u Pohordie nad Ihlavkou v dáždivej noci prepadnúť moravské a sliezke zástupy; zbludil však, a keď sa rozodnilo, musel sa spešne vrátiť za Moravu sem. Na to 25. jun, chcel zas vyšpehovať položenie českého vojska u Lábu: vzal so sebou asi 10,000 jazdcov, preplavil sa u Streženice pres Moravu a hnal sa cvalom údolím riečky Caje hore. Razom ukázala sa tlupa Polovcov pred hradbami Stožky. V českom ležení povstal veľiký pokrik; keď však sa ukázalo, že to bola len malá čata, ktorá spatrivšia veľkú silu ihned zase zmizla, nastalo utíšenie. Ale hrábätá z Hardeku, Kadold z Drnoholca a Oldrich zo Schleunzu pustili sa s niekoľko stami ľudí svojich za utekajúcimi; ale keď vbehli do údolia, uhorské vojsko z ukrytných zálôh na nich vyskočilo a do jedného ubi-

1) Rozumeť načim moravský, a nie uhorský Láb, ktorý podobne na brehu Moravy ztejto strany leží.

lo. Práve sedel Ottokar pri stole so svojimi, keď mu priniesli povest' o tom: v okamžení vstal a s biskupom Brunonom i braniborským márkhrábätom Ottom pustil sa v tú stranu. Prišli však už pozde. Vidiac ale, že sa nepriateľ zastavil a proti nemu obrátil: rozkázal svojim, sriadit' sa a uderit' na nepriateľa. V tom strhla sa náramná búrka a objavil sa veľký príval: Uhri uježd'ali preč, ťažko odení českí jazdci ale unavení nevládali ich nasledovať. Mnoho však Uhrov, chvatom sa pres Moravu prepravujúcich, v nej zahynulo. — Na to svolal Ottokar kniežatá a vôdcov k porade; kde ustanovili, že 4. jul. pojde sa napred. — Ottokar u prosred 7000 železných mužov, pod zástavou sv. Václava, a ostatné vojska brali sa na „moravské pole,“ obširné to nížiny, ktoré sa podľa rieky Moravy až dolu k Dunaju tiahnu. Tuná keď na širokom hrbáte výšin medzi dvoma potokami (Veidenbachom a Rusbachom) Ottokar sa postavil, celý ďaleko rozsiahly tábor uhorský pred očima sa mu v dialke ukázal; lebo len rieka Morava delila ho od tábora českého. Ottokar s jadrom vojska českého a moravského zaujal sred, iné čaty ale tvorily prave kriedlo až k Dunaju, lavé ale k osadám Angern a Macno (Matzen). Za hlavným vojskom, asi medzi Ogrúnom (Wagram) a Vel. Enzersdorfom, dal učiniť násypy, medzi ktoré bezpochyby dal postaviť vozy so stánkami a inými zavazadlami. — Celý temer týdeň stály oba tábory proti sebe, a žiadon z nich nechcel prekročiť rieku. Poslovia chodili sem i ta, aby vyjednávali; ale Beloslav opierajúc sa na smlúvu r. 1254. a na veľkosť vojska svojho, nechcel popustiť. Konečne dlhá nečinnosť zoškľivila sa v českom tábore, a Ottokar poslal Ottu z Majsavy, rakúskeho pána, k Beloslavovi s návrhom: aby si vyvolil buď previesť svoje vojsko pres Moravu, buď privoliť k prevedeniu českého vojska pres Moravu, tak aby potom či na moravskom

či na stupavskom poli svedená byť mohla poctivá rozhodná bitka. Beloslav 11. jul. zkázal, že prevede voje pres Moravu, aby mu teda v tomto neprekázal. Učinil s ním tiež prímerie na dva dni, na zadržanie ktorého i oba králi a kniežatá prisahu zložili. Dna 12. teda mali naši bez prekážky prepraviť sa pres Moravu, a teprv 13. opolodniach počať boj s Čechami. — Ottokar po účinnom prímerí cúvnul nazpak, aby naším na tamtej strane postúpil miesta k postaveniu a sošíkovaniu seba. Nektoré zástupy pravého kriedla poslal až za Dunaj k Haimburgu k sohnaniu potraviny. — Medzitým kráľevič Štefan počal proti prímerovej úmluve už v noci na 12. jul. pri Podhradí (Schlosshof) prechádzať pres Moravu, a na to opoledniach temer celé uhorské vojsko prebrodilo Moravu a postavilo sa u Kressenbrunu; len ešte Beloslav zostal s nektorými z tejto strany v tábore. Naši spozorovali, že sa české zástupy pri odstúpení zo svojho predošlého miesta d'aleko od seba rozstúpily, a spoliehajúc sa na lehotu prímeria, bez poriadku zostaly. Štefan zabudnuv na čestné slovo, s celou silou počal útok na český sred. Ottokar, pozorujúc to, ihneď naložil behúnom, aby privolali zástupy k bitke. Táto počala sa skutočne už 12. jul. Jaroslav z Podchús, najvyšší burghrábä, jakožto vodca mužov železných, rozvinul prapor sv. Václava, a nad vojskom vzletel — vraj — dáky vták jako orol, barvy belejšej nad sňah a zlatej hlavy a šije, ktorý vždy za praporom poletoval, a mnohým sa — vraj — zdálo, že vždy viac a viac rastol, až konečne kriedlami svojimi prikryval celý zástup mužov železných. Česi, oduševnení týmto znamením a dôverujúci v pomoc sv. patrona Václava, počali spievať: „*Gospody pomiluj ny!*“ a zmužile očakávali nepriateľský útok. Sila uhorská, do pôl kola sriadaná, hnala sa proti ním; ale uhorské kone hlaholom posvatnej piesne a bleskom ocelevej obrone,

slnecnou žiarou osvietenej, zplašily sa, tak že už pri prvom útoku tomto ľahka uhorská jazda porazená bola od železných mužov. V tom dorazil ešte i Vok z Rosenberga s čatou svojou a prinútil našich na útek. Strach omráčil uhorský tábor. Štefan všemožne napnul sily aby svojich jazdcov rozpálil k novému útoku; bol ale v tomto i sám ťažko ranen, tak že sa musel dať odniesť z bojišta ¹⁾. Medzitým deň sa rozohrial náramne, a zdvihly sa veľiké oblaky prachu od toľkého koňstva, zem rozrývajúceho, tak že celé bojište ním zahaleno bolo. Keď ale konečne dorazily i ostatné nepriateľské zástupy, a oborily sa na našich, títo nevydržali a dali sa na útek, a porážka našich bola úplná. Na bojišti samom padlo 18,000, a útek bol tak spešný a neporiadny, že ich až do 14,000 v Morave utonulo, tak že na nektorych miestach voda sa zastavovala, a víťazné české vojsko pres nich, jako pres nejaký most, na uhorský breh sa hrnulo. Jedon z tatarských kniežat ponúkal — vraj — toľko dobrých koní, koľko vlasov mal na hlave, jestli mu Česi darujú život; avšak nebol prijatý na milosť, jako tiež nik, ktorý nemohol utiecť. — Boreš z Riesenburga vpadol so svojim ľudom do uhorského leženia a shabal ohromnej koristi. Beloslav so zbytkom vojska svojho musel utekať pres malé Karpaty až pod Bretislavu.

Ottokar mohol teraz použiť víťazstva svojho a potret' i zbytky uhorského vojska, avšak on sa miernil a uvážil si, jaké nebezpečenstvo by mohlo z toho pojiť na celé kresťanstvo, keby Uhorsko príliš soslabeno, a tak Tatarom na lup vystaveno bolo. — Ottokar prekvapne vydobiv Bretislavu (Prešpork), prijal tuna uhorského nadvorného župana Rolanda, žiadajúceho v mene Belo-

1) Prvú zprávu o tomto priniesol Beloslavovi hráňa Botyz a dostal za to pozemok pod Krivaňom (sub monte seu alpe Tortoi). Fejér, IV. III. 185—188.

slava o mier. Ottokar prijal ho láskave, ale ustanovenie výminok mieru nechal na braniborského Ottu a korutanského Oldricha. Vyminky byly: Beloslav a jeho syn, Štefan, vzdávajú sa všetkého panovania v Štajersku, odvolajúc uhorskú posiadku i z Ptuje; pre väčšiu pevnosť a trvanie mieru, mladší syn Beloslav Beloslavovič zasnúbený bude s neterou Ottokarovou, dcérou to braniborského Ottu, Kunegundou; pápež potvrdí smlúvu, a ktorákoľvek strana jednala by proti tejto smlúve, bude povinná zplatiť 19,000 hrivien sriebra apoštolskej stolici; na budúce veľkonočné hody príde Beloslav do Viedne osobne k obnoveniu tohoto mieru, na teraz ale štyria uhorskí župani daní budú Čechom do zástavy. —

Ottokar, pobavivše sa krátky čas v Bretislave, vrátil sa do Česka a víťazoslavne vtiahol do Prahy; odkial už 8. okt. zaslal pápežovi i opis vojny kressenbrunskej i výminok mieru, s Beloslavom uzavreného ¹⁾.

Šťastlivejší bol na juhu Laurent, správca kráľovskej súdnej stolice, porazivší Bulharov, ktorí vtrhli do severinského banátu, práve vtedy, keď kráľ proti Ottokarovi bojoval ²⁾.

Beloslav, oddychnuv si po strašnej vojne, odobral sa nasledujúceho roku k veľkonočným hodom do Viedne, 1261 aby sa tam, jako bolo úmluveno, s Ottokarom sišiel a uzavrený s ním mier obnovil a rozmnožil ³⁾. Pri tejto príležitosti nelen Beloslav Beloslavič zasnúbený bol s neterou Ottokarovou, Kunegundou ⁴⁾, lež Ottokar bár

1) Fejér, IV. III. 15—18. V. I. 326. VII. I. 337. — Pray. Ann. RR. H. IV. 305—309. — Palacký: Gesch. v. Böhmen. Prag. 1839. II. I. 173—184. — Sporschil. Gesch. Oest. I. 313—325. — Česko-Moravská Kronika. V. Zapa. Sošit XI. XII. str. 875—885.

2) Fejér, IV. III. 199. — Fessler, II. II. 598.

3) . . compleverimus omnia, quae in tractatu pacis contenta fuerant, immo etiam plurima alia, que postmodum pacis tractatui sunt adiecta. Dipl. 1. Sept. 1261. Fejér, IV. III. 32.

4) Fessler, II. II. 600.

ešte jeho obstará a neplodná manželka žila, učinil i osvedčenie kráľovi Beloslavovi, žeby sa chcel, pre lepšie utvrdenie priateľstva, s jeho najmladšou dcérou Margetou oženit', žiadného vena nežiadajúc. Ponevác ale táto bola kláštornicou a odriekla sa manželského stavu: žiadal teda Ottokar Belovú vnúčku, Kunegundu Rostislavičku za manželku. — Naraz, keď ešte ani záležitosti úmluvy neboly pokonané, uhorskí hostia sa ztratili; lebo Ottokar vystupoval s novými inými tiež žiadostami, ktoré v bretislavskej úmluve neboly zaručené, tak že biskupi: pasovský, olomúcky a pražský, zahrozili Ottokarovi s vyobcovaním z cirkve, jestli neuzavre s Beloslavom pokoj pod výminkami, v bretislavskej umluve obsaženými ¹⁾.

Bola však tiež iná príčina, že Beloslav spiechať musel domu; postaviť sa na čelo vojska proti Nogajovi a Telebugovi tatarským divochom, ktorí po splenenom sandomírskom uzemí, hrozili prekročiť Karpaty a vtrhnúť do Slovenska ²⁾. Avšak sa to nestalo, lebo Burondaj so svojim vojskom odtiahol k Dnepru ³⁾, bezpochyby preto, že slyšal už o uzavrenom pokoji medzi Beloslavom a Ottokarom ⁴⁾, ktorého „*železným kráľom*“ nazýval ⁵⁾.

Teraz opäť nadpletená bola niť vyjednávania mieru s Ottokarom. Beloslav, ktorý len pod tou vyminkou privolil sňatku Kunigundy s Ottokarom, jestli pápež rozlúči manželstvo jeho s Margetou, kroz Tobiaša Bogud-

1) Ipsum . . . excommunicabimus, et terram ipsius Austriam ecclesiastico supponemus interdicto, si idem, quod absit, formam concordiae . . . excesserit et attemptaverit violare. Dipl. 7. apr. 1261. Cnf. Dipl. 31. Martii 1261. ap. Venzel, Monum. Hung. Hist. VIII. 10. 11. — Kerchelich. Not. Prael. p. 508.

2) Regni nostri fines attigerant. Kerchelich, l. c.

3) Karamzin, Gesch. d. russ. Reich, IV. 69—72.

4) Maluimus pacis foedera reformare, quam vastando et debilitando magnum Ungariae regnum ad idem et nostri terras domini Tartaris aditum reaperire. Epist. Ottocari ad Alex. Pont. Fejér, IV. III. 18.

5) Qui etiam inter Tartaros *ferreus Rex* vocabatur. Chron. Sanpetrinum Erfurt. ap. Menken III. 291.

ského, prepošta zahrebského, vyprosredkoval rozlúčenie manželstva rečeného v Ríme 1); čím odstránená bola, hlavná prekážka i nového manželstva Ottokarového i uzavrenia uhorsko-českého mieru 2). — Po prekonaných týchto prekážkach dal sa teda Ottokar s Margetou riadnym spôsobom v Prahe rozviest'; avšak ešte i teraz meškal s vyplnením výminok bretislavskej úmluvy 3). — Konečne 25. okt. odbývala sa svatba Ottokara s Kune Gundou Rostislavičkou v Prešporku. Kráľ český, rozlúčiv sa potom s Beloslavom, ktorý tu svatbu s celým svojím dvorom oslávil, odišiel s ňou do Prahy; kde na vianoce on i nová kráľena boli slavnostne korunovaní 4).

Sladkosť pokoja s Ottokarom uzavreného, nedlho požíval Beloslav. Strpčil mu ho Štefan, mladší kráľ, s rokom nastávajúcim. — Štefan upodozrieval politiku Ottokarovú, lebo v bretislavskej smlúve nedostal priaznivé 1262 miesto, jaké sa dostalo jeho mladšiemu bratovi Beloslavovi; čo si on, povedomí svojich válečných podujatí proti

- 1) Vyhláseno manželstvo medzi Ottokarom a Margetou za neplatné, ponevác ona bola mnízkou najprv v Treviru, potom Virzburgu, a tak — dľa kat. cirkevných stanov — nebola smela vstúpiť do stavu manželského, jakožto učinivšia slub zachovania panenskej čistoty navždy.
- 2) Cum aliter pacari non possemus, nisi inter nos et predictum Regem Boemorum ordinassemus parentelam, dando sibi in matrimonium neptem nostram; eique matrimonio impedimenta legitima obviarent. Super quibus ipsum magistrum Thobiam . . . ad Curiam Romanam destinavimus, ipsius ministerio in impedimentis supradictis Apostolicam dispensationem merimus, et pacem perpetuam Regno nostro. Dipl. Belae IV. ap. Kerchelich Not. Prael. Addit. p. 508. — Fejér, IV. III. 100—103.
- 3) Cum nos omnes habite pacis articulos obseruauerimus, et inuiolabiliter obseruemus, et compleuerimus omnia, quae in tractatu pacis inserta fuerant, immo etiam plurima alia, quae postmodum pacis tractatui sunt adiecta, effecimus; dictus tamen Rex Bohemiae, karissimus nepos noster, principem (?) nostrum, quem pro securitate sibi commisimus, restituendum nobis . . . restituere nobis denegat et detrectat, ostendens per hoc verisimiliter infringende pacis propositum se habere. Epist. Belae IV. 1. sept. 1261. ad Ottonem Ep. Patauinum. Fejér, VI. III. 32.
- 4) Palacký, I. c. 186—189. — Kronika Zapa 886—889. — Sporschil, I. c. 326—328.

Ottokarovi ¹⁾, vysvetloval za plán k pomste, k vyvedeniu ktorej mal byť mladší brat Beloslav, vo slovenskom údelnom kniežatstve s Ottokarom susediaci ²⁾, prosriedkom v rukách Ottokárových. Strativší dl'a bretilavskéj úmluvy Štajersko, obmedzený bol len na údelné kniežatstvo sedmohradské ³⁾: naliehal teda na otca, aby mu dano bolo slovenské údelné kniežatstvo, ktoré právne náležalo prvorodenému kráľovičovi ⁴⁾; ponevác ale to neobdržal, chopil sa odbojnej zbrane proti otcovi ⁵⁾. Medzitým, bár už i vojska oboch stály čelom proti sebe ⁶⁾, neprišlo to k bitke; lebo sa dali do vyjednávanía niera, ktorý bol potom i skutočne uzavrený v Bretislave ⁷⁾, prosredníctvom arcibiskupa ostrihomského, sťa kancelára Belového, a Kolockého, sťa kancelára Štefanového. Dl'a úmluvy tejto: Štefan dostal Sedmohradsko a Potisie až po riekú Ipol' ⁸⁾, sľubujúc, že napozatým nič nepodnikne ani proti mladšiemu bratovi Beloslavovi, ani jeho slovenskému údelnému kniežatstvu; že jako sľubil otec nesvádzaie Štefanových Polovcov, aby prestehovali sa z jeho kniežatstva: tak i Štefan nebude svádzať Nemcov a Slovákov, k vojvodine Slovenska náležajúcich, a Čechov, ktorí prí-

1) Sr. str. 213.

2) Že bol Beloslav Beloslavovič vojevodom vo slovenskom údelnom kniežatstve, vysvitne to z dôkazov, ktoré nižej podám.

3) Stephanus, Dei gratia rex, primogenitus illustris regis Ungariae, Dux Transilvanus. Diplomata an. 226 1/2. Fejér, IV. III. 49—52. 67. et 77.

4) Cum nos olim, necessitate compulsi, ius Ducatus, a primogenitoribus nostris Regum primogenitis institutum requirere voluissimus iusticia mediante. Dipl. a. 1272. — Tud. Gyűjtem. 1828. II. 90.

5) Rex Stephanus opposuit se patri suo, Regi Belae Ungariae. Chron. Austr. ad a. 1262.

6) Quum perfidorum subditorum suasionem . . . ad manus conserendas dispositi ex utraque parte exercitus iam essent regione constituti. Epist. Mariae, reginae Hung. ap. Fejér, IV. III. 68.

7) V dipl. u Praya, l. c. 314. stoji: Puruszlo == Breslau == Bretzlava == Bretislava? alebo Poroszló nad Tisou? Fejér, V. II. 483.

8) Stephanus, Dei gratia junior rex Hungariae, Dux Transilvaniae et Dominus Cumanorum. Dipl. Steph. a. 1262. ap. Fejér IV. II. 14—16. III. 79.

tomne tam bývajú, alebo budúne tam bývať budú; ba keby i presťahovali sa do potisko-sedmohradského kniežatstva, že ich nepríme a trpeť nebude; že on a mladší brat Beloslav, vojvoda Slovenska, solovarné nákladky spolu niest', a výhody tiež spolu z polovice užívať budú; že jestli by kedy poslal vojsko na pomoc Michalovi, juhoslovanskému ¹⁾ vojvodovi a podobne bratovi svojmu, nepojde ono cez pannonské ²⁾ územie otcovo, ani neuhospodí sa v takých majetkoch, ktoré zemepáni otcovi majú v Štefanovom udeli ³⁾. — Michal zadržal horvatsko-slavonsko-dalmatské vojvodstvo ⁴⁾. — Beloslav dostal údelné kniežatstvo Slovenska, medzi Moravou, Dunajom, Ipoľom a Karpatami ⁵⁾. — Umluvu túto potom i kráľ Beloslav i mladší kráľ Štefan dňa 5. decembra

-
- 1) Že Michal Beloslavič bol juhoslovanským vojvodom, vysvitne to z dôkazov ktoré nižej udám.
 - 2) Keď Michalovo kniežatstvo bolo v Horvatsku, samo sebou sa rozumie, že Štefan mohol prechodiť z kniežatstva svojho do Horvatska či nad Dravou, či medzi Savou a Dravou.
 - 3) . . . in portione nobis assignata.
 - 4) Beloslav Beloslavič stal sa vojvodom horvatsko-slavonsko-dalmatským len r. 1266. dipl. u Fejéra, IV. III. str. 401. Sr. hore pozn. 2.
 - 5) Uhorskí dejepisci úmyselne zatvárajúci si oči pred všetkým, čo sa týče Slovenska, nevedeli alebo nechceli udať kniežatské sídla. Pray chybné stréiac už r. 1262. Beloslava Beloslaviča do Horvatsko-Slavonsko-Dalmatska (sr. hore pozn. 2 a 4.), Michala by chcel stréiť do Srbska alebo do Bosnie (Ann. RR. Hung. IV. 314); avšak nelen že za dolným Dunajom a Savou kniežatami boli Rastislav a Uroš (Fessler, II. II. 600), no i zbytočné odstavcom bretislavskej úmluvy by bolo bývalo to ohradzovanie sa ota, aby Štefan, keby išiel na pomoc Michalovi, nevedol vojsko cez panonské územie; lebo jako by mohol zo Srbska a Bosny viesť vojsko cez panonské Uhorsko, nechápem. — Ináč ale ukáže sa nám celá vec údelných uhorských kniežatstvi, keď Michala položiť do Horvatsko-Slavonsko-Dalmatska (sr. hore pozn. 2 a 4.), položíme údelné kniežatstvo Beloslava Beloslaviča na Slovensko! Že Slovensko bolo ozaj údelné kniežatstvo Beloslava Beloslaviča, potvrdzujú ma v tom i nasledujúce dôkazy.

1) Štefan dohadoval sa s otcom nie o Michalovú vojvodinu, lež o Beloslavovú, jako o takú, ktorú prvorodenci dostávali. No jako tamto nepadá na juhoslovanskú vojvodinu: tak toto zas padá na Slovensko. Sr. str. 218.

potvrdili ¹⁾, ba na ňu pred Valaskom pápežským legátom i prísahu složili a ju 3. aug. i pápežovi k potvrdeniu predložili ²⁾.

1263

Sotva že táto domáca búrka utíchla, už zas za-trúbila válečná trúba, povzbudzujúca kresťanov k peňazitým milodarom na križiacku válku a k chopeniu sa križiackej zbrane proti Tatarom, vrazivším do sv. zeme ³⁾. Ale ten hlas zostal bez výsledku, lebo mračná domácej búrky opäť sa zdvíhaly. Čo bolo príčinou novej domácej roztržky, ťažko uhádnuť. Zdá sa, že Štefan dal podnet válke, nedržiac na uzde nezbednosť Polovcov, ktorí nelen

2) Z výminok horeudanej bretilavskej smlúvy vysvitá, že vojvodina Štefanová susedila na východnom brehu Dunaja, tiahnúc čiaru od Filakova (Fejér, IV. III. 71.) k Solovarom (Sóvár, Salzburg, Castum Sallis), kde už za drevných časov byly hranice Slovenska (Dejiny počiatkov Uhorska str. 19.); lebo Štefan s Beloslavom spoločne delili i východy i náklady týchže spoločných solovarov (Fejér, I. c. 73.) — Fessler. II. II. 606.

3) Beloslavová vojvodina v sebe obsahovala Slovákov a Nemcov, ktorí po tatarskom plene nahradili stratu obyvateľstva; — susedila s Čecho-Moravanmi, ktorí sa stehovali do Uhorska. Že toto padá na naše Slovensko jedine, to tiež každý vidí.

4) Listina, ktorou r. 1264. Urban pápež potvrdzuje nové nadobudnutie vojvody Beloslava, spomína „*sules aquaticas ad Ducatum suum Sclavoniae*“ náležajúce. Jako isto je, že tie Solovary nepadajú do Juho-slovanska, lež do nášeho Slovenska: tak isto je tiež, že spomenutý „*Ducatus Sclavonie*“ je naše Slovensko. Sr. Fejér, IV. III. 234. 235. cum nota. — Venzel, VII. 98.

5) Diplom Beloslava IV. r. 1246. spomína „*terram Keseu, que alio vocabulo Kerd dicitur, a terris Domine regine, et Ducatus certis metis et veteribus (? instauratis) segregatam, castrorum videlicet Hunth et Zulgageur . . . meta . . . prope Ypul . . . ad terram Jormoth.*“ — Diplom Štefana V. r. 1270. podobne spomína „*terras Ducatus, de Zulgageur, Toxun, Zoik et Raad vocatas, in Comitatu Pestiensi existentes.*“ Fejér, IV. II. 15. V. I. 49. Že tento *Ducatus* tiež je len naše Slovensko, tiež je isto. — Konečne Diplom. Beloslava, slovenského vojvodu, z r. 1269. jasne hovorí: *quandam villam nostram, sitam juxta Goron, Vruz nuncupatam, nostro ducatu pertinentem dedimus sicut nos possedimus.*“ Magyar Sion. Eszterg. 1663. I. 765.

1) Fejér, IV. III. 69—77.

2) Venzel, VIII. 34—30.

3) Venzel, VIII. 47.—58.

že nechceli prijať kresťanstvo, lež i kresťanov prenasledovali ¹⁾, alebo nebol spokojný so štedrosťou, ktorú otec preukazoval i kráľene i mladšiemu bratovi Beloslavovi, dajúc mu i výhlady na horvatsko-slavonsko-dalmatské vojvodstvo, smrťou najmladšieho brata Michala uprázdnenou ²⁾, a chcel si urobiť sám náhradu tým, že napadol mačvanské a bosnanské územie, vdovy po haličskom, Rostislavovi ³⁾. Beloslav, obávajúc sa českého Ottokara, majúceho Rostislavičku za manželku ⁴⁾, nemohol toto trpeť, lež prinútený bol k zavrátaniu Štefana. Tataři slyšiac o v novo vzniklej roztržke ponúkali obom či zbrannú smlúvu či svazok manželský; pápež ale dotklive dával im výstrahu pred krokom týmto ⁵⁾, najmä kráľovi Beloslavovi, keď sa zvedel, že je k tomu náchylný, aby dostal posilu proti neposlušnému synovi ⁶⁾. Otcovský hlas Urbana pápeža mal výsledok: kráľ a mladší kráľ obnovili úmluvu, a syn pokoril sa pred otcem a zadostučinil i urazenej matke i vdove Rostislavičke ⁷⁾. Na to pápež, aby zacpal žriedlo nesvarov, jako z jednej strany naložil prísne kroky proti Polovcom ⁸⁾, tak z druhej strany napomenul i uhorských biskupov k miernosti ⁹⁾.

Rok tento však mal radostnejší sklonok, nežli bol jeho začiatok: 5. okt. vybavovala sa svatba Beloslava Beloslaviča s Kunegundou braniborskou pri Viedni. Zdá

1) Venzel, I. c. 91—93. — Fejér, IV. III. 289. 409.

2) Venzel, I. c. 94—98. —

3) Venzel, I. c. 99. 101. — Fejér, IV. III. 210. VII. IV. 129. in nota IV. III. 76. —

Sem patrí, čo Thomas Archid. c. 51. vypráva o cestovaní matky so synom Beloslavom v Juhoslovanskú a o potrestaní Splitu; čo Pray. Fessler, atd. kladú do r. 1265.

4) Sr. str. 216.

5) Pray, Ann. RR: H. IV. 316. Venzel, VIII. 84—86.

6) Pray, I. c. 317. — Fejér, IV. III. 211—213.

7) Raynaldus ap. Fejér, IV. III. 213. in nota. 216. 236. 289.

8) Venzel, VIII. 94—98.

9) Fejér, IV. III. 213—215.

sa, že oba panovníci, Beloslav a Ottokar, chceli jeden druhého prevýšiť skvostom a nádherou. Ottokar k tomu určil miesto v Rakúsku, tri hodiny od Viedne, kde riečka Fiša neďaleko na pravej strane padá do Dunaja. Tento sotva stačil uniesť bremeno lodí, ktoré všelijaký druh potraviny, napoja a zásoby sväzaly ta. Povolani hostia zo všetkých zemi dostavili sa vo valnom počte. Vybudovaný bol veľký jeden stán, na spôsob kostola, oltárom a všetkým kostolným náradím opatrený, drahými súknami obvešaný, v ktorom sa mal sobáš vykonávať. Prišiel konečne Ottokar s nevestou, zprevedený poľskými a nemeckými kniežatmi a českými županami; prišiel kráľ Beloslav a jeho manželka Maria so ženichom Beloslavom, sprevodený Štefanom, mladším kráľom, Daniel kráľ haličský, Štefan Uroš, kráľ srbský, so svojma synama, Dragutinom a Milutinom, kňahyna mačovská so svojma osirotenýma Rostislavičama, Michalom a Beloslavom, a iní najprednejší župani uhorskí ¹⁾. Uhri objavili sa vo škarlatu, šedivých a pestrých kožuchoch; mali pávové perá a srieborné trepenia na čapiciach, ba i perle a drahé kamene, do brád vpletené. Po sv. mši bol sobáš, a po tomto ženich vzal z oltára korunu a položil ju na hlavu neveste; po čom pristúpil jeden z uhorských županov, dl'a uhorskej obyčaje svojou šavlou zamáchal nad hlavou nevestinou, a touže šavlou zas sňal korunu jej z hlavy ²⁾. — Po skončenom hodovaní vrátili sa uhorskí páni s nevestou do Uhorska ³⁾.

1) Bela war da nah mit fünf andern Königen. Es waren da nahmlich zweien seiner Söhne, Stephan und Bela, die gekrönt da sassen; ferner der König der Reussen (Daniel), der König von Massovite (??) dessen Hausfrau (Agnes Rostislavička) war, König Belas Kind und der König von Serwey. Bartal. Comment. II. p, 164. n. 3.

2) Kedy obyčaj tato prestala v Uhorsku, udat' nemôžno.

3) Palacký: Geschichte von Böhmen. II. I. 191—196. — Zapa Kronika Česko-Mor. XII. 892—895. — Pray, Ann. RR. H. IV. 318.

Bar i pokoj medzi ocom a synom už pred opísanou svatbou uzavrený bol, preca Belo jakosi nedôveroval Štefanovi: preto jaknáhle dostal zvest' o novo zvolenom pápežovi, Klementovi IV. ihned' vypravil ta Vladislava, archidiacona chrámu ostrihomského, ktorý by nelen tlumočil dobropranie pápežovi, no i požiadal ho o potvrdenie mieru, so Štefanom uzavreného ¹⁾. Čo odpovedel pápež neznáme, nepochybujúc, že žiadosť kráľová malá výsledok práve tak, jako tiež iná o pomoc proti Tatarom, ktorí opäť hrozili prekročiť Karpaty. Pápež totižto, následkom spomenutej žiadosti, 25. jun. vydal *breve*, ktorým naložil hlásenie križiackeho ťaženia proti Tatarom v Uhorsku, Česku, Poľsku, Štajersku, Rakúsku, Korutansku a Braniborsku ²⁾. Medzitým toto mračno odrazilo sa od Karpatov. Ale v Uhorsku nové nepokoje sa zdvíhaly. —

Mladý Beloslav opustiv predošlé svoje slovenské vojvodstvo, sťa už plnoletý, prevzal samostatné vojvodstvo Horvatska, Slavonska a Dalmatska ³⁾. Toto a iné vyznačovanie Beloslava z jednej strany, chladné srdce kráľovských rodičov k Štefanovi, staršiemu bratovi, a nešetrenie vojvodskej samostatnosti z druhej strany začalo naplňovať tohoto podozrením, že ho chcú vytvoriť z nástupníctva, a posadiť miláčka Beloslava na kráľovský trón ⁴⁾. Podozrievanie jeho podporovano bolo i vlastnými županami strany otcovskej ⁵⁾. Následkom toho opäť zbrojily sa obe stránky k domácej vojne. Medzitým opäť

1) Fejér, IV. III. 360.

2) Fejér, IV. III. 299.

3) Bela, Dei gracia dux totius Sclauonie, Dalmacie et Croacie anno Domini 1266. Ducatus nostri anno primo. Fejér, IV. III. 399—401.

4) Cum auus noster patrem nostrum investigari faciebat machinans eum privare jure geniturae et regni diademate spoliare. Dipl. Lad. IV. V. II. 95.

5) Fejér, IV. III. 289.

vyrovnali sa: k obnoveniu bretislavskej úmluvy pridano bolo zo strany kráľovej zaručenie uplnej vojevodskej samostatnosti Štefanovi; zo strany tohoto okrem synovskej poslušnosti i to, že nepodujme nepriateľstvo ani proti otcovi ani proti matke ani proti Belovi Rostislavičovi a Ottokarovi ani proti Beloslavovi krakovskému, Boleslavovi hniezdnanskému, Leškovi a Kazimirovičovi, kniežatom poľským. Toto obnovenie smlúvy zdeleno bolo i pápežovi, ktorý ju 22. jun. i potvrdil ¹⁾. Pokoj tento bol postavený na slabé nohy, lebo keď z návodu otcového Polovci odpadli od Štefana ²⁾, Štefan chopil sa zbrane; z čoho povstala bitka. Štefan na začiatku bol šťastlivý ³⁾; avšak Ottokar prišiel na pomoc starému kráľovi ⁴⁾, a Štefan musel sa podrobiť výminkám núteného mieru ⁵⁾; dl'a ktorého obmedzený bol len na sedmohradské vojevodstvo ⁶⁾.

Po takto utlačenom domácom odboji a uzavrenej smlúve obostrannej, Štefan uzavrel v Bretislave i zvláštne priateľstvo s Ottokarom; následkom ktorého pomery medzi kráľom českým a kňahynou mäčvanskou jakosi ochladly ⁷⁾.

1) Venzel, VIII. 128. 136. 144. — Fejér, IV. III. 341. —

2) Cum Ladislaus Vojvoda et Gyula frater eiusdem venissent cum Cumanis contra nos ad praeceptum Parentum, scilicet Belae IV. et Mariae reginae. Dipl. Stephani a. 1867. Fejér, IV. III. 407—417.

3) De solio suo pellitur (Bela), fraudatur suis fidelibus, quorum per plures caesi occubuerunt. Epist. Cunegundae ad Cunegundam Ottocari. 1267.

4) S Ottokarom musel potom uzavreť zvláštny mier. Fejér, III. 421. — Sr. pozn. predošlú. — Venzel, VIII. 241—244. ad a. 1270.

5) Že s nevolou podrobil sa poznať i z toho, že v diplomoch toho času ani neužíva úctných slov. Sr. pozn. 2. Ven. 275.

6) V listinách toho času prichodí len sťa vojevoda Sedmohradska. Sr. Fejér, IV. III. 391. 407. 410. 413. 414. 416. 464. 469.

7) Quod autem nuntias nobis inquiri a domino et marito nostro carissimo (Ottokaro), cur nuntios et legationes carissimae dominae et matris nostrae non libenter recipiat. Epist. Cunegundae ad Belam IV. a. 1267. Venzel, VIII. 162—166.

Ustavícnými tými domácimi nesvarami, stehovaním sa cudzozemcov do krajiny a z toho povstalým feudalizmom porúchané boly nemálo i občanské i cirkevné vniutorné pomery: preto teda zemani ¹⁾, keď Beloslav u prítomnosti Štefana, mladšieho kráľa a sedmohradského vojvodu, a Beloslava, vojvodu celého Slavonska, vydržiaval snem, uchádzali sa o potvrdenie svojich svatoštefauských slobôd; čo sa i stalo potvrdením a doplnením Andrejovej *zlatej bully* ²⁾. Podobne usporiadané boly i záležitosti cirkevné ³⁾. Takto nelen pokoj sa navrátil, no i Štefan opäť prijatý bol od otea na milosť, obdržavše ¹²⁶⁸ nazpak i panovanie nad Poloveami ⁴⁾. Učiniť to snád preto, aby Štefan nechopil sa zbrane, keď uhorské vojsko tiahlo na juh, poriadky robiť v Mačve, kde Uroš, srbský kráľ, uderil na Beloslava Rostislaviča, mačvanského vojvodu a vnuka nášeho kráľa Beloslava ⁵⁾.

Po zakončenom vyrovnaní na juhu, Beloslav, smlúvou Štefana, nad Bulharmi práve zvíťazivšieho ⁶⁾, s Karolom, kráľom Sicilie, nemile dotknutý ⁷⁾ a nad prevčasnou smrťou miláčka svojho, Beloslava, vojvodu Slavonska ⁸⁾, náramne zarmútený, už v nasledujúcom roku, potom keď na smrtelnej posteli kráľovnu a všetkých verných svojich vrúene odporučil pod ochranu Ottokarovi ⁹⁾, 3. mája umrel na ostrove sv. Margety pri Budí-

1) Nobiles Hungariae universi, qui Servientes regales dicuntur.

2) Kovachich: Vestigia Comit. I. 134—147.

3) Kovachich: Suplem. Vest. Com. I. 30. — Engel, I. 387.

4) Stephanus, Dei gratia junior Rex Hungariae, Dux Transilvaniae, Dominus Cumanorum. Dipl. 1268. ap. Fejér, IV. III. 465.

5) Fejér, IV. III. 490. V. I. 239.

6) Fejér, IV, III. 525. . . . Bulgarieque Rex. V. I. 19. 24.

7) Fejér, IV. III. 508—512, Sr. Venzel, VIII. 204.

8) Umrel medzi 22. jun. a 3. okt. r. 1269. — Fejér, l. c. 502. in nota.

9) Venzel, VIII. 204.

ne ¹⁾), a pochovaný bol v Ostrihome v chráme fraňtíškánskom ²⁾.

Štefan V. medzi prvé práce svoje počítal, svolat' snem do Stol. Belohradu a dať sa korunovať za úplného kráľa, celého Uhorska ³⁾); potom ale aby sa upevnil k vypomsteniu sa na kráľovi českom, uzavrel smlúvu s Beloslavom krakovským a Filipom korutanským. K vojne s Ottokarom všetko smerovalo: Maria, matka Štefanová, sťažovala sa už z počiatku na syna ⁴⁾); Anna Rostislavička, ktorej nebohý Beloslav — nedôverujúc Štefanovi — pred smrťou sveril drahoceniny, utiekla s nimi do Čiech ⁵⁾); za ňou tiež mnoho veľmožov pritiaхло ta ⁶⁾. Ottokar tušiac nastať majúcu búrku, chcel ju predísť a osvedčil sa, že je hotový dať sa do vyjednávania so Štefanom. Usniesli sa na tom, že 16. okt. sídu sa na hraniciach uhorských a povolajú ta i Filipa korutanského. — V určený deň prišiel Ottokar do Haimburgu, Štefan ale do Bretislavy; oba s veľkým zprevodom. Filip ani neprišiel ani neposlal svojich zplnomocníkov. — Ukázalo sa hned, jaká obapolná nedôvera panovala medzi oboma kráľami; lebo nemohli sa ani shodnúť o mieste, na ktorom by sa síst' mali. Konečne shodli sa vtom, že sa sídu na ostrove medzi Bretislavou a Pottenburgom, a to v zprevode len 12 mužov neozbrojených. Sišli sa. Aby sa ale všetké stížnosti medzi oboma vyrovnaly, zvolení sú z oboch strán štyria, ktorí by tie stížnosti posúdili a do

1) Venzel, VIII. 205. Chron. Bud. ap. Podhradsky p. 202—204.

2) Chron. Bud. ap. Podhradský, I. c.

3) *Universi fideles nostri, tam ecclesiasticae personae, quam servientes regales, qui tempore coronationis nostrae in integrum (regnum) immensam congregationem apud Albam fecerant.* Dipl. VII. II. 12.

4) Venzel, VIII. 239—241. — Umrela ešte toho roku. Ann. II. Steronis Al-tah. ad a. 1270.

5) Venzel. VIII. 254.

6) Venzel, VIII. 249. Fejér, V. I. 99.

poriadku uviedli ¹⁾. Nezdá sa, že tie sťažnosti vyrovnat' sa pošťastilo, lebo výsledok úmluvy bolo len prímerie, ktoré trvať malo dva roky, od 16. okt. do 11. nov. r. 1272 ²⁾.

Ottokar, ponevác aquilej. kapitula nepripustila Filipa k patriarchátskemu stolecu, ba s českým kráľom i smlúvne spojená bola: nešetril Filipa, lež vťahol do Korutan a Krajny, a prinútil ho k zrieknutiu sa zemí týchto. — Keď sa ale vracal nazpak do Rakús cez Semerník, Štefan nepamätujúc na čestné slovo, vyslal silné zástupy do Rakús, aby sa u Schottvinu pod Semerníkom položili do zálohy, a až Ottokar tady potiahne, ho prepadli a jali ³⁾. Ottokar však dostal zavčas výstrahu, vrátil sa inou cestou do Rakús. Štefan zúril, že sa mu úklad nepodaril, a na to, aby predišiel Ottokara, hneď poslal 50,000 mužstva do Rakús, ktorí ohňom a mečom plenili všetko a 16,000 ľudí, zvatša bezbranných, odviekli do zajatia. — Ottokar poslal žalobu na Kardinálov ⁴⁾ a kniežatá europejské ⁵⁾, a svolal snem do Mauerbergu, aby sa poradil o válke proti Uhrom. Krem toho vypravil poslov ¹²⁷¹ k Štefanovi, ktorí by mu na pamat' uviedli: že v úmluve ustanoveno, aby, kto prímerie sruší, 20,000 hrivien sriebra zaplatil a škodu vynahradil; aby teda lebo zaplatil alebo válku podstúpil. Štefan poslal ich však s potupením nazpak. — Ešte bola tuhá zima, a už nektorí nedočkaví rakúski páni, majúc za vodca Seifrida Wähingera, do Uhorska vbchli a prez zamrzlé neziderské jazero sa pustili; ale ľad pod nimi puknul a 40 rytierov i 300 mužov sa utopilo. Ottokar dal tiež v Sliezku, Braniborsku, Mišne a Durynkách sbierať branný ľud'. Z ne-

1) Venzel, VIII. 242. — Fejér, V. I. 100. 210.

2) Venzel, VIII. 243.

3) Venzel, VIII. 259.

4) Pápežská uprázdnená stolica ešte nebola zaplnená.

5) Venzel, VIII. 259.

meckých kniežat dostavil sa osobne Albrecht, vojevoda brunšvičský. Z českých, moravských, rakúskych, štajerských, korutanských a krajnských zemí dostavil sa každý, kto mal chuti do vojny, a tak v krátkom čase sohnal vojsko, ktorého sila na 100,000 mužov sa počítala. Tiež ohromné množstvo válečného náradia a strielacích strojov, k dobývaniu pevností a boreniu hradieb, mal po hromade. Viezli tiež za vojskom na 100 vozoch remeselné mosty, ktoré sa v krátkom čase prez rieky položiť a potom zas rozobrať daly ¹⁾. — Ani Štefan nehladel so založenými rukama na válečné prípravy Ottokarové: hranice korutanské, štajerské, rakúské a najmä moravské — medzi Devinom a Skalicou — dal hradbami a násypami opevniť ²⁾; obnovil smlúvu s Karolom, kráľom sicilským, Filipom korutanským; uzavrel tiež priateľstvo s Filipom, kráľom franským, Michalom, cisárom, a Andronikom, cisárevičom gréckym, Boleslavom, kniežatom krakovským a sandomirským, Beloslavom väčšieho Poľska, Henrikom Bavorským; Beloslavom vojevodom Mačvanským a Bosnanským ³⁾, Urošom, kráľom srbským, a Štefanom kráľevičom srbským, Svetislavom, cisárom bulharským, Levom a Mstislavom, jeho synom, a Vasilom Vasilovičom, vojevodami ruskými ⁴⁾, a voje svoje vsady na západných hraniciach od Železného mesta až k Skalici rozostavil ⁵⁾.

Hned jako sišly sňahy, po veľkej noci, dňa 5 apr. shromaždilo sa vojsko Ottokarovo na pravom brehu Moravy. Prez Moravu položený bol most, zaplašené vojsko

1) Zapa česko-morav. kronika, XII. 903—906. — Palacký: *Gesch. Böhm.* II. I. 208—216.

2) Fejér, V. I. 109.

3) V osnove stojí: *fratrem nostrum*; čo lebo vziať sa musí v širšom smysle za pokrevného, alebo za batranca *fratr(uel)em nostrum*; — bar bol vlastne sestrenec — *sororius*.

4) Venzel, VIII. 254. 255.

5) Fejér, V. I. 109.

uhorské od ľavého brehu, tak že 13. apr. už všetko vojsko bolo na uhorskej zemi; Devin, Štupava ¹⁾ a iné hrady pohraničné sa poddaly; prekročené byly malé Karpaty a udereno na Bretislavu. Už pri prvom útoku dobytá bola i zo zámkom svojím. Ottokar kázal však šetriť pokojné obyvateľstvo, odvieť bojovníkov, s'ťa zajatých, na rozličné rakúske a moravské hrady, a rozličnú korisť drahocnín, v zámku nachodených, naložiť na vozy a odviezť do Prahy. V ďalšom postupovaní svojom mienil sa opierať o Bretislavu: preto opatril mesto posiadkou a tiahol vydobývať Sv. Jur. Pezinok, Červený kameň a iné hrady na moravských a poľských hraničiach. Potom uderil na Trnavu a, položiv most pres Váh, na Nítru ²⁾, ktorú podobne sebe podrobil. — Ponevác ale Štefan sústredil svoju moc v panonskom Uhorsku: vrátil sa Ottokar k Bretislave, hodil most na Dunaj a 2. mája ho prekročil. Tuná ale vrhli sa na neho naši, strhla sa prudká bitka; avšak porazení naši dali sa na útek. Za riekou Litavou zase sa sobrali a pri Mošoni ³⁾, Starých hradoch a Cheruellenburgu. Jedon oddiel Ottokarového vojska tiahol k železnému mestu, a zradou veliteľa ho opanoval ⁴⁾; i druhý ale prekročil Litavu, a 8. mája poraziv Uhrov, otvoril ostatnému vojsku cestu pres Litavu. Spomenuté hrady byly dobyté, ba tlupy nepriateľské zabíehaly i na ostrovy podunajské. — Keď Ottokar ležal táborem pri Mošoni, prišli k nemu zplnomocnenci kráľa uhorského, žiadajúci o trejdnové prímerie. Ottokar nelen privolil, no s nimi, biskupom vesprímskym a Rolandom, vypravil i svojho posla k Štefanovi, osved-

1) Fejér, V. I. 130.

2) Fejér, V. I. 144.

3) Fejér, V. I. 234—236.

4) Mysenburch, Mosburg. Či — *intra parentheses* rečeno — neni toto drevný hrad Prívínov? Sr. Dejiny drevných národov. str. 182. Letopis Mat. Slov. 1869. I. str. 8.

čiť majúcim, že Ottokar není proti vyjednávaniu o mier. Primerie predĺženo o dva dni, a nastalo vyjednanie. Ponevác ale Štefan žiadal, aby Ottokar všetko, čo v uhorsku dobyl, len jednoducho vrátil, vyjednanie zostalo bez výsledku. — Štefan však vyhybal bitke, chcejúc tak nepriateľa zunaviť a rozmrzať; Ottokar ale použil, válečnej lsti: rozkázal istým zástupom, aby pretvarovali útek pred Uhrami, a tak týchto do boja vylákali; iné zástupy ale potom aby sa na Uhrov bokom hodili. Stalo sa, a 12. mája prišlo k riadnej bitke medzi Litavou a Rabicou. Ottokar porazil našich a prenasledoval až za Rabicu, v ktorej mnohí pri priechode zahynuli ¹⁾. Nedostatok potravy však bol príčinou, že Ottokar zastaviť musel svoj víťazný beh vojny: vrátil sa a vojsko rozpustil.

Štefan, bar i stratil rozhodnú bitku, nepodal sa, a sotva Ottokar vytiahol päty z Uhorska, vyslal znena-zdajky 30,000 jazdcov do Rakús a Moravy k pleneniu. Títo vyhybajúc hradom a hradebným mestám i zabiehajúc až k Brnu ²⁾, prepadali bezzbranný ľud, a mnoho tisíc do zajatia odvliekli. Okrem toho Henrik bavorský, svak a spojenec Štefanov, poslal podobne niekoľko tisíc bojovníkov do Rakús, ktorí tiež územie medzi Vöklabrukcom a Velsom poplenili. Sohnaľ teda Ottokar opäť vojsko a chystal sa k obnoveniu vojny; ale kráľeny a biskupi ³⁾ oboch strán vložili sa medzi nich aby vyprosredkovali mier. Štefan urobil začiatok, písaním žiadajúc o pokoj ⁴⁾. Ottokar prisvedčil, a tak sostavená smlúva, ktorú Štefan podpísal 3. jul. v bretilavskom tábore ⁵⁾,

1) Fejér, V. I. 108—113. 238. — Dňa 17. mája bol Ottokar v Bretislave. Id. VII. II. 16.

2) Venzel, VIII. 256.

3) Venzel, VIII. 261—265.

4) Fejér, V. I. 127. v Uh. Brode.

5) Venzel, VIII. 247—255.

Ottokar ale 14. jul. v Prahe ¹⁾). Smlúva pre väčšie ustálenie pokoja poslaná bola i k pápežovi k potvrdeniu. — Medzi jej hlavnými výnimkami bolo: hranice medzi uhorskou a českou državou zostanú tie, ktoré boli pred vojnou; uhorské kráľovské drahocenniny zostanú v rukách Ottokarových; pohraničné hrady, ktoré ešte doteraz sú v rukách pánov, prestúpivších k Ottokarovi, Uhorsku postúpené budú ²⁾); k vyskumaniu a vyznačeniu hraníc medzi Moravou a Uhorskom prešporský a nitriansky župan, i komorník moravský a burggraf brnenský —, medzi Uhorskom a Rakúskom, Štajerskom i Korutanskom iní vyslaní budú; Ottokar nepriateľov Štefanových, Štefan nepriateľov Ottokarových podporovať nebudú atď. ³⁾).

Následkom tejto ukrutnej vojny a neúrody nastal najmä okolo Bielej hory náramný hlad, tak že slovenskí predkovia naši na čas i od krajinských daní oslobodení byť museli ⁴⁾).

Ovocie uzavrenej smlúvy Štefan dlho nepožíval, lebo vydajúc dcéru svoju Annu za cisáreviča gréckeho ⁵⁾), už nasledujúci rok dňa 6. aug. umrel ⁶⁾) a pochovaný bol v chráme na ostrove sv. Margety pri Budíne ⁷⁾).

-
- 1) Fejér, V. I. 113—124. — Zapa česko-mor. kronika, XII. 907—909. — Palacký: *Gesch. von Böhm.* 216—222. — *Chron. Anstr. ad a.* 1271.
 - 2) *Kuzeg* (Güssing), *de monte s. Viti*, *Slomuk* (Zloymuk ap Fejér), *Perstan* (Breštan nad Stupavou), *de Chertus* (Kertus ap Fejér. Čertúšsky, čtvrtkový hrad?) *castra Farkasii de Záguria* (hrady Zahorské medzi Bretislavou a Skalickou?), *duo castra Stago* (Strigo ap. Fejér), *castrum Dobra* . . et castrum Row (Rou ap Fejér).
 - 3) Venzel, VIII. 276—230. IX. 25. 40.
 - 4) Fejér, V. I. 141.
 - 5) Pray, *Ann. RR. H. IV.* 331.
 - 6) Fessler, Engel, ba i Palacký a iní vyprávajú, že Joachim Pectari chytil Andreja jeho syna a odviezol (k Rudolfovi Habsburgskému, aby ho s dcérou tohoto zasnúbil a u nemeckého dvoru vychovať dal). Štefan sa potom za ním na koni rozbehol, uparil, do zapálenia pľúc upadol a umrel. *Chron. Bud. ap. Podhradský*, p. 204. n. 6. — Fejér, V. II. 316. 207.
 - 7) *Chron. Bud. ap. Podhradský*, p. 204. 206.

Vladislav IV., či preto, že jeho matka bola polovčankou, či pre jeho obcovanie s Polovcami, poloveckým či kumánskym nazvaný, ešte v ten mesiac po náhlej smrti otca svojho, asi 20. aug. korunovaný ¹⁾, už v 12. r. veku svojho sadol na kráľovský stolec. Ponevác otec náhle umrel a snád dostatočné poriadky neurobil z ohľadu tútorov maloletého kráľa a riaditeľov krajiny; vyskytly sa hneď po korunovaní smutné udalosti, tak že Andrej Kaplon opovážil sa ho kyjom uderiť ²⁾, ba snád i kulhavým urobiť ³⁾.

Nikto tak starostlivým okom nehľadel na Uhorsko jako pápež Gregor X., ktorý jaknáhle dostal zvest' o ľahkomyselnosti kráľovej a roztržkách v krajine, ihneď písal mladému kráľovi, napomínajúc ho, aby nasledoval dobrú radu biskupov, a z iného stavu vyvolil si statočných a čnostných radcov; — biskupom a krajinským velmožom, aby na bok odhodiac všetké roztržky, medzi sebou boli svorní, ku kráľovi ale verní ⁴⁾.

Medzitým Egid, miláčok to nebožtíka, stal sa, i s bratom svojim Gregorom, zradcom vlasti a zapredal Bretislavu a iné pohraničné hrady českému kráľovi. V skutku prekročil Ottokar Moravu a obsadil tie hrady, najmä ale Bretislavu ⁵⁾. Následkom toho pápež písal Ottokaro-

- 1) Ladislaus . . . Datum Albae in quindenis S. Stephani. Dipl. ap. Pray, Ann. RR. H. IV. 333.
- 2) Post nostrae coronationis tempus, cum coronatus Rex fuisset, cum cambuca percutiens. Fejér, V. II. 426. — Cambuca = krivá palica = krivý kyjak = baculus incurvatus ap. Du — Cange. — Magyar Sion. I. 853. n. 126, — Horváth M. kisébb munkái. I. 329. — Fejér, VIII. 290.
- 3) Senior, nomine claudus . . . in Regem est electus. Chron. Austr. ad a. 1272. —
- 4) Epistolae Gregorii X. ap. Venzel, IX. 3—6. — Bárdosy. Supl. Ann. Scep. 318. n. 83. — Epist. Brunonis ol. eppi. ad Greg. X. Venzel, I. c. 12.
- 5) Receptis enim litteris vestris, ad exequendum id, quod continebant, nulla prius propter diram guerre commotionem inter Serenissimum dominum nostrum Regem Boemorum Illustrem et Dominum Ungarie nobis obtulit se facultas. Epist. Brun. eppi ad Greg. X. 16. Dec. 1272. ap. Venzel, IX. 10. 352. — Chron. Austr. ad a. 1272.

vi, aby pamätal na smlúvu, s nebohým kráľom Štefanom uzavrenú; lebo — vraj — Vladislav ho neobrazil, a keby i čo bolo sa stalo, že je hotový to napraviť ¹⁾. Jestli následkom pápežského slova zjavila sa daka nádej na pokoj, táto ešte toho rohu roku zmarená bola. Henrik z Güssingu, ktorý ešte za Štefana preišiel zradne k Ottokarovi a, svojimi lúpežnými vyletami zo Štajerska, bol robil mnoho zlého na pohraničí Uhorsku ²⁾, vidiac, že Egid za svoju zradu občiahol väčšiu odmenu ³⁾, nežli on, utiekol do Uhorska k dvoru kráľovskému. — Stalo sa potom, že na jednom ostrove pri Budíne povadil sa s Beloslavom Rastislavičom, vojevodom Mačvy a Bosny, bratom to českj kráľeny, v prudkom hneve svojom ho zabil a na kusy rozsekal. Hrozná táto vražda popudila Ottokara na najvyšš, i umienil si pomstiť sa za to. Žiadal, aby mu vraha vydali; ponevác ale uhorský dvôr to neučinil, vypovedel Vladislavovi válku, ktorá pápeža novou starostlivosťou naplnila ⁴⁾.

Uhri, majúce obratnú ľahkú jazdu, po vypovedení války nečakali, až by Ottokar sa pristrojil k válke, lež už vo februari nastávajúceho roku vpadli na troch miestach do Moravy, Rakús a Štajier; ba zaplavili i Korutansko ⁵⁾. Kráľ český, nemohúce všady stejne staviť nepriateľskú jazdu, vyzval rakúsko-stajersko-korutanskú šľachtu, aby sa rýchle spojila a do panonského Uhorska vtrhla. Stalo sa, a spojení šľachtici dobyli Rábu: správca tohože mesta, bojovného biskupa piatikostolského, a tiež mnoho uhorských pánov zajali a do Rakúska odviekli.

1) Epist. Greg. X. ad Ott. ap. Venzel, IX. 9.

2) Sr. str. 229. poz. 4.

3) Dostel totižto La, Neuburg, Stokeravu, Greizin a Stein a ročitých 2000 mariiek. Chron. Austr. ad a. 1272. Sr. str. a diplom u Venzla, IX. 38-41.

4) Fejér, V. II, 134. V. III. 460. 488.

5) Iste sem patrí i dobývanie Brešfanského hradu nad Stupavou. Venzel, IX. 352. —

Na to v máji iné zástupy rakúskej a moravskej šľachty vtrhli pres riekú Moravu do Uhorska a dobyli mestá Sv. Jur. a Nitru, ktorú vydrancovali a vypálili 1). — Vlastné ťaženie ale podnikol Ottokar až v júliu. U Lábu, vo východnom Rakúsku, mali sa zas shromáždiť všetké jeho voje. Však ale prv nežli sa síšly oné voje, už Henrik z Güssingu s 30,000 Uhrami vyrútil sa na prvé české zástupy, ktoré mali u Lábu obkopené leženie, opierajúc sa na Dyju. Oldrich z Crnoholca, z rodu Kunicov, zemský hajtnan korutanský, srdnate sa oprel síce, avšak už na počiatku boja padol. Uhri, poplenivše kraj, zase odbehli 2); preto, že medzitým voje Ottokarové sa shromaždily, tak že sám Ottokar na čele 60,000 mužov proti ním postupoval, ženúc ich pred sebou pres riekú Moravu; Devin a iné hrady rozkotal 3); prekročiac Bielohoru a nadarmo dobývajúč Čachtický hrad 4) tiahol k Váhu. Ponevác ale Uhri nikde sa mu vprotiv nepostavili, vyhybajúč dl'a svojej obyčaje riadnej bitke: nutno bolo Ottokarovi dobývať pevné miesta, aby pri svojom ďalšom postupovaní nemal nepriateľa za chrbátom. Takto však zdržal sa temer celý mesiac v nitrianskej a bretislavskej župe. Rozplašeným slovenským obyvateľom tohoto okolia dal oznámiť, aby sa vrátili a svojho hospodárstva pokojne hľadeli; že sa im neublíži pod ochranou českého kráľa. Dobyté mestá Bretislavu a Sv. Jur odovzdal mešťanom viedenským a viedeňsko-novomestským, sám ale už po štvrtýkrát, dal hodiť most pres Dunaj, v auguste preišiel na panonský breh a zmocnil sa všetkých hradov a ohradených mest až po Ráb 5), Pred

-
- 1) Effugato Episcopo cum Canonicis, bene 100 personae Vngarorum in templo sunt occisi, ablato ornatu totius ecclesiae. Chron. Austr.
 - 2) Venzel, IX. 33.
 - 3) Tevven. Chron. Austr. ad a. 1273.
 - 4) Venzel, IX. 74.
 - 5) Sr. Venzel, IX. 19—21.

Rábom 50 bojovníkov, ktorí sa vyznamenali, medzi nimi i svojho syna levobočka, Mikuláša, teraz už vojvodu opavského, slávne rytierskym mečom opásal. Poslednie miesto, ktoré tuá dobyl, bolo slávne benediktinské opátstvo na vrchu sv. Martina. Odtiaľ sa obrátil k neziderskému jazeru a po vydobytých tvrdziach prišiel pod Šopron¹⁾. Toto mesto nemohlo vydržať dlhého obleženia: sľubovalo poddanie sa, a dalo prednie osoby do zástavy, na čo Ottokar zvláštne milostive s nimi nakladal. — V tom doišla ho zpráva, že kurfürstovia bez neho a jemu na priek zvolili Rudolfa habsburgského za rímskeho cisára: hľadel uzavreť s Uhrami, prímerie a dať sa do vyjednávania o mier.

Následkom vyvolenia Rudolfa za cisára, zmenily sa značne osudy kráľa českého. Ottokar nechcel uznať Rudolfa za cisára a prijať od neho zeme v léno; no staral sa úsilne i o to, aby dostal uhorský dvôr na svoju stranu. —

Na uhorskom dvore panujúce roztržky tak ďaleko sa vyvinuly²⁾, že stranníctva rozdvajili i bratské svazky medzi Vladislavom a Ondrejom. Na dvore uhorskom to divne išlo: hodnosti cirkevné i svetské podávali jeden druhému, ale i jeden druhého zhadzoval z nich. — Anarchia dostala sa na vrchol, keď nelen Henrik z Güssingu dostal sa až k banátskej hodnosti³⁾, lež i Egid, ktorí sotva pôl roka pobaviv sa v Čechách, uprehol zas do Uhorska, kde za odvedenie bielohorských hradov od Ottokara, podobne obdržal veľkú hodnosť, stav sa vojevodom Mačvy⁴⁾. Kde títo dvaja oplani a sokovia boli, tam nemohlo byť pokoja. Henrik chopil sa strany Au-

1) Fejér, V. II. 68—70. 233. 263. 268. 273—275. 376. — Venzel, IX. 79. 82

2) Venzel, IX. 26. 38—41.

3) Dipl. a. 1273. ap. Venzel, IX. 21.

4) Dipl. a. 1273. ap. Venzel, IX. 23. — Chron. Austr. ad eundem a.

drejovej a tohoto odviedol so sebou, do Horvatska. Po-
 1274 tom ale, chopiac sa odbojnej zbrane, obľahol Vladislava
 v Budíne; avšak Petor Čák zabil zradca v boji a Vla-
 dislava vyslobodil z nebezpečie ¹⁾. Po zavraždenom Hen-
 rikovi Joachim Pektari, kráľovský továrnik, však ktorý
 požíval vždy ešte najväčšej moci u dvoru uhorského,
 sám sa odobral k Rudolfovi, a smlúvajúc sa s ním o
 válke proti Ottokarovi, už vopred vyprosil si daktorú zem
 koruny českej pre seba; doma ale ta to priviedol, že krá-
 ľovskí bratia sa snerili ²⁾, ba Rudolfa sebe za otca pri-
 jali a pod jeho pokroviteľstvo sa postavili ³⁾; ano Rudolf
 i Ondreja s jednou svojou deérou zaslúbil ⁴⁾, a najmoc-
 nejším uhorským pánom hodnosti a tituly rímskej drža-
 vy ponúkol. — Takto Rudolf spojil sa s Uhrami proti
 českému kráľovi; ktorý pri zamračení slnka svojej slávy
 nemal z Nemcov iného viac spojenca, mimo Henrika,
 1275 vojvodu bavorského ⁵⁾, ba i tomuto rozkázal Rudolf,
 pretrhnúť všetko vyjednavanie smlúvy medzi sebou, Ot-
 tokarom a Vladislavom, jestli nechce byť podobne vy-
 hlásený za nepriateľa nemeckého cisárstva ⁶⁾.

Darmo pápež nakladal biskupom uhorským sbie-
 rať podporu pre križiacku válku a hlásať ju ⁷⁾, darmo
 sa usiloval i Karol kráľ Sicilie vyprosredkovať mier med-
 zi Ottokarom a Vladislavom ⁸⁾: Ottokar nijak sa nech-
 cel dať nakloniť k tomu, aby vyjednával s nenávideným
 Joachimom Pektari, ktorý temer celú správu Uhorska

-
- 1) Venzel, IX. 38. 40. — Ešte dňa 30. jan. 1274. nachodí sa podpísaný na diplome kráľovskom. Ib. 35. — Fejér, V. II. 148—150. 217. 316. VII. II. 66. 67. — V. III. 182.
 - 2) Fejér, VII. II. 65.
 - 3) Rudolphi . . . patris et amici nostri karissimi. Fejér, VII. II. 68.
 - 4) Venzel, IX. 42—44. 89. — Fejér, VII. II. 40. 65.
 - 5) Zapa česko-moravská kronika XII. 914—916. 918. 923.
 - 6) Pray, Ann. RR. II. IV. 337. — Fejér, V. II. 280. VII. II. 42—45.
 - 7) Venzel, IX. 57—71.
 - 8) Fejér, V. II. 311. 323.

viedol ¹⁾. — No čo sa nepošťastilo medzi Vladislavom a Ottokarom, to sa podarilo medzi tamtým a Rudolfom ²⁾. Teraz už všetko chystalo sa u nás a v susedstve k válke medzi kresťanskými kniežatmi. Rudolf s nemeckými kniežatmi uderil na Ottokara západne, Vladislav ale, ktorému i sám sicilský Karol poslal vojsko na pomoc ³⁾, tiahol južne do Rakúska. Ottokar, chcúce pretrhnúť spojenie Vladislava s Rudolfom v Rakúsku, tiahol ta s vojskom svojim; avšak vidiac, že toľkej presile odolať neni v stave, utiahol sa a dal sa do vyjednávania o mier s Rudolfom. Dňa 26. nov. prijal Ottokar pri Viedni trpké výminky; medzi ktorými hlavnou bola, že Ottokar obmedzený bol len na Čechy a Moravu, a zaviazat sa musel tiež k uvedeniu hraníc moravských do toho stavu, jaké boly predtým ⁴⁾.

Ottokar s ničím tak neváhal, jako s vyplnením výminok, týkajúcich sa Uhorska: preto Vladislav žaloval na neho u Rudolfa ⁵⁾; čo tomuto tak prišlo vhod, že ho hned k spoločnej pomste nad Ottokarom vyvolával ⁶⁾. I v skutku Vladislav náchylným bol podať mu ruku; čoho dôkazom bolo, že nelen potvrdil slobody kupcov, z Nemecka do Uhorska prichodiacich, no poslal i do Viedne plnomocníkov k uzavreniu výminok manželstva medzi svojim bratom Andrejom a cisárovou dcérou Klemciou ⁷⁾. Že pri tejto príležitosti hovorilo sa o nádejnej vojne s Ottokarom, ktorý od manželky drážnený odvolal zasnúbenie syna svojho s dcérou Rudolfovou a Rudolfovi predstieral svoje právo na zeme, násilne mu od-

1) Fejér, V. II. 315—220.

2) Fejér, V. II. 320.

3) Fejér, V. II. 322.

4) Fejér, V. II. 324—328. VII. II. 59—85.

5) Venzel, IX. 85.

6) Acceptabile tempus instat, in quo ulcisci poterimus etc. Venzel, IX. 87.

7) Fejér, V. II. 387—393.

ňaté, isto je; lebo nezadlha potom nastaly kroz povereníkov medzi oboma vyjednavania, ktorých výsledok bol vzájomná zbranná smlúva proti Ottokarovi ¹⁾).

1278 Konečne nastala vojna. Dňa 27. jul. rozlúčil sa Ottokar so zlatou Prahou a tiahol do Brna, kde sa malo shromáždiť vojsko vlastné a pomocné. Poliaci veľmi dlho neprichodili, a keď prišli, bol ich menší počet, nežli sa nadal. Krem týchto mal Ottokar i dáku ale nehojnú pomoc i od markhrábät Mišeňského a Brániborského. Už dochodila prvá polovica augusta, a Ottokarové vojsko ešte nebolo po hromade; len 26,000 mužov, i to nie jeho nekďajších hrdinských veteránov. Pohol sa preca a položil sa na hraniciach rakúskych u Lábu a odtiaľto k Drosdoviciam. Tuná kázal pripraviť dobývacie stroje a učiniť útok na hrad; avšak Drosdovice sa poddaly. Potom tiahol k Marcheku, pamätníku to jeho dávnej slávy. — Dňa 14. aug. už stály spojené nemecké a uhorské vojska na pravom brehu Dunaja. Na to Uhri — vraj — 50,000 mužov silní ²⁾, — pri Bretislave prekročili Dunaj a tiahli vedľa Stupavy k rieke Morave ³⁾, Nemci pri Haimburgu prepravili sa pres Dunaj, Česi ale stáli na tamostranných vyšinách, neďaleko rieky Moravy. Ottokar vidiae, že nepriatelia proti všetkému nadaniu kvapne a s veľkou premocou na neho sa hrnú, ustupoval pomály nazpak, držiac sa však vždy rieky Moravy, aby z tejto strany nebol napadnutý. — Dňa 25. aug. stál medzi Suchou Krutou (Dürrenkrut) a Nideršpelkom (Jedenspeugen) na „moravskom poli.“ Mužstvo Rudolfovo uderilo na zadnie vojsko, a tak Ottokar bol prinútený podstúpiť boj. Ottokar mal už teraz asi 20,000 bojovníkov. Dňa 26. aug.

1) Fejér, V. II. 452—357.

2) Venzel, IX. 170.

3) Ladislaus . . . Rudolphum in Marhec coniunxit cum exercitu. Simon de Keza. II. c. 5.

sveril Milotovi z Benešova a Dedíc, nekďajšiemu zemskému kapitánovi Štajerskému a terajšiemu najvyššiemu komorníkovi Moravskému, moravské vojsko, aby sa s ním položil do zálohy, a keby treba bolo, prišiel na pomoc hlavnému vojsku; bojovné rady Ottokárové tiahly sa asi od výšin nad riekou Moravou medzi Suchou Krutou a Nideršpelkom v západnú stranu k Veľ. Sulcom. — Uhorská ľahká jazda vpadala v boky českého vojska; na to postúpilo celé nepriateľské vojsko ku predu: z jednej strany Rudolf, z druhej strany Matúš Trenčiansky a Štefan zo Štítnika (Schildberg); strhla sa bitka na všetkých stranách. Bitka medzi slovanstvom a nemečtvom, v ktorej krátkozrakí štátníci (?) uhorskí pochybili úlohu svoju! — Ottokar stal v srede, a pri boku jeho udatný syn levobočok Mikuláš, knieža Opavské. Víťazstvo oboch strán dlho bolo neisté, a medzi bitkou približovali sa vždy nové zástupy na pomoc Ottokarovi; ale zradný Milota, ktorý vždy ešte len si volkal v zálohách, dal týmtože zástupom na vedomie, aby sa už ani neblížili viac, pretože — vraj — bitka itak je už stratená; ba keď mu i sám Ottokar rozkázal, aby so svojou zálohou na nepriateľa uderil a boj rozhodnul, dal sa na zradný útek. Ottokar ubohý teraz už videl, na čom je, však ale nemienil sa poddať ani utekať zbojišťa. S malým počtom svojich verných, vrhol sa do najhustejšieho davu nepriateľ. Tu padol jeho kôň, a suroví Nemei, vidiac klesajúceho, hodili mu provaz na hrdlo, odvliekli, olúpili a zabili ho. Porážka Ottokarová bola úplná: 12,000 bojovníkov zahynulo zčiasťky na bojišti zčiasťky na útoku a v rieke Morave. Dňa 27. aug. poľnul sa Rudolf k Váľeiciam, aby snad prekázil Polovecom drancovanie, ktoré už pres Drnoholec až k Znojmu páchali: Vladislavovi poďakoval sa za preukázanie služby a žiadal, aby sa s vojskom do Uhorska vrátil. Pobrli teda Uhri svoje koristi

a nescíselný počet zajatých, medzi ktorými nachodil sa i Mikuláš Opavský, a vrátili sa domu ¹⁾.

Vladislav od Rudolfa len tak na ľahko vyplatený, snad i preto pospiechal do krajiny, ponevác tuna vnútorné odboje a rozbroje ²⁾, najmä ale bezočivé garázdovanie, ktorého sa dopúšťali Polovci ³⁾, teraz česko-moravskou korisťou ešte viac rozbujnely. Vladislav ale, nelen že s dostatočnou prísnosťou nezakročil proti Polovcom, no i odoženúe od seba manželku, viedol bujný život s Polovčankami. Mikuláš III. teda naložil Filipovi, biskupovi Firmanskému, legátovi svojmu, aby išiel do Uhorska a primal kráľa i stavy k zavedeniu poriadku v krajine ⁴⁾. Vladislav zprvu nechcel ho pustiť do krajiny; potom ale nelen že ho prijal, lež slúbil i polepšenie seba i svolanie snemu na 14. deň julia; ktorý snem i skutočne potom v onen udaný deň zasedal. Dostavili sa na snem i Alpra a Uzur, povereníci poloveckí, jako i mnoho iných šľachticov a pohlavárov poloveckých. Krem toho, že Polovci prímu vieru kresťanskú, ustanoveno: že zanechajú svoj predošlý kočevný život a usadia sa v stálych osadách, a svoje stany a šiatory ⁵⁾ premenia v pevné domy; že — výmuc holenie brady, strihanie vlasov a vlastný kroj — prímu obyčaje kresťanské; že zanechajú olupovanie a vraždenie kresťanov; že budú prebývať na

1) Simon de Keza ap. Horányi p. 104—108. — Sporschil: Gesch. Oest. IV. 387—424. Zapa řesko-mor. kronika. XII. 934—945. — Pray, Ann. RR. II. IV. 339—341. — Na pamiatku víťazstva nad Ottokarom vystavený je franciskanský kostol v Bretislave (Prešporke), kde čítať tento nápis: AeDes has LaDisLaVs qVartVs HVngarIae reX e pIo In SVperos Voto sVppresso terfaVste OttoCaro rege eXstrVXIt. — Sr. Fejér, V. II. 457.—461. 503. 520—525. 562. — Stero. Altah. ad a. 1278. — Aventini L. VII. c. IX. n. 7—15.

2) Fejér V. II. 462. 468—470. 477. 572. — Chron. Thur. II. c. 78. — Bár-dosy Anal. Sep. p. 335. n.

3) Venzel, IX. 12.

4) Fejér, V. II. 485. — Venzel, IX. 110—134. 192.

5) Domos filtrinas. Feltrum = filtrum = pannus crassus Du-Cange.

území, ktoré im bolo vykázano kroz Beloslava IV., medzi Tisou a Dunajom a nad riekami Križom Marušou a Temešom, tak že sami medzi sebou podelia si tie zeme, — zeme to lebo kráľovských poddaných, lebo tatarským plnom vyludnatelé, lebo vymretím zemanských vlastníkov uprázdnené, lebo s. inými zamenené alebo výsadne (*privilegialiter*) obdržané; že budú s inými obyvateľmi krajinskými i požívať rovné práva i nieť rovné ťarchy; že dajú slobodu všetkým, ktorých z turodých ujarmili, a len tých, ktorých v cudzozemsku zajali, podržia v porobe; že budú mať sice vlastného svojho pohlavára, ale podriadení budú krajinskému nadvorníkovi ¹⁾. Na to dňa 17. sept. pod predsedníctvom Firmana vydržiavaná bola v Budíne synoda. Vladislav pokračovanie synody tejto — asi pre užívanie neobmedzeného a kráľovské práva obráťajúceho jednanja Firmánovho ²⁾ — zastavil, ba budinským mešťanom naložil, aby odopreli potravu cirkevným hodnostárom a tak ich prinútili k odedodu ³⁾. Firman preto Vladislava vyobeoval z cirkve a vyriekol zakázanie cirkevných úkonov (*interdictum*) nad krajinou. Táto prísnosť zatriasla sice Vladislavom tak, že kajúene uznal previnenie svoje a — dľa uhorskej obyčaje — podaním ruky ⁴⁾, slúbil polepšenie; ale opät slovo nezadržal. Mikuláš teda opät písal listy na Firmana, aby prísne, pritom ale i obozretne, ďalej pokračoval; — na kráľa, aby sa nariadeniam Firmanovým podriadil, jestli, krem cirkevných trestov, nechce zakúsiť i politických trestov; — na kráľenu Alžbetu, aby zadržala ten kato-

1) Kovachich: Supl. Vestig. Commitior. I. 33—41. — Fejér, V. II. 507—519. — Venzel, IX. 193.

2) Sr. Venzel, IX. 136—162. 183—190. 242. — Fejér, V. III. 138.

3) Pray, Ann. RR. II. IV. 345. — Fejér, V. III. 28—31.

4) Že táto uhorská obyčaj dať čestné slovo kroz podanie ruky je slovenskou, dôkazom toho je uelen ešte u nás trvajúce také ruky podanie, no i samé slová: *záruka* a *zaručenie*.

lický ráz, ktorý obdržala v dome otcovskom; — na cisára Rudolfa a sicilského kráľa, Karola, aby moeným vlivom svojim naklonili Vladislava k poslušnosti naproti cirkvi ¹⁾. Konečne, najmä prosredníctvom Paskasia, bre-
 1280 tislavského prepošta ²⁾, Vladislav smeril sa s Firmanom ³⁾, a prísne rozkázal zachovávanie všetkého, čo legat pápežský ustanovil ⁴⁾. Vladislav iste prinútený bol podriaďiť sa nariadeniu Firmanovému i tým, že Lev Danielovič s tatarskou pomocou vtrhol do Uhorska, kde — vraj — Tataři zaplavili vojskom svojim priestor na 11 míl. Uderil ale Lev na Uhorsko preto, ponevác Vladislav uznal Leška černého za vojvodu krakovsko-sudomierskeho kniežatstva, ktoré si Lev osoboval. Avšak neobozretný Lev podujal ťaženie toto do hornatého Uhorska v zime, tak že jeho vojsko, cestou pres Karpaty zunavené a zimným neprajným počasím umorené, zčiasťky od okolitého rusiného ľudu pobito bolo zčiasťky ale dalo sa na útek za Karpaty ⁵⁾.

Sotva táto nebezpeč, zahrozivšia Uhorsku zo zahraničia, zmizla, už nastaly zas domáce nepokoje.

Upotrebenie prísnosti k uskutočneniu snemového a synodalného ustanovenia uvrhlo Vladislava do nebez-
 1281 peče, lebo nektorí uhorskí velmoži zprotivili sa, ba Vladislava, chcejúc ho koruny celého Uhorska zbaviť, i do

1) Venzel, IX. 191—201.

2) Venzel, IX. 214.

3) Pray, Ann. RR. H. IV. 349. 350.

4) Fejér, V. III. 35—38.

5) Anno Domini 1280. . . Tartari in tanta multitudine intraverunt Vngariam, quos dicebant una cum exercitu suo undecim milliaría occupare, qui tandem non humano auxilio, sed diuino iudicio perierunt. Superuenit enim grando, nix et pluuiá in tanta quantitate, quod se de loco mouere non poterant, et sic a Christianis in circuitu posití sunt occisi, et justí tulerunt spolia impiorum: multi etiam eorum euaserunt. Ann. H. Steronis Alt. — Fejér, V. III. 88. Karamzin. IV. 123.

väzenia uvrhli ¹⁾. Alžbeta, staršia kráľena všetko vynaložila, aby Vladislav vytrhnutý bol z nebezpečenstva. — No sotva zbraňou verných svojich prišiel na slobodu a začal pokračovať v uvádzaní Polovcov do poriadku, títo chopili sa odbojnej zbrane, tak že Vladislav osobne po-1282
dujať musel válku proti nim. Stal sa víťazom na Potisí pri Hóde a porazených prenasledoval až za dolnie Karpaty, aby ich nazpak dohnal do krajiny ²⁾. — Alžbeta Lukáča, ktorý jej priniesol túto radostnú novinu, bohate obdarovala ³⁾; Martin IV. ale použijúc tejto príležitosti, nelen dobroprial mu k tejto sláve, no i pripomenul mu, aby sa držal svedomitých a kresťanských radcov, nie ale zradcov, s ktorými tak rád obeúval ⁴⁾. — Medzitým nelen že začaly sa vyvíňovať nemilé pomery medzi kráľom a staršou kráľenou ⁵⁾, no hrozilo zas nebezpečenstvo 1284
i od Tatarov.

Príčinu tohoto druhého tatarského plenu ⁶⁾ jedni pripisujú tým Polovcom, ktorí Vladislavom stíhaní utiekli k Tatarom, a týchto popudili proti Vladislavovi ⁷⁾; mne sa ale zdá, že príčinou toho bola smlúva Vladislava s Leškom, vojevodom poľským, proti Levovi Danielovičovi, ktorý s pomocou tatarskou chcel si vydobýť Poľsko. Lev zaiste nelen dorážal na Lešku, lež i na Vladislava jeho spojencu, a jako už r. 1280. vtrhol do Uhorska ⁸⁾,

1) Dominus Rex, filius noster karissimus, per seuciam quorundam infidelium regni nosti et audaciam temerariam. quod dictu naphandissimum, captus detinebatur. Ep. Elisab. reginae sen. a. 1282. Fejér, V. III. 128. 158. 163. 241. 259. 274—277. 289.

2) Fejér, V. III. 124. 166. 123. 159. 275. 279. 289. 409—412. Simon de Keza c. 5. ad fin.

3) Fejér, V. III. 123.

4) Fejér, V. III. 138—140.

5) Fejér, V. III. 235.

6) Fejér, V. III. 327.

7) Chron. Bud. ap. Podhradské, p. 208.

8) Sr. str. 242.

tak i teraz s pomocou tatarskou to učinil ¹⁾. — Tatarí — vraj — dorazili až k Pešti; avšak Uhri z čiastky ich porazili nelen v Uhorsku, no i v Poľsku ²⁾, z čiastky ale v Uhorsku osadili ³⁾.

Osadením nových Neugrov ⁴⁾ v Uhorsku potkalo sa s odporom a rozmnožené boly zlá, ktoré v Uhorsku už i sami Polovci natropili. Vladislav, nie žeby ich bol na uzde držal, lež choval ich pod mocnou ochranou, ba i sám s nimi raboval ⁵⁾. Ubohá krajina! Poddaní neplatili podlžnosti pánom svojím, jedon druhého krivdil a o svojet' pripravoval, falšovali diplomy a kráľovské pečate, rozsievali semeno nesvornosti medzi kráľom a jeho matkou Alžbetou, jej tovarnika zabili, ba nektorí grofi temer celé války na vlastnú päšť podujímali ⁶⁾. Následok tohoto bol toľké ubiedenie a trýznenie ľudu, že do života prišly dvojkoľesnie káry, do ktorých porobný ľud zapriahali ⁷⁾. Na mnohé naliehania Vladislav sice držal snem k oprave stavu krajiny ⁸⁾ a vyslal Mokiana palatina, aby po krajine robil poriadky, — súdil a trestal lúpeže, zlodejstvá a vraždy ⁹⁾; ale toto pri jeho vrtkavosti dlho

1) Sr. Karamzin: *Gesch. d. russ. Reiches*. IV. 123.

2) Fejér, V. III. 384. 394—397. 409—412. VII. II. 110. — Item in pluribus locis, V. III. 299. etc. *Aventini Ann. Boi*. VII. c. IX. n. 1.

3) Fessler, *Gesch. der Ung.* II. II. 681. — Horváth M. *kisebb munkái*. II. 337. —

4) Neugari, Neugerii. Tak nazvaní boli novi tatarskí, teda ne — uhorskí obyvatelia Uhorska. — Osadil ich asi preto, aby v nich mal podporu proti zpučnosti oligarchov.

5) In *spoliatione Ecclesiae nostrae per regem Ladislaum et suos Neugaros*. Lit. Capit. Scepus. a. 1285. ap. Fejér, V. III. 306. 442. 456. 476. Venzel, IX. 326. 340.

6) Ivan Henrikovič (sr. str. 249. p. 9.) lúpežné výlety robil do Štajerska a Rakúska, a pobitý uzavrel smlúvu s Albertom, vojevodom rakúskym, že prestane pleniť Štajersko a Rakúsko a — jestliby vypukla vojna, — nebude za Vladislava bojovať. — Pray, *Ann. RR. H.* IV. 354.

7) *Chron. Bud. ap. Podhradský*, p. 212.

8) Fejér, V. III. 317.

9) Fejér, V. III. 333.

neobstálo, tým viac, že — vyhybajúc kresťanom, kresťanskej kázni a biskupským napomínaniam — obcoval s Polovcami a Tatarmi, nasledoval ich obyčaje, obrady a kroj, a — čo viac — viedol bujný život s poloveckými súložnicami, svoju ale manželku, ktorá ho s nevernosťi kárala, zatvoril do kláštora na budinskom ostrove ¹⁾. — Ubohá Alžbeta nemala už viac podpory u ota († 7. jan. 1285.), ktorý by bol pohrozil zaťovi svojmu Vladislavovi ²⁾. Podobne ani krajina nemala obrany, keď Albert, páni na Güssingu rozdráždený, plnil Mošoňsko ³⁾. — No jediný, ktorého hlas ešte dačo platil, bol pápež. Honor IV. jaknáhle z povesti, hodnoverných zpráv a dopisov sa o tom dovedel, dňa 12. marca poslal na neho list, v ktorom predstiera mu to náramné pohoršenie, ktoré dáva, — tú poškrvnu, ktorou svoje meno a svoj majestat pred kresťanským svetom pohanil; odoženúce, ba žaliarujúce manželku svoju a držiace len s neuhorskými pohansko-mahomedanskými Tatarmi ⁴⁾; napomína ho, aby opustivše bludy týchto a iných nevercov, prilnul k pravej viere kresťanskej, a svoju manželku zase k sebe pojal. — Súčasne písal i Vladimirovi, arcibiskupovi ostrihomskému, aby všemožne sa usiloval, kráľa priviesť k polepšeniu seba, ba — keby neposlechnul — upotrebil proti nemu i cirkevných trestov; jestliby neuhorskí pohansko-mahomedanskí Tatari neprestali prenasledovať kresťanov, aby v Uhorsku a v okolitých provinciách hlásal križiacku válku proti nim. — Tieto svoje prísne kroky dal podobne súčasne na vedomie i nemeckému cisárovi, českému kráľovi, poľskému a slavonskému vojvodovi, i uhorským a okolitým cirkevným a svetským hodnostárom, aby

1) Chron. Bud. ap. Podhradský, p. 208—210.

2) Fessler, II. II. 685.

3) Pray, Ann. RR. II. IV. 355.

4) Tartaris, Saracents, Neugeriis, paganis. Z osnovy listu vidno, že tieto výrazy sú len *appositiones*, označujúce len jeden a ten istý predmet.

Vladimira v tej veci napomáhali ¹⁾. Podobne i rímski kardináli položili záležitosť Alžbety na srdce Vladimirovi, ba i vesprímskemu biskupovi, českému kráľovi, rakúskemu vojvodovi a Janovi, Mikulášovi a Henrikovi Henrikovičom, pánom na Güssingu, aby snahy svoje s Vladimirom k tomuže cielu spojili. — Následkom toho svolaný bol snem, kde Vladimír predložil spomenuté listy pápeža a kardinalov, a keď prijaté boly, sdelil ich i sedmohradskému biskupovi, aby i tam ich obsah uskutocnený bol ²⁾. Zdá sa že Vladislav stúpil do seba ³⁾, lebo nelen začal sa viac zaoberať so záležitosťami panovníckymi a prepustil z väzenia svoju manželku ⁴⁾, no začal i výsadami odmeňovať tých, ktorí sa v bitkách, s Polovcami a Tatarmi vedených; hrdinsky držali ⁵⁾. Dialo sa to ale nelen v Uhorsku, no i v Sedmohradsku ⁶⁾.

1288 Jako sa dalo predvídať, uzdenie samopaše a uvádzanie poriadku podkalo sa s neposlušnosťou: následkom čoho dňa 8. aug. Mikuláš IV. opäť napomenul kráľa a naložil arcibiskupovi Vladimirovi, aby nelen v Uhorsku, no i v Poľsku, Česku, Rakúsku, Štajersku, Korutansku, Slavonsku a Istrii hlásal križiacku válku proti Tatarom a iným pohanom ⁷⁾. — Následkom toho Vladislav povolal snem do Budína, aby sa poradil o sriadení krajiny a prosriedkoch proti Neuhrom ⁸⁾. Z toho povstala domáca vojna najmä vo Spiši. Vladislav najprv oznámil povstalcom milosť, ktorí odhodia odbojnú zbran, nepo-

1) Venzel, IX. 294—302.

2) Fejér, V. III. 363—366. 389.

3) Quum nuper nobis apud Strigonium respiscere praeteritis nostris de transgressionibus, auctore Domino, studio meliore pertractis. — Fejér, V. III. 413.

4) Fejér, V. III. 449. 461. VII. II. 125. — Venzel IV. 341.

5) Fejér, V. III. 353—356. 389—419. 445—447. 451—456.

6) Fejér, V. III. 434.

7) Fejér, V. III. 420. — Venzel, IX. 319—325.

8) Fejér, VII. II. 121. — Magy. Sion. I. 858.

slušných ale pokoril ¹⁾. — Na západnej strane Uhorska však Albert, rakúsky vojvodca, opäť pánami na Güssingu rozdraždený, značnú časť od krajiny odtrhol ²⁾.

Zdá sa, že Vladislav dosť prísne nezakročil proti 1290 Tatarom a Polovcom, chcúce ich snád viac priazňou, nežli prísnosťou získať ³⁾; následkom čoho Mikuláš IV. poslal Benevenúta, biskupa eugubinského, do Uhorska, aby konečne urobil poriadok s vierolomným Vladislavom, do prdošlých nerestí upadnuvšieho ⁴⁾. — Medzitým pápežov list od 23. júlia už nenašiel kráľa živého; násilná smrť učinila koniec ľahkomyselnému a vrtkavému životu Vladislavovému, a to kroz vražedelné ruky Polovcov, ktorý dosiaľ tak slepe oddaný bol ⁵⁾. — Petor totižto, biskup sedmohradský, následkom križiackej vojny, sebe v Sedmoradsku proti Tatarom a Polovcom r. 1287. naložennej, pradol poloveckého Arbusa, pokrevného Vladislavového a jeho vnukov, a ich uväznil. Kráľ následkom toho odňal mu statky v Sedmohradsku a snád ich dal Arbusovi a rone. Lanského roku ale ich odňal zas Arbusovi a vrátil azpak tomuže biskupovi sedmohradskému ⁶⁾. Polovci, tej asi nádeji, že pri bezdetskosti Vladislava uhorský rón príde na Arbusa, spikli sa s ním, potom s Turtulor Kemenčom a ich rodinou proti životu Vladislavovému V noci 10. júlia vrátili sa do stanu, kde Vladislav spa a ho zavraždili. Palatín Mojš, predtým mu-

1) Fejér, I. 457—460. 471. 487. 505—507.

2) Pray, A RR. H. IV. 358. — Fejér, I. c. 482. 483. VII. II. 123. — Sporschl. c. II. 15—18.

3) Fejér, I. 504.

4) Venzel, I. 354—378. — Fejér, I. c. 493. Umrel v podozrení odpadnutia od v. Theiner. Monum. Hist. Hung. I. 369.

5) Ladislaus Vngariae a quodam cum manu (Cumano?) interfectus est. Chron. A. — Anno D. 1290. feria 2. proxima ante festum sanctae Margaritae. et. M. prope castrum Kereszeg ab ipsis Cumanis, quibus adhaeserat miserabiliter interfectus. Chron. Thurocii, II. c. 81.

6) Venzel, I. 336. — Fejér, V. III. 454.

hamedán, teraz ale kresťan, s bratom svojim a s Mikulášom, bratom Eduy, Vladislavovej súložnice, dľa matery, prepadol sice s pomstivým mečom zlosynov a spiklencov a ďalšie polovecké zámery prekazil, nie však tie následky, ktoré za pohrobením Vladislava v Čanáde ¹⁾ uvalily sa na krajinu.

Andrej III. s primenom „benátsky“, vnuk Andreja druhého ²⁾ a bratranec nebohého Vladislava ³⁾, pod ťažkými výminkami zo zajatia Güssingského vyslobodený ⁴⁾, trinásť dňami po smrti Vladislavovej, v nedeľu dňa 23. júlia bol korunovaný v St. Belohrade ⁵⁾. Sdnuť Andreja benátskeho na uhorský trón potkalo sa s mnohým domácim a zahraničným odporom. Najprv v Šariši povstal jedon, ktorý sa vydával za Andreja, mladšieho brata Vladislavového; a sotva tohoto potlačil ⁶⁾, už

1) Chron. Bud. ap. Podhradský p. 210—212.

2) Andrej III. r. 1234. vzal si Boženu, dcéru Aldrovandina, mckhrábäta estenského. Po smrti Andreja r. 1235. v tehotnom stave utiekdo Italie, a tam porodila Štefana pohrobka. Štefan sa časom dostal doenatok a vzal si tam Thomasinu, kúahynu z rodu Maurocenov, s ktora zplodil Andreja III. — Tento, ponevác Vladislav násilne zo sveta oravil Andreja a Ladislava, vlastných bratov svojich, stal sa vojevodošťlavonska. Okolo r. 1288. musel utieč do Rakúska. Odtialto po smrti Vladislava preoblečený išiel pres Mošoňské Slovensko (!) do Uhorska, a Ivan Henrikovič ho lapil a len pod ťažkými výminkami prepustil. — Sr. Chron. Bud. ap. Podhradský, p. 213—215. — Pray, Ann. RR. H⁷. 359. — Lucii de Regno Dalm. L. IV. c. 10. — Jongelinus Centuria. — Chron. Austr. ad a. 1239. Fejér, l. c. 200. — Theiner. Mon. Hung.

3) Carissimi fratris nostri patruelis. Dipl. 28. Aug. an. 1290. Fejér, VI. I. 45. Etc.

4) Sr. predposledniu poznámku. — Fejér, VI. I. 204. 301.

5) Tertio autem decimo die obitus eiusdem Ladislai Regis, Ireas . . . coronatur. Chron. Varad. — Chron. Bud. ap. Podhrad, p. 214. — Fejér, VI. I. 236.

6) Cum nos Deo propitio, jure et ordine geniturae in solius gubernaculum Regni Hungariae fuissemus sublimati, et quidam, qui Ducem Andream nominabat, adjunctis sibi perversitatis suae sociis totius Regni nostri praedudicium et gravamen contra nostram Regiam edere nitentur Majestatem . . . Magistrum Georgium . . . ad insudum dictum Ducem duximus destinandum . . . Idem Castrum nost Potok . . .

zas z Neapol'ska, Nemecka a Rímu na neho zahrnelo. — Karol, sicilský kráľ, jaknáhle dostal zprávu o smrti Vladislavovej, ihned kroz legáta pápežského s veľkou slávnosťou vyhlásiť dal Karola Martella, ktorého s Mariou, sestrou Vladislavovou zplodil, za kráľa uhorského ¹⁾. — Cisár Rudolf, odvolávajúc sa na to, že kedysi Belo IV. podriadil Uhorsko cisárovi Fridrikovi ²⁾, osoboval si právo, udeliť uhorský tron komu chce. I v skutku udelil ho, sťa léno Albertovi, vojvodovi rakúskemu ³⁾, práve vtedy, čo Andrej v Budíne vydržiaval snem ⁴⁾. Medzi-1291 tým nelen Juhoslovansko uznalo Andreja a poslalo mu úctne dary, lež i matka jeho s veľkým bohatstvom odišla zo Zary do Uhorska ⁵⁾, a tak usnadnila, Andrejovi získanie si priateľov v Uhorsku a vedenie vojny proti sokom, sa naskytnuvším.

Andrej po vyrovnaných domáciach nesnádkach ⁶⁾ a pri nevšimnutí si zámerov pápeža, osobujúceho si právo nad uhorskou korunou ⁷⁾, chystal sa proti chůtkam Rudolfovým, ktorý nevšimajúc si pápežových slov, pred opanovaním Uhorska výstrahu mu dávajúcich ⁸⁾, chcel podeliť Uhorsko medzi českého kráľa a rakúskeho vojvodu tak: aby tantomu pripadlo bielohorské — tomuto ale pannónské Slovensko ⁹⁾. Svolal snem najprv do sed-

nobis . . . resignavit. 28. Aug. 1290. Wagner. Dipl. Comita. Saros. 1780. p. 304—306. — Mal sice Vladislav brata Andreja, ale tento už dávno umrel. Fejér, V. II. 471. VI. I. 303. — Katona Hist. Crit. VI. 740—742.

- 1) Pray, Ann. RR. H. IV. 360.
- 2) Sr. str. 165. — Fejér, VI. I. 47.
- 3) Fejér, VI. I. 47. 48. Dipl. 31. Aug. 1290.
- 4) Magyar, Sion. I. 859. Dipl. 1. Sept. 1290.
- 5) Monumenta spectantia Historiam Slavorum Meridionalium. U Zagrabu, 1868. I. 150. — Lucii de Regno Dalm. etc. IV. X. — Fejér, VII. IV. 221. VI. I. 321.
- 6) Fejér, VI. I. 69. 90.
- 7) Fejér, I. c. 75—88. 97. VI. II. 226.
- 8) Fejér, I. c. 81. 84. 96.
- 9) Fejér, I. c. 95. 96.

mohradského 1), potom do stolného Belohradu 2) k porade o vnútorných a zahraničných záležitostiach krajiny. Následkom toho Kemen s inými vyslaní boli poľskému vojvodovi proti odbojnej poľskej stránke na pomoc 3), a rozvynutá bola válečná zástava proti Nemcom, podobne chystajúcim sa k vojne 4). Albert v skutku vtrhol už i do Uhorska, ba vydobyl a popálil i Bretislavu, tak že sa jej obyvateľstvo rozísť muselo 5). — Na to Andrej vypravil poslov svojich k Albertovi, žiadajúcich, aby po dobrotke vrátil tie s Rakúsami a Štajerami susediace kraje Uhorska, ktoré opanoval; čo keď urobiť nechcel, 2. júlia pohol sa zo St. Belohradu a s 80,000 vrátil sa do Rakúska a plenil ho okolo Viedne a viedeňského nového mesta 6). Albert ponevác jeho otec, cisár Rudolf 15. jul. umrel, Štajersko sa zbúrilo, a nemecké kniežatá ho nepodporovali, ba i Andreja, sľubujúc mu dolnie Rakúsko, do smlúvy proti nemu vábili, ano keď i sami Viedeniaci proti nemu sa zbúrili: prinútený bol hľadať mier. Po šesť týždňovom plenu teda pošťastilo sa biskupom a veľmožom oboch strán vyprosredkovať sídlenie sa kráľa s vojvodom na otvorenom poli nad Fišou. Andrej veľmi mierne sa choval, byv spokojený s tým, keď sa Albert zriekne toho, čo v poslednom čase v Uhorsku opanoval, ba privolil i k tomu, že kráľovské hrady vráti, ostatnie ale

Nech táto, snad dosiaľ ešte neslýchaná, výpoveď nevidí sa komu bezzákladnou. Ten istý Ivan Henrikovič, ktorý bol pánom na Güssingu (Husin? sr. str. 248.), zvaný bol bánom tohože územia, sta Slovenska. — Nobilibus viris Johanni, Nicolao et Henrico, filiis Henrici, fratribus, Banis Sclavoniae. Epist. Nic. IV. a. 1290. ap. Venzel, IX. 365. — Cnf. Fejér, IV. I. 117.

- 1) Fejér, VI. I. 118. Dominica Invocavit (= 1. nedela postnia) a. 1291.
- 2) Fejér, VI. I. 116. Sexto Idus Julii (2. jul.) a. 1281.
- 3) Kovachich: Supl. Vest. Com. I. 45—47.
- 4) Fejér, I. c. 161.
- 5) Fejér, VI. I. 107—111. 238.
- 6) Datum prope Viennam in Austria in vigilia beati Laurentii, A. D. 1291. — Fejér, VI. I. 16. 124. 127.

rozbúrat' dá. Po smluve prísahou potvrdenej vymenili zajatých a v dobrom priateľstve sa rozišli. ¹⁾

Po šťastlive dokonanej válke Andrej udeloval darovanie najmä tým, ktorí sa vo vojne poslednej jako i v Poľsku, kam Vladislavovi pomoc poslal, vyznačili ²⁾, potvrdzoval darovania, ktoré jeho manželka Fenena ³⁾ a iní činili; no svolal i snem ⁴⁾, aby urobil poriadky proti vňútorým ⁵⁾, najmä ale proti vonkajším nebezpečenstvám na juhu. Tuná Uroš, učiniv sa neodvislým od uhorskej koruny, osoboval si názov kráľa srbského; Karol Martel ale začal sa domáhať uhorskej koruny a vábil juhoslovanské zeme na svoju stranu, a to tým viac, keď Maria, vdova po nebohom Vladislavovi, dňa 6. jan. odstúpila mu právo (?) na Uhorsko ⁶⁾. Následkom toho Karol najprv písal Splitčanom a iným mestám na juhu, sľubujúc im veľké výhody, jestli od Andreja odpadnú; ale nedocielil toho u nich, čo si sľuboval. V Uhorsku však Andrej nemal tak verných priateľov. Jan Henrikovič v pannonskom slovenskom banáte ⁷⁾, jeho brat Mikuláš, palatin, v Šumavsku ⁸⁾, Roland vojvoda v Sedmohradsku, ba i Subičovci v Juhoslovansku potajomne podporovali zámery Karolove ⁹⁾. — Medzitým Andrej do poriadku uviedov krajinu, vychystal sa na cestu do Juhoslovanska, aby Horvatov a Dalmatincov utvrdil vo ver-

-
- 1) Sporschil: Gesch. Oest. IV. 26—38. — Pray, Ann. RR. II. IV. 361. 362. — Fejér, VI. I. 152—155. 170—185. 243. — Fessler II. II. 699—708. — Kovachich: Supl. Vest. Com. I. 45.
 - 2) Fejér, I. c. 124. 127. 129. 139. 146. 160. — Fessler, II. II. 708. 243. 292.
 - 3) Fejér, I. c. 142—145. 162.
 - 4) Kovachich: Supl. Vest. Comit. I. 45.
 - 5) Fejér, I. c. 169. 174. 220. 248. VI. II. 19. — Fessler, II. II. 709.
 - 6) Fejér, I. c. 190—196.
 - 7) Sr. str. 250. — Fejér, V. II. 225.
 - 8) Sumigium = šuma, *silva* a koncovka *sko* čili latinské *gium*.
 - 9) Fessler, II. II. 710—712. — Fejér, VII. II. 200. VI. II. 26—38. 59. 82. 195—200. 263.

nosti naproti sebe 1). Jak sa ale vrátil odtiaľ do pannonského Uhorska, zastavili mu cestu Henrikovičia a uvrhli ho do väzenia. — Väzenie toto snad prekázilo i poslanie 1000 križiakov, ktorých na jeden rok sľúbil Eduardovi, kráľovi anglickému, podujavšiemu križiacký pochod do svätej zeme 2).

Čo Andrej držaný bol vo väzení, nastaly veľké neporiadky v krajine. Henrikovičia panovali v pannonskom, Čakovci v slovenskom, Roland vojvoda ale v sedmohradskom Uhorsku temer samostatne 3). Avšak Henrikovičia nelen cirkevnou klatbou no i kráľovskou zbraňou stíhaní, po uzavrenej vynútenej smlúvy s Andrejom, 1293 tohoto prepustili z väzenia.

Andrej po vybrdnutí z toho nebezpečenstva, pokoril a z hodnosti poshadzoval neverných, i chodil po krajine, aby navrátil porúchané poriadky; vidiac ale, že si mnoho nemôže zakladať na domácu vernosť, usadzoval na krajinské stolce mnoho Italianov, a chcejúc si získať rakúskeho Alberta, obnovil s týmto smlúvu, da- 1294 júc mu i pomoc proti Adolfovi, novému cisárovi nemeckému 4).

Šťastie Andrejovo bolo, že Mikuláš IV. umrel, a Karol Martel viac sa zaoberal so záležitosťami pápežského trónu, nežli s politikou, ba nezadlha umrel i Karol i Klementina, jeho manželka z domu habsburgského. 1295 — Umretie tejto odstranilo i poslednie prekážky dobrých pomerov medzi Andrejom a Albertom, a to tým viac, že Andrejovi, práve vdovcovi, naskytna sa príležitosť, žiadať ruku Agnešky, dcéry Albertovej. S touto nasledujúceho roku bol i skutočne, a to bezpochyby v Rakúsku sobá-

1) Pray dľa Kerčeliča sa domnieva, že Andrej zbranne vyhnal odtiaľ Karola. —

2) Fejér, VII. IV. 168.

3) Fejér, VII. IV. 238.

4) Fejér, VI. II. 263.

šený. — Zdá sa, že Agnes len s nastavajúcim rokom 1296 prišla do Uhorska, kde i korunovaná bola za uhorskú 1297 kráľenu; pri ktorej príležitosti bretislavská župa jej za veno pripísaná bola ¹⁾.

Priateľstvo toto pritiaхло Andreja k tomu, že pristúpil k spolku nemeckých kniežat proti cisárovi Adolfovi. S týmito po hromničnej oktáve sa sišiel vo Viedni; ¹²⁹⁸ pri ktorej príležitosti jeho dcéra zasnúbená bola s Václavom, kráľevičom českým ²⁾, a pomoc válečná zaslúbená Albertovi ³⁾, ktorá 2. júl. pri Vormsu pod veliteľstvom Demetra, zvolenského veľžupana, a Pavla Madáča mnoho prispela k porážke Adolfovej ⁴⁾.

Medzitým čo bol Andrej zamestnaný na západe, vyskytly sa nebezpeče na juhu. — Po smrti Karola Martella osoboval si jeho syn Karol Robert právo na uhorskú korunu. Jeho v tomto podporoval i Bonifac VIII. pápež ⁵⁾ i Gregor, prepošt stolnobelohradský, administrator arcibiskupstva ostrihomského a legat pápežský ⁶⁾, Ján, ban pannonského Slovenska ⁷⁾, najmä ale Juraj, grof z Brebiru ⁸⁾. Andrej, aby zavčas predišiel nebezpečenstvu ¹²⁹⁹ svolal snem ⁹⁾, ku ktorému i Gregora, nedostavivšieho sa, zvláštne povolal, aby ho s krajinou spriatelil; ale Gregor napriek tomu povolal zas biskupov na synodu do Vesprímu, a keď sa mu toto nepošťastilo, vyslovil cirkevný trest nad krajinou a odišiel z Uhorska do Horvatska. Okolo neho a brebirského Juraja shromážďovali

1) Engel, Gesch. d. ung. Reichs. I. 450—454.

2) Sporschil. Gesch. Oest. II. 61—67. — Pray, Ann. RR. H. IV. 365.

3) Ib. 80. — Annales H. Steronis Altah. ad a. 1298.

4) Engel, I. 454. — Fessler, II. II. 723.

5) Chron. Bud. ap. Podhradský. p. 220. — Fejér, VII. IV. 241.

6) Fejér, VII. IV. 252—254.

7) Fejér, VI. II. 225.

8) Fejér, VII. IV. 243. 260.

9) Hielten die Ungarn ein Rakusch. Chron. Haugenii, c. 24.

sa nespokojenci, ktorí potom i vypravili posolstvo do 1300 Apulie, aby Karola Roberta pozvali k zapudeniu Andreja a k prevzatiu uhorskej koruny ¹⁾.

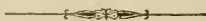
Medzitým Andrej zaslal v mene svojom a krajiny protešt na Gregora a apelláciu na pápeža ²⁾, a chystal sa k vojne, povolav na pomoc rakúskeho Alberta. Tento tiahol proti Henrikovičom a vybojoval ich hrady; Andrej tiahol na Potisie, matka jeho Thomasina ale do Horvatska; avšak nevykonala ničoho, lebo Karol Robert, dorazivší ta, bol slavnostne prijatý, ba v Záhrebe za kráľa uhorského kroz Gregora korunovaný.

Poslednie doby Andreja klonily sa teraz ku tragickému koncu. Nelen že mal soka a zradcov za Dravou, no otočený bol týmito i doma. Matka jeho poslala jedovatú divočinu istému (?) podozrenému velikášovi, ktorý jej podobne jedom napusteného bažanta poslal na výmenu: tak i tá i tento zahynuli. Jako smrť matky dojala Andreja, tak spôsob smrti naplnil ho podozrením a obavou, aby nebol podobne otrávený: nedôverujúc teda dvoranom, nepožíval pokrmu prv, nežli bol kroz svojho italského kuchara okúsený. Avšak dvaja dvorskí župani, Demeter a Dominik, uplatili italiana; ktorý jedom napustil kráľov nôž; následkom čoho Andrej, posledný mužský dedič árpádskeho rodu, 14. jan. umrel a pochovaný je vo františkanskom chráme v Budíne ³⁾, zanechajúc krajinu poľutovania hodným osudom.

1) Fejér, VI. II. 273.

4) Fejér, VI. II. 201.

3) Engel, *Gesch. des ung. Reiches*. I. 455—469. Fessler, II. II. 724—735. — Bartal, *Commentariorum Tomo II.* 200. — Chron. Bud. ap. Podhradský, p. 218.

II.

Deje nepolitické.

1. Náboženstvo.

Nie je väčšou prekážkou pre dejepis Uhorska, nežli zaznanie pred-svatoštefanského kresťanstva v Uhorsku a pripisovanie sv. Štefanovi pôvod všetkého, čokoľvek kresťanského nachodíme v krajine za jeho panovania. Úcta naproti slavnému tomuto kráľovi, ma-li byť pravá, zakladať sa musí na pravdu, a nesmie sa zvaťšovať na ujmu tejto. — Inou prekážkou cirkevného uhorského dejepisu je strannícke považovanie jeho len zo stanoviska cirkve západnej a temer sofistické brojenie proti ináč smýšľajúcim; kdežto zásluhy západnej cirkve v Uhorsku zostanú veľké, bár ich — dľa dejepisnej pravdy — podelíme i s cirkvou východnou. — Odlúčac sa teda od stranníctva, predsúdkov a prepjatosti, hovoriť budeme tuhá

- a) o západnej —,
- b) o východnej cirkvi, jako i
- c) o nekresťanstve v Uhorsku.

Bohužiaľ! vyznať musím, že náboženské pomery kráľovstva uhorského v dobe árpádskej, najmä ale v prednejšom dvestoročí sú veľkou tmou zahalené, lebo drevne listiny nelen ohňom a tatarským plenom zhubené a mnohé, ktoré vyhly záhube, klamstvom porušené byly, lež i doteraz v neprístupných listinárňach čakajú na vzkriesenie. Navzdor tejto nehode však pokusím sa podať struč-

ný prehľad náboženských pomerov v Uhorsku, netratiac nádej, že budúcemu veku pošťastí sa i vo veci tejto svetlo výdatnejšie.

Svatý Štefan pristúpäc k cirkve západnej neunavne pracoval na jej zakorenení sa v Uhorsku: preto teda rozdelil Uhorsko na 10 biskupství, ustanoviac nad nimi dve arcibiskupstva, jedno na tamentej strane Dunaja v Ostrihome, druhé z tejto strany Dunaja v Koloči, a podriadač celú západnú cirkev Uhorska svojmu metropolitánskému sreditu v Ostrihome ¹⁾. Nektore biskupstvá nechal jako boly, druhé ale na novo založil. — K prvým počítat' nádobno asi: ostrihomské ²⁾, rábske ³⁾, vesprímské ⁴⁾, koločské ⁵⁾, za lesko-belohradské ⁶⁾, prešporské, nitrianské, a spišské ⁷⁾; k druhým ale pečuchovské, čánadske a jágerské ⁸⁾. — Okrem toho zakladal i mnohé kláštory latinského obradu, žeby tieto napomáhaly biskupov v zaprevádzaní latinského obradu. Na koľko pri skúposti listín možno vystopovať pamiatku týchže kláštorov,

- 1) Provinciam in decem episcopatus distribuit, quorum metropolim et magistrum esse voluit ecclesiam Strigoniensem. Chartuicius. — Archiepiscopatum Strigoniensem et decem episcopatus in Hungaria constituit. Breviarium Eccl. Hung. — Katona Hist. crit. Ducem. p. 737.
- 2) Sr. Dejiny počiat. — Uhorska, str. 112.
- 3) Biskup rábsky pripomína sa už v listine r. 1009. — O jeho založení kroz sv. Štefana pred r. 1009. ani smienky. — Ponevác ale sv. Štefan nelen pri biskupských mestách: Ostrihomu, Vesprímu a záleskom Belohrade dal vyvesit' časť tela odbojného župana šumavského, lež i v Rábe, myslím, že Ráb už vtedy bol sídlom biskupa. Sr. Slovesnosť r. 1865. IV. str. 149—155.
- 4) Diploma r. 1001 už spomína stolný chrám vo Vespríme, diplom r. 1008. hovori o jestvujúcom biskupskom sídle vo Vespríme, bez toho žeby sv. Štefan v tomtože diplome udával seba za zakladateľa.
- 5) Astrik (Radla) bol kroz sv. Štefana už pred r. 1000. vymenovaný za arcibiskupa kolockého, bez toho, žeby bol Hartvik pri tom pripomenul založení tohože biskupstva kroz sv. Štefana.
- 6) Časť tela odbojného župana šumavského i v Zálesí (záleskom Belohrade?) bola vyvesená. Sr. hore pozn. 3. — Katona Hist. crit. Ducum, p. 739.
- 7) Sr. Dejiny počiat. — Uhorska, str. 34.
- 8) Fejér, Cod. Dipl. I. 291. — Katona, Hist. crit. Regum H. I. 354. — Schmitth, Episcopi Agrienses. Tyrnaviae, 1768. p. 6.

sv. Štefan k železnému pannonsko-syatomartinskému a nitrianskému kláštoru ¹⁾ pridal veľko-varadský, zalanský a bukovský ²⁾. Jelio príklad nasledovali tiež iní krajin-
skí veľmoži, zakladajúce kláštory v Tate a Čanáde ³⁾. Toto zaprevádzanie západnej cirkve a latinského obradu
potkávalo sa s nemalým odporom ⁴⁾, tak že sv. Štefan sám uznal nebezpeč horlenia svojho, a kladol na srdce
synovi svojmu Imrichovi šetrné a rovnaké chovanie sa jako k západnej tak i k východnej cirkvi ⁵⁾. Medzitým
Imrich umrel, a tak po smrti sv. Štefana zasadnul Petor na uhorský trón, ktorý nepovšimnúce si oné napomenutie
sv. Štefana, horlením svojím za sriadenie Uhorska, i na poli štátnom i na poli cirkevnom, dl'a západného vzoru
zapríčinil výbuch domácej cirkevno-občanskej vojny ⁶⁾. — Domáce cirkevno-občanské veci uviedol do poriadku
Andrej I., ktorý vezmúce si za vzor sv. Štefana, i slovom ⁷⁾ i skutkom uviedol rovnoprávnosť oboch cirkví, zaklada-
júce nelen latinské kláštory v Tichone, Sexarde a Siliži ⁸⁾, no i grécke ⁹⁾. Po smrti Andreja, najmä od času Grego-
ra VII. r. p. západnia cirkev robila vždy väčšie pokroky v Uhorsku, obmedzujúce hranice cirkve východnej.

Čo sa týče cirkve východnej v Uhorsku, podivuhodná je predpojatosť uhorských dejzpytcov proti nej.

1) Sr. Dejiny počiat. — Uhorska, str. 134.

2) Fejér, Cod. Dipl. I. 305. 327. — Scripta et Acta s. Gerardi. Batthyanyi. 325 et seqq.

3) Lányi: Magyar cath. clerus érdemei. Poson. 1848. 8, 9.

4) Scripta et acta s. Gerardi. Batthyanyi pag. 325.

5) Graue enim tibi est huius climatis tenere regnum, nisi imitator consuetudinibus ante regnantium extiteris Regum. Quis Graecus regeret Latinos graecis moribus? aut quis Latinus Graecos Latinis regeret moribus? Nullus. — Monita s. Steph. ap. Stilling in Vita s. Steph. p. 148. n. 361.

6) O vojne tejto hovoriť budem pri dejzprávě o gréckej cirkvi.

7) In omnibus secundum legem illam viverent, quam sanctus rex Stephanus eos docuerat. Thuroc. II, c. 42.

8) Fejér, Cod. dipl. I. 388. 390.

9) O týchto nižej bude reč.

Ponevác s jejím jestvovaním v Uhorsku až veľmi spojená je rozpomenka o živle slovanskom v Uhorsku: oni radšie zprávami o pohanstve (?) v Uhorsku naplnia spisy svoje, nežli by uznali a udali jestvovanie východnej cirkve v Uhorsku. Je sice pravda, že keď už malo dejepisných pramenov teče k objasneniu západnej cirkve v Uhorsku, menej je, čo sa v dejepisných žriedlách načrieť dá pre dejepis východnej cirkve v našej vlasti. Medzi tým úfam, že i vo veci tejto nestranní dejezpytci učinia časom dáke pokroky.

Veľkou prekážkou k poznaniu východnej cirkve v Uhorsku je, že slova *paganus* a *christianus* v domácich našich žriedlách, ktoré až neskoro po árpádskej dobe sa vyskytujú a písané sú zo stanoviska latinskej cirkve, berú sa v prísnom terajšom smysle, nie v širšom tehďajšom; dľa ktorého prímeno *christianus* označovalo veriaceho latinskej cirkve, slovo *christianitas* označovalo latinské duchovenstvo; prímeno *paganus* ale toho veriaceho ktorý nenáležal k latinskej cirkvi ¹⁾. Odtiaľ sa dá vysvetliť že latinské, slovanskej a východnej cirkvi nepriaznivé kroniky naliepaly toľko pohanstva na národy Uhorska, kdežto, keď nie viac, aspoň toľko stôp slovanskej a východnej cirkve nachodíme v Uhorsku, jako latinskej, ba nachodili bysme i viac, keby dejepisné žriedla boli prišli na nás, alebo keby otvorený bol nám prístup k ním ²⁾.

Ponevác ale temer nemôžno podrobne podať deje rímsko-slovanskej a carihradsko-východnej cirkve, prinútený som na teraz podať len zaznané stopy oboch dovedna, čakajúc na jasnejšie rozluštenie otázky tejto.

Slovanský cyrillomethodejský obrad na Slovensku našiel prvého odstraňovateľa na Piligrinovi, potom na

1) Sr. Dejiny počiatkov ter. Uhorska, str. 106.

2) Sr. Dejiny drev. nár. Uhorska, str. 245.

sv. Vojtechovi 1). Svätý Štefan choval sa oproti slovan-
skej a východnej cirkvi rovnoprávne, jako to dokazuje
už jeho pôvodné slovanské krstné meno Václav 2); ďa-
lej ustanovenie — jakoby výmínečné — latinského opáta
v kláštore salavárskom 3), ustanovenie gréckeho metro-
politanského kláštora pre mníšky vo Vespríme 4), slo-
vanský nápis na jeho almužnovom vrecku 5), grécky
mnísi nad Marošou 6), zakladanie chrámov a kláštorov
nelen v Ríme a Ravene, no i v Carihrade a Jeruzaleme 7),
upotrebenie osnovy Basilia, gréckeho cisára, k vypraco-
vaniu napomenutí pre sv. Imricha 8), a najmä to napo-
menutie, ktoré dal svojmu synovi Imrichovi, aby šetril
obyčaje veriacich západnej cirkve tak, jako i veriacich
cirkve východnej 9). — Jeho nástupca Petor nedržal sa
dľa múdrej rady sv. Štefana, lež chcejúc Uhorsko i po-
liticky i cirkevne sriadiť dľa vzoru západnej kultúry,
uvádzal cudzozemských veriacich latinskej cirkve do po-
litických a cirkevných hodností. Následkom toho pano-
valy domáce pokoje, ktoré potom r. 1046. na tejto strane
Dunaja vypukly v strašné prenasledovanie a vraždenie
cirkevných a svetských hodnostárov latinského obradu,
ktorých Petor uviedol 10). Národnia slovenská strana,

1) Sr. Dejiny počiatkov ter. Uhorska, str. 126.

2) Slovesnosť r. 1863. str. 101.

3) Fejér, I. 305.

4) Fejér, I. 412.

5) J. Slota: Památka vysvezení c. kr. kat. št. vyš. gymnasia v B. Bystrici
1860. str. 116.

6) Dejiny počiatkov ter. Uhorska, str. 177—180.

7) Stilting in Vita s. Stephani pag. 128.

8) Kovachich: Vestigia Comitiorum I. 23.

9) Sr. str. 257. s pozn. 5. — Latini == christiani occidentales, qui eccle-
siam latinam agnosunt. — Lex Ducangii. — Teda Graeci == christiani
non latini.

10) Occidentibus uno tempore Teutonicos et Latinos; — sacerdotibus, qui per
Petrum fuerant praepositi Plebani et Abbates, non parentes. — Simeon
de Kéza. L II. c. III.

vedená Vathou (Ottou) z Beluše ¹⁾, vyhlasiť Andreja, slovenského vojvodu, za kráľa uhorského, chopila sa zbrane za slovanskú cirkev a slobodu Uhorska. V tejto zbúre zahynul sv. Gerard, veľký horlivec latinskej cirkve a mnoho iných, nie tak z náboženských, jako z politických príčin ²⁾. — Prvá starosť Andreja I. bola utíšiť výchor; lebo prenasledovanie latinskej cirkve bolo by vyvolalo pomstu západu na Uhorsko: preto z jednej strany držal s východnou cirkvou, tak z druhej strany šetrne sa choval i k latinskej cirkvi; vezmúce si za pravidlo to napomenutie, ktoré dal sv. Štefan synovi svojmu Imrichovi ³⁾. Za jeho panovania vystavené byly grécke kláštory: vyšehradský a svatodemeterský ⁴⁾, a slovenská cirkev, t. j. breislavské, nitranské a špišské biskupstvo postavené bolo pod slovensko-obradného arcibiskupa v Krakove ⁵⁾. Ponevác ale Andrej ku sklonku panovania svojho viac oddaný bol latinskej cirkvi, aby si tak získal západné mocnosti: nespokojní „staroverci“ stali na stranu Beloslava I.; avšak tento dosadený na trón, utíšil bezuzdné protilatinské prechvaty, ktorých nosičom bol Jan Vathovič, a opäť zaviedol svatoštefanskú rovnoprávnosť oboch cirkví ⁶⁾. — Jakokoľvek napotom latinská cirkev v Uhorsku, následkom vlivu pápežovho a západných mocností, korene svoje rozširovala, preca neprestali ani veriaci ⁷⁾, ani

1) Jední majú za Bielu Baňu pri Štiavnicí, iní za Belušu pri Trenčíne.

2) Sr. Slovesnosť r. 1864. III. 696—704; 706—712.

3) Sr. str. 257. p. 5.

4) Pray, Ann. R. Hung. L. I. p. 60. — Spányik: Hist. pragm. R. H. Budae 1834. p. 109. — Dejiny počiatkov ter. Uhorska, str. 117—119.

5) Stabilimus et benedicimus in perpetuum archiepiscopatum apud Civitatem Cracoviensem . . Cui subdicimus omnes omnium episcopatum parochias, qui in toto regno sunt Slavonico. Monumenta Pol. Hist. ap. Bielovskí I. p. XXV. Sr. Dejiny počiatkov ter. Uhorska, str. 33.

6) Cnf. Thuroci, II. 46.

7) „Villa Russorum“ na Považí. Fejér, Cod. Dipl. II. 112. — Slovania v kolockom biskupstve nechcejúci platiť desiatky latinskému biskupovi kolockému. — Ib. 328.

mnísi ¹⁾, ani obrad ²⁾, ani ženba kňazov ³⁾, ani zvláštne uhorské posty ⁴⁾, ani biskupi ⁵⁾ východnej cirkve. — No všetku pochybnosť o ďaleko široko jestvovavšej východnej cirkvi v Uhorsku vyzdvihuje pápež Innocent, keď r. 1204. píše Imrichovi ⁶⁾: „Nieje ani novotou ani nesmyslom, že v kráľovstve tvojom sbory rozličných národov v mníškom rúchu jednomu Pánu slúža; bar tamže jedon je kláštor latinský, kdežto preca tamže je mnoho (kláštorov) gréckych.“

Bol by veru už čas, aby uhorskí dejespytci, odhodiac stranníctvo a predsudky, dali sa do obširnejšieho a opravdivejšieho sostavenia cirkevného dejepisu nelen latinskej, no i východnej cirkve; lebo také stručné podotknutie, na jaké tuná pre ukrátenie rozsiahlosti diela obmedziť sa mi nútno, nieje dostatočnô. Sofistické zapieranie jestvovania „starej viery,“ t. j. východnej cirkve, v Uhorsku nikdy neprivede nás k dôkladnejšiemu svetlu v dejepise našej vlasti! . . .

Pomery východnej cirkve značne sa zmenily po tatarskom plene; lebo cudzozemci, k latinskej cirkvi náležavší, zaľudnatili tie kraje, ktoré predtým veriaci východnej cirkve obývali.

Čo sa týče nekresťanských náboženství v Uhorsku za tejto doby árpádskej, nijak nemôžem sa spriatelíť s tou mienkou, žeby vedľa kresťanstva bolo bývalo i pohanstvo v Uhorsku. Latinské kroniky vôbec vyhlasovaly za pohanstvo všetko, čo nenáležalo k latinskej

1) Slovesnosť r. 1865. str. 234—247. — Fejér, Cod. Dipl. II. 429. 416. — Theiner Mon. Hist. Hung. I. 29.

2) Sr. str. 111.

3) Sr. Let. Mat. Sl. 1869. II. str. 66. Decr. S. Lad. L. I. c. 3. Cod. Dip. III. 2. 387. IV. 3. 42.

4) Sr. Slovesnosť. 1863. c. 8. str. 116.

5) Fejér, Cod. Dipl. II. 459.

6) Fejér, Cod. Dipl. II. 446—448.

západnej cirkvi ¹⁾: teda tým viac vyhlasovali za pohanstvo to, čo ozaj nebolo kresťanskô. Nakoľko mám vhl'ad do tejto veci doby árpádskej, pozorujem že Ismaeliti, Saraceni, Agareni čili Mahomedáni ²⁾ nachodia sa nelen v uhorských drevných zákonoch ³⁾, no i v listinách, či uhorsko-kráľovských či pápežských, natoľko, že i hrozili zahubou kresťanstvu v Uhorsku ⁴⁾.

Podobne nachodíme i židov, ktorí tiež činili nemalú újmu kresťanstvu v Uhorsku ⁵⁾.

Medzi kresťanskými sektami v Uhorsku pripomenúť nádobno Patarenov čili Bogumilov ⁶⁾ a Flagellantov čili Mrskáčov ⁷⁾. Tamtí zapríčinili mnoho práce latinskej cirkvi, títo ale v prehnanej kajúcnosti šlahajúci sa až do krve, len jako búrkové mračno zmizli.

2. Štátne sriadenie.

Korunovaním Karola Velkého kroz pápeža v Ríme (r. 800.) a obnovením cisárstva na západe objavila sa idea starorímskej svetovlády v novom spôsobe. Dľa tej idey mal celý zemský okruh, uvedený do lôna cirkve, riaden byť z Ríma mečom duchovným i hmotným. Duchovným mečom vládol pápež, meč hmotný sverený bol nemeckému cisárovi, čo hájitel'ovi cirkve a pokoritel'ovi tých, ktorí by neposlúchali cirkev. — Mala teda cisárska moc vsťahovať sa na všetky kniežata a národy na zemi: cisár však sám podriaden byť mal pápežovi tak, jako telo duši. Preto cisári nemeckí použili každej príležitosti k osobovaniu si vrchpráva nado všetkými štaty, odvodzujúc tože právo (?) z cisárskeho titulu svoj-

1) Sr. str. 258.

2) Sr. Sokol r. 1867. č. 12. článok „Meno Magyar.“

3) Corpus Juris. Decr. S. Lad. L. I. c. 9. — Coloman. L. I. c. 46.

4) Sr. str. 140.

5) Sr. str. 158, 271.

6) Theiner. Mon. Hist. Hung. I. pag. 31.

7) Chron. Thur. II. c. 76.

ho. — Uhorsko kedykoľvek nemalo v sebe dostatočne; sily k odolaníu tých pretencií, poľahovano bolo tiež pod tože vrchoprávo kroz cisárov nemeckých ¹⁾); avšak prevodzovanie vrchopráva cisárov nemeckých bolo len okamžité, ponevác Uhorsko vždy znalo zastat' neodvislost' a samostatnost' svoju i naproti cisárom za času sv. Štefana, Petra a Beloslava IV., i naproti Gregorovi VII. a ným pápežom ²⁾).

Čo sa týče vnutorného štátneho sriadenia: jako na poli cirkevnom, tak i na poli štátnom východ sretal sa so západom, slavismus s latinismom. — Na čele štátu stál kráľ ³⁾. — Z príčiny opatrenia a výživy mladších údov panujúceho rodu byly dl'a drierneho slovenského spôsobu ⁴⁾, rozdelované medzi kniežatá i *údelné kniežatstva*: slovenské ⁵⁾, zaleské čili sedmohradské ⁶⁾, horvatské ⁷⁾ a slovinské ⁸⁾. Udelné kniežatá najmä slovenské, mali často nelen svoj dvor, svojich dvoranov a svoje vojsko ⁹⁾, no i vlastnú korunu ¹⁰⁾ a názov mladšieho kráľa ¹¹⁾. Toto tak samostatné postavenie údelných kniežat, drobivších panovnícku moc a uhorské územie, porušilo častokrat i domácí pokoj vlasti ¹²⁾.

1) Sr. Palacky: Deje N. Č. I. II. str. 222.

2) Ungaria semper libera. Benzur. Vindobonae, 1764.

3) Maďarsky király. Iste z grécko-latinského sredovekého *kiralis* == *dominialis*. Lex Ducangii.

4) Sr. Dejiny driernych národov — Uhorska, str. 219.

5) Sr. str. 13. a i.

6) Sr. str. 218.

7) Sr. str. 73.

8) Sr. str. 209.

9) Spányik. Hist. pag. R. II. Budae, 1834. p. 110.

10) Jako vidno na hárbu (cimeri) Uhorska. Sr. Kalendár Matice Slovenske na r. 1867. str. 192.

11) Sr. Chron. Bud. ap. Podhradsky, pag. 106.

12) Sr. str. 25. a i.

Nielen kniežatá však mali svoje údely, no i uhorské kráľeny, a sice — výmuc vojsko — vo všetkých právach rovnaly sa údelným kniežatom. ¹⁾

O spôsobe a dosahu panovníckej moci v Uhorsku došly nás z doby tejto zprávy nejisté a nesúhlasné, ba sebe odporujúce: ale takéto odpory miznú, povážime-li tie idey, na ktoré ona v obecnom domnení sa zakladala. Ideca tá bola idea slovanského starostvia. Čo bol každému rodu lebo domu jeho starosta či vladika, to bol uhorským národom a vlasti panujúci knieža. Oboch moc a právo považovano za podobno, ba stejno. Oba teda prevodzovali vládu temer neobmedzenú, kedykoľvek, vládli dobre ²⁾; oba ale tratievali moc, jakmile dokázali nespôsobilosť svoju ku vláde. Toto prenášanie úzkych rodinných pomerov na prestranný život národný a štátny bolo hlavnou vadou a najpatrnejšou známku politickej nedospelosti u všetkých starých slovanských národov; lebo jakokoľvek pravé sú samy v sebe tie sady, že nemá prekážano byť dobrému vládcu, a že nedobrý má podstúpiť miesto svoje spôsobnejšiemu: preca upotrebenie sad týchto myslových (theoretických) vo vecných (realných) pomeroch štátnych otváralo z jednej strany bránu despotizmu, z druhej strany ale poskytovalo, tak rečeno, právo k odboju. — Miera teda panovníckej moci vo starom Uhorsku ustanovovala sa osobnou povahou panovníkovou. Nik tuším neznal užiť toho lepšie k prospechu svojmu, nežli sv. Štefan. On potlačiv staré kniežatá, učinil sebe poddanými a múdre sice, lež západne-monarchicky začal panovať. Potomkovia jeho snažili sa podržať, čo najviac môžno, tej moci, avšak viazaní boli viac lebo menej k vôle uhorských národov, dl'avaťšej lebo menšej prevahy absolutizmu západného. —

1) Bartal: Commentar. Posonii, 1847. I. 193—195.

2) Otto Frising. de rr. gestis Frid. L. I. c. 31.

Kedykoľvek teda prevládal duch slovanskej slobody, zákonodárstvo a iné znamenitejšie potreby štátu pokonávané holy na *sneme* ¹⁾). Vo snemoch účasť mali nelen kniežatá, biskupi a velmoži, no i predstavitelia ľudu ²⁾). Obyčajne snemovano pod širým nebom, pretože počet zrástol nekdy i na tisíce. — Snemy boli už *riadne*, ktoré každoročne v mesiaci aug. vydržovali sa v Stolnom Belohrade ³⁾), už *mimoriadne*, ktoré svolávali panovníci, ba v jistých zvláštnych pádoch i velmoži na vyznačené miesto i čas ⁴⁾). — Neni tiež pochyby, že po jednotlivých župách odbývaly sa tiež shromaždenia ⁵⁾), v ktorých najviac vysluhovaná bývala súdobná pravda; pre čo i župné shromaždenia dosiaľ stoličnými, a hlavné mesto župy *stolicou* (súdobnou) sa zove. — Velmoži idúci do kráľovského snemu prinášali so sebou svoje vlastné stolce ⁶⁾).

Čo sa týče spôsobu vlády zemskej čili úradníckeho ústroju, známosť naša pre nedostatok zpráv, z doby tejto dochovaných, je temná. Úsredných úradov, vstahujúcich sa na celú zem, nebolo tuším jiných, nežli 10 kmetov zemských ⁷⁾). Krem týchto najvyšších zemských dôstojníkov, málo čo vieme o jiných, nežli o úradníkoch dvorských a župných. V čele celého dvoranstva stal *nadorý župan* ⁸⁾). Krem neho stáli k službe kráľovi: *tovar-*

-
- 1) In hoc tamen Graecorum imitantur solertiam, quod nullam rem magnam sine crebra et longa consultatione aggrediuntur. Otto Frising. II. L. I. c. 31.
 - 2) Chron. Thur. II. c. 46.
 - 3) Sr. str. 148.
 - 4) Nobiles Hungariae . . . in Chanad in unum conuenerunt, consilioque habito totius Hungariae etc. Chron. Thur. II. c. 39.
 - 5) Sr. str. 196.
 - 6) Ad curiam regis sui, singulis ex primoribus sellam secum portantibus, conueniunt. Otto Fris. I. c.
 - 7) Regale consistorium 10 virorum. Bartal. Com. mentar I. 317.
 - 8) T. j. župan nad dvorom kráľovským (Hofmeister), Comes palatii, Comes palatinus.

nik, stolník, pohárník, maštalník a iní ¹⁾. Hodnosti tieto boli najprv len domáce, vstahujúce sa len na kráľovský a kniežatský dvorec, potom však ich obor, najmä ale nadvorníka, rozšírený bol i na krajinské záležitosti.

Najdôležitejšia moc v štátnom ustrojí za doby tejto prýštila sa zo slovanskej župnej ústavy. Koľko bolo žúp za doby árpádskej, nedá sa určiť. Jední ²⁾ udávajú že ich počet prevyšoval číslo 70; druhí ³⁾ počítajú 72, Bonfin ale spomína 75 žúp. — Zdá sa, že jako počet hradov sa menil, tak i počet hradových ochodzí čili žúp. — V hlavných aspoň župách prevodzovali úradnícku moc nasledujúci: 1. *župan* ktorý nebol dedičný ani doživotný, lež jako tiež iní vrchní úradníci, dotiaľny, do kial bola vôla panovníkova. V područí jeho nachodila sa celá moc výkonná; jemu náležalo prevedenie zákona a právnych úsudkov, udržanie obecného pokoja a bezpečie v župe, riadenie zemskej práce a dozorstvo nad kráľovskými statkami. — 2. *Komorník*, ktorý bdel nad dôchodkami kráľovskej komory. — 3. *Nadstarosta*, ktorého povinosťou bolo odobierat' z ruk starostov ⁴⁾ dávky a odvádzat' jích kráľovskému komorníkovi ⁵⁾. — 4. *Bijloši* čili notári ⁶⁾, ktorým prislúchalo viesť i súd

Slovo župan = ispan = span = pán. — Sr. Letopis Matice Slovenskej r. 1869. Roč. VI. sv. II. str. 71.

- 1) Magister Thavernicorum, dapiferorum (gréc. *gylás*), pincernarum (gréc. *Karchas*), agazonum. — Hodnosti tieto nachodíme i u vychodných iných národov. Engel's Gesch. d. Mold. u. Wal. 109. u. s. w. — Juris publici R. Hung. Specimen V. Virozsil, Budaë, 1853. p. 30. etc.
- 2) Otto Frising. l. c.
- 3) Rogerii mis. Carmen c. X. — Lud. Tubero in Comment. de temp. suis l. IV. §. 10.
- 4) Praeco = judex urbanus. Lex. Du-Cangii.
- 5) Archipraeco Bekesiensis, dum poneret ratioues ex consuetudine sui officii de bobus regis, dixit se a Joanne, praecone de villa Sceveu quatuor boves nondum accepisse. Reg. Var. num. 258.
- 6) Biloti, Bilochi; v dipl. Sigm. kr. od r. 1397. Magy. tört. tár. III. k. 215. l. ale *bijlokii regales*. — Pochodí z minulého času časoslava *bijem*; poneváč bijali bijloky (pečate, bijlagy) na úradné listiny. — Juhoslovania

nad lúpežníkami a zbojníkami; u prítomnosti však župana ¹⁾. — 5. *Pristalci* ²⁾, ktorých povinnosťou bolo viesť odsúdeného k očistovým kapitulám, sťa svedok *stāt pri* očistoch; zastupujúce miesto toho súdca, ktorý ho poslal s odsúdeným k očistovej kapitule ³⁾.

Vyloživ stručne, čo som mohol, o župnej ústave, podotknem to, čo s ňou súvisí: totižto rozdiely pozemkov a ich obyvateľstva.

Pozemky boli lebo majetkom kráľovským alebo súkromným. — Medzi kráľovské majetky počítané boli nelen vlastné statky kráľa (*regales*), lež i všetky kráľovské hrady a k nim náležavší poddaní (*castrenses*), a pozemky kráľovskými úradníkami spravované; z ktorých jednu časť podržaly úrady sebe k výžive a obecným potrebám, druhú ale odvádzaly kráľovskému alebo vojvodskému dvoru. — Ponevác ale králi prvotne najviac dostávali dôchodky svoje v prírodninách: preto ích poddaní (*ministeriales*) delili sa i na triedy, pomenované dl'a tej služby, ktorú okolo dávkových prírodnin plnili; tak: *dravciari* ⁴⁾ chovali dravecov, čili dravých vtákov (sokolov atď.), a prosredkom ích lapali jiedne divoké vtáčstvo (kuropty atď.) pre kuchyňu kráľovskú; *behunci* ⁵⁾ čili honci, ktorí opatrovali loveckých psov a prosredkom ích naháňali divokú zver lovecom ⁶⁾; *kosei*, ktorým ná-

úradných notárov dosiaľ bijlešníkami, pečate bijlegami nazývajú. — *Sigillator. Cod. Dipl. II. 143.*

1) *Bulla aurea Andr. II. r. 1222: 5. §. 2.*

2) *Pristaldi* = *Pristalci*; z minulého času časoslova *pristojim*. — *Sr. Slovesnosť r. 1864. č. 4. str. 52.*

3) *Per Pristaldos (qui fuerunt olim executores iudicium in Capitulis) in capitula ad examen ferri candentis mittebantur. G. Jongelinus Centuria IV. Rerum Hungaricarum p. 22. de Car. Rob. r. II. — Cod. Dipl. Fejér. IV. I. 97.*

4) *Draucarii nostri Dipl. Belae IV. a. 1263. Bárδοςy Supl. Anal. Scep. p. 96.*

5) *Caniferis nostris de Somog, quos vulgaris locutio Besuncos appellat. Bartal I. c. p. 269. n. 4. — Bárδοςy An. Scep. 359.*

6) Tomuto povolaniu zodpovedajú mečá ku pr. *Psiary* pri Sv. Benediku Hundsorf, vo Špiši atď.

ležala kosba kráľovských lúk; *sluhovia hór*, ktorí nelen opatrovali kráľovské hory, no i divokú zver v nich; *drornici*, ktorí -- majúce kráľovské hospodárske dvory -- úradou poľnou opatrúvali kráľ. zásobnicu; *buchári* čili bednári, ktorí sa starali o sudy pre kráľ. pivnice ¹⁾ atď.

Okrem kráľovských pozemkov a ľudí, boli tiež zvláštne hrady a pozemky kráľeny (*reginales*) a kráľevičov (*ducales*), sriadené dľa horespomenutého spôsobu kráľovského vlastníctva.

Okrem spomenutých kniežatských vlastníkov a ich pozemkov byly tiež osobné pozemky kráľa, kráľeny a kráľevičov ²⁾, jako i súkromné pozemky súkromných vlastníkov ³⁾. — Na prvom mieste pripomenúť tuná načím pozemky a poddaných duchovenstva, ktorí lebo boli dušeníci ⁴⁾, konavší jakúkoľvek službu duchovenstvu, alebo slobodníci, ktorí len nejakú službu im konať zaviazaní boli ⁵⁾. — Ďalej boli zámkoví páni (*jobagiones castri*), ktorí mali v župe vlastné svoje pozemky ⁶⁾; kráľovskí páni (*jobagiones regii*), ktorí vládli pozemkami, za významné, kráľovi a vlasti preukázané služby

1) . . . terran, nomine Sarkau, quae fuerat terra populorum diverse conditionis, videlicet falconariorum, Sulgagouri (*orum? sluga-góriorum*), Vduornicorum, qui vulgariter Zuulgauztou (*sluga-grozdei*) dicuntur, et pincernarum, qui Buchary apellantur. Dipl. Belae IV. a. 1247. Fejér, Cod. Dipl. IV. 1. p. 445. IV. 2. 362. 3. 307. 464. V. 1. 261. — Dipl. Saros. Com. 293. III. 2. 460.

2) De gratia domini régis (Belae IV.) nobis (Mariae reginae) et non reginae tui donatam. Cod. Dipl. IV. 3. 287.

3) duos fratres eiusdem, Dominicum videlicet et Helus a Jauriensis castri servitute exemimus et eiusdem castri jobagiones constituimus; terram quoque, quam habent in Ech eis praesenti scripto confirmamus. Dipl. Belae III. a. 1185. Történ. tár II. 172.

4) Porobný ľud duchovenstva v Rusku ešte dosiaľ nosí meno dušeníkov, t. j. porobcov, s pozemkom duchovenstvu darovaných za *dušu* svoju alebo iného. Sr. Fessler I. 583. Jireček: Slov. právo II. 77. — Cod. Dipl. IV. 2. 471.

5) Dipl. Vesprim. a 1181. Történ. tár II. 171. — Cod. Dipl. IV. 3. 277.

6) Cod. Dipl. IV. 3. 315.

od kráľa obsiahnutými ¹⁾. Medzi týmito najoprávnennejšími boli tí, ktorí od sv. Štefana pozemkami obdarovaní boli (*jobagiones s. Regis, — s. Stephani*), ponač darovania od iných, najmä ľahkodajných kráľov, obsiahnuté často odvolávané a odjímané bývali.

Majitelia vlastných zemí menovali sa vôbec zemanami čili zeme-pánami, županami (*jobagiones*) alebo krátko pánami ²⁾; ohľadom ale ich *šlachetného* čili neslužobnostného rodu, šľachticami (*nobiles*). Župani čili šľachtici (*virii honesti, virii nobiles*) boli *prvého* (*nobiles primi ordinis, magnates, proceres, majores*) alebo druhého stupňa (*nobiles secundi ordinis, minores*). K týmto náležali biskupi a bohatí samostatní zemepáni (*jobagiones castri*) k posledným ale výslužní ³⁾ čili kráľovskí páni (*jobagiones regii*).

Okrem šľachticov (*populus*) boli obyvatelia obecní (*plebei, ignobiles*). Náležali k nim ⁴⁾, zakupei (*conditionales*), ktorí za dáku, svojmu pánovi povinovatú službu oddržali role, v nich sa usadili a tieže sťa svojeť (selo, sedenie) obrábali ⁵⁾; ľudíní (*liberi homines*), ktorí síce nevládli vlastným ohništom ⁶⁾, avšak kdekolvek a

1) . . . ut Illustrem Johannem Ducem Liptouiensem . . . diligamus
castrum Soklos . . . que olim Magnifici Job de Gara prefuerant, sed per
mortem et defectum seminis eiusdem ad sacram coronam . . . ju-
xta antiquam et approbatam . . . consuetudinem rite et legitime deuolu-
ta existunt. Dipl. Math. a. 1483. Történ. Tár. II. k. 211. l.

2) Sr. nižej poznamku 6.

3) Sr. Jirečka Slov. právo. II. 283.

4) Cod. Dipl. IV. 3. 420.

5) Nasledkom toho od sela — sedla — osadlišta nazvaní sú seláci — sedliaci; od role (*rus*) roľníci (*rustici*). S týmto vo spojení sú i mená osád: Selce (*oppidium*), Sielnica atď. — Sr. Horváth Mih. kisebb munkái. I. 250.

6) Joba = jopa = župa = župa = ohništo. Odtiaľ jobagio = jopagio = jobanus = jupanus županus = župan = pán. U Rusov: ogničanin. Sr. Letopis Matice Slov. r. 1869. II. — Cod. Dipl. V. II. 237.

u kohokol'vek zdržovať sa mohli ¹⁾, kdežto nevoľníci, z každej hodnosti vytvorení ²⁾, lebo boli sťaby priviazaní k pozemku pána svojho (*glebae adstricti*), tak že ubehli od jedného pána k druhému ³⁾ ťažko pokutovaní bývali ⁴⁾, — alebo boli úplnými otrokami, s jakými pán tak zachodil, jako s dákyim iným svojim movitým majetkom⁵⁾.

Pomery tieto nelen boly ohľadom turodých, no i cudzozemcov tuna navždy osadlých ⁶⁾, nelen ohľadom jednej národnosti a náboženstva, no i druhej jakejkoľvek národnosti a jakéhokol'vek náboženstva ⁷⁾; výmuc niekdy židov a mahomedánov ⁸⁾

Okrem stavu duchovenského a občanského bol i stav vojanský, ktorý však nie jako zvláštný stav, lež jako časť občanského stavu považovaný bol. Stáleho vojska — jako teraz je — nebolo, lež jako vlastnícke

-
- 1) . . . manumisit et aureae condonavit libertati; dans eidem puelle, nbiencun- que et apud quemcunqve voluerit amodo et deinceps manendi liberam facultatem. Dipl. a. 1330. Történ. tár II. k. 184.
 - 2) Cod. Dipl. IV. 3. 358.
 - 3) Uzbegi == izbegi == ubehi zo slovesa ubehnúf. Qui dicuntur vulgo Wzbeq. Decr. S. Lad. III. c. 2. n. 4.
 - 4) Decr. Colomanoi R. J. I. c. 41—44.
 - 5) Quod domina Butka, relicta Horus de Wotka, filia Budocha, . . . quen- dam servum suum nomine Folka, quem in recompensationem dotis sue ac rerum paraphernalium jam pridem Nicolaus filius Elye de eadem Wotha tradiderat perpetuo possidendum . . . manu misit. Dipl. a. 1288. Monumenta. Venzel. IX. 331. — Quod quamdam ancillam, Lente vocatam, simul cum filio suo, Paulo vocato, impignoratam . . . Jacobo . . . qua- tuor marcis . . . vendidissent. Fejér Cod. Dip. V. 3. p. 382. — III. 2. 208.
 - 6) Sr. str. 150.
 - 7) Cuiuscunqve fastigii Baro, nobilis. serviens regius, castri, vel castrens(is) hospitesve nostri vel cuiuscunqve alterius — nostro de regno — liber homo vel servus, Sarachenus (incola Regni nostri) vel Schlavus (*veriaci Slov. obradu*), Rusticus, Ebes (Eber, Heber, Hebraeus), Christianus (rom. catholicus). — Dipl. Bel. III. 1190. Fejér. Cod. Dipl. II. 255. III. 2. 426. — Decr. Colom. L. I. 77. 80. Decr. S. Steph. L. I.
 - 8) Nullus Judaens deinceps praesumat Christianum mancipium, cuiuscunqve linguae vel nationis, emere vel vendere, aut in servitio suo retinere. Decr. Colom. L. II. c. 1. — Decr. S. Ladislai R. L. c. 9. 10, et alibi. — Naproti ale vidz Cod. Dipl. IV. 3. 443.

právo pozemku náležalo zemepánom, tak i povinnosť obrany pred domácim a zahraničným nepriateľom. Následkom toho nelen kráľ mal svojich vojových ľudí (*exercitiales regis*) čili vojníkov ¹⁾, lež i všeci hore spomenutí zemepáni; lebo — dl'a tohdajšieho pochopu — jaké práva a povinnosti mal každý zemepán ohľadom svojho územia, také mal i kráľ ohľadom seba a celej vlasti. Zemepán mal nelen svojich ľudí k orbe a remeslám ²⁾, no i zbrojnošov k obrane svojho majetku a k udržaniu poriadku na svojom území ³⁾: tak i kráľ mal nelen svojich roľníkov a remeselníkov, no i vojových ľudí k obrane vlasti pred domácimi i zahraničnými nepriateľmi. Jako byly daktoré osady určené k istým služobným povinnost'ám ⁴⁾, tak byly tiež daktoré osady obydlené obyvateľmi, povolanými k bojovaniu určenou zbraňou, od ktorej i meno mali ⁵⁾.

Také osady nachodily sa najviac pri hraniciach krajiny ⁶⁾, alebo v blízkosti hradov, aby nad nimi viedli stráž ⁷⁾. — V čas vojny kráľ nelen svolal svoj bojovný ľud a kráľovských zemanov ⁸⁾ (*jobagiones regios*) pod svoju záslavu ⁹⁾; — nelen že veľžupani hradní ľud

1) Vojnikones. Kat. Hist. Metr. Col. Ecc. I. 482.

2) Cod. Dipl. III. 2. 11.

3) Cod. Dipl. II. 297. IV. 3. 272.

4) Sr. str. 267.

5) Sagittariorum, Lanceatorum, Siculorum, — Tuna držím za potrebnú pokračovať tých maď. delezpytcov, ktorí všade maď. Székelyov hladajú, kdekoľvek v Listinách *siculi* sa spomínajú; kdežto *siculi* čili *sicarii* označovali ľud bodákami (lat. *sica*) ozbrojený. Odtiaľ pochodia mená osád: Strelce, Strelovce, Sekule, Bodák, Nyilas atď. — Bárdosi. An. Scepi. 154.

6) Jireček: Slov. právo I. 93. — Podhradský. Bela kir. Névtelen jegyző. Budán 1861. 272. 414. — Odtiaľ pochodia mená osad: Stráža, Strážka, Strahová, Strahovec, Strážnica, (Ostrihom), Strehová atď.

7) Cod. Dipl. I. 297.

8) Cod. Dipl. IV. 3. 262.

9) U Maďarov užívané *zásló* neni slovo maďarské; lebo nemá ani koreňa ani rodiny v maďarčine. — Povážíme-li ale, že vo slove *zá-szló* je slovenská predložka *za* a *sláva* obyčajne vo *szló* (*Lá-szló* = Vladi-slav

(*castrenses*) sobrali vo zprevodný pluk (*comitatus*) a stali sa zprevoditeľmi (*comites*) kráľa vo vojne, lež i samostatní zemepáni (*puri veri jobagiones*) museli sa so svojím ľudom, na počet dl'a majetkového pomeru určeným, pod svojou záslavou, pripojiť k vojsku kráľovskému, a to na svoju vlastnú útrovu ¹⁾. Jestli ale trvala vojna vyše 2 týždňov, alebo jestli chcel kráľ viesť vojsko za hranice, vtedy títo zemanskí domobranci (*houvédek, insurgentes*) neboli nútení k vojovému pochodu, lež bolo im na vôli, na krajinské útrovy nasledovať kráľa, alebo nie ²⁾. Chudobnejší samostatní zemanía ale pripojovali sa zámožnejším, a pod záslavou týchto bojovali ³⁾.

Zbraň, ktorou bojovníci ozbrojení boli, bola: kopcia (*lancea*), kuša (*pharetra*), šíp (*sagitta*), meč, hrot (*spicula*), bodák (*sica*), obrň (*lorica prancerus*) a šišak; k dobývaníu hradov ale upotrebúvali baranov a boridel (*balistra*). Vojsko bolo jazdecké a chodové; k tantomu náležali bohatší, k týmto ale chudobnejší.

K ochrane vlasti, kniežat, biskupov a bohatierov boly zámky (*castra*), hrady (*munitiones*), násypy (*aggeres*), záseky (*indagines*), priekopy (*fossata*) a podobné útočišťa ⁴⁾. Hrady, jako tiež iné trebas i významnejšie budovy, stavané boly buď z dreva buď z kameňa ⁵⁾, a

Bole-szló == Bole-slav, *Budi-szló* == Budi-slav) prepotvorená: uznať musíme, že my len chybné píšeme *zástava* miesto *zástava*. — Môže byť, že *zá-szló* pochodí i zo slov. *záclona* či *záslona* == lat. *umbraculum* jako to odvodzuje Leška v Elench. Vocab; *zástava* ale od slovesa *zastávať*, brániť.

- 1) Zda sa mi, že takito (žu)pani zodpovedali úplne i pomenovaniu i povolaniu východno-slovanských *bojár* od *boju* priam tak pomenovaných, jako *kovár* od *koru*, *kolár* od kola atď. — Cod. Dipl. V. I. 81.
- 2) Cod. Dipl. IV. 2. 524.
- 3) Horváth Mihály *kisebb munkái* I. 152 sat. — Bartal *Commentariorum Com. I.* p. 136. 218. 354. etc. — Jireček *Slov. právo* II. 63.
- 4) Fejér, *Cod. Dipl.* IV. 3. 66. 526. 547. — IV. 3. 199. 113. — III. 1 136. — III. 2. 66. — V. 1. 184. — III. 1. 304. 447. — IV. I. 472. — IV. 1. 288. 3. 198. — V. 1. 97. — V. 1. 25. 106. — IV. 3. 419.
- 5) *Cod. Dipl.* I. 487. — II. 79. — III. 107.

opevnené väzmi, delily sa na dolný a horný hrad ¹⁾. Na hradoch prebývali zemepáni a strážnici, pod hradom ²⁾ ale ľud (gorodčania) buď k ochrane hradu ³⁾ buď k službám zemepána a jeho ozbrojencov. — Po tatarskom plene pri — a prestehovalci (*hospites*) osadili sa na uprázdnených, či kráľovi (*regia villa*) či vo vojne zahynutým náležavším, miestach (miesťania-mešťania), zaoberajúce sa nie tak orbou, jako remeslami rozličnými ⁴⁾. Pri zmáhajúcej sa nádhre ⁵⁾ a malom počte remeselníkov, považujúceho remeslá za výlučné, sebe a dedičom svojim náležajúce právo, stalo sa, že i vzdelanosťou i bohatstvom i občanským právom prevýšili vonkovanov; k čomu ich výsady a sdieranie ľudu mnoho dopomohlo ⁶⁾.

Ťarchy krajinské byly dvojaké: riadne a mimo-riadne. Taktie byly stálou povinnosťou občanov: tieto ale nakladané bývaly v čas nepredvídanej krajinskej potreby.

Dôchodky kráľa uhorského dľa soznamu ročítých dôchodkov r. 1184. byly: z kráľovskej mincovny 90,000 mariek; zo solovarov 16,000 mariek; z mýt, clov a trhovišťov 30,000 mariek; od osadlíkov (*hospitibus*) sedmohradských 15,000 mariek; od 72 kráľ. županov, jakožto tretia sebe pripadajúcu časť, 25,000 mariek; od juhoslovanského vojvodu 10,000 mariek. Okrem toho každý župan ráz za rok účastoval kráľa ⁷⁾, a jemu, prv

1) Cod. Dipl. IV, 3. 199. — Geminum castellum. Chron. Thur. II. c. 52.

2) Odtiaľ tie mnohé pomenovania: Podhradie, Hradišťa, Priekopa atď. Cod. Dipl. V. 1. 327.

3) Cod. Dipl. I. 297. — IV. 1. 326. 332.

4) Cod. Dipl. I. 297. — II. 49.

5) Cod. Dipl. III. 1. 303. — II. 93. III. 2. 269. 362.

6) Schwartner. Statistik. Pest. 1798. S. 92.

7) Cod. Dipl. II. 89. 90. 103. — III. 161. — II. 257. 294. — III. 115. — III. 2. 215. 427. — V. 1. 212.

8) Unusquisque Comitum 72. semel in anno regem Ungariae procurat. — Procurare = excipere hospitio et convivio Lex. Ducangii.

nežby stál od stola, doručil 100,000 mariek, výmuc jedného, davšieho len 98,000 mariek. V týchto nachodila sa už i osobná, štedre vymeraná, suma kráľová, záležajúca z 10,000 mariek. — K tomu nádobno prípočítať ešte triciatok, dary pre kráľovnu a kráľevičov, záležajúce v srebri, súknach, hodbábe a koňoch ¹⁾; potom daň od rôl, viníc, dymiakov (kominov), mlynov, dobytku a zelia čili zelenín ²⁾, jako i právo zolaziny čili povozu, prijatia do hospody a učast'ovania kráľovského dvoru ³⁾, a jakýkoľvek najdený poklad ⁴⁾. Dôchodky tieto zbierali krajinskí župani, a tretina z nich pripadala jím.

Tieto krajinské ťarchy niesli vlastníci, nie ale tí, ktorí živnosť svoju tiahli od svojích zemepánov ⁵⁾. Tieto krajinské ťarchy vymerené bývaly dl'a stupňa tej triedy, do ktorej náležal vlastník, a dl'a smyslu svojich výsadných listín.

Osobné dôchodky kráľa ale byly tie samé, jaké im, sťa súkromným vlastníkom kráľovských dedín, náležaly.

K mimoriadnym kráľovským dôchodkom náležaly snemom v čas nedostatku krajinskej pokladnice uzavrené sbierky; ktoré vymerené byly na všetkých slobodných obyvateľov krajiny, a od ktorých len zvláštne zreteľné výsady oslobodzovaly ⁶⁾.

1) Fejér. Cod. dipl. II. 217.

2) Zeluzma. Vidz Slovesnosť r. 1865. str. 263.

3) Zolazina, *descensus*. Zo slovesa zlazif zolazif, zliezaf. Vidz Slovesnosť r. 1865. str. 262.

4) *Traxit in causam quosdam, dicens, quod fures essent Regis, eo quod thesaurum inventum, cum deberent, Regi non indicassent.* Regest. Varad. n. 348.

5) In syll. Deer. art. 37, 39, 439 ef b. 463. *Qui de domibus Dominorum suorum terrestrium vivunt, vel quicumque artifices seu servitores, qui de manibus suorum dominorum sustentantur. Si autem pro se vivunt, vel terram suam colunt, solvere tenentur.*

6) *Nullum genus exactionis collectae . . . nobis solvere teneantur, nisi per totum regnum nostrum collectam ab universis populis Nobilium nostrorum ordinaverimus.* Cod. Dipl. VI. 1. 243.

Bartal Comment. T. I. p. 370. seqq.

Čo sa týče zákonov, v tejto dobe panovavších, boly dvojaké ¹⁾: tuzemské čili *slovanské* ²⁾, ktoré však s časom pod vlivom západu nemalú premenu podstúpily, a cudzozemské čili *nemecké*, ktoré daktorí panovníci dľa chůtky svojích nemeckých pokroviteľov do uhorskej ústavy vtierali ³⁾, alebo ktoré nemeckým osadníkom (*ho-*

- 1) Decimas suas dimittent in campo more Teutonicorum . . . puniuntur more Hungarico. Diplom. T. S. Kríža. Cod. Dipl. Fej. IV. I. 441.
- 2) K vysloveniu tohoto náti ma ten výraz „*discutiens ad Pradam*“, ktorý *Regestrum Varadinense* tak často spomína; nelen pre slovenský výraz *Pravda*, no i preto, že tenže latinský výraz nemôžno ináč do slovenčiny preložiť, leda „*rozriešac ho dľa Pravdy*“ t. j. odsúdac ho dľa zákona. Sr. Libušin súd v mojích „*Dejinách drier. národov — Uhorska*“ str. 224. — Potvrdzuje ma v tom i porovnanie ruskej Pravdy a Dušanových zákonov s prvotnými uhorskými zákonami a s duchom driernej ustavy uhorskej; čo oboje stojí v protive s feudálnou nemeckou sústavou. Jako v ruskej ústave nachodia sa: údelné kniežatá, ogničanin čili župán (Sr. Letopis Mat. Slov. r. 1869. II. člán. Župy a Župani), zakup (*conditionalis*), ľudin (liber homo), údvorník, dušenik atď.: tak i v uhorskej ustave. Jako v Rusku platili dane nelen peniazami, lež i kuninami (*murdrinae*); — rozhodovali konečné právo kroz očisty a súboj; — riešili pravdu porotným súdom (*consistorium decem virorum*) atď.: tak i v Uhorsku. — Stručnosť diela tohoto však nedovoľuje mi, pustiť sa do podrobnosti vo veci tejto. Sr. Karamzin, Gesch. d. russ. Reiches. Ryga. 1820. II. 35. atď. — Palacký D. N. Č. I. 2. 293.
- 3) Zákony sv. Štefana, sv. Vladislava atď. sú miešaninou cirkevných a občanských, slovanských a nemeckých zákonov; ku pr. v I. knihe svatoštefanských zákonov (Venzel Monumenta Hung. Hist. VI. 4. etc.) články 1—5, 8—13, 19 sú docela cirkevné. —

Ďalej čl. XVII.

„*Si quis . . . perjurio addictus inveniretur, perdita manu perjurium luat*“

shoduje sa so zákonom franským Karola V. (c. II. a. 805. c. 11. de perjuriis ad finem)

„*Si qui convictus fuerit perjuri, perdat manum.*“

Naproti tomu ale 1222: 4.

„*Si quis Servicus sine filio decesserit, quartam partem possessionis filia obtineat . . . Et si nullam penitus generationem habuerit, rex obtinebit*“

shoduje sa s čl. XXX. ruskej Pravdy (Karamzin Geschichte des russ. Reiches II. 48):

„*Stirbt ein gemeiner Bürger kinderlos, so fällt sein ganzes Vermögen der Krone anheim; hinterliess er unverheiratete Töchter, so gebe man ihnen einen Theil davon.*“

spitibus) výsadami, sťa odchodné a výlučné právo, zaručované boly ¹⁾).

Zvláštnym slovanským odznakom driernej uhorskej ústavy boly očisty, súboj ²⁾ a paviera na čary ³⁾; čo zmáhajúcejmu sa vlivu západnej cirkve pošťastilo sa len časom prekážat' ⁴⁾, obmedzovat' ⁵⁾ a vykorenit' ⁶⁾).

K takým poverečným spôsobom riešenia pravdy náležalo i dotýkanie relikvií čili telesných pozostatkov zo Svätých ⁷⁾ a prísahanie nad hrobom sv. Vladislava⁸⁾).

Jak divné bolo toto posúdivé konečné hladanie pravdy, tak divné boly tiež pokuty: viníkom (?) žeravé kľúče na tvár vpalovali, za psancov vyhlásili, vlasy ostrihali a slobodu alebo majetok odníмали: nútili bosých a holý meč v ruke držiacich k verejnému odprosovaniu urazeného, nakladali putovanie, a iným trestom podrobovali ⁹⁾).

Čo sa týče peňazí a mier: jako kupci z rozličných krajov Uhorsko navštivovali, tak tiež následkom toho rozličné peniaze a miery v Uhorsku panovaly. Pripomí-

1) Sr. str. 275. p. 1.

2) Sr. Dejiny driernych národov — Uhorska str. 226. — Bartal. Commentar. T. I. p. 342—245. — Karamzin l. c. 48. — Letopis Matice Slovenskej r. 1869. čl. Pravda Varadinská. — Cod. Dipl. IV. 1. 151.

3) De strigis, maleficiis etc. Decr. S. Stephani ap. Venzel. Monumenta. VI. p. 11. n. XXXIII. a XXXIV. — Sr. Dejiny drier. národov — Uhorska str. 188.

4) Vulgarem denique legem, a nulla canonica sanctione fultam, ferventis scilicet sive frigidae aquae ignitique ferri contactum, aut cujuslibet popularis inventionis (quia fabricante haec sunt omnino facta invidia) nec ipsum exhibere, nec aliquo modo te volumus postulare, imo apostolica auctoritate prohibemus firmissime. Epist. Alexandri II. R. P. ad Ramaldum (Raynaldum) comanum episcopum ap. Migne Patrol. PP. Latinorum. Paris. 1853. T. CXLVI. p. 1406. — Decr. s. Steph. L. II. c. 31.

5) Decr. Colomanni r. L. I. c. 22, 57.

6) Jongellini Centuria IV. RR. Hung. p. 22. in Car. Rob.

7) Cod. Dipl. IV. 3. 485.

8) Jongellinus l. c.

9) Cod. Dipl. III. 1. 364. — III. 2. 148. — IV. 1. 97. 151. 165. — IV. 3. 474. — VII. 2. 203.

najú sa: *marcae*, *pondera*, *floreni* a *denarii* a groše, a síce zo sriebra rozličného stupňa ¹⁾ razené nelen v Ostrihomye a Budíne, no i v Zahrebe, Carigrade (*bizantini*), Viedni a Prahe ²⁾; Beloslavovi I. však i razenie zlatých³⁾, Beloslavovi IV. a Štefanovi V. ale medených peňazí sa pripisuje ⁴⁾. — Medzi mierami spomínajú sa čbery (*cibriones*), kbely (*cubuli*), kopy (*capeciace*), merice (*modii*) galety ⁵⁾ a lahvice ⁶⁾. Sól ale počítala sa na zvany ⁷⁾.

Ohľadom osvetu v Uhorsku za doby árpádskej nemôžno mnoho chvalitebného naznačiť. Za času sv. Štefana pripomínajú sa dve školy: stolnobelohradská a čanádska, ktoré však — jako to tiež inde pri biskupských chrámoch bolo — nezdajú sa byť inšie, nežli pripravovanie mladíkov ku kňazkému stavu, záležajúce z čítania a spevu ⁸⁾, teda z hlavných požiadavok bohoslužobného obradu. Jestli jaký pokrok učinilo školstvo, potlačeno bolo ono i ustavičnými domácimi nepokojmi i križiackymi vojkami, najmä ale tatarským mečom, tak že nevedomeci i na samé biskupské prestoly povišovaní bývali ⁹⁾, a jestli kto na všeobecný odiv ¹⁰⁾, odhodlal sa k návšteve škôl, prinútený bol či v Paríži či v Bo-

1) Argentum decimae combustionis. Cod. Dipl. IV. 2. 520.

2) Cod. Dipl. IV. 1. 441. — 3. 26. 406. — III. 1. 80. 367. — VI. 2. 206. 206.

3) Chron. Thur. II. c. 45.

4) Catalogus nummorum Hungariae. Pestini, 1807. p. n. — Sr. Cod. Dipl. VII. 2. 325.

5) Garla (= galeta. Lex. Ducangii). Cod. Dipl. IV. 2. 312.

6) Cod. Dipl. II. 74, 297. — III. 1. 121, 157, 367, 443, 479. — III. 2. 480. — IV. 1. 165.

7) Lapis. Cod. Dipl. II. 170. — Zuanus. Cod. Dipl. III. 2. p. 191.

8) Quum vero scholares triginta primi in cantu et lectura essent instructissimi, Dominus Episcopus eos ad sacros Ordines promouens Canonicos constituit. Vita S. Gerardi. — Conspectus reipublicae liter. in Hung. Valaszky. Budae, 1808. p. 65—80.

9) Cod. Dipl. III. 1. 51. 309.

10) Sám biskup písal z Paríža Beloslavovi III. kr. uh. o jednom zomrelom mladíkovi a troch klerikoch, studujúcich v Paríži. Cod. Dipl. II. 189.

nouii či v Solnohrade ¹⁾, hľadať ústav osvety. Ľahko teda uveriť, že už i samé cirkevné knihy náležaly medzi drahé poklady vlastníkov ²⁾, ba že i sám vek jednotlivcov nie zo zápisných knih, lež len tak od oka udávaný býval ³⁾.

3. Pomery medzinárodnie.

Medzinárodnie pomery Uhorska považovať treba i jako pomery medzi spoločnými národami Uhorska, i jako pomery medzi Uhorskom a krajinami.

Čo sa týče rozličnosti národov a jazykov ⁴⁾ v Uhorsku, boli tuna Slováci ⁵⁾ a Rusi ⁶⁾, jako i prísteho-

1) Sr. predošlé poznámky a Cod. Dipl. IV. 3. 361.

2) Vid dal dve osady nahradou za jednu bibliu, židovi do zálohu danú a u neho ztratenú. Cod. Dipl. IV. 3. 179.

3) *Quendam vero militem, ipsius praepositi paedagogum (!), juramento corporaliter praestito affirmantem, eum indubitanter esse viginti quinque annorum et ultra, et huic quidem aetati staturam corporis concordare.* Cod. Dipl. III. 1. 51.

4) Že za doby árpádskej nič neznali o „jednom politickom maďarskom národe“, dokazujú to známe slova s. Štefana, poukazujúce na to: jak slab by bolo Uhorsko, keby nebolo tuna viac národov a jazykov (sr. str. 18.); é jako i slová kr. Kolomanna: „Nullus Judeus deinceps praesumat christianum mancipium, *cujuscunque linguae vel nationis, emere, vel vendere, aut in servitio suo retinere.*“ — Sr. str. 281. pozn. 1. — „*Cujuscunque nationis homines, Saxones videlicet, Hungari, Sclavi seu alii ad terram monasterii S. Benedicti de Gran . . . convenerunt . . .* Cod. Dipl. III. 1. 196. — Conf. IV. 3. 15. — II. 447. — III. 2. 298. — V. II. 72. — IV. 3. 13.

5) Podhradského dotaz teda: kedy sa Slováci, od árpádských Maďarov vyhnaní, nazpak do Uhorska prístehovali? náleží medzi bezočivú paradoxiu (Névtelen Jegyző. Budán. 1861. 184. 1.) lebo jestvovanie Slovákov, a to jako národ, dokazujú: a) *listiny*, spomínajúce Slovákov nelen šta tuna bydlivší, no i šta tuna panovavší národ, tak že cudzozemčov leu výsady vynímaly z moci slovenskej Cod. Dipl. III. 1. 196. — IV. 2. 463. — IV. 3. 15. — II. 328. Slovesnosť r. 1864. str. 606, 670, 702; r. 1865. ssr. 47, 64. — Bárdosy Suplem. Analect. Scep. p. 38. e), 65 e), 91, 122, 148, 194, 301 e), 323. — b) *slova*, jakožto vzaté z mluvy krajinskej, ku pr. fossatum vulgo Priekopa. Cod. Dipl. IV. 1. 472. — Currus, qui povoz vocantur. Cod. Dipl. III. 2. 413. — Strigran. (= ostrý hran). Cod.

vavší sa Čecho-Moravania ¹⁾ a Poliaci ²⁾; potom Románi ³⁾, jako i Kumáni čili Maďari ⁴⁾; a konečne Nem-

- Dipl. II. 141. — Belegrade (= Stolný Belohrad). Cod. Dipl. II. 282. Sem náležia: dušenik (*alusenicus, proanimator*), pristalec (*pristaldus*), bĳlešník (*bilokiųus*), drauec (*draucarius, auceps*), pravda (*lex*), zvan (*zuanus, lapis salis*), vozci, (= voziari, Voseiani. Cod. Dipl. II. 76.); . . . Sucha Hradetsnitza . . . Berveno-Hradetsnitza . . . Tiszorno . . . Hradištya . . . Zemerek (Cod. Dipl. V. 1. 327.), Zemáň (*Zemogni, Földvár*) Kostolec (*Kesztöle, Keszthely*), Blatnica, Pagan atď. — c) *mená vlastné*: Beloslav, Váeslav, Zerzavý (Cod. Dipl. II. 308), Skalich, Bechich atď. temer na každej strane Diplomátárov. Sr. Letopis Mat. Slov. 1860. II. str. 63. Magy. Tör. tár. II. 198. — a) *porovnávanie* iných občanov so Slovákami: „Liber quoque hospes, sicut Slavi vel caeteri extranei, qui in terris laborant aliorum, pro libertate tantum denarios dent; non alios etiam . . . pro opere . . . Decr. Colom. L. II. c. 80.
- 6) Villa Russorum. Cod. Dipl. II. 112. — Biderman. Die ung. Ruthenen. IV. 2. 226.
- 1) Hospites Bohemi. Cod. Dipl. IV. I. 58. — Slovesnosť r. 1865. str. 702.
- 2) Cod. Dipl. IV. 2. 489.
- 3) Rumuni = Olahi = Cod. Dipl. III. 1: 372. 443. — III. II. 151. III. 1. 400. 424. — IV. 2. 385.
- 4) Čitateľom dosavadných dejepisov Uhorska, písaných zo stanoviska maďarského, nič nezdá sa byť tak istým jako to, čo v nich o Maďaroch popísano, kdežto ja pri všetkom usilovnom skúmaní tohoto, nič neistejšieho nenachodím v týchže dejepisoch, nežli práve maďarsko-historické tvrdenia o Maďaroch. Dosavadna historia Maďarov zdá sa byť len tak *utvorenou*, nie ale *skutočnou*, a jakokoľvek táto vec by bola proti chuti Maďarom, jakoby v uznanom práve svojstva (*jure possessionis*) historie sediacim, preca jestľiby novým skúmaním historie svojho národa ntratilí dačo z poetického blesku, vyhrala by pri tom pravda, ktorá kritikovi historie má byť nadovšetko. — Ohľadom historie Maďarov som mienky Hamuljakovej (Sokol r. 1866. č. 3. str. 105): že terajší naši spoluobyvatelia, ktorých Maďarmi nazývame, sú vlastne tí, ktorých dejepisné západné prameny Kumánami, východné ale Polovcami nazývajú. — Túto mienku Hamuljakovú podporujú nasledujúce dôvody:

1. Terajší Polovci (*Palócok*) čili Kumáni (*Kúnok*) sú potomkovia svojich praotcov Polovcov čili Kumánov; ale tí sú ľudia národnosti maďarskej: teda i títo boli národnosti maďarskej. Sr. Magyar történelmi tár. Pesten, 1856. I. 3—68. —

2. Jestli terajší maďarskí Polovci a Kumáni niesu potomstvom tých Polovcov a Kumánov X—XIV. storočia, vtedy lebo: a) tí drevni Polovci a Kumani zahynuli, alebo b) pomaďarčili sa; čo nestojí. Nezahynuli, lebo: α] keď nezahynuli iné slabšie národy: tým menej mohli zahynúť Polovci a Kumani, ktorí temer celou krajinou vųdlí. β] Keď Slováci v Uhorsku následkom tatárskeho plenu, ktorý ich tuhá strašne vykan-

ci 1). Bissenii 2) a Bulhari 3). —

tril, nezahynuli: tým menej zahynúť mohli Polovci Kumani, ktorí s tatarskými zúrivcami spojení našich praotcov kantrili a vyhubeniu vyhli. 7] Keby boli Polovci a Kumani zahynuli, bolo by zahynulo i meno jejích: ktoré však do dnes ešte terajší Polovci (*Palóczok*) a Kumani (*Kúnok*) nosia. — Ale ani sa neodnárodnili a nezmaďarili, lebo: 1) jakuhnle rodina, obec alebo kraj sa odnárodní a zmaďarí, zanechá i svoje predošlé národné meno: to by boli urobili i Polovci čili Kumani. 2) Dejepis ovšem svedčí, že Polovci čili Kumani iných odnáboženstvovali a odnárodňovali, — že mnohí, ba i sami králi a veľikáši sa kumáncili za chlieb a úrady . . . ; nie ale naopak.

3. Kde nekdý Kumani čili Polovci po Uhorsku či roztratene či hromadne (kompaktne) bývali, tam — navzdor tureckým prevratom — ešte dosiaľ ich temer s tým pomerom nachodíme. Cod. Dipl. IV. 1. 213. — III. 1. 264. — III. 2. 151. — IV. 3. 183—185. atď.

4. Meno *Magyar* neoznačuje národnosť, lež náboženstvo, jakožto totožné s menami: *Agareni, Saraceni, Ismaelitae* a *Mahomedani* (Sokol r. 1867. č. 12.) Dokiaľ kresťanstvo a slovenstvo prevládalo v Uhorsku, dotiaľ nebolo v užitku meno *Magar*; keď ale *magarské* náboženstvo Kumánov prevládlo a temer potlačilo kresťanstvo a praobyvateľstvo Uhorska, stalo sa toto *magarským*, — *Magar ország*, — *Magarok országa*. — Terram Biserminorum: hii erant Saraceni et Comanicum loquebantur. Cod. Dipl. IV. 1. 426, 433.

5. Pravlasť Kumánov čili Polovcov XIII. storočia bola tá, ktorá Maďarov v IX. storočí: teda Kumani začali sa ťahať do Uhorska s Árpádom a často opakované stehovanie sa do Uhorska zakončili pod Beloslavom IV. — Sr. Katona; Hist. crit. Duc. Reg. Hung. p. 46. — Cod. Cod. Dipl. VI. 2. 261—282. — Čo keď stojí, nieje divu, že i bezmenný Belosl. bilješník, i bezmenný Turčan Kumánov spomínajú už v IX. storočí. Anon. Bel. r. not. c. VIII—X. — Chron. Thur. II. c. 1.

- 1) Cod. Dipl. II. 250, 334, 454. — III. 2. 201. — IV. 2. 229. IV. 1. 137.
- 2) Villam Bissenorum . . nomine Tazzar. Cod. Dipl. I. 430. — III. 1. 136, 363, 443. — III. 2. 67, 215, 485. — IV. 1. 106. — 3. 301. — V. 1. 292, 301. — IV. 2. 87.

Čo sa povedalo ohľadom Maďarov, to temer platí i ohľadom Bissenov. O národnosti týchto ani mečom gordickým nieje vec rozseknutá, tým menej rozuzlená. Dľa mojej mienky Bissenii (Pečenci, Pacinacitae) boli Slovania. Mienku túto staviam na dôkaz nasledujúci: Porovnávali terajšie Uhorsko s Uhorskom árpádovskej doby, pozorujeme, že národy na svojom bydlisku, jestli ho pristehovalcom nenúseli popustiť, sa doteraz udržaly. No kde listiny doby Árpádovej pripomínajú Bissenov, tam nachodíme Slovanov, lebo a) takých, o ktorých pristehovani sa ani stopy ničo (ku pr. Tesiary pri Zl. Moravcäch. Cod. Dipl. I. 430.) alebo b) takých, ktorí zvláštna a od iných oddelená skupením tvorili a ešte dosiaľ docela násilnému odnárodňovaniu nepodľahli, ku pr. Sloveni v Mošošsku, ktorých jedine a nie Nemcov rozumef možno pod Bissenami:

Medzi národami týmito nebolo žiadneho rozdielu prednosti jedného pred druhým. Jako výhody tak i ťarchy delené byly bez ohľadu na jazyk a národnosť. Jediné zásluhy o vlasť povyšovali jednotlivých na stupeň vyššej triedy obyvateľstva ¹⁾, a výsadné listiny (*privilegia*) hájily jednotlivé národné osady u prosred ino-žyčného národa, aby pod vlivom tohoto nemusel sa od-národníť ²⁾.

Čo sa týče pomerov Uhorska k susedným mocno-ťam: jako Uhorsko z jednej strany znalo udržať svoju samostatnosť a politickú neodvislosť či proti pápežovi či proti nemeckým, vládožahným cisárom ³⁾, tak zas z druhej strany len ustavične sa klátilo v priateľení sa so susedami medzi východom a západom, medzi Slovan-ťvom, ktoré šetrilo a pomáhalo udržať slobodu a samo-ťstatnosť Uhorska ⁴⁾, a nemectvom, ktoré vždy striehlo dostať Uhorsko pod závislosť od nemeckej ríše ⁵⁾. —

v diplomoch spomínanými, a od svojich nemeckých spoluobyvateľov ešte dosiaľ Bosen-Vindami alebo Bosen-Chroaten (zle Wasser-Chroaten!) nazývanými. Sr. Dejiny počiatkov — Uhorska str. 169. Győri füzetek. III. 40. — Slovesnosť r. 1865. str. 155.

3) Cod. Dipl. III. 2. 295.

Sú, ktorí ešte i Székelyov ťa zvláštny národ počítajú, kležto ích meno *Siculi* pochodí od zbroje, (*sica*), ktorou opatrení boli k ochrane hraníc Sedmohradska! Sr. str. 272. — Pray Ann. vet. P. III, 388. Dissert. VI. in Annal. vet. p. 123.

1) Regie sublimitati convenit, omnium nationum pariter et linguarum, síbi douote adherentium, taliter providere, ut alii superuenientes earum exempla imitari ad fidelitatis opera ardentius et feruentius enocentur. Cod. Dipl. IV. 3. 13. — Slovesnosť r. 1864. str. 64; — r. 1865. str. 606.

2) terram liceret eidem . . . habere liberam et exemptam ab omni exactione et consuetudine Sclavorum. Slovesnosť r. 1864. str. 702. — Dod. Dipl. III. 1. 400. 424. 443.

3) Ungaria semper libera. Benczur. Vindobonae, 1746. — Cod. Dipl. I. 137.

4) Nexus Nationis Hungaricae cum Polonia. Hollók, Cassoviae 1831. — Monum. Pol. Hist. Bielski. Lvov 1864. str. 499, 673. — Cod. Dipl. VII. 2. 209. IV. 3. 15. —

5) Sr. pozn. 3., jako i str. 14, 16, 33. atď. — Cod. Dipl. VII. 1. 137. 149. 149.

Dľa týchto pomerov riadily sa i sväzky manželství, ktoré so susednými dvorami uzavierali ¹⁾.

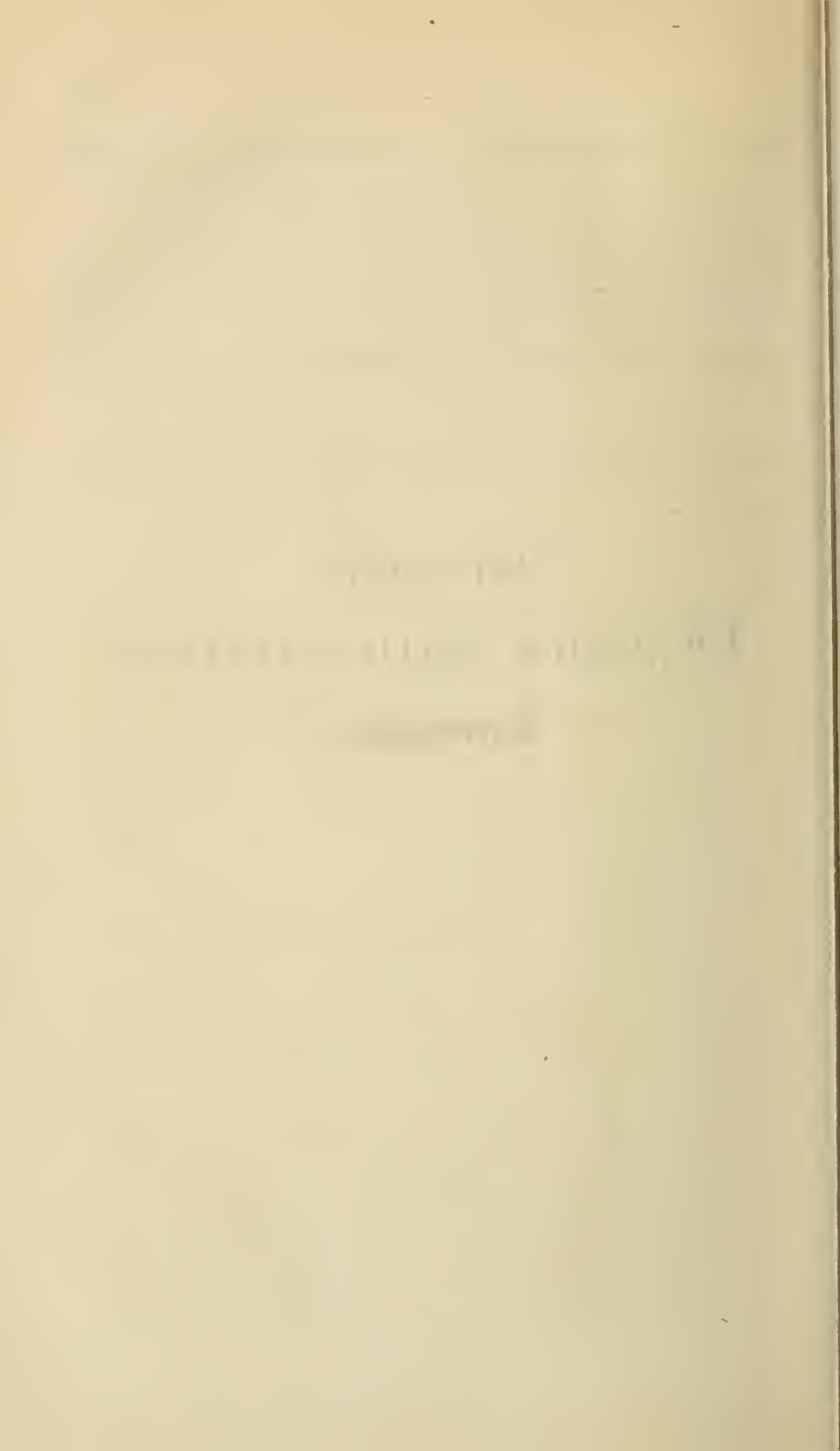
Jako z diplomatických, tak i z manželských pomerov vidno, že najslavnejšími a najsamostatnejšími vždy kráľami Uhorska boli, ktorí na priateľstvo slovanských susedov sa opierali; — najmocnejšími ale, ktorých koruna susednými slovanskými krajinami, sťaby perlami, ozdobená bola.

1) Na konci diela tohoto podaný bude rodostrom doby Árpádovcov, z ktorého i tieto sväzky manželské vidné budú.

ČASŤ DRUHÁ.

Dejepis kniežatstva

Slovenského.

Pristupujem s Božou pomocou k dielu pre mna sice najťažšiemu, ale pre náš národ najvýznamnejšiemu; — k objasneniu kniežatstva Slovenského, dosiaľ docela zaznaného; — k zostaveniu výlučného dejepisu nášho národa, v čom na poli historie Uhorska nieje predpráci: ctený čitateľ teda na tomto prvom pokuse nech nehľadá dokonalosti, lež jedine chatrný kľúč k budúcemu šťastnejšiemu otvorení brány do jasnejšieho poznania poprevracaného dejepisu Uhorska.

Jako moje „*Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska*“ podotkly, že sv. Štefan kráľ uhorský, po smrti otca svojho (r. 997.) zasadnul na veľkniežatský stolec, a v búrach so županom Šumavským ¹⁾, nielen zvíťazil, no stal sa i panovníkom nad celou Pannoniou ²⁾. Takto zmocnený, radou a pomocou západných mocností obdržav hodnosť kráľovskú, podmanil si (r. 1002.) záleské, a (r. 1003.) potiské kniežatstvo. Konečne vytrhol z ruk Po-1009 liakom i Považie ³⁾ čili slovenské údelné kniežatstvo ⁴⁾.

1) Šum-avsko = Sum-iginum. = Sum-ich atď.

2) Zdá sa, že Ranzanus (SS. RR. Hung. Schwandtner, Tyrnaviae 1765. I. p. 549.) podobne Pannoniu bere za prvotné územie kráľovstva uhorského, keď po opise pannonského územia hovorí: „Hactenus de Comitibus, qui sunt ab una Danubii parte, utpote dextra . . . secundo fluvio navigantibus: eos, qui sunt a laeva, hinc enumeremus. Quanquam non comprehenduntur in descriptionibus illis . . . veterum Pannoniarum, seu majoris veteris Hungariae dicere . . . Quidquid igitur terrarum trans Danubium possident Hungarorum Reges, id totum eorum esse constat, aucti postea ab illis fines Imperii.“

3) Provincia Vagi v Listine založenia biskupstva pražského. — Vagiborea, Belochorvatia a Velchorvatia u Konst. Porph.

4) Sr. str. 11.

Kniežatstvo toto síce vždy považované bolo za kniežatské územie, avšak nemalo vždy údelného kniežata; keď lebo nebolo kráľoviča alebo kráľ nevydal ho za údel dedicovi svojmu. Nebude teda divu, jestli v tomto dejepise údelného slovenského kniežatstva nebude možno podať nepretrhnutý rad slovenských údelných kniežat.

Slovensko však dlho nezostalo v rukách Štefanových: či následkom domácej zrady nekdajšieho sedmohradského vojvodu a víťazného meča Beloslavového, či následkom smlúvy r. 1013., medzi Beloslavom a Henrikom, s prejímaním cisárskej koruny zamestknaným, uzavrenej opäť ho stratil.

Beloslav ustanovil nad Slovenskom nazpak získaným Prokuja (Prkoša?) nekdajšieho to snad sedmohradského vojvodu, strýka a soka Štefanového a usiloval sa upevniť si priateľstvo s Rusami a Čechami. Český Udalrik však nelen že nepristúpil k úmyslu Beloslavovému, lež i zradil ho Nemcom. Z toho povstala vojna, v ktorej sa Boleslav jako na hraniciach českých, tak i na hraniciach rakúskych zmužile držal, tak že Nemci sami sa uchádzali o zakončenie války a utvorenie pokoja. Ale Boleslav nedal sa nakloniť k mieru, ktorému by bol musel obetovať svoju samostatnosť. Následkom toho Henrik chystal sa k velikanskej vojne. Nelen na Lábe a nižšej Odre mal byť napadnutý Boleslav, no i na Slovensku; ba i sám ruský Jaroslav, mal od východu vtrhnúť do Poľska. I sv. Štefan poskytnul pomocnú ruku Nemcom, lebo k úplnosti válečného plánu náležalo aby Boleslav od západnej, južnej a východnej strane napadnutý bol. Šťastie válečné z jednej strany prialo Boleslavovi, tak že Nemci sami sa uchádzali o uzavrenie mieru; z druhej strany ale sv. Štefanovi, ktorý Prokuja zo Slovenska vypudil a syna svojho Imricha učinil údelným kniežatom nad Slovenskom.

Po smrti Boleslava chrabrého Mečislav, jeho syn, vypudiv Dobromíra, vlastného, — a Otto-Bezprema, ne- 1025
vlastného brata svojho, s Nemcami državšieho, z Poľska, sam začal panovať.

Otto-Bezprem nevlastný syn Boleslava z Judity sestri Štefanovej, utiekol do slovenského kniežatstva k údelnému kniežatu Imrichovi, hladajúc k rozšíreniu svojej moci u svojho ujea, sv. Štefana. Ale Štefan nechcejúc 1026 porušiť priateľské pomery k Poľsku a odobriť pomery Otto-Bezprema k Nemcom, nechal ho bez válečnej podpory ¹⁾.

Vojna sv. Štefana proti cisárovi Konrádovi uvažila veľikú pohromu na Slovensko. Vo vojne tejto český 1028 Oldrich držal so Štefanom, poľský Mečislav ale s Konradom, a tak vojna rozdelená bola na obe strany Dunaja: na jednej strane dorazil Konrád víťazne až po Rábu, na druhej strane ale Česi a Uhri porazili Poliakov. Medzitým tento šťastný beh války pre Čechov a Moravanov rýchle bol zmenený. Oldrich Moravu, Poliakom odňatú, sveril Bretislavovi, svojmu synovi. Tento pripojil sa k cisárovi a vyplašil Uhrov z Moravy a zo Slovenska až po Ipol'. Tým všetké válečné plány priviedol do zmatku, tak že Štefan bezodkladne vyjednávať musel s Konrádom o mier. Konrád prijal mier, od Štefana ponuknutý, ale neudusil v sebe pomstyčtivosť naproti jeho spojencovi, Oldrichovi českému. Následkom mieru tohoto i bojovný Bretislav vytiahol zo Slovenska, údelného to kniežatstva, predtým českého ²⁾, teraz ale Imrichového.

Sv. Štefan po utichnutom výchore obrátil zrak svoj na rodinné domáce pomery. Chcejúc Imricha, syna

1) Sr. str. 11—15.

2) Sr. Dejiny počiatkov ter. Uhorska str. 14. atď.

svojho, sťa svojho dediča a nástupca, pripraviť pre kráľovský trón, vyhladal mu primeranú nevestu a dal mu krásne pravidlá panovania.

Čo sa prvého týče, isto je, že bol Imrich zasnúbený s dákou kráľovskou nevestou, a to bezpochyby dcérou Mečislava, kráľa poľského; avšak i v manželstve zachoval čistotu až do smrti.

Medzi krásnymi radami, ktoré sťa pravidlá múdreho panovania zanechal sv. Štefan synovi svojmu, klade mu zvlášťne na srdce: aby si vážil osadených sa v krajine alebo prichodiacich do krajiny. „*Lebo jako osadníci prichodia z rozličných strán krajín, tak prinášajú so sebou i rozličné jazyky a obyčaje, a rozličné umenia i zbroje; čo všetko ozdobuje a zveľičuje kráľovský dvôr a prestrachuje prepych ronkajších; lebo kráľovstvo jedného jazyka a jednej obyčaje slabé, a krehké je. Preto — hovorí — prikazujem ti synu moj, aby si ich pestoval dobrou vôľou a statočne choval, žeby radšie s tebou sa zdržovali, nežli inde prebývali.*“ Aby v kráľovaní udržal rovnoprávnosť medzi veriacimi východnej a západnej cirkve, a nasledoval predchodcov „*Lebo — hovorí — ťažko je ti udržať krajinu tohoto podnebia, jestli nebudeš nasledovníkom obyčají kráľov, predtým panovašich. Ktorý Grék by spravoval Latinákov dľa obyčají gréckych! Alebo ktorý Latinák spravoval by Grékov dľa latinských obyčají! Žiadon. Preto teda nasleduj moje obyčaje, aby si medzi svojimi držaný bol za obzľásteneho, a medzi cudzími za chvályhodného.*“

Medzitým Boh ináč nariadil s Imrichom. Práve vtedy, keď sv. Štefan ešte za živa chcel preniesť správu 1031 krajiny na Imricha, tento na polovačke divým veprom rozsiapaný, po osmôdňovej ťažkej nemoci, na deviaty deň o 9. hodine v pondelok umrel. Siedmym dňom potom v nedeľu i jeho pannenská manželka umrela.

Smrť posledného syna, v Stolnom Belohrade pochovaného, mala veľký vliv i na ducha i na telo, neduhou nôh už itak ztrápené, tak že ustá jeho nikdy viac nepohly sa k úsmevu. Najviac ale trápila ho myšlienka: koho ustanoviť nástupcom?

Po smrti Imricha Petor, syn od sestry sv. Štefana, stal sa údelným kniežatom Slovenska a býval s matkou svojou na hrade nitranskom. Tento, západnou kultúrou vyhladený, na toľko si znal získať náklonosť sv. Štefana, že ho tento i za nástupca svojho zvolil. — Toto, jakožto udelenie prednosti Petrovi pred inými árpádskymi potomkami z rodu mužského, jako tiež iné veci urazily mnohých, tak že sa sprisahali proti Štefanovi. Jedon zo spiklencov, keď sa zvečerievalo, s mečom, pod plášť ukrytým, prišiel do svetlice sv. Štefana. Jasná ale približoval sa k lúžku jeho, razom vypadol mu z ruky holý meč na zem, a brynkotom svojím obrátil pozornosť kráľovu na vraha; ktorý prestrašený zrútil sa na zem a, nariekajúc i vyznávajúc zločinný úmysel, prosil o milosť. Následkom smutnej udalosti tejto stalo sa vyšetrovanie a odsúdenie spiklencov k trestu zaslúženému. — Čo to boli za spiklenci, nedá sa vystopovať, len to je istô, že boli krajinskí veľmoží, majúci i prístup ku kráľovi i vliv na krajinské záležitosti. Pravde podobno je, že to bola strana Petrová; lebo sv. Štefan strašnou onou udalosťou dojatý, ihneď poslal Budu Egruthoviča na nitriansky zámok, aby Vasila Michaloviča, ktorého Petor držal vo väzení na svojom kniežatskom nitranskom hrade, vyslobodil z väzenia a priviedol k nemu, žeby — po odmrštenom Petrovi — na uhorský trón povýšený bol. Medzitým matka Petrová naklonila Budu k zrade, a Seba, syna jeho, poslala do väzenia k Vasilovi, aby — vylúpiv mu oči — urobil ho neschopným ku kráľovaniu. Po tejto spáchanej ohave a prehnutí nešlech-

ného Seba do Čech, prišiel zradný Buda, naschvál sa opozdivší, na hrad Nitriansky, a privedúc odtiaľ okaličeného Vasila, s pretvarovanou útrpnosťou predstavil ho kráľovi. Sv. Štefan zaplakal nad ním, lež nemocou sklonený nevládal už vystopovať zločincov.

Sv. Štefan zo smutných udalostí týchto súdca, že nemecká stránka mohla by i ostatných árpádovcov vrhnúť do podobného smutného osudu, povolal k sebe Andreja a leventu Beloslava, synov lysého cára Vladislava, vnukov to svojich, dal im radu, aby čím skôr uprešli z krajiny a vyhli osudu, ktorému podľahol ich ujec, Vasil ¹⁾.

Po smrti sv. Štefana aspoň slovenské údelné kniežatstvo malo pripadnúť Andrejovi Vladislavičovi, avšak i zášť Petra, nástupca Štefanovho na uhorskom trone, i diplomatické intrigy v tom im prekážaly.

Ku lepšiemu pochopeniu okolností treba nám obrátiť zrak — na muža, ktorý bol najvýznamnejší politik vo veku tomto, na českého Bretislava. — Zanášal sa on s veľkou myšlenkou nekdajšieho Boleslava chrabrého, kráľa poľského: založiť z Čiech, Moravy, Slovenska, Slieska a Poľska, i cirkevne i politicky samostatnú, západoslovanskú državu.

Po smrti Mečislava panovala v Poľsku Ryša, po ňom vdova, s maloletým synáčkom svojím Kazimirom; pokiaľ ale i táto — jako Petor v Uhorsku — Nemcov a Latinákov tísila do popredia a opovrhovala slovenský obrad, popudila proti sebe národnú stranu poľskú, ktorá ju prinútila k odstraneniu sa z Poľska, a neskôr, obávajúc sa, žeby Kazimir, príduc k dospelosti, mohol sa vypomstiť, vyhnała i tohoto z Poľska.

1) Sr. str. 16—22.

Bretislav, sťa pribuzný dvoru poľského, osoboval si právo na uprázdnený trón poľský. Tušil, že národnia strana poľská podporovať bude jeho slovanskonárodné úmysly. — K dosiahnutiu cieľu mnoho mu záležalo na priateľstve Petra, kráľa uhorského, na politický vtip prislabého. U tohoto zdržoval sa Kazimír, z Poľská vypudený: Bretislav teda ¹⁾, aby Kazimír kroz Petra dáko v susednom Poľsku neprekrižoval jeho zámery, žiadal Petra, aby nepustil Kazimira z Uhorska, jestli chce podržať dávne priateľstvo s ním. Petor, ponevač potom Bretislav tiež z Čiech odpravil uprehlé uhorské kniežatá, nechal Kazimirovi na vôli odísť z Uhorska, kam chce, dajúc mu 100 jazdecov ku zprievodu. Kazimír odišiel do Nemecka. Takto teda Bretislav zabezpečený bol zo strany Uhorska, lebo Petor držal s ním, ponevač uprehlé uhorské kniežatá teraz v Poľsku sa zdržovali, a práve tá národnia strana, ktorá vyhnala Kazimira z Poľska, súhlasila s tou národnou stránkou, ktorá v Uhorsku brojila proti Petrovi.

Bretislav teda sobral veľiké vojsko a vtrhnul do Poľska. doma rozorvaného. Henrik III., Konrádov syn a nástupca, považujúc Poľsko za zem cisárstva nemeckého, chopil sa zbrane naproti Bretislavovi.

Sotva že Henrik dorazil k českým hraniciam, Bretislav na rýchlu zmenu veci nepripravený, navrhol Henrikovi mier. Tento ho prijal, prinútený tým, že Petor, kráľ uhorský a verný spojenc Bretislava, vtrhnul do Rakúska. Vymienkam mieru ale nepodvolil sa Bretislav, a tak nastala nová vojna, v ktorej Bretislav zvíťazil.

Henrik, nemohúc sniesť svoje uponíženie kroz Bretislava, chystal sa k novej válke. Teraz uzavreno, nelen uderiť na západné a severné hranice, no i na južné; 1041

1) Na str. 23, 24 a 25. stojí v nektorých riadkoch chybné Boleslav miesto Bretisjava; čo i v „Oprave“ tlače bude podotknuto.

lebo Petor odstúpil od priateľstva s Bretislavom, slovenské údelné kniežatstvo sveril Otto-Bezpremovi, miláčkovi Nemcov ¹⁾ a dal Kazimirovi slobodný priechod do Poľska. Bretislav, sám na sebe zanechaný a zo všetkých strán tísnutý, žiadal o mier. Odreknúť sa Poľska, podvolil sa nadvláde cisárskej.

Národnia stránka v Uhorsku už predtým nespokojná jednaním Petra, ba snad i Bretislavovou agitáciou pobúrená uzavrela vypudit' Petra a zvolit' si nového kráľa. Pohlavári stránky tejto boli: Vojslav, Stojslav a Vasil. Ty volili si za kráľa Otto-Bezprema, syna od sestry Štefanovej, údelné knieža slovenské ktorému pre svoju nábožnosť meno Samuela prikladali. — Petor, citiac sa byť slabým k odporu, utiekol najprv k markrábovi rakúskemu, potom ale k Henrikovi III. cisárovi.

Samuel za kráľa korunovaný vypravil poslov k Henrikovi III. cisárovi. Medzitým viac platily prosby Petra. Sotva že sa navrátili poslovia, aby predišiel vpádu Nemcov do krajiny, sobral vojsko, a podeliv vojsko na trojo, ⁰⁴² hneď vo februari s jedným oddielom vtrhnul do Korutanska, s druhým do východného, — s tretým ale do západného Rakúska. Prvý oddiel porazený bol pri Ptuji v Dravskej doline; druhý od Adalberta markrabata a jeho syna Leopolda; jedine tretí pod velením samého Samuela šťastlivejší, 15. febr. prekvapil nemecké leženie, a potreb ho, s korisťou prez Tulnu tiahol nazpak do Uhorska. Medzitým netrvala dlho jeho sláva.

Na konci augusta držal Henrik válečnú poradu v Regensburgu, na ktorej i český Bretislav bral podiel a vypracoval plán vojny. Nemci, majúť vojnu s Uhrami, obyčajne tiahli pravým bokom Dunaja; Bretislav radil ľavý bok, lebo — vraj — nelen Mošoň je močaristý, povodniam vystavený a vypálený, no hornaté Slo-

1) Sr. str. 26. pozn. 1 a 2.

vensko bolo zvláštne česko-moravskému vojsku prístupné ¹⁾. —

Začiatkom septembra uderilo nemecko-české vojsko na Samuela. Najprv vydobylo Hainburg, potom ale prekročilo Dunaj, a po dobytí Bretislavy ²⁾ a iných hradov sotkalo sa so Samuelom až nad Hronom. Samuel vo dvoch bitkách prevýšený odtiahol sa k Tise. Nastalo vyjednávanie. Petor nežiadal už viac koruny kráľovskej, jako pred vojnou ³⁾, lež jedine údelné slovenské kniežatstvo. — Ponevác ale Uhri na žiadosť pád nechceli prijať Petra: Henrik iného z Uhrov, ktorý predtým sťa vyhnanec žil v Čechách, Andreja Vladislaviča ⁴⁾, ustanoviac vojvodom Slovenska, práve vydobytého, uzavrel so Samuelom mier, a, nechajúc 2000 mužov na ochranu Andreja (v Nitre?), odtiahol z Uhorska.

Samuel medzitým, sotva že Henrik vytiahol päty, vrhol sa na Andreja a, ponevác v závislosti od Nemcov sedel na kniežatskom stolci, vypudil ho zo svojho kniežatstva slovenského: znajúc ale, že týmto činom opät pichnul medzi osy, aby predišiel vojne, vypravil poslov svojich do Goslaru a potom do Paderbornu. V auguste

-
- 1) Že Bretislav pri vypracovaní plánu, tohoto mal za nehom, poznáme z behu udalostí. Chcel on Vladislaviča za údelné knieža do Slovenska, aby táto slovenská pozícia nezahynula!
 - 2) Brecesburg. Herm. Contractus. — Presburg. Aventinus, ktorý ho predtým menoval Vratislaviou. Sr. Dejiny počiatkov terajšieho uhorska str. 218.
 - 3) Sr. str. 26. pozn. 2. b).
 - 4) Subactis partium illarum Ungariis, quum Petrum recipere nollent, quemdem alium ex illis, item apud Bohemos exulantem, ducem eis constituit. Herm. Contractus. — V ohlade tomto povstal veľký boj medzi dejepytcami. Já som vo veci tejto pristúpil asi k výroku, ktorý podal Kationa Hist. crit. — R. H. I. 638. — Po smrti sv. Štefana ovšem Andrej a Beloslav uprchli do Čech a odtiaľto do Poľska. Keď však vyhnaný Kazimir potom vrátil sa do Poľska (1041), a tým národnia strana v Poľsku, u ktorej kniežatskí uprchlíci hľadali útočisko, klesla, veci v Poľsku tak sa zmenily, že keď tam viac útočiska nebolo pre Andreja, prišiel do Slovenska (Ruzia. Sr. str. 27.) k Abovi; potom, keď Samuel Aba stal sa kráľom, právo slovenského kniežatstva preišlo na Andreja.

octli sa zas menovaní poslovia na nemeckom sneme; ale odpravení boli do Uhorska s vypovedením vojny. — Im v zápätí tiahol Henrik po druhý krát do Uhorska, ale teraz pravým bokom Dunaja až k Rabieci. Práve sa chystal dobývať jeden hrad, keď opäť dorazili Samueloví poslovia, a pod najpriaznivejšími vymienkami prosili o pokoj. Sľuboval medzi iným, že vráti cisárovi časť krajiny od žriedla a ustia rieky Moravy až k hraniciam Korutanským, a všetko, čo leží medzi Litavou a Fišou, ktorú časť nekdy sv. Štefan od Henrika II. obdržal, no i kráľovne Gisele všetko to, čo jej Petor odňal. Okrem toho dal Vasila ¹⁾, s inými 7 velmožami za zastavencov, s tým doložením, že — jestliby nedostál slovu a do 2. dec. nezplnil sľuby — cisár bude mať právo ích pozbaviť života. Po držanej porade prijal cisár vymienky a poslal k Samuelovi Henrika bavorského a Bretislava českého, aby prisahou potvrdil zasľubenia svoje.

Kto bol, čo nezadržal slovo? Samuel. Územie Litavské sice hned odstúpil cisárovi a navrátil i niekoľko zajatých: o vyplnení ostatných výminok ale nebolo ani slychu. Chystal sa opäť k vojne.

1044 Medzitým zemaniam v Uhorsku, šomrajúci na Samuela, s ľudom držiaceho, spikli sa, by ho zavraždili. Hlavou spiknutia bol Lorik. Samuel teda hľadel Lorika a ostatných pochytať; keď však špehúni zavraždili Lorikoviča, otec a spiklenci uprehli k cisárovi a popudili ho, aby zbranne uderil na Samuela, a Petra nazpak posadil na trón.

Henrik po predku poslal peniaze, a za týmto sám tiahol už po tretí krat so 6000 nemeckými a českými mužami do Uhorska; rátajúce na to, že uhorskí nespokojenci prip. já sa k nemu. Samuel neočakávajúce, že cisár s toľkým vojskom pustí sa do vojny, nebol pripravený

1) Pezilonem. Aventinus l. c.

a cúfal. Cisár prekročiv Rabcu a Rabu prišiel do roviny a zhrozil sa, vidiac, že z jednej strany má za chrbátom rieku, z druhej strany ale otočený je uhorským vojskom. Cisárski zvíťazili. Na to Henrik sťa víťaz tiahol do stolného Belohradu, kde posadil Petra na tron a smeril s ním krajinu, učinia ho doživotným vasallom svojím. Ale vojna ešte preca nebola zakončená. Samuel opät shromoždil vojsko svoje, a tak Petor, po odchode cisára, s cisárskym a uhorským vojskom pokračoval vo vojne. Prv ale, než tiahol proti nemu, vypravil poslov k Samuelovi a, sľubujúc mu navratenie kniežatstva slovenského, ktorým už predtým vládol, vyzýval ho k zloženiu názvu kráľovského. Samuel vyvolil si válku; ale porazený dal sa na útek ¹⁾ do Poľska ²⁾.

Petor na uhorský trón opät posadený opät Nemcov a Latinákov tislul do úradov a hodností, a prenasledoval národnú stranu: Uhri teda nelen týmto chovaním sa Petra urazení, no zvláštne preto na Petra sa hnevajúci, že samostatnosť a slobodu krajiny zapredal Henrikovi, sišli sa v Čanáde a usnili sa na tom, že — opustiac i Petra i Samuela — povolajú Andreja Vladislaviča na trón. Na čele týchto stáli veľmoži Vojslav, Vuk a Vukin ³⁾.

Andrej pred smrťou sv. Štefana uprehnul najprv do Čiech, potom do Poľska, a odtiaľto do Slovenska; kde sa na kniežatskom dvore Samuela zdržal a i s dekou tohoto zasnúbil. Poneváč ale Samuel na kráľovský trón povýšený sliat' chcel udelné slovenské kniežatstvo s Pannoniou a Daciou, rozkmotril sa zo Samuelom a odišiel

1) Sr. str. 23—33.

2) Et rex Alba et Kaul terga verterunt, et acceptis filiis regi(i)s tribus: Leventa, Bela et Petro fugerunt in Poloniam. Chron. ung. pol. in Monum. Polon. Hist. I. 511. — Dľa toho náčim by bolo opraviť, čo na str. 33. povedano o smrti Samuel-Otto-Besprema.

3) Visca, Bua a Buhna. Chron. Tur. c. 49.

do Čiech. Prěimením Henrika a Bretislava Andrej obdržal Slovensko. Ponevác ale prijal ho z ruky cisára, Samuel ho vyhnal z kniežatstva slovenského do Čiech. Po zapudenom Samuelovi, bezpochyby sedel na svojom, od Henrika pred rokom sebe sverenom, slovenskom kniežatskom stolci, medzi svojím slovenským ľudom, ktorí ho miloval. Sem teda prišlo poslanstvo s predlohou snemu čanádskeho: aby prijal hodnosť kráľovskú, oslobodil vlasť od Nemcov a navrátil krajine jej drevne i cirkevné i občanské sriadenie. Andrej prisľúbil.

Medzitým Buda a Devečer spozorovali vec a zradili Petrovi; ktorý následkom toho začal páchať strašné ukrutnosti na tých, čo do čanádskeho spiknutia zamiešaní boli. — Nesmel teda Andrej odkladať so záležitosťou touto. V skutku v určitý deň povstanie, potajomne sosnované, pod vodcovstvom Vathy ¹⁾ vybuchlo, nelen medzi ľudom, no i medzi vojskom, ba i v samom 046 kráľovskom dvore. Všady sa ozývalo strašné heslo: nech latinskí kňazi a biskupi a berci desiatkov sú zavraždení! nech desiatky s Nemcami a Latinákami, — nech i pamiatka Petra večne zahyne! Kdekoľvek znelo toto hrôzne heslo po Uhorsku, všady tiekla krv latinských kňazov a úradníkov, kroz Petra natisnutých a Nemcom oddaných.

Petor sa vtedy bavil v pešťanskom tábore, vedúc boj proti Vathovi (Samuelovi). Padol sice Vatha ²⁾; avšak ponevác povstanie rozlievalo sa sťa povodeň po celej krajine, bezodkladne vypravil poslov do Stolného Belohradu, aby ho udržali vo vernosti, sám ale utekal pres

1) Vatha = Batha = Atha není meno pohanské (Cod. Dipl. IV. 3. 290. — Chron. Thur. II. — Cod. Dipl. II. 41.), lež kresťanské: Otto = Atho = Atha = Batha = Vatha; utvorené dľa českého a lužického: otec = votec, oko = voko. Tento Vatha nebol iný, nežli sám kráľ Samuel. Sr. str. 26. 1) d. Letopis M. SL VII. sv. 1.

2) Monum. Pol. Hist. I. 512.

Mošoňsko do Rakúska. Medzitým už východišťa z krajiny boli zatvorené. Posol Ondrejov, dohonivší ho, ponúkal ho smlúvou a zabezpečením hodnosti, seba primeranejšej ¹⁾. Vracal sa teda s poslom a zprievodom svojím; lež dozvedev sa, že jedna časť vojska ukryla sa v Zámore, aby ho doprovodila do Stolného Belohradu, uskočil poslovi na Zámor. Avšak tuna jeho mužstvo bolo pobito, on ale lapený a oslepený.

Andrej I., zhroziv sa nad prevratami spomenutými, jaknáhle za kráľa vyvolený bol, svolal snem do Stolného Belohradu, kde, potom keď bol od troch biskupov, ktorí vyhli krvavým rukám povstalcov, ovenčený, ustanoveno, že zákony a nariadenia sv. Štefana do platnosti sa uvádzajú a ich prísne zachovanie sa nakladá. Utíšiť výchor tým ľahšie sa mu pošťastilo, že na slovensku Leventa, jeho brat, veľký nepriateľ Latinákov a Nemečov umrel ¹⁾, a údelným slovenským kniežatom stal sa Beloslav ²⁾.

Medzitým domáca svornosť medzi Andrejom a Beloslavom bola rozviklaná. Ponevác totišto Henrik len pod tou vymienkou sľubil svoju dcéru Salamonovi Andrejovičovi, jestli tento stane sa kráľom uhorským: Andrej, aby synovi svojmu zabezpečil i trón uhorský i priazeň a nevestu nemeckú, hladel ho, sotva sedmoročného, korunovať za kráľa celého Uhorska ³⁾. Bár i korunovanie toto stalo sa s privolením Beloslava a synov jeho, i s privolením uhorských veľmožov, preca ináč sa to Beloslavovi v hlave rozležalo, keď mu do materskej reči

1) Dľa uhor. poľ. kroniky l. c. po zavraždenom Samuelovi a Petrovi kráľom uhorským bol Leventa, ktorý ale po 6 mesiacoch už umrel. Sr. Chron. Thur. II. c. 44. — Petro in carcere mortuo et Leventa etiam defuncto coronatur Andreas. Aloldus ad a. 1047. — Qui si diutius vixisset et regni potestatem obtinuisset, sine dubio totam Hungariam paganisma idololatria (??) corrupisset; et quia ipse Leventa *catholice* non vixit, ideo circa villam Toxun *ultra* Danubium est sepultus. Chron. Bud. Podhradský p. 102.

2) Sr. str. 34—38.

3) Super totam Hungariam. Chron. Tur. l. c.

preložili smysel slov: „*esto dominus fratrum tuorum —* *buď panom bratov tvojích,*“ ktoré pri korunovačnom obrade povedané boly, a tým viac, keď Henrik prišiel na vianoce do Moraviec a zasnubením dcéry svojej so Salomonom potvrdil smlúvu medzi sebou a Andrejom ¹⁾. Jaknadle Andrej a Beloslav počali bočiť sebe vospolok, ihned' utvorily sa v krajine dve stránky: národnia, ktorá s Beloslavom stála za cirkevnú a politickú samostatnosť Uhorska; druhá nemecká s Andrejom, do náručia západu sa vrhnuvším. Každá strana štvla jedného proti druhému. Tamtá dokazovala Andrejovi, že Salamon nebude bezpečný na tróne, jestli Beloslav ponechá sa na žive: táto ale predstierala Beloslavovi, že teraz je príhodný čas opanovať kráľovský trón, keď Andrej je už starý a nezdravistý, Salamon ale nedospelý. Stalo sa teda že — vypráva Turčanský — prišli oba do Várkoňu. Kráľ znajúc, že jeho syn nebude môcť kráľovať po jeho smrti bez privolenia vojvodu, povolal k sebe dvoch verných na poradu a riekol k nim: „*chcem pokúšať vojvodu a lázať sa o dre veci: či chce mať korunu alebo vojvodstvo.*“ Rozkázal teda položiť na červený koberec korunu a meč, ktorý označoval vojvodstvo. „*Jestli — tak pokračoval Andrej — po dobrotke bude chceť vojvodstvo, nech ho má; keď ale korunu, etedy vy draja pohlavári vstane a týmže mečom vojvodu Beloslava sotnite.*“ Medzitým keď sa oni tak radili, Mikuláš župan behúnov (*praeconum*), vedúc stráž pri dverách palácu, všetko to vypočúval, a keď vojvodu ta ku kráľovi povolali, a on vchádzal do dvier, v rychlosti pošeptal mu „*Chceš-li žiť, chop sa meča!*“ V kročiv do niutra, videl

1) Natale domini in civitate Marova celebravit in confinio sita Hungariorum et Bulgariorum. Lamb. Schafn. et Ann. Laxo ad a. 1059. Cnf. Kationa Hist. crit. R. II. II. 135. — Či sa tuná rozumieť majú Zl. Moravce, — a čítať: in confinio sita Hungariorum et Belgoriorum (Bielo-Horcov?)

ležať korunu a meč pred kráľom; nad čím sa veľmi zdivil. Sotva si sadol, kráľ ležiaci sa pozdvihol, a sediac na lôžku hovoril: „*Vojvodu! Já som dal korunovať syna mojeho nie zo samolúbosti, lež obávajúc sa záhuby, ktorú nedávno krajine hrozila. Ale je ti na slobodnej roli Chceš-li kráľovstvo, uchop sa koruny; jestli ale chceš vojvodstvo, vezmi meč. Jedno z droch ponechaj mojmu synovi; lebo koruna dľa spravodlivosti tebe náleží.*“ Beloslav, roz-pamatujúc sa na slova Mikuláša a chopiac sa meča od-vetil: *Korunu nech má syn tvoj, lebo je pomazaný; mne ale dopraj vojvodstvo.*“ — Ťdalosť tato nelen že nevy-rovnala obapolné upodozriavania, no i otvorila cestu vý-buchu.

Beloslav skusiac, v jakom nebezpečenstve bol a je, s celou rodinou svojou odišiel do Poľska: Andrej podobne obávajúc sa brata, poslal svojho syna s vere-nicou s drahými vecami ku dvoru cisárskemu, s pros-bou, aby týmto útočisťo, sebe ale pomoc udelil.

Nastala vojna medzi slovanskou, Beloslavovou, a nemeckou, Andrejovou stránkou. — Stranu Andrejovú podporovali Vilhelm, markráb thüringský, Ernest, mar-krab rakúsky, Vratislav, vojvoda český, a biskup citický. Stranu Beloslavovú podporoval Kazimir smelý, kráľ poľ-ský. — Na jednej strane Vratislav na uzde držal Kazi-mira, na druhej ale strane Andrej s Nemcami a nemeo-filami bojoval proti oduševnenej strane národnej Belosla-va. Pannonia padla, ale Slovensko nie. Nad Tisou, vý-chodo-južnou to hranicou slovenského kniežatstva, sve-dená bola krvavá bitka, pre Andreja nešťastná; lebo padol z koňa a pošlapaný bol, a tak Uhri Andrejoví preišli na stranu Beloslava. Takto bola vojna rozhodnu-tá: Slováci zvíťazili!

Beloslav I. sťa víťaz vtiahol do Stolného Belo-hradu, zprevádzaný Boleslavom II., kráľom poľským,

u prítomnosti ktorého i korunovaný bol. Po slavnosti poľský Boleslav nastúpil zpiatočnú cestu cez Slovensko do Poľska, náš Beloslav ale, aby sa zavďačil národnej stránke, oznámil snem, nie na základe nemecko-feudálnych, — lež na základe slovensko-demokratických zákonov, povolajúc dvoch starších z každej obce. Medzitým okrem povolaných, nahrnul sa veľký počet ľudu k Stolnému Belohradu, tak že sa kráľ, biskupi a veľmoži zhrozili. Nechýbalo i na buričoch, na čele ktorých stál Ján, syn nekďajšieho Vathy, bezpochyby bažiaci po údelnom slovenskom kniežatstve, ktorým nekdy otec vládol¹⁾. I vyslali tlumačov svojich ku kráľovi, biskupom a veľmožom s požiadavkou: aby im dovoleno bolo pridržať sa starej viery, zavraždiť (latinských) biskupov a kňazov, obesiť vyberačov desiatku, atď. Beloslav zaslúbil im dať odpoveď na tretí deň. . . . Na tretí deň uderilo vojsko na zástup a pochyťajúc búričov, zaviedlo pokoj²⁾, a Jესaslav Beloslavič obdržal Slovensko.

1063 Po smrti Beloslava, Jესaslav, jeho starší syn, poslal vyslancov svojich k Henrikovi IV., sľubujúc, že je hotový uznať Salamona za kráľa, jestli tento ponechá mu slovenské údelné kniežatstvo³⁾, ale Henrik bol hluchý. Na sneme mohúčskom uzavreno, zbranne a bez ohľadu na Jესaslavové nároky vprevodiť Salamona do

-
- 1) Sr. str. 36. p. 1. Cuius filius, nomine Jausus, multum postmodum tempore, ritum patris sequendo, congregavit ad se multos magos et pithonissas et aruspices (*a ešte čo?*), per quorum incantationes valde gratiosus erat apud dominos (?). De multis autem deabus (*smejme sa!*) suis una nomine Rasdi (*quam Varasolo appellabant. Bonfin. Varázsoló-vrážodelnica-čiarodelnica.*) capta fuit a Christianissimo rege Bela. Chron. Tur. II. c. 39. — Že na toto nemôžno čo dať, každý vidí.
 - 2) Sr. Katona: Hist. critica (?) R. H. II. 182.
 - 3) Sr. Spányik. Hist. Prag. R. H. Budae. 1834. p. 115. — Si sibi . . . natalibus et meritis suis condignus honor haberetur. Lamb. Schafnab. ad a. 1063. Že pod „*condignus honor*“ rozumie sa údelné slov. kniežatstvo, dokazujú to i pozdejšie jeho nároky.

Uhorska. K tomu cieľu Henrik sohnal vojsko a s koncom septembra tiahol do Uhorska. Adalbert, biskup bremenský. Ordulf, knieža saské, a Otto, vojvoda bavorský, zprevádzali ho do Pannonie, Vratislav, vojvoda český, ale viedol vojsko cez Slovensko.

Salamon, prijav Uhorsko v léno od Henrika, korunovaný bol druhýkrát a na to i sobášený so sestrou cisárovou. — Beloslavičia, nemohúce odolať sile cisárovej, utiahli sa do Poľska; Henrik ale pobaviv sa v Uhorsku asi 20 dní, odtiahol do domova.

Beloslavičia, príduce do Poľska a nenajdúce doma Beloslava, vydali sa na cestu do Ruska, kde vojnu viedol, Boleslav neznal sa z počiatku rozhodnúť, potom však nechajúce v Premysli posiadku, prez Karpati vtrhnul do Uhorska. Uhri hrnuli sa valne pod zástavy Beloslavičov, tak že Salamon, bez nemeckej pomoci sebe nedôverujúce, z Budína utiekol do Mošoňa. Medzitým biskupi, najmä ale Desiderius, vyprosredkovali mier a smlúvu, dlá ktorej Salamon podržal kráľovstvo, Beloslavičia ale obdržali údelné kniežatstvá, a síce Jesaslav, s názvom veľkého vojvody, nitrianske, Vladislav rumunské, Lambert ale horňo-považské. Smlúva táto 20. jan. r. 1065. potvrdená bola v Rábe.

1065

Uzavretá smlúva, nezdá sa, že spočívala na plnej dôvore. — Toho roku totižto kráľ Salamon s veľkým vojvodom slovenským, Jesaslavom ¹⁾, slávil veľkú noc v Pečuehove (Piatikostoloch), kde Salamon kroz Jesaslava korunovaný, a do chrámu sv. Petra zprevodený bol. Nocou na tieto veľkonočné slavnosti vypukol požiar, ktorý spomenutý kostol, mnohé paláce a domy obrátil v popol. Salamon a Jesaslav následkom toho náhle sa rozišli, jeden druhého upodozrievajúce z príčiny požiaru.

1) Ego comes Petrus rogavi regem (Salamonem) cum *duce magno* et cum *duce* Ladislao. Sr. Kalendár Matice Slov. r. 1867. str. 194.

Podozrenie toto ale zmislo, keď sa dokázalo, že od oboch strán nič podozrenia hodného sa nestalo.

1066 Dokázaná nevinosť oboch strán utvrdila svornosť medzi nimi, tak že spoločne bojovali za Zvonimira, bána horvatského, proti Leopoldovi, vojvodovi korutanskému, jako i proti Polovcom ¹⁾ a Grékom. Víťazstvo však, ktoré dobyli nad Grékami, potrhalo svornosť medzi kráľom a vojevodami. Gréci v (srbskom) Belohrade obležení, vidiac, že sa neudržia, vypravili povereníkov k Salamonovi a vojevodom, aby ponechajúc im život a slobodné vytiahnutie, prejali hrad. K čomu jako kráľ, tak i vojevodia privolili. Nikita teda poddal sa, vytiahol s vojskom a, vo valnom prôvode nesúc srieborný obraz najsvätejšej Rodičky Božej, Marie, išiel v úsrety Jisaslavovi čili Isaslavovi, a tomuto vďaka vzdal; ponač znal, že s dobrým srdcom choval sa oproti južným súkmenovcom obradu carohradsko-slovanského, ktorí pod neho do zajatia upadli. Málo bolo tých, ktorí by sa boli Salamonovi do milosti porúčali; lebo vedeli, že je človek tvrdého, znenámeného a od kresťanov nelatinského obradu odchýlného srdca; najmä že vo všetkom nasleduje krivú radu ctibažného Vida, župana, človeka to i Bohu i svetu ošklivého. Tá teda Isaslavovi daná prednosť pred Salamonom rozsiala prvé semeno nesvornosti medzi kráľom a vojevodom. — Okrem toho, keď kráľ dľa nárady Vida, župana, Franka, biskupa, Radvana Bugaroviča a Eliáša, zaťa Vidovho, koristiť spomänutého víťazstva delil, rozvrhol ju na štyri stránky: jednus ebe zadržal, druhú dal Vidovi, tretiu Eliášovi, a len štvrtú Isaslavovi.

Medzitým táto iskra vospolnej nedôvery, ba nenávisťi, nezadlho zmohla sa ešte viac.

Michal, cisár grécky, slyšal o Isaslavovom veľkodušnom chovaní sa oproti Juhoslovanom, pod ochranou

1) Sr. str. 43—50.

vlády carihradskej stojacím: teda vypravil k nemu poslov, ktorí by s ním o pokoj a priateľstvo vyjednávali. Tak si zamiloval Izaslava, že mu i korunu udelil ¹⁾. Izaslav, aby tým pevnejšie priateľstvo s Carihradom uzavrel, Synadenu, deeru sestry Nicefora Botoniata vzal si za manželku.

Toto, najmä že grécky cisár nevyjednával so Salamonom, kráľom lež s Izaslavom, veľvojvodom, dávnu iskru žiarlivosti a nenávisť v srdci kráľovom tým viac rozdúchalo. — Príležitosti tejto všemožne používal Vid, ustavične huckajúc Salamona proti Izaslavovi. „*Jako dva meče — hovorieval kráľovi — v jednej pošve smiešťa sa nemôžu: tak ani vy oba v tomže jednom kráľovstve spolu kráľovať nemôžete.*“ Predkladal mu nevyhnutelnú potrebu toho, aby nemeškal, lež uspíšil sa uchopiť zbrane proti Izaslavovi a jeho slovenskú vojvodinu slúčiť s ostatným územím Uhorska. Dodával mu i chuti k vojne, poukazujúc na to, že väčším počtom vojska vládne, nežli Izaslav; čo jestli zanedbá, že Izaslav zmocnejúc ľahko pod svoju novú grécko-slovenskú korunu i korunu svatoštefanskú privedie. — Salamon, takým podozrievaniam vieru prikladajúc, hľadal príležitosť zbaviť sa soka, či už prosriedkom dákeho zákernického úkladu či mečom krvavej vojny. Medzitým ale, nežby zlo-radný úmysel tento uskutočnil, ukrýval zášť, a s pretvarovaným priateľstvom choval sa oproti veľvojvodovi. Príležitosť predovzatého si bezbožného úmyslu sosnoval si Salamon nezadlho.

Pod zásterou prípravy k novej vojne proti Grékom a Bulharom vyzval Salamon oboch vojvodov, Iza-¹⁰⁷²slava a Vladislava, aby sa s vojskom svojím k vojsku kráľovskému pridružili, naozaj ale preto ich k boku

1) Je to uhorská koruna i teraz: teda vlastne koruna to nášeho Slovenska!

svôjmu povolal, aby — jestliby slabým vojskom opatrení prišli — ich prepadol, zmariť a tak nepravého účelu svojho dosiahol. Medzitým nádej jeho bola zklamaná, najmä bystrou obozretnosťou Vladislavovou.

Sišlo sa vojsko na území Nírskom. Vladislav ale nedôverujúc v kráľa, s polovicou vojska vojvodského postavil sa po strane: preto Salamon neopovážil sa vražedlné ruky hodiť na Izaslava, pri boku mu stojacieho, znajúc že Vladislav má veľkú silu vojska, s ktorou by výdatne mohol vypomstiť brata svôjho. — Medzitým Nišania, na zlato, sriebro a drahocené plášte sobolové bohatí, domýšľajúc sa, čo sa stať malo a nestalo, na vďak za odvrátené nebezpečenstvo, Salamonovi a Izaslavovi takéto dary obecali. Po čom Salamon a Izaslav rozišli sa a vrátili sa do sídelných miest svojich.

Izaslav a Vladislav, zavoňavší krivé chovanie sa kráľa oproti nim a tušiac nebezpeč, ktorá im hrozí, o to pečovali, aby sa pre každý možný prípad pevne ozbrojili, Vladislav dľa nárady bratovej išiel do Ruska, Lambert ale do Poľska, hľadať slovanskú pomoc u priateľov; Salamon naproti tomu vyprávil poslov k Henričkovi IV., sľubujúc mu dáku časť krajiny za pomoc. — Toto nemohlo sa tak potajmo diať, žeby to žiarlivé oči neboly spozorovaly.

Kráľovská a vojvodská strana, aby výbuch domácej války prekazila, radila k pokojnému vyrovnaníu: poslovia sem i ta lietali, až konečný výsledok posolství bol, že Salamon a Izaslav sišli sa v Ostrihome k priateľskému pokonaniu. Odtiaľto ale dľa spoločného uzrúmenia sa oba, s biskupami a veľmožami, len desiatimi ozbrojenými sprevedení, preplavili sa na blísku sihoť k spoločnej porade. Dlho trval rozhovor. Žaloby a vyhovorky sriedaly sa, až konečne preca uzavrený bol mier. —

Izaslav vrátil sa do svojej vojvodiny, Salamon ale do Stolného Bielohradu.

Následkom uzavreného mieru poslal Salamon k dvoru Izaslavovmu zlomyseľného Vida a tichého Ernyeja; Izaslav ale k dvoru kráľovskému vypravil biskupa varadinského a povestného Vathu ¹⁾. Jako tam tí tak i títo pod bedlivým okom stály, aby dáku zradu nenakovali.

Pokoj dlho netrval. Salamon mal v únie len dotiaľ ho zachovať, dokiaľ proti veľvojvodovi silne sa nepodpáše. — K uskutočneniu jeho plánov napomáhal ho i Vid, ktorý na dvore Izaslavovom potajmo sosnoval spiknutie oproti samému veľvojvodovi.

Po krátkom čase dostal Salamon zprávu, že nemecký cisár posielala mu už žiadané nemecko-české vojsko. Vytiahol teda z Međeru a išiel k Rábci, rieke to panonskej, v ústrety trom vódcom, ktorých, proti Izaslavovi sebe na pomoc prísť majúcich, túžobne očakával.

Zvesť o tom nemile prekvapila Izaslava; lebo ani bratov ešte nebolo doma, ani žiadne slovanské pomocné vojsko prez Karpaty nepriehodilo. — Znajúc však istotne, že vojne nevyhne, nazpak ku kráľovi poslal Vidu a Ernyeiho, záručníkov nedávno uzavreného mieru, žiadajúc prímerie, od sv. Martina do sv. Jura trvať majúce. Salamon, snád' zimou práve nastalou naklonený, návrh prijal a podobne biskupa varadinského s Vathom k Izaslavovi nazpak poslal.

Vrtkavý Salamon kráľovského slova nezadržal. Odbaviv sväté vianočné hody vo Dvojlhradí, prišiel do Saly, kde už západné pomocné vojsko sa shromažďovalo. — Markart, vojvoda Korutanský, a Vid na neho doliehali, aby prerušil prímerie „*Ilia* — hovoril zlomyseľný Vid — *teraz je čas k tomu, aby sy sa chopil zbrane!*

1) Snad Vathoviča, t. j. Jána horespomenutého? Sr. str. 300.

Teraz lahko, ba nepochybne prevládať ho môžeš, lebo je bez všetkej pomoci. Jestli ale válku odložíš až k dobe prímerím vyznačenej, lahko spod tvojho meča vyviazne.“ — Salamon v skutku, zabudnúc na statočnosť kráľovského slova, sohnal vojsko k Segsárdu a tam zarazil tábor.

Nedaleko tábora ležala osada, Kostelec, s kláštrom najš. Vykupiteľa. Salamon po slávnostných tuná odbývaných večerniach, s Vidom a s inými poradu držal — *Či nieje ti je to známo* — hovoril nenávistný Vid — *že Vladislav išiel do Ruska, a Lambert do Polska, vyžiadať slovanské pomocné vojská pre svojho brata Izaslava? Dárno sme ti dávali tú radu, aby si nemeškal. Teraz, áno teraz je už sverchovaný čas, aby potlačený bol veľvojvoda, dokiaľ slovanskej pomoci nenabudne. — Znáš-li čo, milostivý kráľu? Teraz je na lore v Divej: prepadnime ho v noci z nenadáta, lapme ho a vylúpme mu oči, aby keď Vladislav a Lambert navráta sa, a pomocné vojsko od slovanskej rodiny svojej privedú, Izaslav už k vedeniu války nespôsobným bol učinенý; ba i oni sami, keď o tom počujú, neosmelia sa ani prísť do krajiny. Lahko sa to veru i pošlusti; veď veľvojvodovi radcovia, ktorých som štedre zakúpil, sú na trojej strane. — Odstrániš-li takto Izaslava, spojiť môžeš jeho vojevodskú korunu s korunou sv. Štefana, alebo — jestli by si i napozatým chcel zachovať slovenskú vojvodinu v Uhorsku — sveríš ju asi mne, a uver, že takto upevníš trón uhorský.*“ — Toto jako hrozným tak veľmo dôležitým zdalo sa byť kráľovi, a preto neprivilil hneď, lež zadržal si rozhodnutie nad tým do rána.

Medzitým „človek mieni, pán Boh mení!“ Zlora-da Vidová bola zavčas Izaslavovi vyzradená. Latinský opát toho kláštora, menom Villermus, ktorý do susednej celly sa utiahol k súkromnému sa modleniu, vypočúvaj

predmet a obsah ích rozhovoru. Bez odkladu potom sadol si, napísal list a s ním rychlého posla vypravil k Izaslavovi. Keď kostelecký posol doručil list Izaslavovi, stáli práve okolo neho: Petrud, Zounuk a Bykáš, neverní to, zlatom a sriebrom Vidovým zaslepení jeho radcovia. — Zpráva tá zarazila Izaslava; lež zlomyselní radcovia vyražali mu to z hlavy hovoriac: „*Nestrachuj že sa! Opát je pijanom, v opilosti svojej neznejúci ani, čo robí. Bezpochyby v takomto stare i ten list písal, a s ním posla sem k tebe vypravil.*“ Izaslav netušiac, že stojí so zradnými takými podliakami, ktorí ho do rúk Salamonových vydat' chcú, uveril ích nactiutrhaníu, a v polovačke sotrvat' i na ďalšiu dobu zámýšľal. — V tom Izaslav dostal i druhú nemilú zprávu. Vladislav totižto prikvitol z Ruska a Lambert z Poľska; oba s prázdny, poneváč Izaslav a Boleslav práve zapletení boli do vojny so Svätoslavom, cárom kievským, a tak ani tamten Vladislavovi, ani tento Lambertovi pomocné slovanské vojsko poskytnúť nemohli. Čo teda započat' ? Otto, vojvoda moravský, bol mu švagor: poslal teda Vladislav k nemu, prosiac ho, aby im v tak súrnej potrebe pomocným bol; iného (Lambertu?) ale k pápežovi, Gregorovi VII., aby ho pripravil k nastat' majúcim veciam, ba snad tretieho i do Bulharska, najat' Pečencov.

Vráťme sa teraz opät k Salamonovi. — Prišla zora. Salamon mal si cez noc radu včerajšiu rozvážiť a teraz rozhodnúť. Po raňajšej žalmovej modlitbe, keď všetci iní sa odstránili, a Salamon s Vidom sami ostali, kráľ vyslovil sa — — za uskutočnenie nešťastného návrhu, jaký včera od bezbožného Vida bol učineny. — Medzítým horezpomenutý opát, Izaslavovi — sťa synovi zakladateľa tohože kláštora — verný, opät sa ukriľ do včerajšej celly, aby zvedel: čo asi z nočného rozmyšľovania kráľovho sa vykluje? — Slyšiac teda výrok toho

strašného zámeru, vyzliekol ihneď reholné rúcho preobliekol sa vo svetský kroj, opásal sa zbraňou, sadol na koňa a cválal na ňom k Izaslavovi.

Slnko práve stálo nad východom; veľ'vojvoda ešte si odpočíval, keď preoblečený opát ta dorazil. — „*Sober sa, vojvodo.*“ — s týmito slovami vrátil sa k Izaslavovi udyšený opát — „*Ihneď daj sa na útek! Už sú vyslaní, už snád sú na blízku vojáci Salamonovi, ktorí ťa lapia a zavraždia majú* Daj sa na útek! Izaslav tak strašnou zprávou prekvapený vstal, aby čím skôr krvavému klepcu vyhnúť mohol. Rýchle sohnal mužstvo svoje a chcel tiahnuť k Morave, aby sa spojil s Vladislavom a Ottom, ktorých s pomocným slovanským vojskom prísť majúcih túžobne očakával; v tom však Salamon už v zápäť tiahol proti nemu, a tak i Izaslav prinútený bol zostať stáť.

Keď už pri Kemei (?) dva nepriateľské tábory oproti sebe sa položily, horespomenutí zradní radcovia Izaslavovi a spolu vodcovia jednej časti vojvodského vojska potajomne poslali posolstvo ku kráľovi: jestli ich kráľ v hodnosti ponechá, že oni v behu bitky opustia vojvodové prápory a k vojsku kráľovskému prejdu. Kráľ nelen im to sľúbil, no slovo svoje kráľovské i zaprísaňaním sa potvrdil.

Bolo to vo sredu po prvej nedeli po devätníku, 1074 t. j. 26. febr., čo Salamon sa pohnul a cez ľad tuho zamrzlej Tisy tiahol proti Izaslavovi. V chráme, od Nogoviča vystavenom, opásal sa, potom vojozadie rozostavil a konečne učinil nápad na veľ'vojvodu.

Už sa tábory srazily, už hučal válečný krik, už evenčala hrdinov zbraň! V tom Petrud a Bykáš, pluhaví zradcovia, s troma plukami brali sa ta k vojsku kráľovskému, aby sa s ním spojili. Medzitým ich zrada dostala zaslúženú mzdu. Povedali síce zradcovia títo krá-

ľovi, že potom na znamenie svôjho príchodu vyzdvihnú štíty svoje, ale Salamon zabudol svojich na také heslo upozorniť. Vojsko kráľovské teda, nemajúc vedomosti o úmysle zradcov, oborilo sa na vojsko zradcov, k sebe s vytýčenými štítami smele tiahnuce, tak že sotva ktorí vyhlí krvavej seči.

Čo že Izaslav? bár pomocného vojska nemajúci, bár nevernosťou zakúpených zradcov veľkej časti vojska zbavený: preca sťa hrdina ducha nezlomného stál z jedným plukom svojích oproti triať plukom Salamonovým! — Medzitým — jako sa i s istotou dalo predvídať — porazený bol, a s ostatkom hrdinského vojska svôjho dal sa na útek. Prekročil Tisu pri Tokaji, tiahol k Ipolu, a, znajúc že vlastnou silou svojou nemôže odolať Salamonovi, poslal Juraja Čierneho, svôjho dvorského kňaza, za Vladislavom, Ivanku ale, jálna svojho za Lambertom, s tým posolstvom, aby čím skôr k nemu sa už dostavili, ponevác byhorská vojvodina Vladislavová už padla do rúk Salamonových, a nitrianskej vojvodine Izaslavovej nebezpeč hrozila.

Ó, jak potešený bol Izaslav, keď na brehoch Ipol'a v úsrety mu prišli Vladislav a Otto, a to s pomocou výdatnou! zaplesal vidiac ich a poboskal ich; potom však vyprávajúc im, jako jeho verní pod silnejším mečom padli, najmä jako od neverných radcov zradený bol, — až slzil od bôľa. Vladislav však, muž to srdca hrdinského a plného dôvery v Boha, tešil a vzbudzoval ho, aby nekvítil, lež dôverne Boha všemohúceho prosil, žeby, jestli to jeho svätá vôľa bude, zpupného víťaza sebe teraz zvíťazenému podrobiť ráčil.

Medzitým ani Salamon nespál. Podobne pri Tokaji prekročil Tisu a stíhal pluk Izaslavov. Práve dorazil do Petrovej vsi, keď priniesli mu zpravu, že Izaslav sretol sa s Vladislavom a Ottom, s veľkou silou vojska

na pomoc mu prichodiacimi. Nemálo ho to zarmútilo, ale Vid dodával ma smelosti, chvastajúc sa s takými to pýchu dýchajúcimi slovami: „*Izaslavovo vojsko sme potreli, jeho šľachtu pobili a strachu sme mu nahnali: nemá on teda ani moci ani ducha, s čelom sa postavil proti nám. Čo že má i za vojsko! Sluhov a sedlač sohnal a shromaždil okolo zástavy svojej! Zakladá si čo v moravskom vojsku! Oj, ja sám s Báčskymi, ich na druhý svet pošlem!*“ Ernyeť však, človek to rozvážlivý a pokoja milovný, zarmútil sa nad tým, až sa mu slzy v očiach zaperlily; čo keď Salamon spozoroval, riekol k nemu: „*Zdá sa mi, župane Ernyeju, že ty s veľvojdcom potajomne držíš, a predomnou sa len pretvaruješ.*“ — „*Oj nie, pane a kráľu moj! — odvetil Ernyeť, — len to sa mi protiví, že máš bojovať s vlastnou rodinou, s vlastnou krvou svojou; že jeden vojak vraždil má druhého, ba snáď syn otea a otec synu. Ty — obrátený k Vidovi pokračoval — schvaľuješ pánu a kráľovi svojmu vedenie krvavej války s jeho pokreknými? Ty hovoríš, že Izaslav koscov a vydliarov okolo svojich práporov nahromadil! No, stať sa môže, že čo tisíc slovanských koscov skosí, to tisíc vidliarov nebude v stare nakopčiť. Ovšem čestno a hodno je pre nás, umrieť za kráľa; bolo by však lepšie tuším, aby spoločnou priateľskou poradou vyjednával sa mier, a netiekla krv bratských národov Uhorsku.*“ Darmo však hovoril Ernyeť; návrh Vidov zvíťazil.

Salomon oduševnený nádejou Vidovou, pritiahol k Rakúsu. V tom i Izaslav, Vladislav a Otto prekročili Ipoľ. — V tomto kraji bol veľký les, a v ňom nebýval nikto, okrem jedného pustovníka, menom Vác; ktorého pobožnej modlitbe vojvodovia odporúčali osud vojny, podujatej proti kráľovi.

Jako sa už chystali do boja, sediac na bujarých koňoch radili sa, dlá jakého poriadku válčenie viesť

majú? pretrhol poradu Vladislav a zdesený riekol: „Či si čo spozoroval, bratu!“ — „Nič!“ odvetil Izaslav. — *Jako tuná stojíme* — pokračoval Vladislav — *mal som jakési tajomstvenné videnie. Videl som jako anjel so stupoval s neba, nesúc v ruke zlatú korunu, ktorú potom položil na hlavu tvoju. Z toho zaisto držím, že víťazstvo naše bude; že Salamon prevýšený von z krajiny do vyhnanstva vyržžený, a celé kráľovstvo tebe od Hospodina udelené bude.* — „Jestli Boh bude s nami — hovoril na to Izaslav — *a ochráni nás od nepriateľov našich, a tak toto videnie tvoje sa splni: na tomto mieste vybudajem chrám na slávu božiu a na pamiatku najsvätejšej Rodičky Božej.*“ — Na to plní dôvery v pomoc najvyššieho pohli vojská svoje a pritiahli až ku cinkotskému majeru, tak že medzi níma a Salamonom stál vrch Moňorod.

Stalo sa to vo sredu.

Keď už zo srody na štvrtok brieždiť sa začalo, chceli sa pustiť do boja; ale hustá tma padlej práve mhlly im úmysel a boj toho dňa prekazila.

Po noci zo štvrtku na piatok rozkázali vojvodovia ťažkým jazdcom, aby sedlali a uzdy v ruke držiace očakávali východ slnka.

Medzitým zavčas ráno práve i Salamon chystal sa k bitke. — Keď už vojsko svoje v šíky rozostavil, vyšiel koňmo na vrch; svojim zásobonoscom rozkázal, aby bokom vrchu stáli, žeby nepriateľ, vidiac ich zástup, nemal ich za zásobonoscov, lež za stráž.

I strana vojvodov v šíky sa stavala: Vladislav s vojskom byhorským postavený bol na ľavé krielo; Otto s moravským mužstvom zaujal pravé krielo, Izaslav so svojím nitrianským zástupom zostal vo sriede. Okrem toho po oboch stranách trikrát tri pluky, štvorako spojené na pohotove stály.

Salamon prez Moňorod sa prehybujúc, náramne sa ľakol, keď z vrcholu zočil vojská vojvodov; lebo najmä nitrianske mužstvo Izaslavovo, ktoré práve pod vrchom stálo, videl byť skvostnejším nad všetko svoje vojsko kráľovské. Cítil to i Ernye, a preto na predošlé chvastavé slová Vidové ešte narážajúc, riekol Vidovi: „*Podivuhodno by to veru bolo, keby tamto vojsko do úteku dať sa mohlo pred obličajom našim. Že Dunaj nechali si za chrbtom, je to myslím, na znamenie, že ich heslom je: ríťazstvo alebo smrť!*“

Vladislav však nezakladal si v ľudskej moci, vediac, že v ruke božej sú osudy národov. On, keď sa už bol rytierskym mečom opásal, vrhol sa na zem a prosil Boha všemohúceho o pomoc z neba, učiniac sľub, že, jestli Boh im slávneho víťazstva dopraje, na tom že mieste založí chrám sv. Martina. Takto dôverou v Boha oduševnený, prv než nastal boj, pred šíkami svojimi s neohrozeným duchom lietal sem i ta na koni, napomínajúc ich k chrabrosti hrdinskej. — V tom obozretnému Vladislavovi napadla veľmi múdra myšlienka. Predvidel on totižto, že kráľ bezpochyby so všetkou silou ta uderí, kde spatrí zástavy Izaslavové: chcel teda sám s hrdinským čelom vystaviť sa hlavnému nápadu válečnému, a dal Izaslavovi, na ktorého živote najviac mu záležalo, radu, aby si premenili zástavy. Stalo sa.

Zaznely trúby, zahrnel válečný krik, nastal boj. — Vid s vojskom báčskeho okolia uderil na pravé krielo; lež od moravského vojska do pusta bol potrebný. — Salamon uderil na ľavé krielo, ponevác tam videl viať zástavy Izaslavové. Zdesil sa však, pozde už pozorujúc, že veru len pod práporami Izaslavovými bojuje Vladislav. Rozkázal teda ihneď zástavníkom svojim, aby cúvli a tiahli na sried, kde plápolaly prápory Vladislavové, pod ktorými Izaslav bojoval. — Vladislav pozorujúc, že

sa pomáaly Salamon chrbátom k nemu obracia, nechal ho; potom ale zatočiac sa s vojskom svojim uderil im na chrbát, Izaslav ale na čelo im dorážal. Takto vojsko Salamonovo medzi dva zástupy postavené padalo sťa tá tráva pred koscami: hynuli Nemei, utekali Latináci, ba i na úteku dostihnutí a vráždení vykrvácali životy svoje pod mečom víťazov; lebo rozjašené vojsko vojvodov od rána až temer do večera prenasledovalo zástupy kráľovské. — Tak hľa Slováci opanovali celé Uhorsko!

Salamon dobre znájúce, že vojvodovia nenaehajú ho na pokoji, sobral bez oddychu pozostalé vojsko svoje a opevnil hrad Mošoňský a Bratislavský, aby sa aspoň dotiaľ udržať mohol, dokiaľ mu opäť dáka nemecko-česká pomoc nepríde.

Jesaslav, veľký vojvoda Slovenska, nútený od Uhrov, dal sa korunovať za kráľa; Medzitým ale vo zbrani stáť musel proti Salamonovi, ktorý s pozostatkom vojska svojho zdržoval sa v Mošoňi a Bretislave (Prešporoku), držiace v rukách západné hranice Uhorska na oboch brehoch Dunaja. — Na mošoňskej strane Dunaja dorážali na neho Pečenci (?), na bretislavskej ale Slováci pod zástavou svojho vojevody, Vladislava. — Pečenci boli porazení síce, avšak Salamon necítiv sa byť bezpečným, poslov svojich vypravil k cisárovi, prosiac ho o pomoc k nazpak vydobytíu kráľovského trónu. Henrik vyslyšal jeho prosbu a s vlastným vojskom svojim tiahol do Uhorska. — Salamon, spojiv sa s cisárom, bral sa k Nitre. Pri Nitre vyznamenal sa hrdinstvom svojim Opus; o čom keď Nemei zprávu dali cisárovi, tázal sa tento Salamona: „*či i vo vojsku Jesaslava a Vladislava je mnoho takých hrdinov!*“ Salamon chcjúce pochváliť Uhrov, preiekol sa: „*mnoho, ba ešte i väčších.*“ — „*Keď tak -- odvetil cisár — vtedy, kde takí vojáci bojujú, nevydobudneš si kráľovstvo.*“

Jesaslav slyšiac, že Henrik skutočne prišiel na pomoc Salamonovi, ba dorazil až k Vacovu, uchlácholil aquilejského patriarchu, a podkúpil vodcov cisárových, aby ho primali k odchodu. Henrik, ponevác Uhri vyhrali bitku a, popálivše za sebou potravu a krm, utiahli sa na neprístupnú sihoť, dal sa ľahko nahovoriť k pretrhnutiu války, ku ktorej náležite pripravený nebol.

Salamon, opustený a zarmucený, utiahol sa do Bretislavy (Prešporku), ale nemal i tuná pokoja; Vladislav obľahol Salomona; nie preto, aby vybojoval hrad, lež len preto, aby ho neškodným krajine učinil.

Medzitým mali sa stať veľké smeny. Jesaslav slávil vianoce v Segzarde. Slavnú bohoslužbu vykonával Desiderius, arcibiskup koločský, a slavnostnou rečou o pokoji veľmi dojal Jesaslava. Po dokonanej bohoslužbe rozkázal, aby všetci vyšli z chrámu, výmuc len biskupov a opátov. Co keď sa stalo, Jesaslav vrhnuť sa im k nohám a vyznával, že zhrešil proti kráľovi právne korunovanému, sľubujúc, že kráľovskú korunu a dve tretiny kráľovstva vráti Salamonovi, sám ale že zadrží vojvodskú korunu s tretou čiastkou krajiny, ktorá vojevodskej korune náleží, totižto slovenské údelné kniežatstvo. V skutku začal i vo smysle tom vyjednávať so Salamonom; avšak, ponevác biskupi a veľmoži nezhodli sa, vyrovnanie nebolo privedeno ku koncu, najmä preto, že ho v tom nemoc hatila, ktorej tiež 25. apr. podľahol.

Vladislav prejal pokojoehtivé myšlienky svojho brata a želel si vyrovnanie so Salamonom; ani nemysliac na opanovanie kráľovského trónu. Ale biskupi a veľmoži poradiť sa pospiechali do Skalice (?), mesta na Slovensku a, prinúťivše ho k prijatiu kráľovskej koruny ¹⁾,

1) Habito vero consilio, episcopi cum principibus, Dei disponente clementia, Russiae civitatem Galiciam properaverunt, et beatum principem Ladislaum in regem Ungariae acceperunt atque in Albam civitatem regiam prope-

pospiechali s ním do Stolného Belohradu, aby ho korunovali. Vladislav, ponevác veľmoži neprívolili k tomu, aby si podcelil krajinu so Salamonom, vyznačil tomuto dôchodky k vedeniu života kráľovského ¹⁾, a tak slovenské údelné kniežatstvo pripadlo Lampertovi, mladšiemu to bratovi Vladislavovému ²⁾, na Slovensku narodenému ³⁾.

Vladislav, zbavený soka svojho Salamona, v boji s Grékami zahynuvšieho hľadel na uzavretie priateľstva so susednými kniežatmi, menovite s Vladislavom poľským. — K tomuto zblíženiu sa oboch Vladislavov iste dopomohlo i jednanie Henrika IV. naproti Uhorsku. Henrik zrušiv biskupstvo moravské, obnovil dávnu základnú listinu pražského biskupstva, a tak dotknul sa i územia Slovenska, pod berlou kráľa uhorského jestvujúceho; čím nášeho Vladislava nemalo proti sebe popudil. Výraz svojej nespokojnosti dal, keď k vyjednávaniu, ktoré 1. 1087 aug. dialo sa v Speieri medzi Gregorianmi a Henricianmi, poslal tiež vyslancov svojich, ktorí menom jeho sľu-

raverunt et in regem coronaverunt. Chron. ung. pol. ap. Bielovski. Mon. Pol. Hist. I. 514. — No že Rusia je Slovensko, o tom sme už na viac miestach jednali (Sr. str. 26.) a potvrdzuje sa toto i tým, že Vladislav bol vtedy na Slovensku (Sr. str. 67.) — Kde ale hľadať *civitatem Galicium*? V jednom pramene nachodim: „Pangratius de Galitz, castro Hungarico, circa flumen Marcha, in confinio Hungariae et Moraviae. Vita Arenepek. Chron. ap. Pez. I. p. 1257. Engel. Gesch. des ung. Reich. Wien. 1834. V. 370. — Skalica je sl. kr. mesto, majúce hərb slovenského údelného kniežatstva, t. j. tri vrchy s dvojčím křížom. V Skalici dosiaľ panuje ustné podanie, že sa tam narodil slepý Beloslav kr. uh. syn vojedy Almusa. Sr. Slovesnost r. 1863. 298. atď. — Meno Galicia je síce podobné i menu Holič (Golicz), mestečku so Skalicou susediacemu: avšak ono menovalo sa Novohradom (Ujvár). Cod. dipl. IX. 7. 317. Pán Hostinský v Letopise Mat. Slov. r. 1870. sv. I. hľadá *castrum Galis* v Novohradsku; avšak Vladislav, obliehajúci Salamona v Prešporku, nemohol byť až v Novohradsku.

1) Sr. str. 52—69.

2) Dux Lambertus, frater eius. Cod. Dipl. I. 469. ad a. 1091.

3) Dux Bela in Polonia genuit liberos: Geysam et Ladislaum; in Hungaria vero genuit Lampertum. Chron. Bud. ap. Podhradský p. 107.

bili 20,000 mužov Gregorianom proti Henricianom. No zdá sa, že i obnovenie starých hraníc pražského biskupstva pri schôzke tej zmeneno bolo, lebo český Vratislav opäť zaplnil olomúcke biskupstvo; následkom čoho namrzený Jaromir (Gebhard), biskup pražský, opustiv Čechy, odobral sa ku kráľovi Vladislavovi do Uhorska ¹⁾. — Podobné útočisko hľadal na Slovensku i Bretislav český, ktorý roztržkám s otcom svojim Vratislavom ustúpiv, s 1090 2000 mužami prišiel do Uhorska. Vladislav vykázal bydlisko mužstvu v lesnatom okolí Bánovskom neďaleko hradu Trenčianskeho; Bretislav ale našiel pohostinské prijatie na kráľovskom dvore ²⁾.

Asi toho času umrel Lambert a opanované bolo Horvatsko. Následkom toho Vladislav nemajúc vlastných detí, jedného z Jezaslavovičov, Kolomana, učinil vojevodom Slovenska ³⁾, druhého Almusa, ale horvatským ⁴⁾. 1091

Po smrti Vladislava už už sa mala opakovať vojna, jakú nekdý Samuel, Ondrej, Jesaslav a Beloslav viedli za vidobitie si kráľovského trónu. Koloman súc údelným kniežatom Slovenska, úfal sa kráľovskej koruny: Vladislav ale ustanovil Almusa za svojho nástupca. Následkom toho Koloman, vezmúc so sebou Marka a Ugra, ušiel do Poľska hľadať pomoc tam, kde ju hľadali predtým starší jeho. Avšak Almus, chcejúc vyhnúť roztržkám, popustil kráľovskú korunu Kolomanovi, uspokojiv sa s korunou údelného kniežatstva, a tak Koloman Jesaslavič korunovaný bol za kráľa, Almus ale za vojvodu údelného slovenského kniežatstva ⁵⁾.

1) Tuná 26. jun. 1089. umrel. Palacký. Dej. Nár. Čes. I. 1. str. 332.

2) Sr. str. 71 a 72.

3) Habuit (Geysa) duos filios: primus fuit Dux Colomannus, postea Rex; secundus fuit Dux Almus. Chron. M. Varad. LL. Eccl. III. 221. —

4) Katona: Hist. crit. RR. II. II. 561. —

5) Colomannus Rex coronatur, et frater eius Almus diadema induitur. Chron. Bud. Podhradský p. 180. n. 3. — Cod. Dipl. II. 84. — Chron. Thur. c. 60. — Sr. str. 68.

Sotva že dáko porovnali sa, už sa museli chystať, hajť Uhorsko pred Križiakami, ktorí pod znamením kríža lúpeže a ukrutnosti, najmä na židoch, páchali. Jedon 12,000. zástup viedol nemecký kňaz Volkmar cez Čechy a Moravu; keď však lúpeže a ukrutnosti, ktoré páchal v Čechách a za Moravou, preniesol na Slovensko, tuná pri Nitre temer zahynul ¹⁾.

Po zmiznutých mračnách križiackych Koloman, a to s privolením i Almusa, sa oženil. — Radosti svadobné však dlho netrvaly, lebo medzi kráľom a vojvodom zavčasu povstaly roztržky. Veľmoži z jednej strany osočovali kráľa pred Almusom, že preto si vzal mladú ženu, aby dostal potomka a tak prekazil mu nádej na kráľovský trón, ba že hladí ho i lapiť. Naproti tomu ale zas osočovali vojvodu pred Kolomanom, že tamten klade úklady jeho životu. Výsledok upodozrievania bol, že Koloman a Almus chopili sa zbrane. Už vojská stáli pri Tisa-Várkony (v Hevešskej župe) proti sebe; veľmoži však uzniesli sa medzi sebou na tom, aby sa nevylievala krv tisícov pre osobníctva, lež aby kráľ a vojvoda rozhodli vec sami v súboji. Koloman však neprivilil k tomu, a tak sa vojska rozišli, kráľovstvo a vojvodstvo ale zostalo *in statu quo ante*.

Nasledujúci rok po turiciach (29. mája) Koloman, 1099 pozvaný od Bretislava II. českého k priateľskému shovoru, sišiel sa s týmto na Lúčkovom poli. Bretislav, aby prekazil kniežatom moravským útočiste v Uhorsku, uzavrel s Kolomanom smlúvu, Almusovi iste nemilú, tak že keď Koloman zaneprázdnený bol v Dalmácii, Almus opäť hľadal prosriedky k opanovaniu kráľovského trónu ba išiel i do Nemecka, aby pomocou Henrika dosiahol cieľa svojho. Ponevác ale tento zapletený bol do roztržok so synom svojím, vrátil sa s prázdnu rukou. Smerený bol 1106

1) Sr. str. 74 a 75.

síce s Kolomanom, avšak zbavený údelného kniežatstva. 1107 Následkom toho utiekol k Boleslavovi krivoustému do Poľska. Medzi nich teda vložil sa Boleslav, a povolal Kolomana k priateľskému rozhovoru, ustanoviac i deň i miesto k tomu. Koloman ale obával sa úkladov; poneváž Almus, vyhnaný zo svojho kniežatstva, zdržoval sa na dvore Beloslava. Almus teda s pomocou poľskou vtrhol do Uhorska a opanoval Novohrad; Koloman ale sobral vojsko a obľahol ho. Na to Boleslav, vypraviv vyslancov ku Kolomanovi, konečne naklonil ho k sídeniu sa. Pošťastilo sa mu nelen potvrdiť dávne priateľstvo s Kolomanom, no i smeriť ho s Almusom.

Smerenie Almusa s Kolomanom nemalo trvácnosti. — Almus na pamiatku smrti deda svojho, Beloslava, založil kláštor v Demeši, a pozval kráľa k slavnostnej posviacke. Almus, ktorému vtedy Ingelburga, dcéra Ingo I., kráľa švédskeho, porodila syna, tým viac zaobieral sa s dosiahnutím kráľovskej koruny a zamýšľal sniesť so sveta Kolomana. Stať sa to malo pri demešskej slavnosti. Medzitým vec zradená bola, a biskupi i veľmoži oddanejší Almusovi, nechcejúc veriť v pravdivosť prezradeného úmyslu, utíšili Kolomana. Tento však neprestal mať ho v podozrení, a prikázal svojim, aby dávali pozor na neho. — Na to polovačka mala byť v Bukovei ¹⁾. Keď prišli do Čooru, Almus pustil sokola na volavku a lapil ju. Na to zažartoval si: „*Či by volavka táto nezaprísahala sa sokolovi, že keby ju pustil, viac by nekričala!*“ Okolostojáci ale odvetili: „*Ved' by sokol, ani na jej prísahu, nepustil ju.*“ Žartovné slová tieto dostaly sa do uší Kolomana, a tento oné slová na seba vstahujúc, rozkázal lapiť Almusa, tak že tento sotva utiecť mohol nebezpečí. Utekol do Nemecka, hľadajúc opäť pomoc u cisára k potlačeniu Kolomana.

1) Bakony == Bukon-Šuma == Sylva Buccon.

Henrik, ktorý v nemilej pamäti choval nepriaznivé 1108 chovanie sa Kolomana naproti križiackym plukom, ľahko sa dal nahovoriť k vojne proti nemu ¹⁾. Pripojil sa k nemu i český Svatopluk, aby sa mu zavďačil. Keď Henrik, s nemeckým vojskom cez Rakúsko vtrhnuv do Uhorska, dobývaním Bretislavy (Prešporku) sa bavil, Svatopluk vrazil do Slovenska pri Trenčíne a, pleniv všetko, tiahol pod Bielo-horou k Bretislave. — Medzitým medzi Kolomanom a Boleslavom trvala obostranná smluva: preto, keď Česi do Uhorska vtrhli, požiadal Beloslava, aby s Poliakami vrhol sa na českú zem. Beloslavovi pridružil sa i nespokojný český Borivoj so svojou družinou. Ponevác teda i roztržky povstaly v nemeckom ležení, i Bretislav zmužile sa držal, i Svatopluk pospicchať musel do Čiech: Henrik, jako mohol, tak vyrovnal rozopru, a odtiahol preč; Almus ale po stratenej nádeje vybral sa na cestu do svätej zeme ²⁾, a Slovensko stalo sa osiroteným.

Koloman, porovnavše sa s Henrikom, celú silu svoju preniesol na Slovensko; odtiaľto vtrhnuv do Moravy a vrchovate odplatil moravskému ľudu všetké tie ohavnosti, ktoré Svatopluk spáchal na Slovensku. Musel teda vojvoda český bez meškania obrátiť a hájiť Moravu pred žurivými Uhrami. Keď ale, chcejúc nenadále podskočiť Kolomana, v temnej noci jel lesom, vrazila sa mu vetev koncom ostrým do oka tak hlboko, že nemohla inák, nežli so samým okom, von vytiahnutá byť. Priniesli ho do Prahy, keď medzitým Koloman tiahol z Moravy. Sotva že sa zahojila rana, zas na počiatku feb- 1109 ruára chvátal k hraniciam moravským. Nenazdajky octnul sa pred Nitron, a bol by sa jej zmocnil, keby strážci

1) Jiste sem patří list Henrika, podaný v Mon. Hung. Hist. G. Venzel. VI. 47.

2) Deinde Dux Hierosolymam est profectus. Chron. Tur. II. c. 60. — Fessler, I. c. 545. — Cod. Dipl. VII. 4. 62. VII. 2. 265.

neboli ho zavčas zpozorovali a zatvorili bránu. Ponevác ale jazda nehodila sa k dobývaniu hradu, poplenivše Bielo horu odtiahol do Čiech.

Medzitým Almus, vrátiv sa z východu, zdržoval sa v Rakúsku. Koloman, majúc ho v podozrení, že miesto pútnickej pobožnosti vyjednával s cisárom gréckym 1112 v Carihrade, vtrhol do Rakúska, aby ho zajal a pre Uhorsko neškodným učinil. Poplenuie Rakúska a koristi' odvečenú vypomstil Leopold, vtrhnuvše do okolia železného mesta. Nemcom však nebolo dost' na tejto pomste, lež Henrik pre Almusa opät tiahol k hraniciam Uhorska. Koloman však predišiel ho a, ukrotiv ho darmi, 1113 smeril sa zas s Almusom.

Nič tak neležalo Kolomanovi na srdeci teraz jako zabezpečiť kráľovskú korunu svojmu synovi Štefanovi. Dal teda tohoto korunovať, Almusa so synom, Belom, ale, žeby oboch urobil nezehopných kráľovania, dal s troma šľachticami: Urošom, Vathom a Pavlom, oslepiť. Ano, aby docela prekazil potomstvo Almusovo, rozkázal i Belu vykleštiť; avšak onen, ktorému neľudskosť táto naložená bola, slutoval se nad chlapčekom. Takto okaličení utiahli sa do kláštora Demeškého. Na barbarstve tomto nebolo ešte dost' Kolomanovi: z obavy, žeby predea len Almus po smrti Kolomanovej mohol povýšený byť na kráľovský trón, vyslal Benedika, syna nemeckého Botha, do Demešu, aby odtial vytiahol nešťastných. Medzitým kňazstvo Demešské zapudilo Benedika, Almusovi ale pošťastilo sa utiecť do Grécka 1).

Po smrti Kolomana († 1114) smutný osúd postúpilo naše Slovensko. Štefan II. syn a nástupca jeho, chystajúc sa k vojne proti Nemcom a Grekom, požiadal Vladislava I. českého, aby sa išli nekde osobne k obnoveniu a utvrdeniu priateľstva obostranného. Sjazd tento

1) Sr. str. 77—83.

stal sa v máji na poli Lúckom, neďaleko rieky Olšavy, a mal smutný výsledok. Z oboch stran brali sa ta kniežatá s celým vojskom; čo mohlo ľahko zapríčiniť podezrenie. — Medzi Čechami nachodil sa dáky, po česky znajúci ¹⁾ Solth, ktorý bol z Uhôr vyhnaný. Cheejúc sa snad pomstiť nad krajinou, ktorá ho vyhnala, poslal zvest' Štefanovi: že Vladislav očakával jeho príchod bez vojska a mal úmysel jeho lapiť; Vladislavovi ale podobne dával výstrahu: aby mal vojsko vo zbrani, lebo — vraj — Štefan preto prišiel s veľkým vojskom, aby ho lapil. Čo keď Vladislav uveril, opäť poslal Solth zprávu Uhrom: aby na čelo vojska svojho postavili svojich strelcov, žeby česko-moravská jazda neprekvapila uhorské mužstvo. Uhri teda kázali strelcom svojim postaviť sa medzi tábory; čo si ovšem Česi za priateľské znamenie vykladať nemohli: preto dňa 13. mája, chopivše sa zbrane, v okamžení boli v zápase. Keď uhorskí strelec začali prehnúť, dal sa na útek i Štefan s vojskom svojim. Medzitým Ján Urošovič palatin stál opodiaľ, a vidiac, čo sa činí, prijachal na pomoc. Zavrátivše utekajúcich, vrhnuť sa na Čechov, pustošiacich uhorský tábor, a porazil ich, zabivše Čechom udatného Juríka, žateckého kastellana, i väčšiu časťku jeho pluku, tak že i sám Vladislav dal sa už na útek. Medzitým Otto a Sobeslav, kolom obíduce uhorský tábor, oborili sa naň stranou. Uhri (ktorých kráľ s ostrihomským arcibiskupom a veľmožmi práve častoval) nemohli odoláť tak nenadálému útoku a dali sa na útek. Česi a Moravia stíhali ich až k Váhu, v ktorom tiež mnohí sa utopili. Celý bohatý uhorský tábor padol víťazom v korisť ²⁾.

Dokial Almus žil, Štefan temer ustavične zapletený bol do vojny s Grekami. Medzitým umrel Almus,

1) J. Dubravius Hist. Boiem. L. XI.

2) Sr. str. 85 a 86.

a vyslanci sem i ta sa sriedavší priviedli vec ta, že oba
 1128 panovníci, grécky a uhorský, sišli sa na jakomsi ostrove
 k priateľskému shovoru a uzavreniu mieru. Výsledkom
 tohoto bolo smenenie nepriateľského pomeru Štefana k
 Almušovičom. Štefan totižto ustanovil slepého Beloslava
 Almusoviča za svojho nástupcu, ba i mrtvolu Almusovú
 dal priniesť do Uhorska.

Po smrti Štefana Slovensko stalo sa svedkom
 smutných udalostí. Boriš, syn Kolomana ¹⁾, nemohúc
 gréckeho cisára popudit' k vojne ²⁾, pochodil Rusko a
 Poľsko, hľadajúc u rodiny svojej a u rodiny manželky
 svojej pomoc k dobytíu si uhorského kráľovského trónu,
 tým viac, že bolo i v krajine mnoho tých, ktorí boli
 privržencami Boriša. Povolal teda Belo II. kr. uh. veľ-
 možov k rozlúšteniu otázky: či je Boriš pobočný alebo
 vlastný syn Kolomana? Jedni odpovedali: že je Boriš
 pobočný syn, a tak nehodný koruny. Iní ale šeptali
 medzi sebou a dali neurčitú odpoveď. Z toho zatváral
 Beloslav na ich nevernosť a s radcami svojimi uzavrel
 ich zavraždenie, žeby vo vojne nepodporovali Boriša. —
 Potom, obnoviv smlúvu s českým Sobeslavom, švagrom
 svojím, v uhorskom Brode ³⁾, uzavrel priateľstvo i s
 1132 Adalbertom, synom pobožného Leopolda.

Medzitým Rusi a Poliaci prekročili Karpaty a
 vrútili sa do Uhorska. Prv než prišlo k bitke vypravení
 boli posli k ním, dokazujúci: že sa na nich nesluší
 hľadať kráľovstvo pre človeka narodeného z cudzolož-
 stva; že dl'a práva nikto nemôže byť kráľom uhorským,
 než Beloslav, ktorý s privolením celej (?) krajiny panuje.
 Posolstvo a vyjednávanie s Rusami pošťastilo sa tak, že

1) Chron. Bud. ap. Podhradský, p. 183.

2) Sr. str. 90.

3) Jo. Dubrav. Hist. Boiem. I. XI. p. 66.

nelen Vladimírko opustil Boriša, no i Vratislav, brnenský vojvoda, vzal si manželku z Ruska. — Poľský Boleslav ale, pretože veľký počet Uhrov prešiel na stranu Borišovu, v prvej bitke stal sa víťazom a tiahol k Budínu. Slyšiac ale, že Sobieslav medzitým vtrhol mu do Sliezka, dal sa na zpiatočnú cestu. Krem toho Adalbert prišiel Uhrom na pomoc, a tak Uhri s Rakúšanami znovu tiahli proti Boleslavovi. Keď ho dostihli, a Boriš zaslechnuv nemčinu v protivnom tábore, spozoroval, že Nemci prišli na pomoc Beloslavovi: v noci po kradmo vyhlili bitke na slovenskom území, a vrazili do Moravy. Sobieslav slyšiac o tomto, ponáhlal sa s korisťou domov, aby svoju zem proti nepriateľovi bránil; Boleslav však nechal ho bez bitky a vrátil sa do Poľska.

Následujúceho roku Boleslav opäť stúpil na bo-1133
jišto za Boriša. Nechajúc jednu časť vojska k ochrane Sliezka, s druhou vrátil sa do Uhorska a pod Illavou ¹⁾ tiahol k Vyšehradu, kde sa Belo zdržoval. Sobieslav medzitým vtrhol opäť do Sliezka a popleniv asi 300 osád, vidiac veľkú silu na strane poľskej a slyšiac, že Boleslav opäť zamýšľa uderiť na Moravu, nechajúc Sliezko pospiechal cez Moravu do Uhorska, aby i odvrátil nebezpečenstvo od Moravy i spojil sa s Uhrami a Rakúšanami k rozhodnej bitke proti Poliakom. Pri Váhovciach uderil on na jedon, — Uhri a Rakúšania ale na druhý bok Boleslava. Dňa 22. jul. stala sa rozhodná bitka, v ktorej Boleslav porazený utiahol sa nazpak do Poľska.

Belo síce s nemeckou a českou pomocou zvíťazil, avšak Boriš nebol docela vysilený, tak že konečne len Lothar, cisár nemecký, nepriateľstva medzi Borišom a Belom zakončiť mohol ²⁾.

1) Jo Dubravius. Hist. Boiem. L. XI. p. 68.

2) Sr. str. 91 — 94.

Dejepisné svedectvá, potrebné k poznaniu vnútorných vecí Uhorska, — tým viac Slovenska sú veľmi jalové; ale preca myslieť sa dá, že Boriš nedobýval sa tak ku kráľovskej korune, lež k slovenskému údelnému kniežatstvu, jaké mu — jestli bol ozaj pravým Kolomanovičom — prislúchalo. Nie on, lež Jezaslav, najstarší syn slepého Beloslava ¹⁾, stal sa slovenským udelným kniežatom ²⁾, a keď tento po smrti otca svojho stal sa kráľom uhorským, jeho najstarší syn, Štefan ³⁾, obsiahol slovenské údelné kniežatstvo ⁴⁾.

Po smrti Jezaslava nastúpila trmamrva v Uhorsku medzi Beloslavičami a Jezaslavičami, tak že Štefan III. Jezaslavič, ktorý zo stolca slovenského údelného kniežatstva presadol na kráľovský trón, utiecť musel i s matkou svojou do Čiech ⁵⁾, kráľom uhorským ale stal sa Vladislav, — a po jeho smrti Štefan IV. Beloslavič. Slovensko však pridržalo sa Jezaslaviča a bolo poľom, na ktorom tento shromažďoval sily svoje a česko-mo-

- 1) Habuit (Bela II.) filios quatuor : duce[m] scilicet Geysam, tandem regem, duce[m] Ladislaum et duce[m] Stefanum et Almus Chron. Budense. Podhradský p. 184. n. 2.
- 2) Jezaslava preto držím za slovenské údelné knieža, ponevác mu dľa práva prvorodenia náležalo. Sr. str. 218. pozn. 4. — Druhý syn Vladislav obdržal r. 1137. juhoslovanské vojevodstvo : In conuentu Strigoniensi, ubi filio suo Ladislao communi regni consilio (Béla) Boznensem ducatum dedit. Cod. Dipl. II. 88. — Venzel : Monum. Hung. Hist. VI. 58.
- 3) Hic (Geysa) habuit filios quatuor, quorum primus fuit Dux Stephanus, tandem Rex ; secundus fuit rex Bela, tertius fuit dux Geysa. Chron. Bud. Podhradský, p. 187. n. 2.
- 4) Dľa práva prvorodenstva. Sr. pozn. predposledniu. — Geysa una cum filio suo Stephano duce. Monum. Hung. Hist. Venzel. VI. 62. — Že Štefan bol údedným kniežatom na Slovensku, zatváram i z toho, že spomenutý diplom týče sa územia arcibiskupa ostrihomského, kdežto kniežatstvo jeho brata Beloslava týče sa Saladskej župy : Gratiam, quam pater concesserat, concessit succedens filius in regno Geuczha, praesente Belos duce. Dipl. monasterii de Chatar in Comitatu Zaladiensi. Cod. Dipl. II. 88.
- 5) Jo. Dubravins. Hist. Boiem. L. 77. — I toto potvrdzuje onu mienku, že úd. kniežatstvo Štefana susedilo s Moravou.

ravských dobrovoľníkov, ktorí v takom počte hrnuli sa k nemu, že mohol s nimi čeliť ktorejkoľvek válečnej moci. Ťaženie však dobrovoľníkov týchto prez Slovensko ta na dolniaky značilo bohužiaľ! cestu plenením a drancovaním.

Ponevác Štefan III. nemal deti, a jeho prvý brat Beloslav za údelné kniežatstvo dostal Sriemsko: Slovensko za údelné knieža malo jeho druhého brata Jezaslava Jezaslaviča; ktorého Latináci, po smrti Štefana III. 1174 povýšiť chceli na kráľovský trón. Avšak Beloslav III., jeho starší brat, stal sa kráľom, ponechajúc mladším bratom svojim, Jezaslavovi a Gotthardovi (Arpádovi), údelné kniežatstvo slovenské 1). — Dlhو však nepožíval pokoja s bratami; lebo, keď Beloslav vysielal vojsko na pomoc Manuelovi naproti Turkom, bratia snád nelen hromžili na to, no i osnovali spiknutie proti Beloslavovi, Manuelovi príliš oddanému. Beloslav teda musel onú válečnú pomoc odložiť, a vojsko svoje poslať na Slovensko. Medzitým Jezaslav utiekol do Rakúska a vyhnul osudu matky Eufroziny a menšieho brata Gottharda (Arpáda), ktorí v bráneckom hrade postavení boli pod stráž. —

Beloslav teraz už poslal válečnú pomoc Manuelovi. 1175 Medzitým, čo Uhri bojovali v Asii, ľahko by bola i doma vypukla vojna proti Henrikovi Jasomirgottovi, markhrábatu rakúskemu, u ktorého sa Jezaslav zdržoval, keby nebol tento odišiel z Rakúska do Čiech, vyžiadať si u Sebeslava 2), aby ho tento nemeckému cisárovi odporúčal 3). Sebeslavovi nič nemohlo prísť tak vhod, jako prí-

1) Dux Geysa exiens ungarium mater vero eius tenetur captiva in bronz. Název „dux“ poukazuje na jeho hodnosť; meno „bronz“ ale na bránecký zámok pri Myjave. Chron. Missal. Poson. ap. Koller, Episc. Quinqueecl.

2) Jo. Dubravius Hist. Boiem. L. XIII. p. 81.

3) Sr. str. 121 — 123.

chod Jesaslava. Aby si totižto tým viac získal Beloslava, vydal ho tomuto ²⁾; ktorý ho potom 15 rokov držal 1176 vo väzení.

O slovenskom údelnom kniežatstve za ďalšieho panovania Beloslava III. nemáme historickej istoty; zdá sa však, že Imrich, najstarší jeho syn ¹⁾ bol slovenským kniežatom, a jako taký i korunovaným za kráľa ²⁾ mladšieho ³⁾. Ponevác ale juhoslovanské zeme ustavične znepokojované byly kroz Benátčanov, Andrej ale zdržoval sa v Haliči: Imrich prevzal správu nad Horvatskom a Dalmáciou ⁴⁾, a slovenským vojevodom stal sa Benedik Korlathovič ⁵⁾.

Po smrti Beloslava iste Andrej robil si nádej na významné slovenské údelné kniežatstvo a zanevrel preto na Imricha, keď sa tento oženil a dostal dediča; lebo takto stratil nádej i na tron i na slovenské údelné kniežatstvo, dľa práva tomuto prvorodzencovi náležajúce ⁶⁾.

Po smrti Imricha a jeho syna Vladislava slovenské údelné kniežatstvo, odňaté Benedikovi Korlathovičovi ⁶⁾ dlho zostalo bez kniežata ⁷⁾; keď však zplodil

- 1) Hic (Bela III.) reliquit filios quatuor, quorum primus fuit dux Henricus, qui successit ei in regno. Chron. Bud.-Podhradský, p. 189. n. 5.
- 2) Pray, Ann. R. H. L. III. 174.
- 3) Mienka táto zakladá sa na iné podobné pady. Sr. str. 324. jako i na priateľské pomery k Česku a Poľsku, sfa susedstvo Slovenska.
- 4) Regnante . . . Bela, serenissimo Rege Hungariae Dalmatiae Croatiae atque Ramae, et Almerico filio super Dalmatiam et Chroatiam. Cod. Dipl. II. 296. a. l. a. 1194.
- 5) Benedicto Woywodae. Cod. Dipl. II. 395. — Benedicto Duci, filio Korlath. Cod. Dipl. III. 1. 317. — Korlátsky hrad-Korlathkő leží v Bielej Hore. Viď. topografický Slovník Korabinského, str. 319.
- 6) Sr. pozn. 5. Addebat dolorem Ladislaus, e fratre nepos, cujus gratia non modo regni, sed Ducatus quoque potiusdi spes omnis adimebatur. Bonfin. Dec. II. L. VII. — Toto tuná spomenuté „kniežatstvo“ nemohlo byť v Juhoslovansku, ponevác ním, dľa smluvy s Imrichom uzavrenej, vládol.
- 7) Datum per manus Thomae . . . totius Hungariae Cancellarii Cod. Dipl. III. 1. 126.

dedičov 1): Beloslava ustanovil údelným kniežatom Slovenska 2) vymáhajúce pre Kolomana tron v Haliči; chystajúce sa ale ku križiackej válke, dal tamtoho i za dočasného kráľa korunovať. Vráťac sa ale z Jeruzaléma, prevzal Andrej kráľovské žezlo a Beloslava obmedzil zas na slovenské kniežatstvo.

Medzitým nespokojenci v záležitostiach svojích už sa obracali na Andreja, už zas na Beloslava; z čoho povstaly trenice, ba krajina tak bola na dvoje rozdelená, že sa bolo čo obávať domácej války medzi Andrejom a Beloslavom; ktorý na toľko sa rozhneval s otcom, že žiadal od pápeža zrušenie zasnúbenia (?) s nevestou, ktorú mu Andrej v Carigrade opatril. Aby teda porúchané záležitosti krajiny do poriadku uvedené, a broziace mysle ukojené byly, vydal kráľovskú listinu — *zlatú bullu*, 1222 — v ktorej medzi iným ustanovil: že zemanía, s kráľ. dovolením, môžu slobodne preísť od staršieho kráľa k mladšiemu bez toho žeby smel byť ich majetok shabaný; — ktorý spravodlivým súdcovským výrokom menšieho kráľa je odsúdený, alebo ktorého pra, kroz neho započatá, neni ukončená: väčší kráľ neprime; jako i na opak.

Tieto slobody, ktoré sú základom všetkej pozdejšej uhorskej ústavy utíšily krajinu, ba i Beloslava. Avšak na dvore kráľovskom vždy sa ešte nachodili, čo neprestávali rozdúvať iskru nedôvery a upodozrievania proti Beloslavovi, priateľovi refôrm, na toľko, že Andrej prinútil Beloslava, aby prepustil Mariu, manželku svoju

1) Gertrudis de Almania, de qua genuit Belam, Colomanum, Andream et beatam Elisabeth. Chron. Bud. ap. Podhradský, p. 191.

2) Keď Andrej opatril Kolomana tronom haličským, tým viac opatril Beloslava staršieho syna úd. kniežatstvom. Že ale toto kniežatstvo nebolo ani Dalmatsko (Engl. Gesch. des ung. Reiches, 1834. I. 299) ani Uhorsko (Sr. str. 141.) isto je. Potvrduje mienku túto i to, že Beloslava na Slovensku spatrujeme.

od seba. Pápež o tomto poučený vyrovnat' dal záležitosť manželstva Beloslavového. — Beloslav uposlechnul a, bar proti vôli otcovskej, vzal Mariu k sebe; čím sa pápežovi a biskupom sice zavďačil, nie ale otcovi a radcom jeho, na toľko, že Beloslav len pomocou verných 1224 svojích, najmä prešporského župana, nebezpečí vyhnúť a s manželkou svojou do Rakúska uprehnúť mohol. Následkom toho Honor písal Andrejovi, aby sa nepomstil na osobe a majetku župana prešporského a tých, ktorí ulahčili cestu Beloslavovi do Rakúska, — aby Beloslava a jeho dom opatril potrebnými dôchodkami; — napomenul uhorských biskupov, českého kráľa a korutanského vojvodu, aby svojou radou a svojím vlivom vyprosredkovali smerenie medzi otcom a synom. Andrej od týchto utíšený, vypravil poslov k Honorovi so žalobou na syna: Honor teda písal Andrejovi, aby nezatvoril otcovské srdce pred synom, — Beloslavovi, aby pamatal na úctu oproti otcovi, — zprevodičom jeho ale, aby prestali rozsievať semeno nesvornosti medzi oboma, — Leopoldovi, aby naklonil Beloslava k smereniu s otcom a k vyhybaníu tým, ktorí osnujú rozopre medzi oboma. Konečne prosredníctvom pápeža, biskupov a susedných kniežat utvoreno je smerenie, a Beloslav zo Slovenska do Chorvatska a Dalmatska za správca prenesený bol.

Nástupcom Beloslava v slovenskom údelnom kniežatstve stal sa bezpochyby Koloman, tohoto nástupcom v Haliči ale stať sa mal najmladší brat Andrej. Nato, navzdor pápežskej záповedi, stal sa náš Andrej Andrejovič nádejným zaťom Mstislava haličského, a obdržal Peremyšl. — Nezadlha však rozviklaly sa dobré pomery Andrejoviča k Mstislavovi, tak že uveriac falošným osôčovateľom zaišiel do Uhorska, hľadat' pomoc u ota, 1226 proti domnelému nepriateľovi.

Andrej medzitým, svadu so sedmohradskými rytiermi neustále vedúc, územie rytierom odňaté sveril ochrane Beloslava, do slovenského kniežatstva nazpak postaveného, potom keď Kolomanovi bol naložil správu Horvatska a Dalmatska. — Takto sriadiv správu krajiny tiahol Andrej so súmeným synom svojím za Karpaty. Obsadil Peremyšl, Svenigorod, Terebovl a Tichoml, i vyslal vojsko svoje k podrobeniu Haliče. Uhri síce utrpeli porážku, avšak na radu haličského bojára Sudislava vyprosredkovaný bol mier medzi oboma, a to tak prijatne, že Mstislav podržal si len Ponisie (Podol'sko), a s dcérou svojou dal i haličský trón Andrejovičovi.

Vyšetrovania, ktoré konal Beloslav po krajine, boly iste príčinou, že popustil Sedmohradsko Kolomanovi ¹⁾. Medzitým Daniel Romanovič opanoval Halič a zajatého Andrejoviča s bojarom Sudislavom vypudil do Uhorska. Z návratu Andrejovičového nastala roztržka medzi synami Andrejovými, bezpochyby o údelné kniežatstvo pre Andrejoviča. Tento, nespokojný s obsiahnutým Sedmohradskom ²⁾, s mečom uderil na Kolomana v Slavonsku; avšak bol odrazený.

Andrej aby svojho doma nespokojného syna, Andreja, nažpak posadil na haličský trón, podujal opäť vojnu za Karpaty. Medzitým Daniel zastavil mu cestu, a tak septembrové dážďe zhubily mnoho uhorského mužstva v karpatských úžinách. Beloslav nezhrzil sa však toho, lež prekonav Tatry octnúť sa pred múrami Haliče. V tom ale, keď činil útoky, dostal zprávu, že Poliaci a Polovci idú na pomoc Danielovi: cúval teda; ale od nich stíhaný, čo nestratil na bojišti, to utratil v Dnestre, ktorý hojnými dážďami prekročil brehy svoje, a na úteku.

1) Cod. Dipl. III. 2. 113.

2) Odkiaľby bol uderil do Slavonska, keď nie zo Sedmohradska?

Nezadlha potom umrel Andrej Andrejovič a za ním otec. Nástupcom jeho stal sa Beloslav IV., a slov. ud. kniežatstvo určené bolo synovi Štefanovi ³⁾. — Za panovania Beloslavového uvalily sa hrozné osudy na Slovensko. Doletel chýr že Tatarí pod veliteľstvom Peta už u priesmyku, ktorý zo Sliezka do Uhorska vedie, iní ale pod vodcovstvom Batuchána ruskou bránou vrátili sa na Slovensko ²⁾.

Po bitke pešťanskej nastala hrozná bitka nad Šajavou; v ktorej naši predkoviá stáli jako múry hradné. Verný kráľovi Bohumír neustúpil od boku Belovho ani v najkrutejšom boji, on a Andrej Ivánkovič Znievský, Don a Barnabáš Rugáčovci, pezinský grofi, Krus, Pousa, Macov a iní slovenský bohatieri, nachodili sa i vtedy popri kráľovi, keď tento vidiac, že už niet pomoci, na zachovanie života svojho pomýšľať počal. Títo dalijovia slovenskí, kryli život kráľa v nebezpečí na úteku. Už padnul i kôň kráľov, šípom ranený, Andrej Znievsky postúpi mu svojho, a kráľ ďalej napreduje pod mrakom šípor nepriateľských. Padnul pri obrane kráľa Tomáš Haličský, padnul Dôňč, Barabáš ba i jeden z Roháčovcov; Bohumír je ranený: no kráľ predsa šťastlivo vyváznul z bojotrmy a dostal sa vo sprievode dakoľko zemänov do lesa, vo ktorom za pár hodín odýchnul sebe. Potom už voždy len nocou a lesami napredovala často i nehodami stíhaná malá tlupka hore do milého Slovenska, kde nesčastlivý kráľ na Zniove, prvý raz cítil sa v bezpečnosti na svojej, po šajavskej porážke a nesčislých nerestách, tak ďalekej, nebezpečnej, zväčša len v noci a horami, pri nebárs príjemnom jarnom po-

1) . . Virtutum insignia, quibus . . tempore famis et concussionis Regnicum clarissimo filio nostro, illustri Rege Stephano, in castro Turuch Cod. Dipl. IV. 2. 54. — Prebývajúc teda v Turci, na Slovensku mal svoje kniežatské územie.

2) Sr. str. 176.

časí konanej púti. Na Zmíove odpočinul si za tri dni a potom bral sa cez vernú sebe Nitru, do Prešporku a do Rakúska ¹⁾.

Batu-chán po nešťastnej bitke nad Šajavou a po zapúdených Uhrov za Dunaj, prenasledoval Beloslava na ceste do Rakúska a tiahol hore Slovenskom. Kto mohol utiekol zo zvolenskej, liptovskej a turčanskej župy von, alebo ukryl sa na hradoch a v horách, ponevác krvavý meč Tatarov neznaľ milosrdenstva. Batu-chán tiahol okolo nitrianskeho hradu, kde sa slovenská chrabrosť mužne držala, k Bretislave a Viedni, aby prinútil nemecko-českú silu k rozdvojeniu, a tak vytrhol z nebezpečenstva Petovo vojsko, ktorého jedna časť pustošila Moravu, druhá ale Považie.

Na Považí Tatarí hrozne pustošili a obliehali i viacej zámkov. Tak dobývali sa oni za dva dni i do Trenčína, no pravda bez výsledku, bo hrad bol dobre opevnený, a pod veliteľstvom Bogumíra slovenskí junáci: Bohuslav, Premysel, Nosok, Sadok, Baláž a iní boli v ňom bedliví, statní a ostražití.

Pri Olomúci sústredili sa obe čaty vojska Petového. Konečne nastala bitka, v ktorej hlavný hrdina bol Jaroslav, v jeduej z najstarších slovenských hrdinských piesni oslavovaný. — Tatarí porážkou rozlútení cvli opäť do Považia a tiahli vedľa považského Nového mesta, pod Bielou Horou k Bretislave, aby sa tam s Batu-čanom spojili a uderili na Rakúsko. Po niekoľko šarvatkách, ponevác sa dovedeli, že Belo nieje v Rakúsku, lež uprchol do Horvatska: znenadajky odbehli od hranic rakúskych, a prez Slovensko pospiechali k Pešti.

Konečne obrátili sa tatarské mračná z Horvatska k východu! Tatarí korisťou obťaženi, pospiechali s krvavým mečom svojim domov, lebo Oktaj, veľký chán,

1) Sr. str. 186.

otec Batu-chána, umrel následkom jedu, kroz milenku Batu-chánovu jemu podaného. Batu-chán z tejto strany Dunaja, Kadan ale po tamtej strane cez Bosnu, Srbsko a Bulharsko tiahli domu. Krajine však i teraz nedostalo sa oddychu. Jasnáhle odtiahli Tataři, už vojevoda rakúsky nelen vojskom obsadil tú pannonskú časť, ktorú Beloslav, utekajúce pred Tatarmi, prinútený bol zastaviť jemu, no vtrhnúci do Moravy, uderil pri Klobúkoch i na Považské hranice. Vojsko jeho neznalo ušetriť ani toho, čo ešte obstálo pred Tatarmi. Belo teda soberúce ostatky uhorského vojska svojho a shromážd'ac juhoslávanských junákov pod zástavy svoje, tiahol proti Fridrikovi. Voje síce pri Lytave už stály proti sebe; avšak, ponevác kráľ český tiahol tiež do Moravy proti Fridrikovi, uzavreli medzi sebou mier, a Slovensko dostalo oddychu.

1243 Prvá starosť Belu bola, postarať sa o nazpak povolanie rozptýleného domorodého, a o nahradenie vyhubeného obyvateľ'stva kroz cudzozemcov. Takto dostalo Uhorsko temer inú tvár: slovenský živel vykrvácal za vlasť, a v mnohých opustených vidiekoch po prachu slovenských otcov našich počali kráčať jako českí a nemeckí tak i magarskí (kumanskí) cudzozemci, ktorých z Bulharska nazpak povolal do krajiny. Aby ale tým viac prilákal cudzozemcov k zaobydleniu zpusťošenej krajiny, udeľoval pristehovalcom majetky a výdatné výsady (privilegia), už jednotlivcom k zakladaniu hradov, alebo obcí, už zas celým obciam. Preštedré darovania tieto potom ten malý následok, že najmä priemyselní Nemci nad slovenských domorodcov sa vyšvihli, týchto do pozadia sotili, a zavedením lenného systemu nemalú štrbinu drevnej uhorskej ústave, a slobode domorodcov zasadili ¹⁾.

1) Sr. str. 188—195.

Sladkosť pokoja nedlhó požívalo Slovensko. Strpčil ho najprv Ottokar, potom ale i vlastný syn, Štefan, mladší kráľ, s rokom nastávajúcim. — Štefan upodozrieval politiku Ottokarovú, lebo v bretilavskéj smlúve nedostal priaznivé miesto, jaké sa dostalo jeho mladšiemu 1262 bratovi Beloslavovi; čo si on, povedomí svojích válečných podujatí proti Ottokarovi, vysvetľoval za plán k pomste, k vyvedeniu ktorej mal byť mladší brat Beloslav, vo slovenskom údelnom kniežatstve s Ottokarom susediaci, prosriedkom v rukách Ottokarových. Strativší dl'a bretilavskéj úmluvy Štajersko, obmedzený bol len na údelné kniežatstvo sedmohradské: nahlihal teda na otca, aby mu dano bolo slovenské údelné kniežatstvo, ktoré právne náležalo prvorodenému kráľovičovi; ponneváč ale to neobdržal, chopil sa odbojnej zbrane proti otcovi. Medzitým, bár už i vojska oboch stály čelom proti sebe, neprišlo to k bitke; lebo sa dali do vyjednávania mieru. Dl'a úmluvy tejto: Štefan dostal Sedmohradsko a Potisie až po riekú Ipoľ, sľubujúc, že napozatým nič nepodnikne ani proti mladšiemu bratovi Beloslavovi, ani jeho slovenskému údelnému kniežatstvu; že jako sľúbil otec nespádzať Štefanových Polovcov, aby prestehovali sa z jeho kniežatstva: tak i Štefan nebude spádzať Nemcov a Slovákov, k vojvodine Slovenska náležajúcich, a Čechov, ktorí prítomne tam bývajú, alebo budúce tam bývať budú; ba keby i prestehovali sa do potisko-sedmohradského kniežatstva, že ich nepríme a trpeť nebude; že on a mladší brat Beloslav, vojvoda Slovenska, solovarné nákladky spolu niest', a výhody tiež spolu z polovice užívať budú; že jestli by kedý poslal vojsko na pomoc Michalovi, juhoslovanskému vojvodovi a podobne bratovi svojmu, nepojde ono cez pannonské územie otcovo, ani neuhospodí sa v takých majetkoch, ktoré zemepáni otcovi majú v Štefanovom

udeli. — Michal zadržal horvatsko-slavonsko-dalmatské vojevodstvo. — Beloslav dostal údelné kniežatstvo Slovenska, medzi Moravou, Dunajom, Ipol'om a Karpatami. — Umluvu túto potom i kráľ Beloslav i mladší kráľ Štefan dňa 5. decembra potvrdili.

Sotva že táto domáca búrka utíchla, už zas mračná domácej búrky sa zdvihaly. Čo bolo príčinou novej domácej roztržky, ťažko uhádnuť. Zdá sa, že Štefan dal podnet válke, nedržiac na uzde nezbednosť Polovcov, ktorí nelen že nechceli prijať kresťanstvo, lež i kresťanov prenasledovali, a napadnúť i mačvanské a bosnanské územie svojej sestry, Anny, vdovy to po haličskom Rostislavovi. Beloslav obávajúc sa českého Ottokara, majúceho Rostislavičku za manželku, nemohol toto trpeť, lež prinútený bol k zavráteniu Štefana. Medzitým kráľ a mladší kráľ obnovili úmluvu: syn pokoril sa pred otcom ¹⁾ a zadosťučinil i urazenej matke i vdove Rostislavičke.

Rok tento však mal radostnejší sklonok, nežli bol jeho začiatok: 5. okt. vybavovala sa svatba Beloslava Beloslaviča, slovenského vojevody, s Kunegundou brani-borskou. Ottokar k tomu určil miesto v Rakúsku, tri hodiny od Viedne, kde riečka Fiša neďaleko na pravej strane padá do Dunaja. Po sv. mši bol sobáš, a po tomto ženich vzal z oltára korunu a položil ju na hlavu neveste; po čom pristúpil jeden z uhorských županov, dl'a uhorskej obyčaje svojou šavlou zamáchal nad hlavou nevestinou, a touže šavlou zas sňal jej korunu z hlavy ²⁾. — Po skončenom hodovaní vrátili sa uhorskí páni s nevestou do Uhorska.

1) Venzel Monumenta Hung. Hist. VIII. 106.

2) Či to nebol obrad korunovania manželky vojevodskej? Aspoň ten meč zdá sa byť odznakom vojevodstva. Sr. str. 44.

Bar i pokoj medzi otcom a synom už pred opí-1265 sanú svatbou uzavrený bol, preca Belo jakosi nedôveroval Štefanovi: preto vypravil Vladislava, archidiacona chrámu ostrihomského, k pápežovi, aby požiadal ho o potvrdenie mieru, so Štefanom uzavreného. Čo odpovedel pápež neznáme, nepochybujúc, že žiadosť kráľová mala výsledok, práve tak, jako tiež iná o pomoc proti Tatarom, ktorí opäť hrozili prekročiť Karpaty. Pápež totižto následkom spomenutej žiadosti, 25. jun. vydal *breve*, ktorým naložil hlásanie križiackeho ťaženia proti Tatarom v Uhorsku, Česku, Poľsku, Štajersku, Rakúsku, Korutansku a Braniborsku. Medzitým toto mračno odrazilo sa od Karpatov; ale v Uhorsku nové nepokoje sa zdvíhaly. —

Mladý Beloslav opustiv predošlé svoje slovenské vojvodstvo, sťa už plnoletý, prevzal samostatné po Michalovi uprázdnené vojvodstvo Horvatska, Slavonska a Dalmatska ¹⁾, podržiac pri tom hrady s Moravou, Rakúskom a Štajerskom susediace ²⁾. Toto a iné vyznačovanie Beloslava z jednej strany, chladné srdce kráľovských rodičov k Štefanovi, staršiemu bratovi, a nešetrenie vojvodskej samostatnosti tohoto z druhej strany začalo naplňovať tohoto podozrením, že ho chcú vytvoriť z nástupníctva, a posadiť miláčka Beloslava na kráľovský trón. Podozrievanie jeho podporovano bolo i vlastnými županami strany otcovskej. Následkom toho opäť zbrojili sa obe stránky k domácej vojne. Medzitým opäť vyrovnali sa, a k obnoveniu bretislavskej úmluvy pridané 1266 byly zo strany kráľovej nektoré župy zo slovenského vojvodstva ³⁾ a zaručenie úplnej vojvodskej samostat-

1) Bela, Dei gracia dux totius Sclavonie, Dalmacie et Croacie . . . anno Domini 1266. Ducatus nostri anno primo. Fejér, IV. III. 399—401.

2) Venzel Mon. Hung. Hist. VIII. 96—99.

3) Fejér, IV. III. 345—347, 413. VII. 5. 370.

nosti Štefanovi; zo strany tohoto okrem synovskej poslušnosti i to, že nepodujme vojnu ani proti otcovi, matke a bratovi, ani proti Belovi Rostislavičovi, Ottokarovi, Beloslavovi krakovskému, Beloslavovi hniezdanskému, Leškovi a Kazimirovičovi, kniežatom poľským. Pokoj tento bol postavený na slabé nohy, lebo keď z návodu otcového Polovci odpadli od Štefana, Štefan chopil sa zbrane; z čoho povstala bitka. Štefan na za-
 1267 čiatku bol šťastlivý; avšak Ottokar prišiel na pomoc starému kráľovi, a Štefan musel sa podobriť výminkám núteného mieru; dľa ktorého obmedzený bol len na Sedmohradské vojvodstvo, Slovensko ale opäť obdržal mladší Belo 1).

Ustavičnými tými domácimi nesvarami, stehovaním sa cudzozemcov do krajiny a z toho povstalým feudalizmom porúchané boly nemálo i občanské i cirkevné vniutorné pomery: preto teda Beloslav u prítomnosti Štefana, mladšieho kráľa, a Beloslava, vojvodu, vydržiaval snem, kde potvrdením a doplnením Andrejovej *zlatej bully* usporiadané boly záležitosti i občanské i cirkevné. Takto nielen pokoj sa navrátil, no i Štefan
 1268 opäť prijatý bol od otca na milosť, obdržavše nazpak i predošlé zeme 2).

Po vyrovnaní Beloslav, nad predčasnou smrťou miláčka svojho, Beloslava, vojvodu, náramne zarmútený, umrel.

Štefan V. medzi prvé práce svoje počítal, svolat' snem do Stol. Belohradu a dať sa korunovať za úplného kráľa, celého Uhorska, tak slovenské údelné kniežatstvo 3),

1) Bela . . dux totius Sclauoniae, Dalmacie et Croacie . . villam nostram, sitam iuxta Goron, Wruz nuncupatam, nostro ducatu pertinentem . . ad petitionem . . domini Regis patris nostri . . eidem dedimus. Diploma a 1269. Magyar Sion. Esztergam, 1863. I. 765. Sr. Cod. Dipl. IV. 3. 429.

2) Cod. Dipl. IV. 3. 464—469.

3) Cod. Dipl. VII. 2. 12.

pod jeho oteom temer zbavené svojej úplnej politickej samostatnosti padlo v ruky veľkého patrona magarských Polovcov ¹⁾. — Na to, aby sa upevnil k vypomsteniu sa na kráľovi českom, uzavrel smlúvu s Beloslavom krakovským a Filipom korutanským. K vojne s Ottokarom všetko smerovalo, a Slovensko malo sa stať bojišťom ²⁾.

Pripravy zo strany českého Ottokara dialy sa veľiké. Ale ani Štefan nehľadel so založenými rukama na válečné prípravy Ottokarové: hranice korutanské štajerské, rakúske a najmä moravské — medzi Devinom a Skalickou — dal hradbami a násypami opevniť; obnovil smlúvu s Karolom, kráľom sicilským, a Filipom korutanským; uzavrel tiež priateľstvo s Filipom, kráľom franským, Michalom, cisárom, a Andronikom, cisárevičom gréckym, Beloslavom väčšieho Poľska, Henrikom bavorským, Beloslavom, vojevodom mačvanským a bosnanským, Urošom, kráľom-, a Štefanom, kráľevičom srbským, Svetislavom, cisárom bulharským, Levom a Mstislavom, jeho synom, a Vasilom Vasilovičom, vojevodami ruskými, a voje svoje všady na západných hraniciach od Železného mesta až k Skalici rozostavil.

Hned jako zišly sňahy, po veľkej noci, dňa 5 apr. shromaždilo sa vojsko Ottokarovo na pravom brehu Moravy. Prez Moravu položený bol most, zaplašené vojsko uhorské od ľavého brehu, tak že 13. apr. už všetko vojsko bolo na uhorskej zemi; Devin, Stupava a iné hrady pohraničné sa poddaly; prekročené boly malé Karpaty a udereno na Bretislavu. Už pri prvom útoku dobitá bola i zo zámkom svojím. Ottokar kázal však šetriť pokojné obyvateľstvo, odvieť bojovníkov, sťa zajatých, na rozličné rakúske a moravské hrady, a rozličnú korisť drahocenín, v zámku nachodených, naložiť na vozy a

1) Sr. str. 276.

2) Sr. str. 217—226.

odviezť do Prahy. V ďalšom povstupovaní svojom mienil sa opierať o Bretislavu: preto opatril mesto posiadkou a tiahol vydobývať Sv. Jur, Pezinok, Červený kameň a iné hrady na moravských a poľských hraniciach. Potom uderil na Trnavu a, položiv most pres Váh, na Nitru, ktorú podobne sebe podrobil. — Poneváč ale Štefan sústredil svoju moc v panonskom Uhorsku: vrátil sa Ottokar k Bretislave, hodil most na Dunaj a 2. mája ho prekročil. Ottokar porazil našich. Nedostatok potravy však bol príčinou, že Ottokar zastaviť musel svoj víťazný beh vojny: vrátil sa a vojsko rozpustil.

Štefan bár i stratil rozhodnú bitku, nepoddal sa, a sotva Ottokar vytiahol päty z Uhorska, vyslal znena-zdajky 30,000 jazdcov do Rakús a Moravy k plneniu. Títo vyhybajúce hradom a hradebným mestám i zabie-hajúce až k Brnu, prepadali bezzbranný ľud, a mnoho tisíc do zajatia odvliekli. Sohnaľ teda Ottokar opäť voj-sko a chystal sa k obnoveniu vojny; ale kráľeny a bi-skupi oboch strán vložili sa medzi nich, aby vyprosred-kovali mier. Štefan urobil začiatok, písomne žiadajúce o pokoj. Ottokar prisvedčil, a tak zostavená smlúva, ktorú Štefan podpísal 3. jul. v bretislavskom tábore. — Medzi hlavnými výminkami bolo: hranice medzi uhorskou a českou državou zostanú tie, ktoré boli pred vojnou; pohraničné hrady, ktoré ešte doteraz sú v rukách pánov, prestupivších k Ottokarovi, Uhorsku postúpené budú¹⁾; k vyskumaniu a vyznačeniu hraníc medzi Moravou a Uhorskom prešporský a nitriansky župani, i komorník moravský a burggraf brnenský vyslaní budú.

1) *Kuzeg* (Güssing), *de monte s. Viti*, *Stomuk* (Zloymuk ap. Fejér), *Perstan* (Brešťan nad Stupavou), *de Clertus* (Kertus ap. Fejér. Čertúšsky, čtvrtec-ký hrad?) *castra Farkasii de Zágrira* (hrady Záhorské medzi Bretisla-vou a Skalicom?), *duo castra Stago* (Strico ap. Fejér), *castrum Dobra* . . et *castrum Row* (Rou ap. Fejér).

Následkom tejto ukrutnej vojny a na to neúrody nastal najmä okolo Bielej hory náramný hlad, tak že slovenskí predkovia naši na čas i od krajinských daní oslobodení byť museli.

Ovocie uzavrenej smlúvy Štefan dlho nepožíval, lebo už nasledujúci rok dňa 6. aug. umrel. 1272

Vladislav IV., starší Štefanovič ¹⁾, magarsko-kumanskými radcami (?) vedený, tým viac hľadel na potlačenie Slovenska a slovanského živlu. Krajina rozdelená bola na dve strany: kumánsku a slovenskú. Tamtá chcela Vladislava, táto ale jeho brata Andreja, vyskytly sa hned po korunovaní smutné udalosti, tak že Andrej Kaplon opovážil sa ho kyjom uderiť.

Nikto tak starostlivým okom nehľadel na Uhorsko jako pápež Gregor X., ktorý jaknáhle dostal zvesť o ľahkomyselnosti kráľovej a roztržkách v krajine, ihned písal mladému kráľovi, napomínajúc ho, aby nasledoval dobrú radu biskupov a vyvolil si statočných a čnostných radcov; — biskupom a krajinským veľmožom ale, aby, na bok odhodiac všetké roztržky, medzi sebou boli svorní, kráľovi ale verní.

Medzitým Egid, miláčok to nebožtíka a župan Prešporský ²⁾, s bratom svojím Gregorom, zadal Bretislavu a iné pohraničné hrady českému kráľovi. V skutku prekročil Ottokar Moravu a obsadil tie hrady, najmä ale Bretislavu. Následkom toho pápež písal Ottokarovi, aby pamätal na smlúvu, s nebohým kráľom Štefanom uzavrenú; lebo — vraj — Vladislav ho neobrazil, a keby i čo bolo sa stalo, že je hotový to napraviť. Jestli následkom pápežského slova zjavila sa dáka nádej na pokoj, táto ešte toho roku zmarená bola. Henrik z Güssingu,

1) Senior (*frater?*) nomine claudus (*Vlandus, Vladislaus?*) . . . in Regem est electus. Chron. Austr. ad a. 1272. —

2) Venzel Mon. Hung. Hist. VIII. 273.

ktorý ešte za Štefana preišiel zradne k Ottokarovi a, svojimi lúpežnými výletami zo Štajerska, bol robil mnoho zlého na pohraničí Uhorsku, vidiac, že Egid za prechod k Ottokarovi obĕiahol väčšiu odmenu, nežli on, vo svojej žiarlivosti utiekol do Uhorska k dvoru kráľovskému. — Stalo sa potom, že na jednom ostrove pri Budíne povadil sa s Beloslavom Rastislavičom, vojevodom Mačvy a Bosny, bratom to českej kráľeny, a v prudkom hneve svojom ho zabil a na kusy rozsekal. Hrozná táto vražda popudila Ottokara na najvyšš, i umienil si pomstiť sa za to. — Žiadal, aby mu vraha vydali; ponevác ale uhorský dvôr to neučinil, vypovedel Vladislavovi válku, ktorej hlavným dejišťom bolo Slovensko.

Uhri, majúc obratnú ľahkú jazdu, po vypovedení 1273 války nečakali, až by Ottokar sa pristrojil k válke, lež už vo februari nastávajúceho roku vpadli do Moravy, Rakús a Štajier; ba zaplavili i Korutansko. Kráľ český, nemohúc všady stejne staviť nepriateľskú jazdu, vyzval rakúsko-stajersko-korutanskú šľachtu, aby sa rýchle spojila a do pannonského Uhorska vtrhla. Stalo sa, a spojení šľachtici dobyli Rábu: správca tohože mesta, bojovného biskupa piatikostolského, a tiež mnoho uhorských pánov zajali a do Rakúska odviedli. Na to v máji iné zástupy rakúskej a moravskej šľachty vtrhli prez riekú Moravu do Uhorska a dobyli mestá Sv. Jur a Nitru, ktorú vydrancovali a vypálili. — Vlastné ťaženie ale podnikol Ottokar až v júliu. U Lábu, vo východnom Rakúsku, mali sa zas shromáždiť všetké jeho voje. Však ale prv nežli sa sišly oné voje, už Henrik z Güssingu s 30,000 Uhrami vyrútil sa na prvé české zástupy, ktoré mali u Lábu obkopené leženie, opierajúc sa na Dyju. Oldrich z Crnoholca, z rodu Kunicov, zemský hajtman korutanský, srdnate sa oprel síce, avšak už na počiatku boja padol. Uhri, poplenivše kraj, zase odbehli; preto

že medzitým voje Ottokarové sa shromaždily, tak že sám Ottokar na čele 60,000 mužov proti ním postupoval, ženúc ich pred sebou prez riekú Moravu. Deviu Stupavu, Štvrtok ¹⁾, a iné hrady rozkotal a prekročiac Bielohoru i nadarmo dobývajúč Čachtický hrad, tiahol k Váhu. Poneváč ale Uhri nikde sa mu vprotiv nepostavili, vyhabajúc dľa svojej obyčaje riadnej bitke: nutno bolo Ottokarovi dobývať pevné miesta, aby pri svojom ďalšom postupovaní nemal nepriateľa za chrbátom. Takto však zdržal sa temer celý mesiac v nitrianskej a breislavskej župe. Rozplašeným slovenským obyvateľom tohoto okolia dal oznámiť, aby sa vrátili a svojho hospodárstva pokojne hľadeli; že sa im neublíži pod ochranou českého kráľa. Dobyté mestá Bretislavu a Sv. Jur odovzdal mešťanom viedenským a viedensko-novomestským, sám ale už po štvrtýkrát, dal hodiť most pres Dunaj; v auguste preišiel na panonský breh a zmocnil sa všetkých hradov a ohradených mest až po Ráb. Poslednie miesto, ktoré tuňá dobyl, bolo benediktinské arcio-pátsvo sv. Martina. Odtiaľ sa obrátil k neziderskému jazeru a po vydobytých tvrdziach prišiel pod Šoproň. Toto mesto nemohlo vydržať dlhého obleženia: sľubovalo poddanie sa, a dalo prednie osoby do zástavy, na čo Ottokar zvláštne milostive s nimi nakladal. — V tom doišla ho správa, že kurfürstovia bez neho a jemu na priek zvolili Rudolfa habsburgského za rímskeho cisára: hľadel teda uzavreť s Uhrami primerie a dať sa do vyjednávania o mier.

Následkom vyvolenia Rudolfa za cisára, zmenily sa značne i osudy kráľa českého i veci v Uhorsku.

Na dvore uhorskom to divne išlo: hodnosti cirkevné i svetské podávali jeden druhému, ale i jeden druhého zhadzoval z nich. — Anarchia dostala sa na

1) Venzel Mon. IX. 40. — Comitatum Vstumfa. 217.

vrchol, keď nelen Henrik z Güssingu dostal sa až k banátskej hodnosti, lež i Egid, ktorý, sotva pôl roka pobaviv sa v Čechách, uprchol zas do Uhorska a za odvedenie bielo-horských hradov od Ottokara, stal sa vojevodom Mačvy. Kde tito dvaja boli, tam nemohlo byť pokoja. Henrik chopil sa strany Andreja, juhoslovanského vojvodu, a tohoto odviedol so sebou do Horvatska. Potom ale, chopiac sa odbojnej zbrane, obľahol Vladislava v 1274 Budíne; avšak Petor Čák zabil zradca v boji a Vladislava vyslobodil z nebezpečia. Po zavraždenom Henrikovi Joachim Pektari, kráľovský tovarník, však, ktorý požíval vždy ešte najväčšej moci u dvoru uhorského, sám sa odobral k Rudolfovi. Rudolf spojil sa s Uhrami proti českému kráľovi.

Darmo sa usiloval Karol, kráľ Sicílie, vyprosredkovať mier medzi Ottokarom a Vladislavom: Ottokar nijak sa nechcel dať nakloniť k tomu, aby vyjednával s nenávideným Joachimom. Teraz už všetko chystalo sa u nás a v susedstve k válke medzi kresťanskými kniežatmi. Rudolf s nemeckými kniežatmi uderil na Ottokara západne, Vladislav ale, ktorému i sám sicilský Karol poslal vojsko na pomoc, s bratom svojim Andrejom ¹⁾, tiahol južne do Rakúska. Ottokar vidiac, že toľkej presile odolať neni v stave, utiahol sa a dal sa do vyjednavania o mier s Rudolfom. Dňa 26. nov. prijal Ottokar 1377 pri Viedni trpké výminky; medzi ktorými hlavnou bola, že Ottokar obmedzený bol len na Čechy a Moravu, a zaviazat' sa musel tiež k uvedeniu hraníc moravských do toho stavu, jaké byly predtým.

Ottokar s ničím tak neváhal, jako s vyplnením výminok, týkajúcich sa Uhorska: preto Vladislav žaloval na neho u Rudolfa; čo tomuto tak prišlo vhod, že ho hned k spoločnej pomste nad Ottokarom vyvolával.

1) Cod. Dipl. VII. 2. 63.

Konečne nastala vojna. Ottokar položil sa na hra- 1278
 niciaeh rakúských u Lábu a odtiaľto k Drosdoviciam. Tu-
 ná kázal pripraviť dobývacie stroje a učiniť útok na hrad;
 avšak Drosdovice sa poddaly. Potom tiahol k Marcheku,
 pamätníku to jeho dávnej slávy. — Dňa 14. aug. už
 stály spojené nemecké a uhorské vojska na pravom brehu
 Dunaja. — Na to Uhri — vraj — 50,000 mužov silní,
 pri Bretislave prekročili Dunaj a ťiahli vedľa Stupavy
 k rieke Morave, Nemei pri Haimburgu prepravili sa pres
 Dunaj; Česi ale stáli na tamostranných vyšínach, nedľa-
 leko riekky Moravy. Ottokar vidiac, že nepriatelia proti
 všetkému nadaniu kvapne a s veľkou premocou na neho
 sa hrnú, ustupoval pomáľy nazpak, držiac sa však vždy
 riekky Moravy, aby z tejto strany nebol napadnutý. —
 Dňa 25. aug. stál medzi Suchou Krutou (Dürrenkrut)
 a Nideršpelkom (Jedenspeugen) na „moravskom poli.“
 Mužstvo Rudolfovo uderilo na zadnie vojsko, a tak Ot-
 tokar bol prinútený podstúpiť boj. Ottokar mal už teraz
 asi 30,000 bojovníkov. Dňa 26. aug. sveril Milotovi z
 Benešova a Dedíc, nekdajšiemu zemskému kapitánovi
 Štajerskému a terajšiemu najvyššiemu komorníkovi mor-
 avskému, moravské vojsko, aby sa s ním položil do zá-
 lohy a, keby treba bolo, prišiel na pomoc hlavnému voj-
 sku; bojovné rady Ottokarové tiahli sa asi od výšin nad
 riekou Moravou medzi Suchou Krutou a Nideršpelkom v
 západnú stranu k Vel. Sulcom. — Uhorská ľahká jazda
 vpadala v boky českého vojska; na to postúpilo celé
 nepriateľské vojsko ku predu: z jednej strany Rudolf, z
 druhej strany Matúš Trenčiansky a Štefan zo Štítuika
 (Schildberg); strhla sa bitka na všetkých stranách. Bitka
 medzi slovanstvom z jednej strany a nemeectvom i ma-
 garským kumanstvom z druhej strany, v ktorej krátko-
 zraki štátnici (?) uhorskí pochybili úlohu svoju! — Ot-
 tokar stal v srede, a pri boku jeho udatný syn levobo-

čok Mikuláš, knieža Opavské. Víťazstvo oboch strán dlho bolo neisté, a medzi bitkou približovali sa vždy nové zástupy na pomoc Ottokarovi; ale zradný Milota, ktorý vždy ešte len si volkal v zálohách, dal týmtože zástupom na vedomie, aby sa už ani neblížili viac, pretože -- vraj -- bitka itak je už stratená; ba keď mu i sám Ottokar rozkázal, aby so svojou zálohou na nepriateľa uderil a boj rozhodnul, dal sa na zradný útek. Ottokar ubohý teraz už videl, na čom je, však ale nemienil sa poddať ani utekať z bojišťa. S malým počtom svojích verných, vrhol sa do najhustejšieho davu nepriatel. Tu padol jeho kôň, a suroví Nemci, vidiac klesajúceho, hodili mu provaz na hrdlo, odvliekli, olúpili a zabili ho. Porážka Ottokarová bola úplná; 12,000 bojovníkov zahynulo zčiasťky na bojišti zčiasťky na úteku a v rieke Morave. Dňa 27. aug. pohnul sa Rüdolf k Válciciam, aby snad prekazil Polovcom drancovanie, ktoré už pres Drnoholec až k Znojmu páchali: Vladislavovi poďakoval sa za preukázanú službu a žiadal, aby sa s vojskom do Uhorska vrátil. Pobrali teda Uhri svoje koristi a nesčíselný počet zajatých, medzi ktorými nachodil sa i Mikuláš Opavský, a vrátili sa domu.

Vladislav od Rudolfa len tak na ľahko vyplatený, snad i preto pospiechal do krajiny, pretože tuná vnútorné odboje a rozbroje, najmä ale bezočivé garázdovanie Polovcov k tomu ho nútily.

Príčina roztržok medzi Vladislavom a Ondrejom, jeho bratom, bola asi tá, že slovenská strana krajiny Ondreja, svojeho to vojvodu, za mladšieho kráľa korunovaného ¹⁾, chcela posadiť na kráľovský trón celého Uhorska a z neho zhodiť Vladislava, magarským priskoňovalcom oddaného ²⁾. Z toho povstala domáca voj-

1) *Dominum Andream, juniorem regem Ungariae. — Henricus de Isernia.*

2) *Illi mortem frater machinabatur ob suspicionem et motum amittendi Regni. Biographus B. Cunegundis. Tyrn. 1744. p. 85—86.*

na ¹⁾. Vladislav s magarskou pomocou zvíťazil a zahnal Ondreja do Poľska. No nebolo dost' Vladislavovi na tom, lež posielal za ním i zakuklencov do Poľska, aby ho usmrtili ²⁾.

Či bol s týmto uzrozumený i poľský kráľ? Nevedomo. Môže byť, že Vladislav k utišeniu poľského kráľa, vyhnanstvom Ondreja urazeného, uznal Lešku za krakovsko-sudomierskeho vojvodu; čo uvrhlo veľkú pohromu na naše Slovensko. Lev Danielovič s tatarskou pomocou vtrhol do Uhorska, kde — vraj — Tataři zaplavili vojskom svojím priestor na 11 míl. Uderil ale 1280 Lev na Uhorsko preto, ponevác' Vladislav uznal Leška černého za vojvodu krakovsko-sudomierskeho kniežatstva, ktoré si Lev osoboval. Avšak neobozretný Lev podujal ťaženie toto do hornatého Uhorska v zime, tak že jeho vojsko, cestou pres Karpaty zunavené a zimným neprajným počasím umorené, zčiasťky od okolitého rusiného ľudu pobito bolo, zčiasťky ale dalo sa na útek sem za Karpaty ³⁾.

Sotva táto nebezpeč, zahrozivšia Uhorsku zo zahraničia, zmizla, už nastaly zas domáce nepokoje, ba hrozilo zas nebezpečenstvo i od Tatarov.

- 1) *Zyzaniae lolium seminans (Joachimus) inter fratres, sua procuratione partes in dissonas scissum fuit regnum Ungariae, et deventum est ad rigidi martis certamina, ita ut inter germanitatis junctos federe, naturali que fibula copulatos hostiliter pugnaretur. — Henricus de Isernia, cancellarius Ottocari Regis Boh.*
- 2) *Secesserat ex Hungaria in Poloniam Andreas, nepos B. Cunegundis, Ladislai IV. regis Hungariae frater; ut evitaret insidias, quibus illi mortem frater machinabatur ob suspicionem et metum amittendi regni. Ex intercessione B. Materterae et beneficio Regis Poloniae Praemyslai habitabat in quadam arce prope Porczyn. Submiserat illuc Ladislans rex quosdam Hungaros aere conductos, qui incautum dolo circumvenirent et neci traderent: successit astus malitiae satellitibus; nam quadam nocte — iuvenem invaserunt Principem, ligarunt et in vicino fluvio Nida submererunt. Biographus B. Cunegundis.*
- 3) Sr. str. 242.

Príčinou tohoto druhého tatarského plenu jedni pripisujú tým Polovcom, ktorí Vladislavom stíhaní utiekli k Tatarom, a týchto popudili proti Vladislavovi; mne sa ale zdá, že príčinou toho bola smlúva Vladislava s Leškom, vojevodom poľským, proti Levovi Danielovičovi, ktorý s pomocou tatarskou chcel si vy dobyť Poľsko. Lev zaiste nelen dorážal na Lešku, lež i na Vladislava, jeho spojenca, a jako už r. 1280. vtrhol do Uhorska, tak i teraz s pomocou tatarskou to učinil. — Tatari — vraj — dorazili až k Pešti; avšak Uhri z čiastky ich porazili nelen v Uhorsku, no i v Poľsku, z čiastky ale v Uhorsku osadili.

Osadením nových Neuhrov v Uhorsku potkalo sa s odporom a rozmnožené boly zlá, ktoré v Uhorsku už i sami Polovci natropili. Vladislav, nie žeby ich bol na uzde držal, lež choval ich pod mocnou ochranou, s nimi obcoval, ba i sám s nimi raboval. Mikuláš IV. opät a opät napomenul kráľa, aby odstúpil od Neuhrov, a naložil arcibiskupovi Vladimirovi, aby nelen v Uhorsku, no i v Poľsku, Česku, Rakúsku, Štajersku, Korutansku, Slavonsku a Istrii hlásal križiacku válku proti Tatarom a iným pohanom. (?) — Následkom toho povstala domáca vojna najmä vo Spiši. Vladislav najprv oznámil povstalcom milosť, ktorí odhodla odbojnú zbraň, neposlušných ale pokoril.

Medzi domorodými Slovenami a pristechovalými Polovcami, a následkom toho medzi Andrejom, menším kráľom a vojevodom Slovenska ¹⁾, a kráľom Vladislavom, ktorý slepe oddaný bol magarským Polovcom, vypukla vojna, ktorá nepriala Andrejovi, tak že tento prinútený

1) V tomto udaní nelen potvrdzuje ma analogia (sr. str. 218.), no i to že vojevodom Juhoslovanska bol benátsky Andrej (Pray Ann. Reg. Hung. L. IV. p. 355.) a že len zo Slovenska mohol tamten náš Andrej ľahko uprchnúť do Poľska.

bol hľadať útočisko v Poľsku 1). Takto magarskí Polovci stali sa pánami nad domorodými a potlačovateľmi kresťanstva v Uhorsku 2).

Zdá sa, že Andrej prosredníctvom poľského Lešky nelen smerený bol s Vladislavom, od Polovcov urazeným, lež i nazpak obdržal slovenské údelné kniežatstvo 3), ba po osudnej smrti Vladislava hľadal sa dostať na uhorský trón 4); avšak od benátskeho Andreja, soka svojho, premožený bol.

Zdá sa, že Vladislav dost' prísne nezakročil proti Tatarom a Polovcom, chcjúc ich snád viac priazňou, nežli prísnosťou získať; následkom čoho Mikuláš IV. poslal Benevenúta, biskupa eugubinského, do Uhorska, aby konečne urobil poriadok s vierolomným Vladislavom, do predošlých nerestí upadnuvšieho. — Medzitým pápežov list od 23. júla už nenašiel kráľa živého; násilná smrť učinila koniec ľahkomyselnému a vrtkavému životu Vladislavovému, a to kroz vražedelné ruky Polovcov, ktorým dosiaľ tak slepe oddaný bol.

Andrej III. trinásť dňami po smrti Vladislavovej, v nedeľu dňa 23. júlia bol korunovaný v St. Belohrade. Sadnutie Andreja benátskeho na Uhorský trón potkalo sa s mnohým domácim a zahraničným odporom. Najprv v Šariši povstal jedon, ktorý sa vydával za Andreja,

1) Chron. Bud. ap. Podhradský p. 205. in notis.

2) Sr. str. 239—243.

3) Životopis bl. Kunegundy (Acta SS. Hung. Tyrn. 1744. p. 86.) sice vypráva, že bol nvržený do rieky Nidy; avšak bezpochyby z tejto vyslobodený a potom na kniežatskú hodnosť nazpak posadený bol Sr. pozn. nasledujúcu.

4) Cum nos Deo propitio . . . in solium . . . Regni Hungariae fuisset sublimati, et quidam, qui se Ducem Andream nominabat, adjunctis sibi perversitatis suae sociis, in totius Regni nostri praejudicium et gravamen contra nostram Regiam procedere niteretur Majestatem . . . Georgium . . . ad insequendum dictum Ducem duximus destinandum. Dipl. And. a. 1291. Vagner Dipl. Com. Saros. p. 304.

mladšieho brata Vladislavového; a sotva tohoto potlačil 1) už Cisár Rudolf, odvolávajúc sa na to, že kedysi Belo IV. podriadil (?) Uhorsko cisárovi Fridrikovi, osoboval si právo, udeliť uhorský trón komu chce. I v skutku chcel podeliť Uhorsko medzi českého kráľa a rakúskeho vojvodu tak: aby tamtomu pripadlo bielo-horské — tomuto ale pannonské Slovensko.

Po zakončenej vojne s Nemcami išiel do Juho-slovanska, aby toto vo vernosti oproti sebe utvrdil! Jako sa vracal odtiaľ do pannonského Uhorska, zastavili mu cestu Henrikovičia a uvrhli ho do väzenia. —

Čo Andrej držaný hol vo väzení, nastaly veľké neporiadky v krajine. Henrikovičia panovali v pannonskom, Čakovci v slovenskom, Roland vojvoda ale v sedmohradskom Uhorsku temer samostatne.

Andrej po vybrdnutí z nebezpečenstva, pokoril a z hodnosti pozhadzoval neverných, i chodil po krajine, aby navrátil porúchané poriadky; vidiac ale, že si mnoho nemôže zakladať na domácu vernosť, usadzoval na krajinské stolce mnoho Italianov, a chcejúc si získať rakúskeho Alberta, obnovil s týmto smlúvu.

Priateľstvo toto pritiahlo Andreja k tomu, že pristúpil k spolku nemeckých kniežat proti cisárovi Adolfovi. S týmito po hromničnej oktáve sa sišiel vo Viedni; pri ktorej príležitosti jeho dcéra zasnúbená bola s Václavom, kráľovičom českým, a pomoc válečná zaslúbená Albertovi, ktorá 2. jul. pri Vormsu pod veliteľstvom Demetra, zvolenského veľžupana, a Pavla Madáča mnoho prispela k porážke Adolfovej.

Ačkoľvek Slovensko nemalo svojho údelného kniežata, preca, jako samostatná časť krajiny uhorskej, malo svojho palatina 2), a najvernejšie ešte pridržalo sa

1) Sr. str. 248.

2) Opour Palatinus citradanubialis, Rolandus Palatinus ultradanubialis. Fejér Cod. Dipl. VII. 5. p. 502.

kráľa, najviac medzi doterajšími kráľami uhorskými po-
cítivšieho ľarchu uhorskej oligarchie ¹⁾, ktorej i osudnou 1300
smrťou podľahol, zanechajúc krajinu poľutovania hod-
nému osudu.

1) Potestas omnis penes proceres erat. Aventinus L. VII. c. XIV. n. 1.

O B S A H.

Strana.

Úvod.

Úloha a podelenie Dejín kráľovstva uhorského	3
--	---

I.

Doba árpádovská.

Predslovo.

Úloha a podelenie doby árpádovskej	7
--	---

Časť prvá.

Dejepis kráľovstva uhorského vôbec.

1. Deje politické.

Sv. Štefan opanoval Slovensko r. 1009. — Ztratené, s pomocou Nemcov opäť ho opanoval r. 1018. — Bojoval proti Pečencom, — Nemcom r. 1028. — Sv. Imrich, jeho pripravovanie k panovaniu, smrť r. 1031. — Poslednie dni sv. Štefana, spiknutie proti nemu; jeho starosť o nástupcu a smrť r. 1038.	11
Petor, jeho prílišné horlenie za latinismus. — Jeho pomery k Česku, Poľsku a Nemecku. — Spiknutie proti nemu a jeho zapudenie r. 1041.	22
Samuel čili Otto-Bezprem obnovil uhorskú ústavu, Petrom narušenú; bojoval proti Henrikovi cisárovi šťastlivo. — Sv. Gerard. — Vojna proti Henrikovi a českému Bretislavovi; Slovensko popustil Andrejovi Vladislavičovi. Druhá i tretia vojna proti Henrikovi a pád Samuelov r. 1045.	
Petor nazpak na trón posadený, tisnul Latinákov do hodností porúchal uhorskú ústavu, potajomné volanie Vladislavičov na trón, zúrenie Petra proti neverným, povstanie proti nemu a usmrtenie jeho 1047.	34
Andrej I. hľadal mier u cisára, utišil povstanie veriacich obradu slovan-ského, svolal snem, Beloslava brata učinil údelným slovenským kniežatom. Vojna proti cisárovi Henrikovi za samostatnosť Uhorska r. 1051. a mier s ním. Prosredníctvo Andreja v nepokojných Čechách a v Hor-	

Strana.

vátsku. — Roztržky medzi Andrejom a Beloslavom, z toho povstala vojna a smrť Andreja r. 1061.	37
Beloslav I. potlačil povstálých veriacich obradu slovanského, stíhal Salomona Andrejoviča, nenazdalo smrťou umrel r. 1063.	46
Salomon pokonal sa s Beloslavičami, potom ale nezachoval slovo; roztržky opäť vyrovnané. Bojoval v Horvatsku proti nepriateľom Zvonimira, potom proti Polovcom r. 1066. Pečencom, Grekom a Beloslavičom; r. 1074. vyhnaný bol z krajiny	48
Jesaslav I. bránil sa proti pápežovi, nemeckému cisárovi a Salomonovi, chcúc sa zrieknuť koruny umrel r. 1077.	48
Sv. Vladislav I. hľadel sa pokonať so Salomonom, konečne nechal sa korunovať; prijal Boleslava z Poľska vyhnaného. Konečné pletichy a osudy Salomona. Pomery proti cisárovi Henrikovi, obnovivšiemu hranice biskupstva pražského, udelené útočisko českým kniežatom. Vojna v Horvatsku, proti Polovcom r. 1091, proti Rusom a opanovanie Bieloruska; prosredníctvo v roztržkách poľských; povolanie k vojvedeniu križiakov; tiahnutie proti českému Bretislavovi a smrť r. 1095.	68
Koloman dobyl uhorského trónu na Almusovi, horvatského ale na Petrovi; bránil krajinu proti nezbedám križiakov. Svadba so sicilianskou Pussillou; roztržky s Almusom, smlúva s českým Bretislavom, nešťastná vojna v Rusku, nové faženie križiakov cez Uhorsko, podvolenie sa Horvatov pod uh. korunu r. 2102., vojna proti Benátčanom, roztržky s Almusom a jeho pomocníkami; okyptenie a uprečnutie Almusa, smrť Kolomana r. 1114.	74
Štefan II. maloletý; vojna proti Benátčanom; osudné sídenie sa s Čechami nad Olšavou r. 1116; obnovenie vojny benátskej a českej; vojna za Jaroslava v Rusku; zas vojna proti Benátčanom; prijatie Polovcov do krajiny; vojna proti Grékom r. 1125; pomery k Česku a Rusku. Boriš Kolomanovič. Smrť Almusa o. r. 1128. Smrť Štefanová 1131.	83
Beloslav II. slepý bojoval proti Borišovi Kolomanovičovi; smlúva s cisárom Lotharom; krvavý snem o. r. 1136; poslednie doby Beloslava a smrť r. 1140.	92
Jesaslav II. maloletý bojoval proti Borišovi Kolomanovičovi; križiacke faženie cez Uhorsko; pomáhanie v Rusku; vojna proti Grékom r. 1151; zas pomáhanie v Rusku a vojna s Grékami a s bratami svojimi, v Carihrade meškajúcimi; smrť Jesaslava r. 1161.	96
Štefan III. maloletý bojoval proti Grékom a strýkom svojim, a bol zhozený z trónu	108
Vladislav II. Beloslavič už v prvom roku panovania umrel	109
Štefan IV. Beloslavič kroz Grékov udržaný na tróne, zhozený bol z trónu r. 1162.	109
Štefan III. Jesaslavič nazpak posadený na trón bojoval proti Štefanovi IV. a Grékom, smrť r. 1174.	110

Beloslav III. koločským arcibiskupom korunovaný mal roztržky s bratami, pomahal Čechom, Jadrancom a gréckej cisárskej rodine, opanoval Halič r. 1188, zprevodil križiakov, bojoval proti rakúskemu Leopoldovi, umrel r. 1197.	121
Imrich s bratom Andrejom bojoval v Juhoslovansku; roztržky medzi oboma; ťaženie križiakov cez Uhorsko; vojna a politika v Bulharsku; smrť Imricha r. 1205.	128
Andrej II. zamiešal sa do ruských vecí; spiknutie proti Andrejovi; opakované miešanie sa do Ruska a spiknutie; syna svojho Kolomana učil kráľom Haliče; vyvolený bol za gréckeho cisára, ale prepadol; podujal križiacke ťaženie r. 1217; príduc nazpak našiel krajinu v smutnom stave; ztratil Halič; roztržky so synom Beloslavom; reformy, — zlatá bulla; roztržky s rytierami sedmohradskými; zamiešanie sa do ruských vecí; spiknutie proti Andrejovi r. 1228; obnovenie zlatej bully r. 1231; ztrata Haliče; roztržky v kráľovskej rodine; nešťastná výprava do Haliče; vojna proti Fridrikovi rakúskemu; opanovanie Haliče; smrť syna Andreja v Haliči; odovzdanie kráľ. berly synovy r. 1231.	134
Beloslav VI. nezadlho pohrobil otca; reformy v krajine; spiknutie; prijatie Polovcov (Kumánov) do krajiny r. 1239; Tatarí v Uhorsku r. 1241; starosť Beloslava o zpusťosenú krajinu; výprava proti Benátčanom, Rusom a Rakúšanom a pomáhanie v Čechách; opanovanie Štajerska; vojna s českým Ottokarom pre Štajersko; roztržky so synom Štefanom r. 1262; potvrdenie zlatej bully r. 1268; smrť Beloslava r. 1269.	163
Štefan V. hojoval proti českému Ottokarovi. Následky vojny s Ottokarom, smrť Štefana r. 1272.	226
Vladislav IV. bojoval proti českému Ottokarovi r. 1273, roztržky na dvore kráľovskom, nová vojna s Ottokarom r. 1278, Polovcami zapríčinené neporiadky v krajine, vojna proti nim a Tatarom r. 1285, zavraždenie Vladislava r. 1290.	232
Andrej III. bránil sa proti Andrejovi Štefanovičovi, pápežovi, cisárovi a rakúskemu vojvodovi, roztržky v krajine, povolanie Karola Roberta na trón, otravovanie Andreja r. 1300.	248

II.

Deje nepolitické.

1. Náboženstvo.

O západnej a východnej cirkvi, jako i o nekrestanoch v Uhorsku 255

2. Štátne sriadenie.

Samostatnosť a neodvislosť Uhorska; postavenie kráľa, kráľeny a kniežat; o dosahu panovníckej moci; zemské úrady; župná ústava; pomery pozemkové; rozdiel medzi občanmi; vojsko, zbraň a válečné opatrenie

nia; krajinské povinnosti oproti kniežatom, zemepánom a slobodníkom; zákony a sudy, peniaze a miery; osveta a školstvo. 262

3. Pomery medzinárodné.

Národy v Uhorsku: Slováci, Rusi, Česi, Moravania, Poliaci, Románi, Magari (Polovci), Nemci, Pečenci a Bulhari; národnia rovnoprávnosť; pomery k susedným mociam 278

Časť druhá.

Dejepis kniežatstva slovenského.

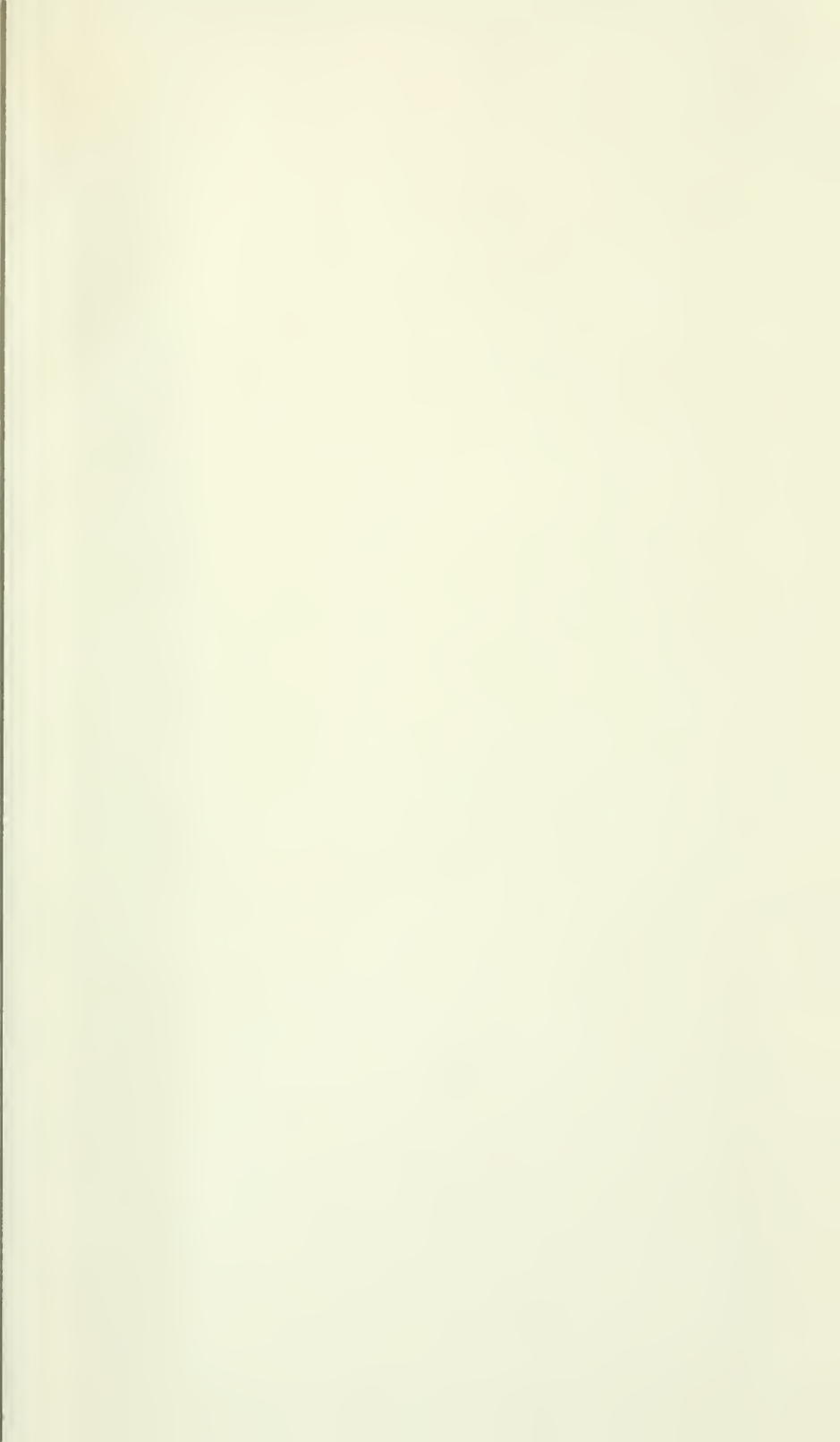
Opanovanie Slovenska kroz sv. Štefana r. 1009; slovensk údelné kniežatá: sv. Imrich r. 1018, Petor r. 1031, Otto-Bezprem 1040, Andrej Vladislavič r. 1043, Beloslav r. 1047, Jesaslav Beloslavič r. 1060, sv. Vladislav r. 1074, Lampert r. 1077, Koloman r. 1091, Almus r. 1075. Štefan II. r. 1113, Jesaslav Beloslavič r. 1133, Štefan III. Jesaslavič r. 1140, Jesaslav Jesaslavič r. 1174, Imrich Beloslavič r. 1176, Benedik Korlatovič r. 1194, Beloslav Andrejovič r. 1217, Koloman Andrejovič r. 1225, Štefan Beloslavič r. 1240, Beloslav Beloslavič r. 1261, Andrej Štefanovič r. 1272. 283

Oprava.

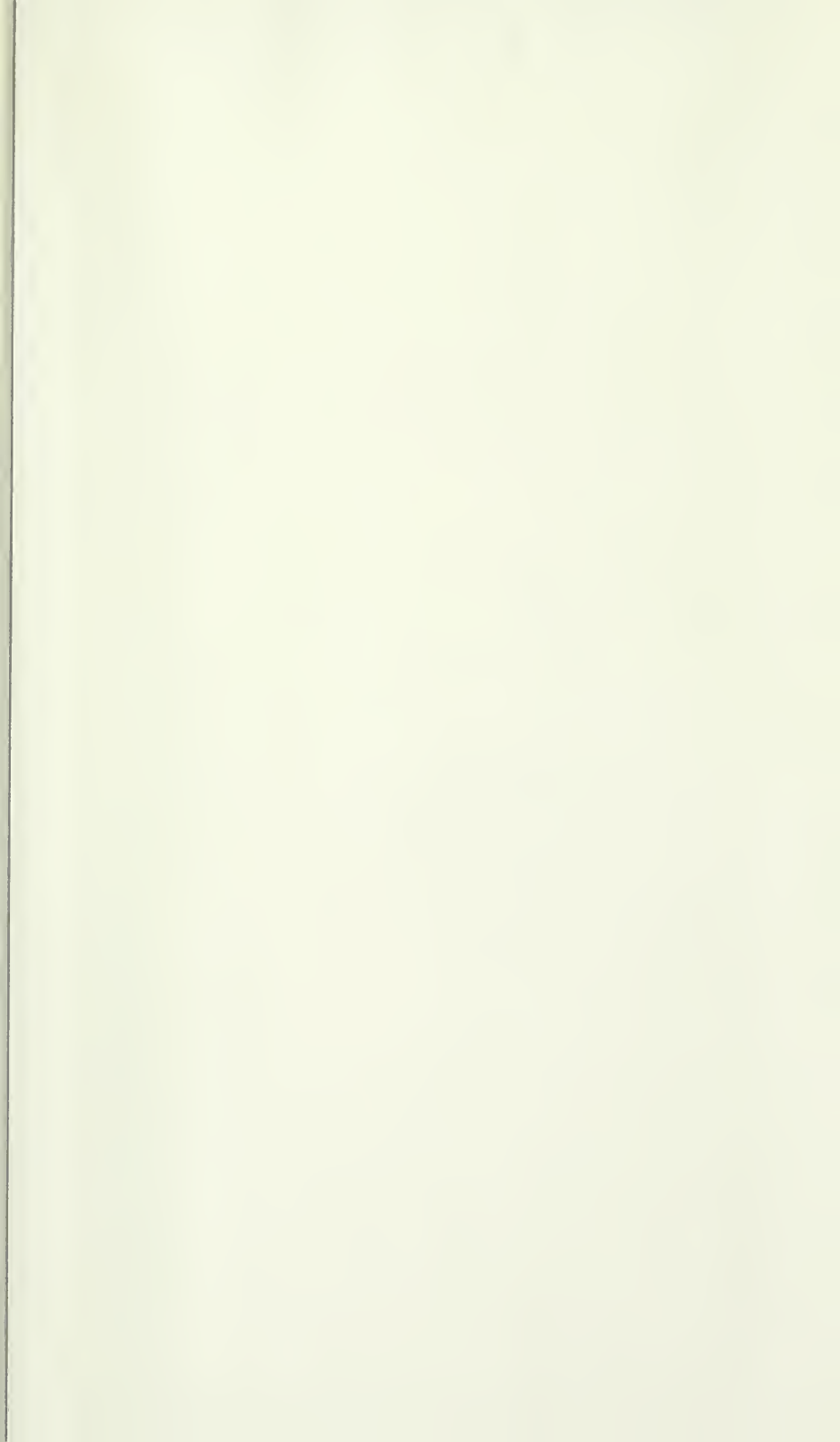
Str. 7 riad. 3 alebo podmanenia, — *ale nie podmanenia*. Str. 14, 21 Ungariam — *Ungaria*. Str. 23, 22; 24, 10; 25, 11 Boleslav — *Bretislav*. Str. 50, 9 mu — *im*. Str. 55, 21 nevychne — *nevyhne*. Str. 56, 2 ha -- *ba*. Str. 62, 9 povstavil — *postavil*. Str. 76, 6 Zemplin — *Zemlin*. Str. 79, 17 Datmácie — *Dalmácie*. Str. 81, 2 nepreatal — *neprestal*; 8 nepustit — *nepustil*. Str. 84, 30 Henrik — *Henrika*. Str. 85, 10 Sotlh — *Solth*. Str. 87, 21 Vlasilko — *Vasilko*. Str. 89, 32 locoum — *locam*. Str. 94, 11 dvoru — *k cisárskemu dvoru*. Str. 96, 16 zo — *za*. Str. 97, 16 Mstislavoviča — *Mstislaviča*; 17 Vsevolovodi — *Vsevolodovi*. Str. 90, 7 velitelitelstvom — *velitelstvom*. Str. 102, 25 rieku — *rieke*. Str. 104, 23 je — *ju*. Str. 108, 16 na — *má*. Str. 111, 13 imaniu — *imaní*. Str. 113, 2 výsledkom — *výsledok*; 3 Polepšením — *Polepšenie*. Str. 114, 7 pošetilstvom — *pošetilstvom*. Str. 116, 10 ruk — *ruk*. Str. 123, 32 vyznaniu — *vyzvaníu*. Str. 129, 14 2000 — *1200*. Str. 131, 11 nsredy — *úsretý*. Str. 134, 6 korunovan — *korunovan*. Str. 138, 32 t jto — *tejto*. Str. 148, 34 tortores — *tortores alebo sigillatores*. Str. 157, 9 král — *kráľa*. Str. 167, 19 plnom — *plenom*. Str. 178, 4 chlapov — *chlapor paillo*. Str. 187, *Dejiny I. Díl.* 23

12 khatrče — *chatrče*. Str. 196, 10 vo — *do*. Str. 198, 8 jezdcami — *jazdca-
mi*. Str. 201, 14 rozhodlala — *rozhodla*. Str. 204, 3 ďal — *ďalej*. Str. 223, 8
mala — *malá*. Str. 229, 22 i druhý — *druhý*. Str. 233, 31 Dostel — *Dostal*.
Str. 238, 20 rieku — *rieke*. Str. 239, 29 útoku — *úteku*. Str. 243, 26 nosti —
nostri. Str. 246, 17 podkalo — *potkalo*. Str. 247, 9 upadnuvšieho — *upadnuv-
ším*. Str. 259, 19 pokoje — *nepokoje*; 33 I. ex — *Lex*. Str. 260, 8 preto —
preto jako. Str. 263, 8 ným — *iným*. Str. 266, 33 rationes — *rationes*. Str.
268, 4 úradou — *úrodou*. Str. 274, 35 sollectae — *collectae*. Str. 281, 7 ne-
musel — *nemusely*. Str. 287, 13 uvatila — *uvalila*. Str. 291, 5 priateľstve —
priateľstve. Str. 318, 19 so — *zo*. Str. 319, 18 Bretislav . . . držal — *Breti-
slava . . . držala*.

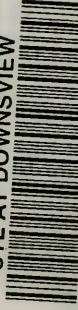

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

DB Sasinek, Franko Vit'uzoslav
929 Dejiny kral'ovstva
S35 Uhorskeho
diel 1

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 14 29 10 05 011 6